

จดหมาย / กรม ๑๖๖ ๑๓๑๖๔

ภูมิมืดมิดระไร / ยึดหมาย
เกิดเพื่อรอคอย / แทน
ทิ้งเกรงใจแก่คนทั้งหลาย / หมด
ชีวิตเสียเปล่า / กระวนกระวาย

ร่างสละสลวย / กัดกร่อน
โอรนักรทราทรา / มากแล้ว
สิ่งซึ่งรักกัน / รสชาติ / เสีย
อย่าเข็ด / เสพหรือสวาท

จากพระยาและลูก

ห้องขจร
อ
371.2
อ17น

ประวัติสังเขป

แนวทางการนิเทศการศึกษา

โดย อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์

พิษณุ ขั้ววาลย์ปรีชา

เอกชัย สุนทรพงศ์

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท ๕๖ พระโขนง กรุงเทพฯ ๓ โทร. ๖๖๒๑๕๗๕-๖๖๒๑๕๘๕

ประติมากรรมคันธาระในปากีสถาน

โดย เอ็ม. เอ. ชากูร

สุปรีดา ประศาสน์วินิจนัย แปล

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในพิธีพระราชทานเพลิงศพ

อาจารย์อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์

ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๑

- ๑ ๖.๕. 2521

พิมพ์โดย ๕๐๐๐ เล่ม



อาจารย์อรรจน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์
ถ่ายเมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ. ศ.๒๕๐๘

ประวัติสังเขป

ชีวิตครอบครัว

อาจารย์อรรถ วัฒน สุนทรพงศ์ เกิดที่บ้านทองหลาง ตำบลคอนตะหิน อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา มณฑลนครราชสีมา เมื่อวันที่จันทร์ที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๕๐ ตรงกับปีมะแม เป็นบุตรของนายน้อย และนางทองอยู่ สุนทรพงศ์

ในปี ๒๔๗๑ ได้อุปสมบทที่วัดบัวใหญ่ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา และมาจำพรรษาที่วัดพระนารายณ์มหาราช (วัดกลางเดิม) จังหวัดนครราชสีมา

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๔๗๑ ตรงกับวันศุกร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ ได้สมรสกับนางลูกอินทร์ อริยะเดช ธิดาของนายเที่ยง นางปุก ที่อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา มีบุตรและธิดาด้วยกัน ดังนี้

๑. นางอุไรวรรณ ศิวารัตน์ ปัจจุบันรับราชการเป็นครู โรงเรียนอนุบาลพิบูลย์เวศม์ พระโขนง พระนคร (สมรสกับ นายสันต์ ศิวารัตน์ รับราชการเป็นอาจารย์ที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) มีบุตรและธิดา รวม ๓ คน
๒. นายเอกชัย สุนทรพงศ์ ปัจจุบันรับราชการเป็นอาจารย์ ที่วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นครราชสีมา (สมรสกับ นางสาวพุลศรี ประศาสน์วินิจนัย รับราชการเป็นอาจารย์ ที่วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นครราชสีมา) มีบุตรและธิดา รวม ๒ คน
๓. นางอุษณีย์ สินสมุทร ปัจจุบันรับราชการเป็นครู โรงเรียนวัดบางพลัดธนบุรี (สมรสกับ นายสุพล สินสมุทร รับราชการในกองฝึกองบรม กรมการพัฒนารัฐบาล) มีบุตร ๑ คน

๔. นายอรรณพ สุนทรพงศ์ ปัจจุบันทำงานในกองวิจัยและส่งเสริมอุตสาหกรรม ธนาคารแห่งประเทศไทย พระนคร
๕. นางสาวอรุณวรรณ สุนทรพงศ์ ปัจจุบันรับราชการในกองสวัสดิการสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์

การศึกษา

- ๒๔๕๕-๒๔๖๑ สอบไล่ได้ประโยคประถมบริบูรณ์ (ชาย) โดยใช้เวลาเรียนเพียง ๓ ปี (ได้ข้ามชั้นจากประถมปีที่ ๒ ไปอยู่ประถมปีที่ ๓) ที่โรงเรียนประจำอำเภอพล วัดสระจันทร์ จังหวัดขอนแก่น
- ๒๔๖๒-๒๔๖๔ สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๓ จากโรงเรียนประจำจังหวัดขอนแก่น “ขอนแก่นวิทยาคาร” โดยสอบได้เป็นที่ ๑ ของนักเรียนในมณฑลอุดร (อุดร, เลย, สกลนคร, นครพนม, ขอนแก่น, หนองคาย)
- ๒๔๖๕-๒๔๖๗ สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๖ จากโรงเรียนประจำมณฑลนครราชสีมา และได้รับคัดเลือกไปศึกษาวิชาครูต่อในกรุงเทพฯ
- ๒๔๖๘-๒๔๖๙ สอบได้ประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) จากโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ และได้เริ่มกลับไปรับราชการที่จังหวัดนครราชสีมา ในปี ๒๔๖๙
- ๒๔๗๔ สอบได้ประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (สอบชุด)
- ๒๔๘๒ ได้รับประกาศนียบัตรการอบรมผู้กำกับลูกเสือ ของกรมพลศึกษากระทรวงศึกษาธิการ
- ๒๔๙๓ ได้รับปริญญาธรรมศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง
- ๒๔๙๗ ได้รับทุนไปศึกษาและทำงานในด้านการบริหารการศึกษาที่สหรัฐอเมริกาเป็นเวลา ๑ ปี
- ได้รับ Certificate of the Elementary School Curriculum จาก Central Michigan College of Education (ปัจจุบันยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัย),

Michigan และได้รับ Certificate of Specialization in Teacher Training

จาก George Peabody College for Teachers, Nashville, Tennessee

๒๔๔๘

ได้รับประกาศนียบัตรการบริหารการศึกษา จากกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ

๒๕๐๖

ได้รับวุฒิปริญญาพัฒนาการเศรษฐกิจ จากสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี และได้มีโอกาสไปศึกษาและดูงานที่ไต้หวัน และฮ่องกง ในด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม การปฏิรูปที่ดิน ฯลฯ

การรับราชการ

๑๗ พฤษภาคม ๒๔๗๐

เริ่มรับราชการในตำแหน่งครูจัตวาที่โรงเรียนประจำมณฑลนครราชสีมา

เริ่มได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๔๕ บาท ตั้งแต่วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๔๗๐ (เดือนพฤษภาคม มิได้รับเงินเดือน)

๑ ตุลาคม ๒๔๗๕

ได้เลื่อนจากชั้นจัตวาเป็นชั้นตรี สังกัดโรงเรียนเดิม และได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๘๐ บาท

๑ เมษายน ๒๔๗๙

ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๙๐ บาท

๑ เมษายน ๒๔๘๑

ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๑๐๐ บาท

๓ มิถุนายน ๒๔๘๖

กรมสามัญศึกษาได้แต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่ง ผู้รักษาการในตำแหน่งครูใหญ่ โรงเรียนประจำอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

๒๕ มกราคม ๒๔๘๗

ได้รับตำแหน่งครูใหญ่ตรี โรงเรียนประจำอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗

ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๑๑๐ บาท

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๙

ได้รับคำสั่งให้ไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่ตรี โรงเรียนฝึกหัดครูมูล จังหวัดนครราชสีมา

- ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๘๘ ได้เลื่อนเป็นชั้นโท ในตำแหน่งครูใหญ่โทโรงเรียนเดิม ได้รับ
เงินเดือน ๑๓๐ บาท (ต่ำกว่าอัตราชั้นโท)
- ๑ มกราคม ๒๔๙๐ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๑๔๐ บาท (ชั้นโทอันดับ ๑)
กระทรวงศึกษาธิการเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็นโรงเรียนฝึกหัดครู
นครราชสีมา
- ๑ มกราคม ๒๔๙๑ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๑๗๐ บาท
- ๑ มกราคม ๒๔๙๒ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๑๙๐ บาท
- ๑ มกราคม ๒๔๙๓ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๒๐๐ บาท
- ๑ มกราคม ๒๔๙๔ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๒๔๐ บาท
- ๑ มกราคม ๒๔๙๕ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๒๖๐ บาท
- ๑ มกราคม ๒๔๙๖ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๒๘๐ บาท
- ๑ มกราคม ๒๔๙๗ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๓๐๐ บาท
- ๑ มกราคม ๒๔๙๘ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๓๒๐ บาท
- ๑ มกราคม ๒๔๙๙ ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครู นครราชสีมา และ
ได้เลื่อนเป็นชั้นเอก เงินเดือน ๓๕๐ บาท
- ๑ มกราคม ๒๕๐๑ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๓๘๐ บาท
- ๑ มกราคม ๒๕๐๒ ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่วิทยาลัยครู นครราชสีมา เงินเดือน
๔๒๐ บาท
- ๑ กรกฎาคม ๒๕๐๒ ย้ายเข้าไปรับราชการในกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ ใน
ตำแหน่งอาจารย์เอกประจำกรม
- ๑ มกราคม ๒๕๐๓ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๔๖๐ บาท
- ๕ มกราคม ๒๕๐๓ ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์เอก กรมการฝึกหัดครู เงินเดือน
๓,๒๐๐ (๔๖๐ บาทเดิม)
- ๕ มกราคม ๒๕๐๔ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๓,๖๐๐ บาท
- ๑ ตุลาคม ๒๕๐๔ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๔,๐๐๐ บาท

๑ ตุลาคม ๒๕๐๕ ได้เลื่อนเงินเดือนเป็น ๔,๓๐๐ บาท

ราชการพิเศษและการปฏิบัติงานนอกราชการ

- ๒๔๗๙—๒๔๘๑ ร่วมสอนและดำเนินการโรงเรียนราชสีมาตอนล่าง อันเป็นจุดกำเนิดของ
โรงเรียนราษฎร์ “ศิริวิทยากร” จังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบัน
- ๒๔๘๑ ได้เป็นรองผู้กำกับลูกเสือโท (ร.ผ.ท.) ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้บังคับ
หมวดลูกเสือผู้แทนหน่วยโรงเรียนราชสีมาวิทยาลัยเพื่อเข้าชมรมลูกเสือ
ประจำปี
- ๒๔๘๔ เป็นเวลาอยู่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้รับหน้าที่เป็นหัวหน้า
หมวดควบคุมแสงไฟภายในอาคารและสืบจารกรรม เนื่องจากประเทศ
ไทยประกาศสงครามกับอังกฤษอเมริกา
- ๒๔๘๔—๒๔๘๗ เป็นเจ้าของและผู้จัดการโรงเรียนประสาทวิทยพัฒนา อันเป็นจุดกำเนิด
ของโรงเรียนชุมชนหัวถนนสุรินทร์ นครราชสีมาในปัจจุบัน
- ๒๔๘๘—๒๔๘๙ เป็นครูใหญ่และกรรมการโรงเรียนมัธยมวัดประطمพานิซ อำเภอบ้านหมี่
จังหวัดลพบุรี
- ๒๔๙๐ เป็นอุปนายกสมาคมสถาปนากิจแผนกศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา
- ๒๔๙๑ เป็นกรรมการนายทะเบียนสมาคมนักเรียนเก่าราชสีมาวิทยาลัย และเป็น
กรรมการดำเนินการ (ชั่วคราว) ของร้านสหกรณ์จังหวัดนครราชสีมา
จำกัดสินใช้
- ๒๕๐๖ เป็นเจ้าหน้าที่พิจารณาภาพยนตร์ของกระทรวงศึกษาธิการ
- ๒๕๐๘ เป็นกรรมการพิจารณาภาพยนตร์และโทรทัศน์

นอกจากงานพิเศษดังกล่าวข้างต้น ตลอดเวลาที่ท่านรับราชการท่านยังได้รับ
แต่งตั้งให้เป็นกรรมการในการสอบไล่ การสอบคัดเลือก การสอบเลื่อนชั้น การสอบชุด
การอบรม การสัมมนา ทั้งที่เป็นงานของส่วนภูมิภาคและส่วนกลางอยู่เสมอ ตลอดจนการ
รับเชิญเป็นวิทยากรไปปาฐกถา บรรยาย ร่วมอภิปราย และสัมมนาเป็นครั้งคราว

การรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

- ๒๗ กันยายน ๒๔๘๓ เบ็ญจมาภรณ์มงกุฎไทย
๑๙ กันยายน ๒๔๘๔ เบ็ญจมาภรณ์ช้างเผือก
๕ ธันวาคม ๒๔๙๓ เหรียญราชภักษะ ในรัชกาลที่ ๙
๕ ธันวาคม ๒๔๙๔ จตุรภรณ์มงกุฎไทย
๕ ธันวาคม ๒๔๙๕ จักรพรรดิมาลา
๕ ธันวาคม ๒๔๙๗ จตุรภรณ์ช้างเผือก
๑๘ มกราคม ๒๕๐๔ เหรียญเสด็จนิวัตพระนคร ในรัชกาลที่ ๙
๕ ธันวาคม ๒๕๐๗ ตริยาภรณ์มงกุฎไทย

เอกสารและหนังสือทางวิชาการที่ได้เรียบเรียง

- ๒๕๐๖ ๑. วิธีสอนและแผนการสอนต่างๆ
๒. แนวทางการนิเทศการศึกษา
๓. การบริหารการศึกษาและระดับการศึกษา
๔. การทดสอบภาษาอังกฤษ
๕. คู่มือครูวิชาสังคมศาสตร์ ปกศ. เอกสารฉบับที่ ๔๗, ๔๙, และ ๖๙ (ตอนที่ ๑-๓ รวม ๓ เล่ม)
- ๒๕๐๗ ๖. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาแผนใหม่และบันทึกการสอน
๗. ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาชุมชน การพัฒนาชุมชน และการสังคมสงเคราะห์
- ๒๕๐๘ ๘. ปัญหาสังคมปัจจุบัน (สังคมวิทยา)
- ๒๕๐๙ ๙. เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น
๑๐. สังคมศาสตร์ (สังคมศึกษาตามหลักสูตรใหม่)

หนังสือดังกล่าวข้างต้นบางเล่มก็ได้ร่วมเรียบเรียงกับวิทยากรบางท่าน บางเล่มก็จัดเรียบเรียงด้วยตนเองโดยตลอด นอกจากนี้ท่านยังได้เขียนบทความซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการไว้อีกมาก

การเป็นสมาชิกสมาคมต่าง ๆ

๑. สมาชิกสมาคมนักเรียนเก่าราชสีมาวิทยาลัย (ส.น.ร.) และได้เป็นกรรมการนายทะเบียนในปี ๒๕๕๑
๒. สมาชิกสามัญของเนติบัณฑิตสภา
๓. สมาชิกสามัญของคุรุสภา
๔. สมาชิกสามัญของสมาคมไทย - อเมริกัน

อวสานของชีวิต

ตามปกติอาจารย์อรรถ วัฒน สุนทรพงศ์ เป็นผู้มีสุขภาพสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บตลอดมา ในชีวิตการรับราชการของอาจารย์อรรถ น้อยครั้งเหลือเกินที่ป่วยจนถึงกับต้องลาพักอยู่กับบ้าน ทั้งนี้จะเห็นได้จากสมุดบันทึกวันลาราชการของท่านเอง จะมีอยู่บ้างก็คือท่านป่วยเป็นโรคลำไส้พิการเมื่ออายุ ๓๒ ปี และเป็นโรคตาอักเสบเมื่ออายุ ๔๖ ปี นอกจากนั้นก็ไม่ปรากฏการป่วยขั้นรุนแรงใด ๆ จนกระทั่งในเดือนสิงหาคมปี ๒๕๑๐ อันเป็นปีสุดท้ายของการรับราชการของท่านอยู่แล้ว โรคภัยได้เริ่มแสดงอาการคุกคามท่าน โดยปรากฏอาการครั้งแรกหน้ามีตึงกับฟุบโตะหลังจากที่ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่กรรมการตรวจภาพยนตร์และโทรทัศน์ร่วมกับคณะกรรมการท่านอื่น ๆ จากนั้นมาท่านก็ต้องลาพักรักษาตัว อาจารย์อรรถได้รับการตรวจสอบร่างกายอย่างละเอียดถี่ถ้วน ที่โรงพยาบาลศิริราช และโรงพยาบาลประสาท พญาไท ผลปรากฏว่าโรคร้ายที่คุกคามท่านนั้นคือโรคมะเร็งที่ปอดและที่สมอง สุขวิสัยที่แพทย์จะช่วยเหลือไว้ได้แม้แต่โดยวิธีศัลยกรรม ยังความเศร้าสลดให้แก่ภรรยาและลูก ๆ สุดที่จะพรรณนาได้ เมื่อไม่สามารถใช้วิธีศัลยกรรมเข้าช่วยได้แล้วก็ได้ขอร้องแพทย์ให้ยาประจำเพื่อความยืนยาวของชีวิตแม้ชั่วระยะเวลาหนึ่งและเพื่อบรรเทาอาการปวดซึ่งมีเป็นครั้งคราว แต่ก็ได้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ผู้ที่เคยมีประสบการณ์กับหมอกกลางบ้านหรือการรักษาโดยใช้ ฆาน หรือ จิต เข้าช่วยก็แนะนำด้วยความหวังดีซึ่งถือเป็นทางออกทางสุดท้ายที่ได้พยายามอย่างสุดความสามารถเพื่อการกลับมาของท่าน แต่แล้ว

อาทิตย์สุดท้ายของชีวิตท่านก็มาถึง ซึ่งเป็นอาทิตย์ของความโศกสลดโดยแท้ ท่านกลับมีอาการแข็งแรงขึ้นกว่าเดิมเล็กน้อยประมาณ ๓-๔ วัน และแล้วท่านก็จากไปด้วยอาการอันสงบเมื่อเวลา ๐๕.๔๐ น. ของวันศุกร์ที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๑๐

๐ แด่อาจารย์
ประคณ วิจารณ์

๐ รูปนี้แม่ประภา
เกิดเพื่อรอคอย
ทั้งเกรงใจแม่และพี่ชาย บนเตียง
ชีวิตเสื่อมถอยลง
กรรมอันเป็นเหตุ
๐ บ่พวงไฉนพวง
กมลพวง
เห็นน้องนัยทจากทรวง
มากแล้ว
สิ้นเสียงดังกังวาน
ร่ำไห้
กตัญญูบ่อาจพวง
เสียดใจทุกที

จากภรรยาและลูกๆ

คำไว้อาลัย

แต่

อาจารย์อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์

โดยที่ข้าพเจ้าได้รู้จักสนิทสนมกับอาจารย์อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ หลายสถาน โดยเป็นญาติ และเป็นครู ของอาจารย์อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ จึงได้รู้จักกันสยใจอย่าง แท้จริง พอที่จะกล่าวสัจใจได้ทุกแห่งทุกมุม ตามความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่า อาจารย์อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ ผู้นี้ เป็นคนมีความประพฤติดี และดีต่อญาติมิตรทุกคนอย่างเสมอต้น เสมอปลายไม่มีเสื่อมคลายเลย เมื่อพูดถึงงานการประพฤติตนในฐานะที่เป็นผู้อยู่ในปกครอง หรือเป็นศิษย์ของคนอื่นก็เป็นผู้ที่ปฏิบัติตนตั้งมั่นอยู่ในสัมมาการะวะ อ่อนน้อม เชื่อฟัง ประพฤติดีมีวินัยและมีความกตัญญูต่อผู้บังคับบัญชา หรือครูอาจารย์ทุกโอกาส ในด้านที่ ปฏิบัติหน้าที่เป็นครู อาจารย์ของผู้อื่น ก็เป็นผู้ที่มีความอดุสาหะ มานะ อดทน ขยัน ซ้นแข็ง เอาใจใส่ต่อหน้าที่เป็นอย่างดียิ่ง ไม่ละทิ้งการงาน มุ่งที่จะให้ศิษย์ของตนได้รับ ประโยชน์ดีมีความรู้สมตามความมุ่งหมาย ศิษย์ทั้งหลายจึงเคารพรักโดยทั่วกัน สำหรับภาระ หน้าที่ในด้านที่เกี่ยวกับครอบครัวนั้น ก็เป็นผู้ที่เอาใจใส่เลี้ยงดูภรรยาและบุตรให้ได้รับความ สุขและสร้างฐานะความมั่นคงให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดี ให้การศึกษาแก่บุตร อันเป็นผล ให้บุตรส่วนมากได้จบการศึกษาชั้นปริญญาทั้งในและต่างประเทศ และรับราชการอยู่ในขณะนี้ โดยทั่วหน้ากัน ในทางส่วนตัวนั้นเป็นผู้ที่ประพฤติดี มีศีลธรรม ตั้งมั่นในความสุจริตทั้ง กาย วาจา และใจ เป็นผู้ที่มีความสุภาพ อ่อนน้อม มีความขยันหมั่นเพียรชวนชวนหา ความรู้ให้ทันกาลสมัยอยู่เสมอ ได้เคยไปศึกษาและงานในต่างประเทศและเมื่อกลับมาแล้ว ก็ได้เป็นผู้ที่สร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคม และวงการศึกษายิ่งเป็นอันมาก จะเห็นได้ว่า ได้

แต่งตำรับตำราอันเป็นผลงานทางวิชาการอยู่มากมายหลายเล่ม นับเป็นสิ่งที่ควรแก่การ
สรรเสริญ

ส่วนประวัติการรับราชการของอาจารย์อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ เป็นประการ
ใดนั้น ย่อมปรากฏอยู่ตามประวัตินั้นแล้ว

รู้สึกที่อาจารย์อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ผู้นี้ หากยังมีอายุยืนยาวนานต่อไปอีก
ก็จะเป็นผู้ที่ทำประโยชน์ในการแต่งตำรับตำราให้วงการศึกษาได้อีกมาก เมื่อมาต้วนถึงแก่
กรรมเสียเช่นนี้ ก็เป็นที่น่าเสียดายและอาลัยอย่างสุดซึ้ง และเมื่อคำนึงถึงคุณความดีที่ได้
กระทำไว้นับเป็นกุศลกรรม ก็ขอให้ดวงวิญญาณของอาจารย์อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ จง
ไปสู่สุคติในสัมปรายภพนั้น เทอญ



(ขุนกองฤทธิศึกษากร)

อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

และอดีตรองประธานสภาผู้แทนราษฎร

๒๒ มกราคม ๒๕๑๑

คำไว้อาลัย

แด่

อาจารย์อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์

ก่อนออกจากราชการ อาจารย์อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์เอก กรมการฝึกหัดครู และได้ปฏิบัติงานในหน้าที่มาด้วยความเรียบร้อย และเป็นที่ไว้วางใจ ในด้านความประพฤตินั้น อาจารย์อรรถน์เป็นคนดี มีมารยาทเรียบร้อย จึงเป็นที่เคารพและรักใคร่ของเพื่อนร่วมงานทั่วไป ข้าราชการกรมการฝึกหัดครูได้ทราบข่าวมรณกรรมของอาจารย์อรรถน์ในตอนเช้าวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๑๐ จึงพากันไปเคารพศพที่บ้านและรัฐสภา และเสียศานต์ที่อาจารย์อรรถน์มาต่วนถึงแก่กรรมเสียก่อน ก่อนที่จะได้ใช้ชีวิตบั้นปลายให้ยาวนานกว่านี้

อาจารย์อรรถน์เป็นคนดี และได้ประกอบกรรมดีไว้มาก จนเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนฝูง ผู้ที่รู้จักคุ้นเคย และศิษย์ทั้งหลาย ตลอดจนผู้บังคับบัญชา พวกเราจึงมีความเสียศานต์และอาลัยที่อาจารย์อรรถน์ต้องจากพวกเราไปอย่างไม่มีวันกลับมาได้อีก จึงขอตั้งจิตอธิษฐานและภาวนาว่า หากมีญาณใดที่อาจารย์อรรถน์จะทราบถึงความอาลัยของพวกเราได้แล้ว ขอให้โปรดทราบด้วย และขอบุญกุศลที่พวกเราได้บำเพ็ญให้แก่อาจารย์อรรถน์จงเป็นญาณวิเศษส่งให้อาจารย์อรรถน์ได้มีความสุขในสัมปรายภพนั้น ให้สมกับกรรมดีที่อาจารย์อรรถน์ได้ประกอบไว้ในภพนี้ด้วย เทอญ

กรมการฝึกหัดครู

๒๒ มกราคม ๒๕๑๑

คำไว้อาลัย

แต่

คุณอรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์

เมื่อคนดีสิ้นชีวิต เพื่อนฝูงและญาติย่อมเศร้าโศกอาลัย อยากให้ผู้ตายมีชีวิตอยู่ทำประโยชน์ให้แก่สังคมต่อไป

ถึงจะรู้ว่าคนเราต้องตายจากกันไม่วันใดก็วันหนึ่ง ถ้าบุคคลที่เรารักใคร่มาด่วนเสียชีวิตไปก่อนเวลาอันสมควร เราย่อมเสียใจ

เมื่อรู้ว่าความเศร้าโศกเสียใจไม่สามารถชุบชีวิตคนตายให้ฟื้นขึ้นมาได้ สิ่งทีพึงกระทำอย่างหนึ่งก็คือกล่าวสรรเสริญคุณงามความดีของผู้ที่เรารักให้เป็นที่รู้จักแก่คนรุ่นหลัง

คุณอรรถน์เป็นคนไม่มากไม่น้อย เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย เชื่อถือได้ สิ่งใดที่คุณอรรถน์ทำ คุณอรรถน์ทำเต็มความสามารถ ทุกเวลา กำลังกาย กำลังสติปัญญา ทำให้เต็มที่ คุณอรรถน์ไม่ทำเกิน ไม่ทำขาด ทำได้เรียบร้อย

คุณอรรถน์ดำเนินชีวิตเรียบง่าย ไม่โลดโผน ไม่หลบหลีกจากสังคม ไม่บดความรับผิดชอบ คุณอรรถน์เป็นคนทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ ปรับปรุงตัวเองให้เป็นประโยชน์ต่อการทำงานได้อย่างน่าชม

คุณอรรถน์เป็นคนซื่อสัตย์ อุดมคติ โอปอ้อมอารี เป็นที่ไว้นับถือเชื่อใจของผู้บังคับบัญชา เป็นที่รักใคร่นับถือของคนเสมอกัน เป็นที่เคารพยำเกรงของคนที่อยู่ใต้บังคับบัญชา

ถึงแม้คุณอรรถน์จะจากไป คนที่อยู่เบื้องหลังย่อมระลึกถึงคุณงามความดีของคุณอรรถน์ได้แม่นยำ คุณอรรถน์ยึดมั่นในธรรม ประกอบความดี ละเว้นความชั่ว อยู่เป็นนิตย ควรแก่การสรรเสริญแก่บุคคลทั่วไป

ขอให้ผลบุญและคุณงามความดีที่คุณอรรถน์ได้ประกอบไว้ในโลกนี้จงส่งเสริมให้คุณอรรถน์ได้ประกอบคุณงามความดีเพื่อเพิ่มพูนบารมีให้มากขึ้นในโลกหน้า เทอญ

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์

คำไว้อาลัย

แด่

คุณอรุณ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์

“พี่เสียแล้ว”

ลูกอินทร์

ข้อความในโทรเลขนี้ มีไปถึงข้าพเจ้า ที่จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๑๐ เวลา ๑๖.๐๐ น. พออ่านจบ ก็ใจหายวาบ รู้สึกสลดใจและอาลัยผู้วายชนม์อย่างยิ่ง เพราะใจความในโทรเลขนั้นหมายความว่า ข้าพเจ้าได้สูญเสียเพื่อนสนิทไปอีกคนหนึ่ง คือ คุณอรุณ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ ผู้โทรเลขไปให้ทราบคือภริยาของเพื่อนนั่นเอง อนิจจา เพื่อนไม่น่าจะมีอายุสั้นเลย ร่างกายก็แข็งแรงดี มีสุขภาพอนามัยดีแท้ๆ แต่เพื่อนก็ได้จากไปเสียแล้ว จากไปจริง ๆ จากไปอย่างไม่มีวันกลับ เป็นการจากไปก่อนถึงเวลาอันสมควร ทั้งแต่คุณงามความดีไว้ให้ระลึกถึง

คุณอรุณ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ เป็นเพื่อนสนิทคนหนึ่งของข้าพเจ้า เรารักกันมาก สนิทสนมกันมาก เราทั้งสองรักกันมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยเมื่อยังเป็นนักเรียน อยู่โรงเรียนประจำมณฑลนครราชสีมา (ราชสีมาวิทยาลัย) เรียนชั้นเดียวกัน เป็นลูกเสือกองเดียวกัน เมื่อจบการศึกษาออกมารับราชการก็เป็นครูโรงเรียนเดียวกันอีก สังกัดกรม กอง และกระทรวงเดียวกันตลอดมา นับมาถึงบัดนี้เป็นเวลาร่วม ๔๖ ปี คุณอรุณ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ เป็นคนดี มีอัธยาศัยดี สุภาพ อ่อนโยน พุฒน้อย ตรงไปตรงมา ไม่เอาเรตเอาเปรียบเพื่อน มีปกติเสมอต้นเสมอปลาย ใฝ่ใจหาความรู้ใส่ตนอยู่เสมออย่างไม่รู้สึkBื้อชอบสะสมตำรา ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ด้วยการศึกษา ค้นคว้าตำราและเขียนหนังสือไว้หลายเรื่อง พิมพ์แล้วก็มียังมีได้พิมพ์ก็มาก เพื่อนตั้งใจไว้ว่าเมื่อครบเกษียณอายุแล้ว จะถือ

เอาการเขียนหนังสือเป็นงานอดิเรก แต่ อนิจจา มัจจุราชไม่ให้โอกาสเสียเลย เพื่อนถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ เมื่อเช้าตรู่ของวันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๑๐ หลังวันปลดเกษียณอายุเพียง ๘๒ วันเท่านั้น เพื่อนจากไปก่อนถึงเวลาอันสมควร

พูดถึงสุขภาพอนามัยแล้ว เพื่อนผู้มีร่างกายล่ำสัน แข็งแรง ไม่เคยเจ็บป่วยเลย สมัยเมื่อยังเป็นนักเรียนชอบกีฬาฟุตบอล การรักษาสุขภาพอนามัยยกให้เป็นพิเศษเพื่อนพิถีพิถันเสียจริง ๆ ไม่มีใครคาดคิดมาก่อนว่าเพื่อนผู้นี้จะด่วนจากไปอย่างไม่มีวันกลับเช่นนั้น

ข้าพเจ้าทราบข่าวว่าเพื่อนป่วย ข้าพเจ้าไม่ยอมเชื่อ คือเมื่อปลายเดือนสิงหาคม ๒๕๑๐ ก่อนวันปลดเกษียณอายุเพียงเดือนเดียว วันนั้นคุณเอกชัย สุนทรพงศ์ ผู้เป็นบุตรบอกข้าพเจ้าว่า “คุณพ่อป่วย ปวดศีรษะ และเจ็บหน้าอก” ข้าพเจ้าตอบไปว่า “จงซื้อหนังสือธรรมะส่งไปให้อ่าน แล้วชักชวนให้เข้าวัดเสียบ้าง” ที่พูดเช่นนั้นเพราะไม่เชื่อว่าเจ็บป่วย เห็นร่างกายแข็งแรงที่อยู่ เข้าใจว่าอาการปวดศีรษะและเจ็บหน้าอก คงเกิดจากการกรากกรำทำงาน เพื่อนผู้นี้เป็นคนขยัน ทำงานสะอาด ประณีต เขียนหนังสือสวย เมื่อมอบหมายอะไรให้ทำ เพื่อนมีความรับผิดชอบไม่ยอมให้งานค้าง เพื่อนไม่ยอมผ่อนงานเสียเลย เพื่อนตั้งใจทำงานจนวินาทีสุดท้าย เพื่อนจะออกจากงานอย่างชาวสะอาด บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไว้เกียรติประวัติเพื่อนุชนรุ่นหลัง และเพื่อให้เพื่อนผ่อนคลายงานก่อนออกจากราชการ จึงแนะนำเช่นนั้น คือแนะนำให้เข้าวัด แนะนำให้ศึกษาธรรมะ แต่ที่ไหนได้ คุณอรจนัน วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ ป่วยจริง ๆ และป่วยเพราะกรากกรำงาน ไม่ทอดทิ้งงานนั่นเอง เมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๑๐ ข้าพเจ้ามากรุงเทพฯ เพื่อรับประกาศนียบัตร **ผู้รับราชการมาด้วยความมั่นคง** จาก ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อนมีสิทธิได้รับแต่ไม่เห็นเพื่อนมารับ จึงแน่ใจว่าเพื่อนป่วยจริง ทราบว่าต้องไปอยู่โรงพยาบาล จึงไปเยี่ยมที่โรงพยาบาลประสาท ภาพที่เห็นก็คือเพื่อนผู้มีร่างกายแข็งแรง นอนอยู่บนเตียงคนไข้ เคลื่อนไหวได้ ประสาทหูได้ยิน รับรู้ว่าผู้ใดมาเยี่ยม ยิ้มแสดงความดีใจบนใบหน้าเมื่อทราบว่าคุณใดมาเยี่ยม แต่สายตาผิดปกติเสียแล้ว ข้าพเจ้าลองพุงให้หนึ่ง จับมือให้เซ็นชื่อ มอบฉันทะรับเงินเดือน ๆ สุดท้าย หนังสือไม่เป็นตัว โทบ้าง เล็กบ้าง โยเย่ไม่ตรงบรรทัด

เทวทูตท่านมาเตือนแล้ว เป็นความจริงเพื่อนอยู่ในชั้นตรีทูตแล้ว เพราะหลังจากนี้ไม่ถึงสามเดือนเพื่อนก็จากไป เพื่อนเอ๋ย เพื่อนเกิดมาทำงาน พองานเสร็จเพื่อนก็กลับ ทั้งแต่ผลงาน คือความดีไว้ให้เรา ญาติ มิตร ศิษย์ ระลึกถึง

เพื่อนจากไปดี จากไปไม่มีห่วง จากไปอย่างสงบ ก็จะต้องห่วงอะไรเล่า งานในหน้าที่ก็เสร็จ งานทางครอบครัวก็สมบูรณ์ เพื่อนเกิดมาเป็นครู เป็นครูเต็มตัว เป็นครูตลอดเวลา หาที่ติมิได้ งานในหน้าที่เสร็จแล้ว หน้าที่ทางครอบครัว ลูกทุกคนก็โตแล้ว มีอาชีพหมดทุกคน มีเหย้าเรือนแล้วสามคน ยังเหลือสองคน ทุกคนได้รับการศึกษาสูง และเรียนสำเร็จหมดทุกคน หมดยุค ส่วนภาระหน้าที่ต่อภรรยาหรือ เพื่อนรักลูก รักเมีย ทะนุถนอมน้ำใจลูกและเมีย เป็นครอบครัวตัวอย่างได้ เพื่อนมัธยัสถ์ จึงสามารถตั้งตัวได้ มีหลักฐานมีบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยสมบูรณ์ ลูกเมียไม่เดือดร้อน เพื่อนทำหน้าที่สมบูรณ์ทุกอย่าง

เพื่อนสร้างแต่กรรมดี มีกรรมอันขาวสะอาด กรรมดีที่เป็นบุญกุศลนี้แหละ ย่อมติดตามไปอำนวยผลดีในสัมปรายภพนั้น โดยแท้

เนื่องในวาระพระราชทานเพลิงศพ คุณอรจัน วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ ในวันจันทร์ที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ บุญกุศลใดๆ ที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญดีแล้ว ขอผลบุญกุศลนั้นๆ จงเป็นปัจจัยให้ดวงวิญญาณ คุณอรจัน วิวัฒน์ สุนทรพงศ์ เพื่อนรักสนิท ไปสู่สุคติในสัมปรายภพนั้น เทอญ.

ธ.อ. น. ๑๖๖๖

(วิศาล ศิวรัตน์)

แต่อาจารย์ อรรถน์ วิวัฒน์ สุนทรพงศ์

พวกเราคณะนักเรียนฝึกหัดครูประถม (ป.ป.) รุ่นที่ ๓ (สุดท้าย) ได้ทราบข่าวการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของอาจารย์แล้ว รู้สึกเสียใจอย่างมาก เพราะอาจารย์เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการให้แก่พวกเรา และยังเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรปกป้องรักษาพวกเรา ให้ความเมตตา กรุณา และคิดว่ากล่าวถึงบิดาพื้งมีต่อบุตร จนกระทั่งเราได้พ้นจากอกของท่านไปแล้ว ต่างก็แยกย้ายกันไปเรียนต่อ ประกอบอาชีพ และผลที่สุดก็แสวงหาอาชีพตามความถนัดและตามดวงชะตาแห่งชีวิตของแต่ละคน บางคนก็เพิ่งเริ่มชีวิตราชการใหม่ บางคนก็เปลี่ยนอาชีพ บางคนก็กระเสือกกระสนดิ้นรนเพื่อความเป็นสุขและอยู่รอดแห่งชีวิต ฯลฯ วิถีทางแห่งชีวิตในตอนหลังถึงแม้เราจะจากอาจารย์ไปแล้ว เรายังคิดถึงต่อไปหาสู่อำจารย์ อาจารย์ให้ข้อคิดและให้คำแนะนำแก่พวกเราอยู่เสมอ จึงนับได้ว่าวิถีทางชีวิตของแต่ละคนอาจารย์ก็มีส่วนร่วม เพื่อให้แต่ละคนได้ประกอบอาชีพตามความถนัดของตน ในระหว่างที่พวกเราซึ่งอยู่ในอ้อมอกของท่าน เราต้องจากบ้าน จากญาติพี่น้องไปเป็นเวลาแรมเดือนแรมปี บางครั้งเราก็มักจะพบกับอุปสรรคและปัญหานานาประการ เช่น พ่อแม่ส่งเงินไม่ทันเงินขาดมือ อาจารย์เห็นความเดือดร้อนของพวกเราก็กะหยิบยื่นให้ก่อน ส่วนจะได้คืนหรือไม่ได้คืนอาจารย์ไม่เคยทวงถามเลย พวกเราเดือดร้อนไม่ได้รับความสะดวกสบายในขณะที่เรียนหนังสือ อาจารย์ก็เป็นผู้แก้ปัญหาให้เสร็จ สรุปแล้วอาจารย์ก็เป็นบุคคลหนึ่งที่หล่อหลอมปรับปรุงจิตใจของพวกเราให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงนับได้ว่าอาจารย์ได้สร้างมหาคุณอันยิ่งใหญ่ด้วยวิทยาทาน และความศรัทธาจากจิตใจของอาจารย์

ฉะนั้น ในการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของอาจารย์ พวกเราขอให้วิญญาณของอาจารย์จงไปสู่สุคติเถิด

สนิทศักดิ์ สนิทศักดิ์

(กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย)

ในนามคณะนักเรียน ป.ป. รุ่นที่ ๓ ร.ร. ฝึกหัดครูนครราชสีมา

การนิเทศการศึกษา

(Educational Supervision)

เดิมทีเดียวโครงการของการนิเทศการศึกษาได้ตั้งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องช่วยให้ดำเนินงานไปตามระเบียบฝ่ายบริหาร เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา มาช้านานแล้วก็ตาม แต่สำหรับประเทศไทย ยังนับว่าเป็นของใหม่อยู่มาก เพิ่งมาสนใจกันในระยะไม่กี่ปีมานี้เอง

ในบัจจุบันนี้ การนิเทศการศึกษาได้รับหน้าที่ในวงงานอันสำคัญมากกว่าเดิม ศึกษานิเทศก์ต้องใช้เวลาแรงงานส่วนใหญ่ในการช่วยเหลือคณะครู เพื่อปรับปรุงการสอน และประสานงานด้านต่าง ๆ ศึกษานิเทศก์นี้อาจจะนับได้ว่าเป็นผู้แทนวิชาการเทคนิคของฝ่ายบริหาร ไม่ใช่ตัวแทนของทบัพัญญัติแห่งอำนาจบริหาร แต่อย่างไรก็ตามก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมาทำความเข้าใจกันเสียก่อน ว่าการนิเทศการศึกษาคืออะไร

๑ การนิเทศการศึกษาคืออะไร

การนิเทศการศึกษา คือการช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการเรียนการสอน หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า คือการช่วยเหลือครูในการปรับปรุงตนเองและงานในหน้าที่ของตน ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ ในหนังสือ Educational Supervision ของ Harold Benjamin ว่า “**Supervision** is the procedure of giving direction to, and providing critical evaluations of the instructional process. The end result of all supervision should be to provide students at all levels with better educational services.” จะเห็นได้ว่า ผู้นิเทศการศึกษา หรือศึกษานิเทศก์ถือภาระที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกับครู ในอันที่จะหาทางให้นักเรียนได้เจริญงอกงาม โดยสมส่วน ทั้งในทางกาย, สังคม, อารมณ์ และสติปัญญา อันเป็นยอดปรารถนาของการศึกษาปัจจุบันนี้

จาก **Dictionary of Education** (Carter V. Good)

“การนิเทศการศึกษา คือความพยายามของเจ้าหน้าที่โรงเรียนอันได้รับมอบหมาย เพื่อมุ่งจะนำครูและนักศึกษา เพื่อส่งเสริมการสอน ช่วยส่งเสริมให้เติบโตและพัฒนาในตำแหน่งอาชีพแก่ครู ตลอดจนการเลือกปรับปรุงความมุ่งหมายของการศึกษา อุปกรณ์การสอนและวิธีการสอน และการประเมินผลการสอน”

การนิเทศการศึกษาที่อาศัยความร่วมมือกัน (Cooperative Supervision) คือแผนการที่จะปรับปรุงการสอนในลักษณะที่ถือเอาว่า ครู กับ ศิษยานิเทศก์ เป็นผู้ทำงานร่วมมือกัน ครูมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ และพิจารณาความมุ่งหมายเครื่องอุปกรณ์และวิธีสอน

Line and Staff Supervision: แผนการนิเทศการศึกษาสำหรับเจ้าหน้าที่การนิเทศการศึกษา ๒ กลุ่มคือ.—

(๑) **Line Officers** เป็นข้าราชการในจังหวัด นายอำเภอ, ครูใหญ่, อาจารย์ใหญ่, หัวหน้ากองซึ่งล้วนแต่ครูจะต้องมีความรับผิดชอบขึ้นตรงต่อ

(๒) **Staff Officers** มีความหมายคลุมถึงศิษยานิเทศก์พิเศษ ผู้อำนวยการหน่วยงานอื่น ๆ เช่น หน่วยวิจัยและแนะนำ ซึ่งมีได้มีอำนาจเหนือครู แต่มีหน้าที่ช่วยตามวิสัยศิษยานิเทศก์ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้แก่ **Line Officers** ศิษยานิเทศก์ (Supervisor) คือเจ้าหน้าที่โรงเรียนคนใดคนหนึ่งที่ได้รับมอบหมาย ให้มีความรับผิดชอบ ในการดูแลและปรับปรุงการสอนและวิธีสอน

ในหนังสือ **The American School System** เขียนไว้ว่า “ความสำคัญอันใหญ่ยิ่งของเรื่องต่างๆ เช่น การเลือกและการจัดวัสดุการสอน การวัดผลโดยอาศัยปรัชญาการศึกษา เป็นเรื่องที่ศิษยานิเทศก์ (Supervisor) จะต้องใช้ความพากเพียรบากบั่นของตน”

ในหนังสือ **The Superintendent Surveys Supervisions** ของ Department of Superintendents มีข้อความกล่าวตอนหนึ่งว่า “แรกที่เดียวการนิเทศการศึกษานี้ ก็มีขอบเขตจำกัดอยู่แต่การสอนในห้องเรียน แต่ต่อมาได้ขยายกว้างออกคลุมไปถึงการเรียนและการสอนทั้งหมด”

ศึกษานิเทศก์สมัยใหม่

- ๑ เป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้และการสอน เพราะฉะนั้น เขาจะต้องส่งเสริมให้ครูและนักเรียนเรียนรู้โดยการกระทำ
- ๑ เป็นผู้เลื่อมใสในการแนะแนวเพื่อการสอน
- ๑ เป็นผู้ช่วยคิดหาวิธีการประเมินผลของงาน
- ๑ เป็นผู้ทำงานในการนิเทศการศึกษามากก็ยิ่งจะใช้อำนาจน้อยลงทุกที มีแนวทางที่เห็นได้ชัดเกี่ยวกับการศึกษานิเทศก์ที่จะต้องส่งเสริมให้ครูรู้จักให้แนวทางแก่ตนเอง
- ๑ ไม่ถือว่าตนเป็นผู้ผูกขาดการรับผิดชอบทั้งสิ้น ในการปรับปรุงการสอนแต่ผู้เดียว
- ๑ วิธีการนิเทศการศึกษาของศึกษานิเทศก์ย่อมค่อยๆ วัฒนาการไปเรื่อยๆ และหลักเกณฑ์ที่ดี
- ๑ หลักปรัชญา และหลักการนิเทศการศึกษาควรจะเกิดขึ้นโดย ครู นักเรียน และศึกษานิเทศก์ร่วมกัน
- ๑ ต้องอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ในการนิเทศการศึกษา

ถ้าเราอ่านดูในหนังสือ Supervision ของ A.S. BARR แล้ว จะปรากฏว่า

๑. การนิเทศการศึกษา คือ ปรัชญา (Supervision is Philosophic) เพราะ
 - (ก) การนิเทศการศึกษาเป็นการเสาะหาความจริงก้าวหน้าเคียงคู่ไปกับการเคลื่อนไหวของการศึกษา และจะต้องสืบเสาะเพื่อให้บังเกิดความเข้าใจในความเป็นอยู่ของสังคม อันเป็นรากฐานแห่งพัฒนาการและการทรงอยู่ของการศึกษา
 - (ข) การนิเทศการศึกษาทำหน้าที่ประเมินผลของวัตถุประสงค์ และสิ่งที่พึงประสงค์ สืบเนื่องกันไม่ขาดสาย วัตถุประสงค์ที่ดี สิ่งพึงประสงค์ที่ดีย่อมไม่มีอะไรวางไว้อย่างตายตัว ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงได้เลย

๒. การนิเทศการศึกษา คือ ความร่วมมือ (Supervision is cooperative)

เพราะ

- (ก) งานของศึกษานิเทศก์ทั้งหลาย แม้จะต่างสังกัดก็ตาม ย่อมมีเข็มมุ่งสู่จุดหมายปลายทางร่วมกัน จุดหมายปลายทางนี้ หมายถึงสิ่งที่ได้มาจากข้อประนีประนอมของความคิดเห็นที่ต่างจิตต่างใจกันในเบื้องต้น
- (ข) ศึกษานิเทศก์ปฏิบัติงานด้วยกันกับครู เพื่อจะหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และมองหาผู้ที่พอจะช่วยแก้ปัญหานี้ด้วย

๓. การนิเทศการศึกษา คือ งานสร้างสรรค์ (Supervision is creative) เพราะ

- (ก) การนิเทศการศึกษา เป็นการค้นหาความสามารถพิเศษอันซ่อนแฝงอยู่ในตัวบุคคล เมื่อเข้าไปถึงผู้ใดก็จะดึงเอาสิ่งที่ดีเด่นในตัวผู้นั้นออกมาให้ปรากฏ จึงเป็นการเร่งเร้าศักยภาพ, ความริเริ่ม, พึ่งตนเอง และการสื่อก่อซึ่งความรู้สึกนึกคิดของตนเอง
- (ข) การนิเทศการศึกษาสรางสิ่งแวดลอม เพราะการนิเทศการศึกษานี้คือการค้นหาจุดสมดุลย์ที่ได้ระหว่างพัฒนาการอย่างทีละขงของแต่ละบุคคลกับควมตอย่างใหญ่หลวงของหมู่สังคมที่แต่ละคนได้ร่วมกันสร้างขึ้นไว้

๔. การนิเทศการศึกษา คือ วิทยาศาสตร์ (Supervision is scientific) เพราะ

- (ก) การนิเทศการศึกษานำวิธีวิทยาศาสตร์เข้ามใช้ในการศึกษา และในกระบวนการสอน
- (ข) การนิเทศการศึกษา ต้องปรับปรุงวัดผลให้มีคุณภาพ เพื่อใช้วัดบุคคลและหมู่พวก ผลของการเรียนการสอนจะนำมาประเมินอย่างมีหลักเกณฑ์
- (ค) การนิเทศการศึกษานับสนุนการทดลอง ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมที่ถูกต้อง เป็นการช่วยปรุงแต่งกระบวนการทดลองแบบ “ผิดเป็นครู”

๕. การนิเทศการศึกษาทำให้เกิดผล (Supervision is effective) เพราะ

- (ก) การนิเทศการศึกษา ไม่เพียงแต่จะช่วยจัดเตรียมหาความรู้สำหรับประกอบการงานให้เป็นผลแก่ครู ซึ่งจะได้ใช้เป็นเครื่องมือในขณะทำการสอนให้ได้ผลดี เช่น หลักสูตร, ข้อทดสอบมาตรฐาน, แบบเรียน, อุปกรณ์การสอน และเครื่องมืออื่น ๆ เพียงเท่านั้นก็หาไม่ได้ ยังได้ช่วยแสวงหาเส้นทางที่จะปรับปรุงเครื่องมือดังกล่าวแล้วให้นำสมัยอยู่อีกด้วย
- (ข) การนิเทศการศึกษา ทำหน้าที่เชื่อมโยงทฤษฎีและการปฏิบัติให้สัมพันธ์กัน การนิเทศการศึกษาเข้าใจดีว่า สิ่งที่จะเป็นทฤษฎีได้นั้น ย่อมต้องมีข้อเท็จจริงยืนยันอยู่เบื้องหลัง ฉะนั้นในการที่จะช่วยให้ครูเข้าใจทฤษฎีได้อย่างแจ่มแจ้ง จำเป็นจะต้องช่วยให้ครูได้ทดลองปฏิบัติจริง ๆ พร้อมกันไปด้วย

การเรียนการสอน ที่จะได้ผลสมความมุ่งหมายนั้นย่อมต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน แม้ครูจะมีวิธีสอนดีเลิศเพียงใด แต่ถ้ายังมีปัญหาอื่น ๆ คับอกอยู่มาก เช่น ปัญหาทางบ้าน, ปัญหาทางเศรษฐกิจ, ปัญหาส่วนตัว, ปัญหาทางอาชีพ ฯลฯ ก็ไม่อาจจะดำเนินการสอนให้ได้ผลอย่างเต็มที่ไว้ และด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงต้องจัดให้มีการนิเทศการศึกษาในโรงเรียนของเรา

การนิเทศการศึกษาไม่ใช่เรื่องของการใช้อำนาจ ไม่ใช่คอยรายงานความผิดความบกพร่องของครูให้ผู้ใหญ่ทราบ ศึกษาพิเศษก็สามารถให้ความช่วยเหลือได้มากเพียงไร ก็มีแต่จะเป็นที่นับหน้าถือตาของครูมากขึ้นเพียงนั้น ศึกษาพิเศษจะต้องเป็นบุคคลที่เพียบพร้อมด้วยคุณลักษณะสำคัญ คือความเป็นผู้นำ เป็นผู้ให้ความรู้ ผู้ประสานงาน ผู้ช่วยเหลือ และความเป็นประชาธิปไตย

ทำไมจึงมีการนิเทศกัน ? เมื่อพิจารณาความหมายของการนิเทศการศึกษาที่ว่าเป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการเรียนการสอนแล้ว ก็เห็นว่าจำเป็นอยู่ที่เดียว เพราะมีเหตุผลว่าครูเรา ไม่ว่าจะเป็นครูที่ทำการสอนในชั้นประถมหรือมัธยม หรือจะเป็นครูประเภทใด ๆ ก็ตาม ย่อมจะพบปัญหาเกิดขึ้นอยู่เสมอ บางครั้งทำให้ครูนั้น ๆ ไม่สามารถจะหาทาง

แก้ปัญหของตนได้ ปัญหาอาจจะเป็นปัญหส่วนตัว และปัญหาที่เกี่ยวกับการงานในหน้าที่ก็ได้ จำเป็นอยู่เองที่จะต้องอาศัยศึกษานิเทศก์หรือผู้นิเทศการศึกษาทั่วไป เข้าช่วยเหลือแก้ปัญหานั้น ๆ

๒ ใครทำการนิเทศ

งานการนิเทศการศึกษาเป็นหน้าที่ของใคร ? อาจตอบได้ว่างานด้านนี้เป็นภาระรับผิดชอบของนักบริหารการศึกษาที่มีส่วนเกี่ยวข้องในวงการศึกษานักบริหารการศึกษานี้ได้แก่

- (๑) ศึกษาภิเทศก์ (Supervisors)
- (๒) ครูใหญ่อาจารย์ใหญ่ (Principals)
- (๓) ศึกษาธิการ (Superintendents)

ศึกษาภิเทศก์ เป็นบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ย่อมมีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการนิเทศ ฉะนั้น ศึกษาภิเทศก์ที่ดีย่อมเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ เมื่อใดครูต้องการคำแนะนำช่วยเหลือ หรือให้ทำสาริตให้ดูก็สามารถแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างได้ ศึกษาภิเทศก์ไม่มีหน้าที่ที่จะ “บงการ” ครูให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ศึกษาภิเทศก์เองจะต้องทำหน้าที่ช่วยเหลือเสมือน “พี่เลี้ยง” ที่คอยกระตุ้นให้เกิดการกระทำกิจกรรมใด ๆ ขึ้น ซึ่งมีคุณค่าแก่การศึกษาอยู่เสมอ ในหนังสือ Educational Supervision ของ Harold Benjamin เขียนไว้ว่า “Supervision.— Before a person is appointed to the position of supervisor, he should have demonstrated that he is capable of providing leadership inspiration, and direction to that phase of the educational program for which he has been given the responsibility.”

ศึกษาภิเทศก์ที่ดีควรมีคุณลักษณะดังนี้ คือ.—

- (๑) มีความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ
- (๒) มีความสามารถเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี

- (๓) เป็นผู้ประสานงานที่ดี
- (๔) เป็นผู้ยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย
- (๕) มีความรู้ในหลักการนิเทศการศึกษาเป็นอย่างดี
- (๖) เป็นผู้ให้คำแนะนำ และเป็นทีปรึกษาของครูได้เป็นอย่างดี
- (๗) ไม่เป็นผู้วางท่าใหญ่โต
- (๘) เป็นผู้มีความอดทนและความเข้าใจ
- (๙) เป็นผู้เปิดเผย ไม่มีอุปาทาน
- (๑๐) เป็นผู้รักษาความลับไว้เมื่อภายหลังสัมภาษณ์แล้ว
- (๑๑) เป็นผู้ที่ครูไว้วางใจได้
- (๑๒) เป็นผู้มีความสามารถปลูกฝังความเป็นญาติดี เพื่อทำงานกับครูแต่ละคน
- (๑๓) ต้องเป็นผู้เห็นใจ และตั้งใจฟัง
- (๑๔) ต้องเป็นผู้มีความระมัดระวังในการวินิจฉัย

ครูใหญ่อาจารย์ใหญ่.— เป็นผู้บริหารการศึกษา ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นผู้นิเทศ การศึกษาก็ได้ เพราะครูใหญ่เป็นบุคคลซึ่งอาจเข้าใจปัญหา วิธีการในการจัดการเรียน การสอนได้เป็นอย่างดี และเป็นผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับการสอนในวิชาต่าง ๆ เช่นครูทั้งหลาย มาแล้วด้วย ดังนั้นครูใหญ่จึงเป็นบุคคลหนึ่งซึ่งเหมาะที่จะรับหน้าที่ผู้นิเทศก์เป็นที่สุดในทำนอง เดียวกัน ครูใหญ่แต่ละคนย่อมมีปัญหาด้านการบริหาร และกิจการอื่น ๆ ภายในโรงเรียน ของตนไม่มากนักน้อย จำเป็นจะต้องรับความช่วยเหลือจากศึกษานิเทศก์เช่นเดียวกัน เมื่อครู ใหญ่รู้ความมุ่งหมายของศึกษานิเทศก์ที่ดีว่าเป็นผู้นิเทศ เพื่อช่วยเหลือตนและคณะครูในการ ปรับปรุงโครงการทั้งหมด งานที่ประสานกันก็จะดำเนินไปได้มากและเป็นผลดี

ครูใหญ่จะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะดำเนินโครงการทั้งหลายของโรงเรียนที่ กำหนดไว้ในทางที่จะให้เหมาะแก่ความแตกต่างของแต่ละคน วางแผนการให้ครูรำลึกถึงการ แนะนำทางอยู่เสมอ วางแผนการให้มีวิธีที่เหมาะสมในการรวบรวมประวัติของนักเรียน ทั้งหมด ครูใหญ่เป็นผู้ร่วมมือวางโครงการที่จะแนะนำทางแก่นักเรียนเป็นหมู่หรือเป็น

ส่วนตัว และพยายามสร้างรากฐานงานของโรงเรียน เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนเป็นพลเมืองดี ในอนาคต

ในหนังสือ Educational Supervision ของ Harold Benjamin เขียนไว้ว่า **Principal:-**

“The school administrative official who is most familiar to pupils, parents, and other community members is the principal. Many communities look upon the principal as their educational leader.”

ศึกษาธิการ เราหมายถึงศึกษาธิการภาค ศึกษาธิการจังหวัด และศึกษาธิการอำเภอซึ่งเป็นนักบริหารการศึกษา (administrators) ของจังหวัด และของอำเภอ ศึกษาธิการจังหวัดและศึกษาธิการอำเภอมิหน้าที่พิเศษการศึกษาส่วนท้องถิ่นอยู่ตามปกติแล้ว ศึกษาธิการไม่จำเป็นต้องอยู่เฉพาะแต่ในห้องทำงาน เช่นเคยปฏิบัติมาแต่ก่อน ในด้านปฏิบัติควรปลีกเวลามาเยี่ยมโรงเรียนต่าง ๆ เป็นครั้งคราว เพื่อจะได้เตรียมงานร่วมกับครูใหญ่ ในอันที่จะหาทางช่วยเหลือเพื่อความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียนแต่ละโรงเรียนขึ้น ศึกษาธิการมาตรวจโรงเรียนมิได้มุ่งหมายมาจับผิด แต่มาเยี่ยมเพื่อหาทางช่วยเหลือในปัญหาของโรงเรียน ในเรื่องครู, การเรียน, การสอน และการปฏิบัติงานต่าง ๆ ภายในโรงเรียน ร่วมกันกับคณะครูให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ศึกษาธิการถือว่าเป็นผู้พิเศษการศึกษาทั่วไป จำเป็นจะต้องเอาใจใส่กับปัญหาอื่นๆ เพื่อช่วยเหลือครู คือเป็นที่ปรึกษาให้การแนะแนวได้ทั้งส่วนที่เกี่ยวกับราชการ และในเรื่องส่วนตัวศึกษาธิการควรมีคุณลักษณะเช่นเดียวกันกับศึกษานิเทศก์ จึงจะเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนิเทศการศึกษาให้ได้ผลดีตามความมุ่งหมาย ในหนังสือ Educational Supervision ของ Harold Benjamin เขียนไว้ว่า “Superintendents.— As the chief executive officer of the city, district, country or state, the superintendent has many responsibilities among which is the supervision of the total school program.”

นอกจากนี้ยังมีครูและเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่มีงานเกี่ยวข้องกับการนิเทศการศึกษา อยู่มาก มีอาทิ

๑. ผู้อำนวยการสอน (Director of Instruction)
๒. ครูหัวหน้าหมวดวิชา (The Department Head)

๘. สารนิเทศก์ (Fundamental supervisor)

ดังนั้นการนิเทศการศึกษา จึงไม่ใช่งานของศึกษานิเทศก์แต่พวกเดียว อาจเป็นงานของเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่มีงานเกี่ยวข้องกับครูในตําานนี้ด้วย อาจเป็นการกระทำขององค์การกลาง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ หรือกรมต่าง ๆ จัดขึ้นก็นับว่ามีการนิเทศการศึกษาขึ้นแล้ว

การนิเทศการศึกษาในสมัยโบราณและในปัจจุบันต่างกัน ผู้นิเทศการศึกษาในสมัยโบราณเราเรียกว่า inspector แต่สมัยปัจจุบันเราเรียกว่า supervisor การนิเทศการศึกษาในสมัยโบราณ คือการตรวจตราการปฏิบัติงานของครูให้เป็นไปตามระเบียบกฎข้อบังคับและแนวที่วางไว้โดยเคร่งครัด แต่การนิเทศการศึกษาในปัจจุบันนี้มุ่งไปในทางปรับปรุงส่งเสริมประสิทธิภาพในการเรียนการสอน และความเจริญงอกงามของเด็ก โดยผ่านการปรับปรุงครู เชื่อว่าถ้าครูเจริญงอกงามและเข้าใจความมุ่งหมายของการฝึกหัดอบรมเยาวชนอย่างถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) และจิตวิทยาแล้ว เด็กจะเจริญงอกงามไปในลักษณะที่สังคมต้องการ ความเชื่ออันนี้เป็นแนวความคิดของนักการศึกษารุ่นใหม่ ๆ หลายท่าน ซึ่งมี John Dewey เป็นผู้ประกาศความคิดแนวนี้

๓. เขาณิชการศึกษากันอย่างไร

ในกระทรวงศึกษาธิการของเรา มีศึกษานิเทศก์ประจำกรมต่าง ๆ เช่น ศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู, ศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษา, ศึกษานิเทศก์กรมอาชีวศึกษา, ศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา และศึกษานิเทศก์กรมพลศึกษา เป็นต้น

ศึกษานิเทศก์ทำงานมีลักษณะเป็นไปตามกาลสมัย ในขณะนี้เพื่อให้เกิดการปรับปรุงการสอน การเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ครูส่วนมากต้องการคำชี้แจงเกี่ยวกับใช้หลักสูตร, การใช้ประมวลการสอน, วิธีสอน, การปกครอง และการวัดผลการศึกษา อย่างแบบใหม่ ๆ ศึกษานิเทศก์ต้องพยายามทำงานนี้โดยบรรยาย, โดยมีการอภิปราย, โดยออกเป็นเอกสารชี้แจง และจัดการประชุมครูเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องปัญหาต่าง ๆ ที่มีในโรงเรียน ฯลฯ ถ้าครูต้องการให้ทำการสอนให้ดูเป็นตัวอย่าง ศึกษานิเทศก์ก็ทำให้ดูได้ แม้ครูต้องการความรู้เพิ่มเติม ศึกษานิเทศก์ก็ให้ความเพิ่มเติมโดยวิธีต่าง ๆ เช่น จัดให้มีการอบรมในระหว่างปีภาคฤดูร้อน ไปเยี่ยมเยียนสนทนาให้คำปรึกษาแก่ครูตามโรงเรียน แนะนำให้รับนิตยสารเกี่ยวกับการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ และจัดเอกสารเกี่ยวกับการศึกษาเป็นต้น ตามที่กล่าวมานี้เป็นงานของศึกษานิเทศก์ของกรมต่าง ๆ ได้ปฏิบัติมาแล้ว แต่อย่างไรก็ดีศึกษานิเทศก์จะต้องทำในเวลาต่อไปอีกมาก เพื่อช่วยเหลือปรับปรุงการเรียนการสอนเข้าสู่แผนใหม่ตามความประสงค์ของกระทรวงศึกษาธิการ

ในขณะนี้โรงเรียนต่าง ๆ กำลังดำเนินการเปลี่ยนแปลงการศึกษาอยู่แล้ว โรงเรียนย่อมประสบอุปสรรคในการทำงานหลายอย่าง ฉะนั้นกรมต่าง ๆ จึงจัดตั้งศึกษานิเทศก์ขึ้น เพื่อให้ความร่วมมือและช่วยเหลือแก่โรงเรียนต่าง ๆ ในด้านการสอนและการบริหารโรงเรียน ศึกษานิเทศก์นี้ถ้าจะแยกประเภทออกก็ได้ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ—

๑. **ศึกษานิเทศก์ประจำวิชา** ได้แก่ศึกษานิเทศก์ซึ่งทำการช่วยเหลือโรงเรียนในด้านการเรียนการสอนโดยตรง

๒. **ศึกษานิเทศน์ทั่วไป** ได้แก่ศึกษานิเทศก์ที่ให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียนทุกสาขา โดยไม่มุ่งในด้านการสอนเพียงอย่างเดียว

งานของศึกษานิเทศก์นั้นนอกจากจะไปช่วยเหลือโรงเรียนโดยตรงแล้ว ยังทำหน้าที่เผยแผ่การศึกษาโดยการพิมพ์เอกสารแจกจ่ายแก่โรงเรียนเป็นการให้การศึกษาเพิ่มเติมแก่ครู

ปรากฏว่ามีโครงการพัฒนาการศึกษา (GED=General Education Development) ขึ้น เป็นโครงการที่กระทรวงศึกษาธิการเริ่มดำเนินงานเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ โดยได้รับความ

ร่วมมือช่วยเหลือจากองค์การบริหารร่วมมือระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ทั้งในด้าน วิชาการและด้านการเงิน โครงการพัฒนาการศึกษานี้มีความมุ่งหมายที่จะปรับปรุงการศึกษา ของประเทศโดยทั่วไปให้ดีขึ้น ทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ โดยสร้างศูนย์พัฒนาการศึกษา ขึ้นตามภาคศึกษาของประเทศรวมทั้งสิ้น ๑๒ ภาคด้วยกัน

ใน พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้เริ่มเปิดศูนย์พัฒนาการศึกษาขึ้นใน ๔ ภาคการศึกษา คือ—

- | | |
|------------|----------------|
| ภาคศึกษา ๒ | ที่ยะลา |
| „ „ ๘ | ที่เชียงใหม่ |
| „ „ ๑๐ | ที่อุบลราชธานี |
| „ „ ๑๑ | ที่นครราชสีมา |

ใน พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้เปิดศูนย์พัฒนาการศึกษาขึ้นในอีก ๔ ภาค คือ—

- | | |
|------------|-------------|
| ภาคศึกษา ๓ | ที่สงขลา |
| „ „ ๖ | ที่ลพบุรี |
| „ „ ๗ | ที่พิษณุโลก |
| „ „ ๙ | ที่อุดรธานี |

แต่เนื่องจากได้สังเกตเห็นผลประโยชน์ของการพัฒนาการศึกษา จึงได้เปิดศูนย์ พัฒนาการศึกษาเพิ่มอีก ๔ ภาค คือ—

- | | |
|------------|---------------|
| ภาคศึกษา ๑ | ที่นครปฐม |
| „ „ ๔ | ที่ภูเก็ต |
| „ „ ๕ | ที่ราชบุรี |
| „ „ ๑๒ | ที่ฉะเชิงเทรา |

เป็นอันว่า โครงการพัฒนาการศึกษาได้ดำเนินการพัฒนาการศึกษาในภาคทั้ง ๑๒ ภาค และมีศึกษานิเทศก์ภาคประจำอยู่ทุกภาค

ในแต่ละภาคการศึกษานี้ โครงการพัฒนาการศึกษาได้กำหนดหน่วยปรับปรุง การศึกษาไว้ คือ—

สถาบันการฝึกหัดครู	๑ หน่วย
โรงเรียนมัธยมศึกษา	๒ „
โรงเรียนมัธยมสามัญศึกษา	๒ „
โรงเรียนประถมศึกษา	๒ „
โรงเรียนอาชีวศึกษา	๑ „
หน่วยศึกษานิเทศก์ประจำภาคศึกษา	๑ „

รวมทั้งสิ้นในแต่ละภาคศึกษาจะมีหน่วยปรับปรุง ๔ หน่วยด้วยกัน

นอกจากนี้ศึกษานิเทศก์ หรือผู้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาควรจะเรียนเรื่องโครงการต่าง ๆ ไว้เพื่อเป็นพื้นฐานบ้าง เช่น

๑. โครงการฉะเชิงเทรา (เลิกแล้ว)
๒. โครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค (REDPHE = Regional Education Development Project including Higher Education)
๓. ศ.อ.ศ.อ. (TUFECE = Thailand Unesco Fundamental Education Center)
๔. โครงการฝึกหัดครูชนบท (TURTED = Thailand Unesco Rural Teacher Education Project)
๕. โครงการกรุงเทพ ฯ — ธนบุรี
๖. โครงการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนสามัญศึกษาในส่วนภูมิภาค (ป.ส.ภ.)
๗. สถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก (IICS = International Institute for Child Study)
๘. โครงการศึกษาอื่น ๆ ฯลฯ

ถึงอย่างไรก็ดี เมื่อได้พิจารณาทั่ว ๆ ไปแล้ว การนิเทศการศึกษายังอาจแบ่งออกเป็นแบบต่าง ๆ ได้ ๕ แบบด้วยกันดังนี้

๑. การนิเทศการศึกษาในแบบปล่อยปละละเลย (Laissez-faire) ในหนังสือ Education for American Democracy ของ Mursell เขียนไว้ว่า มีการใช้คำว่า

Laissez-faire นี้มาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๙ แนวความคิดของพวก Laissez-faire บอกว่า ความผาสุกไม่ว่าจะเป็นโดยส่วนตัวหรือหมู่คณะจะประสบความสำเร็จได้ดีที่สุด ก็โดยมีการ แข่งขันกันด้านอาชีพตามความสนใจ และผลประโยชน์ของแต่ละคนได้โดยเสรี

ส่วน Laissez-faire ในทางการศึกษาไม่เป็นแบบเก่าทีเดียว ลักษณะที่แท้จริง ก็คือ แบบตรวจโรงเรียน หรือแบบसारวัตรนั่นเอง คือครูและนักเรียนจะถูกสังเกต ผู้สังเกต หรือศึกษานิเทศก์มิได้มุ่งเพื่อปรับปรุงงานของครู หรือของนักเรียนแต่อย่างใด จุดมุ่งหมาย อันแรกของการสังเกตก็คือ ดูว่าสัญญาการจ้างครูที่กำลังจะหมดในสัปดาห์นี้ ควรจะได้รับการ พิจารณาต่อให้อีกหรือไม่ แท้จริงแล้วมิได้ทำหน้าที่ทำการนิเทศแต่อย่างใด การนิเทศการ ศึกษาแบบนี้ ถึงจะเป็นแบบเก่าแก่ก็ตาม ในอเมริกาก็ยังมีได้หมดสิ้นไปเสียทีเดียว ปรากฏ ว่ามีคนใช้อยู่เป็นจำนวนมาก เพราะยังเข้าใจว่าการนิเทศการศึกษาแบบปล่อยปละละเลยเป็น แบบประชาธิปไตย แต่ความจริงเป็นแบบการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบของครูใหญ่มากกว่า ครูถูกทอดทิ้งและมีประสิทธิภาพน้อย เป็นเหตุทำให้งานดำเนินไปโดยไม่มีความหมายไม่เกิด ผล จึงพอสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษาแบบนี้มีลักษณะ

(๑) เป็นแบบของसारวัต ไปตรวจ และคอยจับผิด

(๒) ผู้เป็นศึกษานิเทศก์แบบนี้ไม่ยอมมีความรับผิดชอบในการที่จะปรับปรุง การงานของโรงเรียนให้ดีขึ้น เพราะปล่อยให้ครูทำงานตามใจชอบ ขาดการแนะนำ

๒. การนิเทศการศึกษาในแบบบังคับ (Co-ercive Supervision) การนิเทศ การศึกษาแบบนี้ขึ้นอยู่กับหลักสูตร Subject Curriculum และปรัชญาทางการศึกษาซึ่งได้ แทรกซึมเข้าอยู่ในโรงเรียนส่วนมาก เมื่อมีการเปิดโอกาสให้บุคคลได้ศึกษาโดยเสรี ทุกคน ควรได้รับการศึกษาทั่วถึงกัน ฉะนั้นรูปหลักสูตรจึงได้เปลี่ยนไปตามสมมติฐาน ๒ ประการคือ

(๑) จะต้องกำหนดเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ให้คนส่วนรวมได้เรียนรู้

(๒) จะต้องจัดทำตารางสอน เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ถึงสิ่งเหล่านั้น จึงเป็นการ บังคับไปในตัว ฉะนั้นครูจะต้องมีความรู้ในเรื่องวิธีสอนอย่างดี ซึ่งครูใหญ่จะต้องเป็นผู้ พิจารณาว่า วิธีสอนอย่างไรเป็นวิธีสอนที่ดีที่สุด และให้ครูปฏิบัติตามนั้น และครูจะต้อง

สอนวิชาตามตารางสอนที่จัดไว้ด้วย ครูใหญ่จะเป็นผู้คอยตรวจดูบทเรียนที่ครูน้อยสอน และคอยตรวจดูว่า ครูน้อยจะทำตามวิธีการของครูใหญ่หรือไม่

วิธีการบังคับนี้ เป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ เพราะไม่มีใครจะรู้ได้ว่าเด็กต้องการจะเรียนอะไร และความคิดที่ว่าวิธีสอนที่ดีที่สุดมีวิธีเดียวนั้นก็เป็นการไม่ถูกต้อง ฉะนั้นในการที่ศึกษานิเทศก์จะไปบงการโดยใช้วิธีบังคับจะไม่ได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริง ซึ่งตรงข้ามกับวิธีการแบบประชาธิปไตย

ถ้าพิจารณาโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว จะเห็นว่าผู้นิเทศก์แบบนี้มีความตั้งใจในอันที่จะทำให้โรงเรียนดี โดยบังคับครูให้ทำตามวิธีการที่ผู้นิเทศก์เห็นว่าดี การที่ครูผู้สอนจะปฏิบัติตามได้หรือไม่ ถือว่าเป็นความสามารถของครูผู้นั้น

๓. การนิเทศการศึกษาแบบฝึกหัด (Training) ความมุ่งหมายอย่างกว้าง ๆ ในการนิเทศการศึกษาแบบฝึกหัดนี้ เพื่อให้มีจำนวนครูที่มีสมรรถภาพในการสอนมากขึ้น และให้สอดคล้องกับจุดหมายในการอบรมสั่งสอนเด็ก

ให้ครูรู้ว่า การเตรียมการสอนเป็นขบวนการไม่สิ้นสุด ฉะนั้น การฝึกหัดก็ต้องฝึกกันอยู่เรื่อย ๆ และเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม ศึกษานิเทศก์ติดตามการฝึกหัดของครู เพื่อให้ครูติดตามความเจริญของเด็ก และชี้แนะทางการศึกษา เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับเด็กจริง ๆ การศึกษานิเทศก์สมัยใหม่ย้ำเรื่อง Workshop และการเปลี่ยนแปลงวิธีการ การทำงานเป็นหมู่ ความสำคัญในเรื่องนี้มีอยู่ที่ครูและศึกษานิเทศก์มีทัศนคติต่อการฝึกอย่างไร คือต้องมุ่งเล็งถึงผลการกระทำของคณะครู ร่วมมือกันทำให้การศึกษาเจริญขึ้น ถ้างานชิ้นนี้เป็นผลดี ก็ยิ่งทำให้แต่ละบุคคลร่วมงานดียิ่งขึ้น

การเตรียมการฝึกของครูนั้น ครูทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบและร่วมมือกันจริง ๆ และมีความรู้ความเข้าใจเรื่องจิตวิทยาของเด็กและปรัชญาการศึกษา

การอบรมครู ถือว่าเป็นวิธีการฝึกหัดด้วย ความจริงการอบรมครูนั้น ได้ทำกันมาตั้งแต่บุคคลแสดงความประสงค์จะเป็นครูแล้ว คือเมื่อจบการเรียนวิสามัญมาเข้าโรงเรียนฝึกหัดครู โรงเรียนฝึกหัดครูก็ฝึกหัดอบรมบุคคลนั้น เตรียมให้เป็นครูที่ดี มีความสำเร็จใน

วิชาอาชีพ จึงเป็นการอบรมก่อนจะออกไปประกอบอาชีพเรียกว่า Pre-service Training คือ อบรมครูก่อนเข้าประจำการ เมื่อออกมาเป็นครูแล้ว ถ้าได้รับการฝึกหัดอบรมอีก ก็เรียกว่า In-service Training คือเป็นการอบรมขณะอยู่ในประจำการ การอบรมครูในประจำการ มักจะเป็นการอบรมที่ทางการจัดให้มีขึ้นในระหว่างหยุดภาคเรียนฤดูร้อน อันเป็นการปิดภาคเรียนยาว ครูคนใดมีความประสงค์จะเพิ่มพูนสิ่งที่ตนยังบกพร่อง เพื่อจะเชยบวิทยฐานะของตนก็เข้ามาเรียนได้ตามใจสมัคร เช่นนี้เรียกว่า Summer School

การที่มีการอบรมครูในประจำการ เพราะครูมีความต้องการเคลื่อนไหวตามการศึกษาที่กำลังเคลื่อนไหว ผู้จัดการอบรมต้องสำรวจดูความต้องการโดยอาศัยเจ้าหน้าที่ศึกษานิเทศก์เมื่อพอรู้ความต้องการแล้วก็จัดโปรแกรมขึ้น โปรแกรมจัดไว้อย่างกว้าง ๆ ชั่วคราว (Tentative) เพื่อให้ผู้รับการอบรมเลือกเรียนได้ หลังจากทำความเข้าใจถึงวิธีการที่ได้ประมณินิเทศก์แล้ว

การดำเนินการอบรมโดยจัดให้มีกิจกรรมมาก เช่น

- ๑ ปาฐกถา
- ๑ อภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้กัน
- ๑ รับความรู้จากเพื่อน
- ๑ รับความรู้จากหนังสืออุเทศ
- ๑ รับความรู้จากวิทยากร
- ๑ การศึกษานอกสถานที่
- ๑ ภาพยนตร์ Filmstrips
- ๑ ทั้งผู้รับการอบรมและผู้ให้การอบรมร่วมกันวางแผนการ และดำเนินงานด้วยกัน

เมื่อมีความต้องการอยากรู้อะไร ก็จัดให้สนองความต้องการด้วยตนเองโดยกลวิธีต่าง ๆ กัน ให้เรียนรู้เอง เรียนแบบ Learning by doing เป็นการกระทำหลายด้าน

การอบรมครูแผนใหม่นี้มีการวัดผล เพื่อทดสอบว่าได้รับความรู้ไปมากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจจะมีหลายอย่างเช่น.-

สอบปากเปล่า (Oral test)

รายงานด้วยวาจา (Oral)

การอภิปราย (Discussion)

เขียนภาคินิพนธ์ (Term paper)

สนทนากับผู้อบรมเป็นรายตัว (Individual Conference)

จากการวัดผลก็จะให้เห็นความสามารถ ความขยันขันแข็ง, ความริเริ่ม, ความเป็นผู้นำ, ไหวพริบ, ความรู้จักร่วมมือกับผู้อื่น, สามารถแก้ปัญหา, เข้าสมาคม, ความใฝ่รู้, ลักษณะท่าทาง, รู้จักรับผิดชอบ, ตรงต่อเวลา ฯลฯ นอกจากนี้วิธีวัดผลยังใช้แบบ Open discussion แก่ข้อข้องใจ แบบสอบถาม (Questionnaire) ให้กรอกแล้วนำมาสรุปข้อมูล การอบรมทั้งโปรแกรมวัดดูการได้วิชาความรู้ การสร้างสรรค์ สังสรรค์, การอยู่กิน, การทัศนจร ฯลฯ

๔. การนิเทศการศึกษาในแบบการแนะแนว (Guidance) เป็นวิธีการคู่ไป กับแบบฝึกหัด (Training) คือเมื่อมีการฝึกหัดอบรม ก็มีการแนะเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติไปด้วย เมื่อขณะที่กำลังปฏิบัติตามหน้าที่ ก็มีศึกษานิเทศก์ติดตามไปดู หากมีข้อบกพร่อง ศึกษานิเทศก์จะเป็นผู้แนะวิธีให้

ในต่างประเทศใช้วิธีแนะนี้ตั้งแต่ก่อนจะเข้ารับการฝึกหัดนักศึกษาที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับครู ต้องการครูที่สามารถเข้าทำงานในอาชีพนี้ ก่อนที่ผู้สมัครจะได้รับอนุญาตให้เข้าเรียน Professional Education Course จะต้องเลือกโดยการทดสอบเพื่อให้แน่ใจว่าตนมีความสามารถที่จะปรับตัวทั้งด้านส่วนตัวและการอาชีพให้ดีขึ้นและเป็นผลสำเร็จ แล้วจึงจะได้รับอนุญาตให้เข้าเรียนและฝึกใน Course นั้น

การแนะแนว พิจารณาความสามารถของแต่ละคนแล้วแนะให้ตามความเหมาะสม สำหรับเด็กแล้วความต้องการที่ปรับปรุงตนเองให้ทันกับเหตุการณ์อยู่เสมอ และเข้ากับสิ่งแวดล้อมด้วย แต่เด็กจะไปศึกษาโดยตนเองเหมือนผู้ใหญ่ไม่ได้ เด็กจะต้องพึ่งพาอาศัยครูให้เป็นผู้แนะแนวให้

การแนะแนว สามารถจัดขึ้นได้ในโรงเรียน อาจแบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้ คือ

- (๑) การแนะแนวทางอาชีพ (Vocational Guidance)
- (๒) การแนะแนวทางการศึกษา (Educational Guidance)
- (๓) การแนะแนวในเรื่องส่วนตัว (Personal Guidance)

เช่น Social Guidance

Health Guidance

Home Guidance ฯลฯ

๕. การนิเทศการศึกษาในแบบเป็นผู้นำตามระบอบประชาธิปไตย (Democratic Leaderships) ในการที่จะทำงานเป็นหัวหน้า จะต้องเป็นประชาธิปไตย

หลักประชาธิปไตย คือ.-

- (๑) เคารพซึ่งกันและกัน (Respect for individual)
- (๒) ให้ทุกคนมีส่วนร่วมด้วย (Sharing and participating)
- (๓) ใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ คือ fate in method of Intelligence หรือ Scientific Method

การนิเทศการศึกษาในฐานะเป็นผู้นำตามระบอบประชาธิปไตยนั้น ความสำคัญอยู่ที่การรู้ถึงหลักความสัมพันธ์ของมนุษย์ และเข้าใจกันในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

ความแตกต่างระหว่างการนิเทศการศึกษาในสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบัน ควรพิจารณาในเรื่องเหล่านี้

- (๑) Purpose
- (๒) Scope
- (๓) Nature or Characteristic

(๑) **Purpose** สมัยก่อนเชื่อกันว่า ถ้าจะปรับปรุงการศึกษาให้ดีที่สุดแล้ว จะต้องแก้ที่ครูเท่านั้น ดังนั้นการนิเทศการศึกษาจึงมุ่งสอนอบรมครูอย่างเดียวว่าจะทำอย่างไร

ครูจึงจะเป็นผู้สอนได้ดีที่สุด จึงให้ความรู้แก่ครูมากที่สุด เพื่อครูจะมีความสามารถเป็นพิเศษในการสอน

ส่วนจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาในปัจจุบันนี้ต่างไปจากเดิม แทนที่จะมุ่งเฟื่องเลี้ยงที่ตัวครูก็เปลี่ยนไปเป็น Total teaching learning situation ปัจจุบันต้องการครูที่มีความสามารถในการเป็นผู้นำ ให้ความร่วมมือเป็นอันดีในการที่จะปรับปรุงโรงเรียนให้ดีที่สุด

จุดมุ่งหมายของ Modern Supervision ก็คือจัดหาผู้นำซึ่งจะช่วยกันปรับปรุงสถานะของการเรียนการสอนทั้งมวล และเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในอาชีพของครูด้วยตนเอง ศึกษาวิเคราะห์หรือครูใหญ่ก็ทำงานร่วมกับครู ช่วยกันค้นคว้าและศึกษา situation ของการสอน การเรียน เพื่อจะได้หาทางปรับปรุงแก้ไขให้ดีที่สุด ไม่ใช่บังคับครู แต่รับฟังความคิดเห็น

(๒) **Scope** ขอบข่ายของการนิเทศการศึกษา สมัยก่อนมีแต่การตรวจห้องเรียน โรงเรียน นาน ๆ จะมีการอบรมครูสักครั้งหนึ่ง แต่การอบรมนั้นเป็นทำนองสั่งให้ทำ ซึ่งเป็นการสอนและสั่งครูโดยตรง ครูจึงมักหวาดกลัว และมี attitude ไปในทางไม่ดีต่อการนิเทศการศึกษา

เมื่อจุดมุ่งหมายของการนิเทศก็เปลี่ยนไปเป็นการช่วยเหลือเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการเรียนการสอนแล้ว ขอบข่ายของการนิเทศก็กว้างออกไป มิใช่เกี่ยวพันแต่กับครูผู้เดียว แต่เฟื่องเลี้ยงไปถึง ห้องเรียน, นักเรียน, หลักสูตร, วิธีสอน, อุปกรณ์การสอน, การบริหารโรงเรียน และการวัดผลการศึกษาอีกด้วย สรุปคือช่วยหาประสิทธิภาพเพื่อช่วยให้นักเรียนเจริญงอกงามครบถ้วนทั้งร่างกาย, สังคม, อารมณ์ และสติปัญญา

(๓) **Nature or Characteristic** ลักษณะของการนิเทศที่ถือว่าเป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย ต้องมีลักษณะดังนี้.—

(๑) การนิเทศต้องเป็นการร่วมมือ ผู้นำที่ดีจะต้อง encourage ผู้ร่วมงานด้วยกัน และ respect ความคิดของผู้อื่น

(๒) ศึกษาวิเคราะห์ หรือผู้นำ ติดต่อกับครูโดยใกล้ชิด

- (๓) วิธีการดำเนินงานมาจากการปรึกษาหารือกันใน group
- (๔) วิธีการนั้นต้องยืดหยุ่นได้ แล้วแต่ need in situation
- (๕) วิธีการนี้เทศน์ได้มาจากการรวมผลที่ได้ plan อย่างดีแล้ว
- (๖) การนิเทศน์ ถือเสมือนเป็นการทดลอง ซึ่งอาจจะมีวิธีที่ดีกว่า
- (๗) เฟื่องเลี้ยง situation มิใช่ครูฝ่ายเดียว

ศึกษานิเทศก์ ต้องพยายามทำความเข้าใจความสัมพันธ์กับครูใหญ่และครูน้อยในฐานะเป็นมิตรร่วมอาชีพ มีความต้องการจะช่วยเหลือครู วางตัวเป็นคนเปิดเผยต่อบรรดาครู และพยายามอยู่เสมอที่จะแสดงความเห็นใจในปัญหาต่าง ๆ ของครู ศึกษานิเทศก์ต้องเข้าใจหลักสูตรและเนื้อหาของวิชาอันเกี่ยวกับโครงการทั้งหมด สามารถใช้หลักการเรียนรู้ หลักความเติบโตและพัฒนาการของเด็ก รวมทั้งสุขวิทยาทางจิต ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ

๔ ศึกษานิเทศก์ต้องเรียนรู้ ในหลัก

ประชาธิปไตยและการศึกษาของ จอห์น ดิวอี้
(John Dewey)

๑. การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชีวิต

สังคมนั้นไม่ว่าจะเป็นสังคมทันสมัยเช่นเมืองใหญ่หรือล้าหลัง เช่นกลุ่มคนป่า ย่อมมีคนเป็นส่วนประกอบขึ้นเป็นสังคม ทุกคนเมื่อเกิดใหม่ไม่ว่าในสังคมชนิดใด ย่อมมีสภาพเหมือนกัน กล่าวคือ ยังไม่เจริญเต็มที่ ยังต้องพึ่งพาคนอื่น ไม่มีทั้งภาษา ความเชื่อ ความคิด หรือสังคมนิยมแต่อย่างใดเลย เอกัตบุคคล หรือพูดอีกอย่างหนึ่ง แต่ละหน่วยย่อยของสังคมเป็นพาหนะแห่งประสบการณ์ชีวิตในหมู่ของเขา และแล้วก็ต้องล่องลอยตามกันไปตามกาล แต่ตัวความเป็นอยู่ในสังคมเองยังดำรงคงอยู่ตลอดกาลนาน ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเกิดการตายของสมาชิกของสังคม แต่ละคนเป็นเครื่องชี้ขาดให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษา สมาชิกที่ยังอ่อนเยาว์อยู่ จำเป็นต้องได้รับการพิทักษ์รักษาความปลอดภัย

ทางกาย และได้รับการอบรมให้มีความสนใจ ความมุ่งหมาย ความรู้ ความชำนาญ และการปฏิบัติต่าง ๆ ของสมาชิกอื่นที่เติบโตแล้ว ถ้ามีฉะนั้นแบบแห่งชีวิตของสังคมนั้นจะต้องยุติลง สังคมยิ่งเจริญขึ้นระดับแห่งความสามารถดั้งเดิมของผู้เยาว์กับระดับของมาตรฐานคตินิยม ขนบประเพณี และที่ผู้ใหญ่ถืออยู่ก็ยิ่งห่างไกลกันมาก การศึกษาเท่านั้นช่วยให้ช่องว่างระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ต่อเชื่อมถึงกันได้ สังคมคงชีพอยู่ด้วยการถ่ายทอดความเจริญเท่าๆ กับคงชีพอยู่เพราะมีการสืบทอดทางชีวภาพ การถ่ายทอดความเจริญดังกล่าวนี้เป็นไปได้ก็ด้วยการสื่อความคิด นิสัยในการ ทำงาน นิสัยในการคิด และการสื่อความรู้สึจากผู้ใหญ่ไปสู่ผู้เยาว์

การศึกษาและการสื่อสัมพันธ์

การอบรมในสถานศึกษาเป็นวิธีถ่ายทอดสำคัญวิธีหนึ่ง ซึ่งร่างรูปเค้าความรู้สึนึกคิดของผู้เยาว์ แต่การอบรมในโรงเรียนไม่ใช่วิธีเดียวที่ช่วยสร้างความคิดดังกล่าว และเมื่อเทียบการอบรมภายในโรงเรียนกับหน่วยอบรมอื่นๆ การอบรมในโรงเรียนเป็นเพียงการอบรมแต่เพียงผิวเผิน นอกจากสังคมคงชีพอยู่ด้วยการถ่ายทอด และด้วยการสื่อความคิดแล้ว เรายังอาจกล่าวได้ว่าลักษณะของสังคมปรากฏอยู่ในการถ่ายทอด และการสื่อสัมพันธ์ด้วยซ้ำ ความหมายของคำว่า การมีสิ่งร่วมกัน ชุมชน และ การ สื่อสัมพันธ์ สามคำนี้ผูกพันกันอยู่อย่างใกล้ชิด มนุษย์อยู่ในชุมชนเดียวกันเพราะมีสิ่งร่วมกันอยู่หลายอย่าง และการสื่อสัมพันธ์เป็นวิธีการที่ทำให้คนเหล่านั้นมีลักษณะร่วมกัน สิ่งที่คนจะต้องมีร่วมกันเพื่อสร้างแบบชุมชนหรือ แบบสังคม ก็คือ ความมุ่งหมาย ความเชื่อ ความหวัง ความรู้ และความเข้าใจร่วมกัน ดังที่นักสังคมศาสตร์เรียกกันว่า มีลักษณะทางใจเหมือนกัน

การออกคำสั่งและการรับคำสั่ง ทำให้การกระทำและผลการทำนั้นแปรไป แต่ว่าเพียงคำสั่งเท่านั้น หากยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการแบ่งเฉลี่ยความมุ่งหมาย และการสื่อความสนใจแก่กันและกันไม่

เราจำเป็นต้องสร้างประสบการณ์ขึ้น เพื่อสื่อความรู้ความเข้าใจแก่กัน การสร้างประสบการณ์นี้ควรวางตัวอยู่นอกวงประสบการณ์ และพิจารณาประสบการณ์นั้นในทัศนะของคนอื่นพิจารณาว่าประสบการณ์นั้น ๆ มีความสัมพันธ์ด้านใดในชีวิตของคนอื่นบ้าง ซึ่งจะทำให้ผู้นั้นซาบซึ้งในความหมายของประสบการณ์นั้น

ประการสุดท้ายนั้นคือ ไม่ใช่ที่เราจำเป็นต้องสอนและเรียนเพื่อความคงอยู่ของสังคมเท่านั้น หากแต่การมีชีวิตร่วมกันในสังคมเป็นการอบรมศึกษาไปในตัว

ความสำคัญของการอบรมศึกษาตามแบบแผน

เมื่ออารยธรรมสูงขึ้น ความแตกต่างระหว่างความสามารถของผู้เยาว์และกิจธุระของผู้ใหญ่ยิ่งมีมาก การเรียนโดยตรงด้วยการทำตามผู้ใหญ่ทำ กิจธุระของผู้ใหญ่ก็ยิ่งยากขึ้น นอกจากนี้ในอาชีพที่ไม่ซับซ้อนมากนัก ดังนั้นความสามารถที่จะทำงานกับผู้ใหญ่ให้ได้ผลก็ต้องอาศัยการฝึกฝนล่วงหน้า หน่วยสังคมต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยมุ่งหมายเพื่ออบรมการโรงเรียนและวัตถุภายนอกต่าง ๆ ตลอดจนการท่องบ่นศึกษาก็ผลิตตามกันมา บุคคลกลุ่มหนึ่งรับภาระในการสอนวิชาบางอย่างโดยเฉพาะ

แต่ยังมีอันตรายบางประการ เกี่ยวแก่การเปลี่ยนวิธีถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เยาว์ทางอ้อมมาเป็นการศึกษาอบรมตามแบบแผน การร่วมในการกระทำจริงไม่ว่าจะเป็นโดยตรงหรือทางอ้อมที่การเล่น ๆ แม้อย่างน้อยก็ยังนับว่าเป็นกันเองและมีความหมายสำคัญ

แต่การสอนตามแบบแผนกลับตรงกันข้าม เป็นของไกลตัวผู้เรียน และแห้งแล้งไร้ความหมาย และถือตำรามากเกินไป ในวัฒนธรรมที่สูงขึ้น เขามักเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร สิ่งเหล่านี้เมื่อเทียบกัน แต่เดิมแล้วเป็นวิชาเฉพาะและผิวเผิน เมื่อพิจารณาในแง่ความจริง ความรู้เหล่านั้นนับว่าเป็นของปั้นแต่งขึ้น เพราะถ้าดูในแง่เนื้อหาถือว่าของจริงต้องเกี่ยวกับสิ่งทำได้จริง ๆ ยังมีอันตรายอีกอย่างหนึ่งคือ เนื้อหาของวิชาที่สอนตามแบบแผนมักจะถือว่าความรู้ที่สอนในโรงเรียนแยกจากความรู้ในประสบการณ์แห่งชีวิต ความสนใจในถาวรของสังคมดูเหมือนจะลึกลงไปเสีย เราจึงมาถึงความหมายธรรมชาติของการศึกษาคือ

ความหมายที่ละเอียดความจำเป็นของการศึกษาที่มีต่อสังคม และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิตมนุษย์ในชีวิตจริง มาเป็นความหมายเพียงให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ใกล้ตัวผู้เรียน การส่งความรู้ด้วยเครื่องหมายอันเป็นคำพูด การที่เด็กอ่านออกเขียนได้ ด้วยเหตุนี้ ปัญหาที่หนักหนาмаากที่สุดที่ปรัชญาการศึกษาจะต้องจัดการ ก็คือ วิธีทำให้เกิดสมดุลระหว่างการสอนที่ไม่เป็นไปตามแบบ และ การสอนที่ถือแบบแผน การสอนตามเหตุการณ์บังเอิญเป็น การสอนโดยจงใจสอน

๒. การศึกษาเป็นลักษณะหนึ่งของสังคม

ความเชื่อและความหวังไม่ใช่สิ่งที่จะดึงออกมาได้ หรือใส่ให้แก่เด็กได้เหมือนเป็นวัตถุ ความเชื่อที่เราประสงค์ให้มีในตัวเด็กได้อย่างเดียวกับตอกตะปู **ทัศนคติที่ไม่ใช่สิ่งที่จะนำมาติดที่ตัวเด็กได้เหมือนทาขาว** เมื่อพิจารณาว่า ถ้าเราถ่ายทอดนิสัยให้แก่เด็กโดยตรงไม่ได้ หรือถ้าพอกพูนนิสัยให้แก่เด็กตามความหมายของตัวหนังสือไม่ได้ เราต้องแก้ปัญหาที่จะต้องหาให้พบวิธีที่ทำให้เด็กรับความคิดของผู้ใหญ่ หรือผู้สูงอายุกว่า ซึ่งจะทำให้เด็กมีแนวความคิดเป็นทางเดียวกับผู้ใหญ่ คำตอบที่โดยทั่วไปใช้ขจัดปัญหานี้คือ การจัดสิ่งแวดล้อมให้เรียกร้องปฏิกิริยาบางประการจากตัวเด็ก **ประสพการณ์**ที่แท้ของใครก็คือ สิ่งที่ทำให้ผู้นั้นต้องเปลี่ยนไปจากเดิม **ประสพการณ์**ย่อมประกอบด้วยสิ่งที่สนับสนุนหรือขัดขวาง ยั่วยุหรือขัดแย้ง การกระทำของคนในถิ่นที่แสดงนิสัย เนื่องด้วยชีวิตมิได้หมายเพียงการคงชีพอยู่ในฐานะผู้รับการกระทำอย่างเดียว แต่ก่อนข้างจะเป็นฝ่ายกระทำด้วย **ประสพการณ์** หรือ **ตัวสื่อ** นั้นหมายความว่าถึง สิ่งที่กำลังเข้ามาในการกระทำของคน ซึ่งมาในภาวะการคงไว้ซึ่งการกระทำนั้นบ้าง หรือทำให้ภาวะนั้นไม่สมประสงค์บ้าง

สิ่งแวดล้อมด้านสังคม

คนที่มีความสัมพันธ์กับคนอื่นย่อมมีสิ่งแวดล้อมด้านสังคม สิ่งที่ทำหรือทำได้ นั้นย่อมขึ้นอยู่กับความคาดหวังของคนอื่นเกี่ยวกับตัวเขา การเรียกร้อง ความเห็นชอบและการติเตียนของผู้อื่น มีอยู่หลายกรณี กิจกรรมที่ผู้เยาว์ทำหรือเล่นนั้นเป็นการสร้างนิสัย

ที่ประโยชน์ให้เกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้นเด็กนั้นเหมือนกับได้รับการฝึกหัดอย่างหัดสัตัวมากกว่าหัดคน สัญชาตญาณของเขายังเกี่ยวสัมพันธ์อยู่กับปัจจัยแห่งความทุกข์ และความทุกข์ แต่ถ้าวัยเด็กนั้นประสงค์ความสุข หลีกเลียงความทุกข์หรือความพลาดหวัง เด็กจะต้องกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่สอดคล้องกันกับกรณีอื่น ๆ เด็กนั้นจะ **ได้รับส่วนแบ่ง หรือ มีส่วนร่วม ในกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น** ในกรณีเช่นนั้นความปรารถนาดั้งเดิมของเด็กจะต้องเปลี่ยนแปลงไป

เราย่อมไม่ให้เกิดการศึกษากันโดยตรง แต่เราควรให้การศึกษาทางอ้อมด้วยการจัดสิ่งแวดล้อม

หน้าที่ของโรงเรียน

๑. **อารยธรรมซับซ้อน** ย่อมซับซ้อนเกินกว่าที่เด็กจะรับเอาไว้ได้ทั้งดุ้น สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีหน้าที่ประการแรกที่จะทำให้ส่วนประกอบในสังคมซึ่งให้เด็กเรียนรู้นั้นง่ายและเป็นระเบียบเข้า

๒. ประการที่สอง **สิ่งแวดล้อมทางโรงเรียน** มีหน้าที่จัดลักษณะไม่ดีในสังคมมิให้มามีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของเด็ก

๓. โรงเรียนมี **หน้าที่สร้างสมดุลย์** และส่วนประกอบ ในสิ่งแวดล้อมด้านสังคมของเด็ก และคอยตรวจดูว่า เด็กแต่ละคนมีโอกาสหลีกเลี่ยงข้อจำกัดขีดชั้นในวงสังคมที่ตนเกิดมาให้เด็กมีโอกาสก้าวสู่สิ่งแวดล้อมที่กว้างออกไปจากเดิม

๓. การศึกษา คือ การนำทาง

ถ้าแต่ละคนเห็นตระหนักรู้ว่า การกระทำของตนมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับสิ่งที่คนอื่นทำ และถือว่าจริยกริยาของบุคคลอื่นมีความสำคัญเกี่ยวกับตน ก็จะเกิดความมีจิตใจร่วมกันขึ้นมีจริยกริยาแนวเดียวกันเช่นนั้น **ความเข้าใจร่วมกันย่อมควบคุมการกระทำของแต่ละฝ่าย**

เมื่อเราเข้าใจผลทางกายและผลทางการศึกษาปนเปเป็นสิ่งเดียวกัน เราย่อมจะละโอกาสที่จะให้ผู้อื่นได้เข้ามามีส่วนร่วมมือเพื่อจะให้ได้ผลที่ต้องการ และเท่ากับละโอกาสสร้างลักษณะนำตัวเองในทางที่ถูกให้เกิดในตัวเด็ก

เรามักจะใช้สิทธิพลของผู้มีอำนาจเหนือกว่าเป็นเครื่องควบคุม เราลืมไปว่าแม้เราจะจูงม้ไปถึงน้ำแล้ว เรายังบังคับให้ม้ดื่มน้ำไม่ได้

หลักเกณฑ์ที่ว่าการศึกษาไม่ใช่เรื่องการบอกหรือการถูกบอก แต่เป็นกรรมวิธีที่จะทำจริงและสร้างสรรค์นั้น เป็นหลักเกณฑ์ที่มักฝ่าฝืนกันอยู่เสมอ ที่ปรากฏเป็นเช่นนั้นเพราะแม้แต่ตัวทฤษฎีเองก็รับตกทอดกันมาด้วยการบอกเล่า เขาเรียก เทคนิควิธีกันมาด้วยการฟังคำบรรยาย

การควบคุมที่แท้จริงนั้น อยู่ในลักษณะแห่งภาวะที่ผู้เขยวมีส่วนร่วมด้วย

๔. การศึกษา คือ ความเจริญงอกงาม

ภาวะขั้นต้นของความเจริญเติบโต คือความอ่อนเยาว์ ความอ่อนเยาว์ หมายถึง อำนาจ หรือ ความสามารถ อำนาจที่จะเจริญเติบโต

การปรับตัวเองนั้นค่อนข้างหมายถึงทางเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตัวเองเท่า ๆ กับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

เมื่อความเจริญเป็นลักษณะหนึ่งของชีวิต การศึกษาก็คือความเจริญงอกงามนั่นเอง ไม่มีสิ่งอื่นนอกเหนือไปจากนี้ หลักเกณฑ์ของการศึกษาคือ การสร้างความปรารถนาที่จะเจริญงอกงาม การเตรียมทางที่จะก่อให้เกิดความปรารถนาเพื่อความเจริญงอกงามนั้นเป็นการช่วยให้มีช่องทางให้ความปรารถนานั้นเป็นผลสมประสงค์

๕. การศึกษาเป็นทั้งการรักษาขนบธรรมเนียมและพัฒนาการ

คนเรากำลังชีพอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น และปัจจุบันก็เป็นเพียงสิ่งที่ตามหลังอดีตมา ไม่ใช่สิ่งที่อดีตสร้างขึ้นเสียทีเดียว ชีวิตคือการละอดีตไว้เบื้องหลัง ความรู้เกี่ยวกับอดีตและสิ่งที่ตกทอดมาจากอดีต มีความสำคัญ เมื่อความรู้นั้นมีส่วในปัจจุบัน ปัจจุบันก่อให้เกิดปัญหาซึ่งทำให้ต้องค้นคว้าข้อบกพร่องของอดีต เพื่อหาแนวแก้ปัญห และปัญหาในปัจจุบันนั้นทำให้การวิจัยเกี่ยวกับอดีตมีความหมายมากขึ้น

การศึกษา คือ การสร้างและจัดระเบียบแห่งประสบการณ์เสียใหม่ ซึ่งทำให้ประสบการณ์นั้นมีความหมายมากขึ้น และเพิ่มความสามารถที่จะดำเนินวิถีประสบการณ์ที่ตามมาให้ถูกต้อง

๖. ความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยในการศึกษา

มีหลักเกณฑ์สองข้อที่วัดค่าของชีวิตสังคมว่า สังคมนั้นเป็นประชาธิปไตยเพียงไร ประการที่หนึ่ง ทั่วสมาชิกทุกคนในกลุ่มนั้นมี ความสนใจร่วมกันเพียงไร และ ประการที่สอง กลุ่มชนกลุ่มนั้น มีอิสรภาพโดยสมบูรณ์ เพียงไรในการตอบสนองการกระทำเกี่ยวข้องกับชนกลุ่มอื่น สังคมที่มีการร่วมงานกันทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมด้วยความเท่าเทียมกัน และมีการดัดแปลงชนบประเพณีด้วยการมีปฏิกริยาแบบต่าง ๆ ในชีวิตที่ต่อเนื่องกับชนบธรรมเนียมนั้น ย่อมกล่าวได้ว่ามีลักษณะประชาธิปไตย

คำจำกัดความที่ควรทราบ:—

๑. การคิด คือการสร้างความสัมพันธ์โดยเสรีและโดยถูกต้องระหว่างสิ่งที่ทำแล้ว และ ผลแห่งการกระทำนั้น การคิดย่อมประกอบด้วยลำดับขั้นต่อไปนี้ ความรู้สึกว่า ปัญหามีอยู่, การสังเกตภาวะต่าง ๆ, การสร้างผลสรุป, และการทดลองผลสรุปนั้นด้วยการกระทำ
๒. การเรียนรู้จากประสบการณ์ คือ การคิดทบทวนกลับไปกลับมา หาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เราทำ และสิ่งที่เราชอบหรือไม่ชอบ อันเป็นผลเกิดจากการกระทำนั้น
๓. จิตใจ คือความสามารถที่จะอ้างถึงภาวะปัจจุบันที่ก่อให้เกิดผลในอนาคต และผลในอนาคตที่ต่อเนื่องจากอดีต คนที่ได้ชื่อว่าโง่หรือบอกถึงปัญญาที่บเพียงไร อยู่ที่เขาเข้าใจเพียงไรว่าเขาทำอะไรเพื่ออะไร และจะเกิดผลอะไรขึ้นจากการกระทำของตน
๔. การมีความมุ่งหมาย คือการกระทำอะไรด้วยความหมาย หลักเกณฑ์ของความมุ่งหมายที่ดีคือ:—

๑. ความมุ่งหมายที่ตั้งขึ้นนั้นเกิดจาก ภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

๒. ความมุ่งหมาย ต้องยืดหยุ่นได้

๓. ความมุ่งหมาย ต้องช่วยให้เกิดการกระทำ

คำว่า การศึกษา เองนั้น ย่อม ไม่มีความมุ่งหมายในตัวของมันเอง ผู้ที่มีความมุ่งหมายนั้น แท้จริงคือบุคคลซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ครู และเด็กเอง

๕. ความสนใจ และ วินัย เป็นสิ่งที่ต่อเนื่องมาจากการกระทำที่มีความมุ่งหมาย ความสนใจหมายถึงการที่บุคคลถือว่าตนเองเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ๆ และสิ่งนั้น ๆ จำกัดขอบเขตการกระทำต่าง ๆ ที่บุคคลสนใจจะต้องทำ เพื่อเป็นทางให้สิ่งที่มุ่งไว้เป็นความจริงขึ้นมาให้จงได้

๖. วิธี หมายถึง การจัดเนื้อหาของวิชาให้เป็นไปในทางที่จะใช้เนื้อวิชานั้นให้ได้ผลมากที่สุด ดังนั้นวิธีจะแยกเป็นต่างหากจากวิชาไม่ได้

๗. เนื้อหาของวิชา ในด้านการศึกษา นั้น ขั้นต้นย่อมประกอบด้วยความหมายที่เรา จะนำมาใช้เป็นเนื้อหาในชีวิตสังคมปัจจุบัน

๘. กิจกรรมยังซับซ้อน ถ้าจะให้ความหมาย เราต้องมุ่งเฟ่งแสงให้มาในด้านผล โดยเฉพาะที่พึงจะได้รับจากกิจกรรมเหล่านั้น

๙. “ปรัชญาแห่งการศึกษา” มิใช่กลุ่มความคิดที่คนอื่นสะสมเอาไว้แล้ว นำมาใช้กับระบบอีกระบบหนึ่งซึ่งมีต้นเค้าและความมุ่งหมายติดต่อกัน ปรัชญาแห่งการศึกษาเป็นเพียงร่างแนวขบปัญหาแห่งการสร้างภาวะทางจิต และการสร้างในด้านศีลธรรมอันถูกต้อง เพื่อเผชิญกับปัญหายุ่งยากต่าง ๆ ในชีวิตสังคม

० २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९

(จาก Supervision A Social Process ของ Burton และ Brueckner)

ข้อ	ทฤษฎีสังคคี	โครงการศึกษา	วิธีการศึกษา	ความขัดแย้ง	ความสัมพันธ์	เสรีภาพของครู	ความเคารพใน	ต้นเหตุของความ	วิธีแก้
ข้อ	ทฤษฎีสังคคี	โครงการศึกษา	วิธีการศึกษา	ความขัดแย้ง	ความสัมพันธ์	เสรีภาพของครู	ความเคารพใน	ต้นเหตุของความ	วิธีแก้
๑. ความมุ่งหมาย	ประชาธิปไตย	นักศึกษาค้นคว้า	สนธิสัญญา	ขัดแย้งกับ	บรรดาชนชั้น	สิทธิเสรีภาพ	เคารพใน	เอกสิทธิ์	ศึกษาหาความรู้
๒. ขบวนการ	ปัญหา	และนักวิชาการ	เกี่ยวกับ	ความขัดแย้ง	ระหว่าง	ในการเลือก	บุคลิกภาพ	ความขัดแย้ง	ด้วยตนเอง
๓. ขบวนการ	ปัญหา	และนักวิชาการ	เกี่ยวกับ	ความขัดแย้ง	ระหว่าง	ในการเลือก	บุคลิกภาพ	ความขัดแย้ง	ด้วยตนเอง
๔. ขบวนการ	ปัญหา	และนักวิชาการ	เกี่ยวกับ	ความขัดแย้ง	ระหว่าง	ในการเลือก	บุคลิกภาพ	ความขัดแย้ง	ด้วยตนเอง
๕. ขบวนการ	ปัญหา	และนักวิชาการ	เกี่ยวกับ	ความขัดแย้ง	ระหว่าง	ในการเลือก	บุคลิกภาพ	ความขัดแย้ง	ด้วยตนเอง
๖. ขบวนการ	ปัญหา	และนักวิชาการ	เกี่ยวกับ	ความขัดแย้ง	ระหว่าง	ในการเลือก	บุคลิกภาพ	ความขัดแย้ง	ด้วยตนเอง
๗. ขบวนการ	ปัญหา	และนักวิชาการ	เกี่ยวกับ	ความขัดแย้ง	ระหว่าง	ในการเลือก	บุคลิกภาพ	ความขัดแย้ง	ด้วยตนเอง
๘. ขบวนการ	ปัญหา	และนักวิชาการ	เกี่ยวกับ	ความขัดแย้ง	ระหว่าง	ในการเลือก	บุคลิกภาพ	ความขัดแย้ง	ด้วยตนเอง
๙. ขบวนการ	ปัญหา	และนักวิชาการ	เกี่ยวกับ	ความขัดแย้ง	ระหว่าง	ในการเลือก	บุคลิกภาพ	ความขัดแย้ง	ด้วยตนเอง
๑๐. ขบวนการ	ปัญหา	และนักวิชาการ	เกี่ยวกับ	ความขัดแย้ง	ระหว่าง	ในการเลือก	บุคลิกภาพ	ความขัดแย้ง	ด้วยตนเอง

๕. ขน	ทฤษฎีสัจจศาสตร์	โครงการศึกษา ในเทศก	วิธีการนเทศ การศึกษา	ความชัดเจนได้ ของโครงการ	ความสัมพันธ์ ระหว่าง คณะผู้ปฏิบัติงาน ครูและศึกษานิเทศก	เสถียรภาพของครู ในการเลือกประเภท การสอน และวิธีสอน	ความเคารพใน บุคลิกภาพ	ต้นเหตุของความ เจริญส่วนตัวบุคคล	วิธีทัศนคติและ เจตนา
๒. การร่วมมือกัน (Co-operation)	ประชาชนไทย รวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อดำเนินนโยบาย และโครงการร่วมกัน	ดำเนินการ ร่วมกันตาม สภาพการณ์ในอง ศาความจำเป็น	สำรวจตนเอง กันอยู่เบื้องหน้า ศึกษานิเทศก ช่วยเหลือโดยถือ ว่าเป็นผู้ให้บริกรรม	ชัดเจนได้เต็มที่ ความจำเป็นและ ปัญหาแบบโครงการ จะชัดเจนได้ เพียงไร	สัมพันธ์กันดี ของกันและกัน ศึกษานิเทศกมีความ สัมพันธ์กับครูใน ฐานะที่ปรึกษา ความสัมพันธ์ที่ปรึกษา ความสัมพัธ์ กระตือรือร้นทำงาน สร้างสรรค์	ครูมีเสถียรภาพ เต็มที่ที่จะเลือกวิธี สอนตามความต้องการ และปัญหาที่แก้ ได้โดยพิจารณา หลักเกณฑ์ทาง วิทยาศาสตร์และ ปรัชญา	มีความเคารพ ระหว่างกันเต็มที่ ถือหลักทาง วิทยาศาสตร์และ ปรัชญาเป็นแนว	โดยทั่วไปไม่มี บรรทัดฐานที่ ร่วมกันจะ ร่วมกันทำงาน ให้ทันคนทำงาน แต่ละบุคคลมีความ ปรารถนาตัวตนเอง ที่จะปรับปรุง และ ส่งเสริมส่วนรวม ทุกคนได้รับโอกาส ที่จะทำงาน ที่สร้างสรรค์ได้ หลายทาง	ร่วมมือกันศึกษา เป็นคณะเกี่ยวกับ ความต้องการศึกษา สภาพการศึกษ ดำรงตัวเกี่ยวกับ วิทยาศาสตร์และ ปรัชญาด้วยวิธี ทดลองและกรรมวิธี สร้างสรรค์
๓. การมีส่วนร่วม ในโครงการที่ วางไว้ก่อนแล้ว	มีแผนงานที่สั่งมา บังคับให้คนอื่นทำ แต่ยังมีการบังคับ สั่งสอนและ ข้อเสนอแนะ แผนการเปลี่ยน แปลงอยู่บ้าง		สำนักงานกลาง ทุกคนได้รับเชิญ ให้ปฏิบัติตามแผนงาน ใหม่สภาพพอ ควรในการค้นคว้า และทำงาน สร้างสรรค์ที่แท้จริง อยู่ภายใต้ความจำเป็น	ให้มีโอกาสเลือก กิจกรรมได้บ้าง	บรรทัดฐานที่ ค่อนข้างจะเป็นการ ผลักดันและ แนะนำ หัวหน้าเปลี่ยนแปลง ไปตามลักษณะ ของปัญหาของ แต่ละคน การ ตรวจตราเป็น ส่วนใหญ่	ครูเลือกหัวข้อที่ สอนจากประมวล การสอนที่เลือก ไว้แล้ว และ อนุญาตให้ทำการ เปลี่ยนแปลงได้บ้าง	มีบางส่วน การ เคารพบุคลิกภาพ ของบุคคลเปลี่ยนแปลง ไปตามสถานการณ	มีโอกาสน้อยมาก หรืออยู่ในกรณีที่ จะเสนอความรู้ ความคิดต่อส่วน รวมได้รับนับถือ	มีส่วนร่วมด้วยความ เต็มใจ (บางที การบังคับให้ร่วม) ในโครงการศึกษา อบรม (Study programs) ที่ ศึกษามาแต่คน เสนอและเตรียมไว้ให้ เลือกได้บางแต่ ไม่มีใครได้มีการแสดง เป็นแนวบุคคล
๔. นโยบายเสริม	มีหลักการยึดถือ โดยที่หวังดีต่อ ส่วนรวมเองไป ทางประชาธิปไตย ร่วมมีอีกด้านตาม แผนการศึกษา ในทศวรรษที่ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๐๐ ๐๑ ๐๒ ๐๓ ๐๔ ๐๕ ๐๖ ๐๗ ๐๘ ๐๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒								

๓. การมีส่วนร่วม
ในโครงการที่
วางไว้ก่อนแล้ว

๔. นโยบายเสริมนิยม

๕ ชน	ทฤษฎีสังคม	โครงการศึกษา นิเทศ	วิธีการนิเทศ การศึกษา	ความขัดแย้ง ของโครงการ	ความสัมพันธ์ ระหว่าง คณะผู้ปฏิบัติงาน ครูและศึกษานิเทศก์	สภาพของครู ในการเลือกอุปกรณ์ การสอน และวัสดุสอน	ความเคารพใน บุคลิกภาพ	ต้นเหตุของความ เจริญส่วนตัวบุคคล	วิธีทัศนคติและ เจตคติ
นโยบาย ประเมินผล	หลักเพื่อเมือง มีการนำและควบคุม การร่วมมือกัน แผนการศึกษา นิเทศ	มอบให้ทำตามแผน งานที่เตรียมไว้ก่อน แล้วไม่มีการ เสนอแนะ และ เปลี่ยนแปลง แผนงาน	ครูได้รับมอบให้ทำ กิจกรรมและรับการ ศึกษาอบรมเป็นกลุ่ม โดยไม่พิจารณาถึง ความต้องการหรือ ความสนใจของแต่ละ คนบุคคลมีเสรีภาพ เป็นส่วนน้อยที่จะ ทำการวิจัยและ สร้างสรรค์	ไม่ทางเลือกกิจกรรม ได้น้อยมาก	มีการตรวจโรงเรียน และนิเทศวิชาการ ทางแผนและและ ฝึกหัดอย่างเต็มที่ มีโอกาสเลือกแนว ปฏิบัติได้น้อย	ครูเลือกวิธีสอน และวิธีที่สอนจาก บัญชีที่วางกำหนด ไว้แล้ว	รับนับถือแต่บุคคล ที่ผู้สอนสนใจในหน้าที่ รู้จักเป็นอย่างดี มี การยอมรับจากผู้ อำนาจเหนือกว่า	แต่ละบุคคลยอมรับ และเต็มใจปฏิบัติ ตามแนววิธีสอน อำนาจเห็นชอบ	มีส่วนร่วมใน โครงการศึกษาอบรม ตามกับมอบหมาย ที่ศึกษานิเทศก์ แนะนำและเตรียม ไว้มีโอกาสเลือก ได้น้อยไม่มีการ ทดลองเป็นราย บุคคลหรือแม้แต่ น้อย
การนำ มา	ยึดถือปฏิบัติ ตามคำสั่งที่มีอยู่ โดยไม่เปลี่ยนแปลง ขอบเขตอำนาจ หน้าที่ ไม่ทำตาม หลักปรัชญา และ หลักวิทยาศาสตร์	แผนงานวางไว้ ล่วงหน้าโดยไม่ คำนึงถึงความจำเป็น ของการเป็นไปตาม แผนงานโดยไม่ เปลี่ยนแปลง	บังคับให้ปฏิบัติ ตามแนวปฏิบัติที่ ศึกษานิเทศก์เห็น ด้วย ซึ่งอาจเป็น ไปตามประเพณี นิยม หรือสั่งกว่า นั้น อาจเป็นไป ตามความอคติ ไม่มีการวิจัย	ไม่มีเลย	การเขียนและการ พบปะเป็นไปตาม กำหนดการที่วางไว้ บังคับให้ไม่ประนี ประนอม ไม่มีการ เปลี่ยนแปลง มี การตรวจตราและ การสำรวจการ ปฏิบัติงานบังคับให้ ปฏิบัติตามแนวที่ วางไว้	ครูไม่มีโอกาสเลือก ครุภัณฑ์ตามกรณี ที่วางไว้ให้แล้ว ล่วงหน้า	ไม่มีเลย แต่ละคน ทำตามคำสั่งให้ทำ ต้องยอมรับจากผู้ อำนาจเหนือกว่า นอกจากนี้โดย เต็มที่	เรื่องซึ่ง ส่งแล้วจะต้อง ดำเนินการ ตาม	โดยหลักปฏิบัติ แล้วไม่มี ถ้าจะมี สิ่งที่จะทำได้ เป็นความเจริญ ของงานที่ต้องการ ศึกษาความต้องการ ของศึกษานิเทศก์ โดยเคร่งครัด

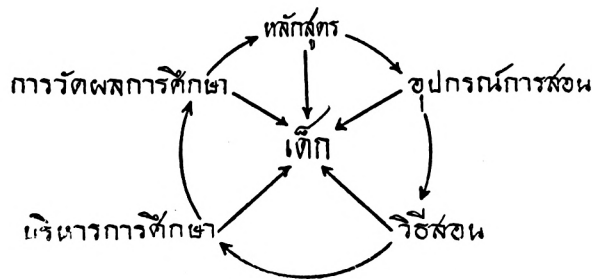
ศึกษานิเทศก์ควรสามารถแนะนำครูภายในโรงเรียนให้รู้จักแหล่งวิชาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และควรแนะนำได้ดังนี้.—

- (๑) ควรจะแนะนำถึงที่มาของเอกสาร หนังสือ และพัสดุ ซึ่งขอได้เปล่า หรือที่จะซื้อได้ในราคาถูก
- (๒) สามารถให้คำแนะนำหลายอย่าง หลายประการ เกี่ยวกับแหล่งวิชาทางธรรมชาติ ทางมนุษย์ และทางสังคม ฯลฯ
- (๓) สามารถให้คำแนะนำถึงวิธีใช้แหล่งวิชาของชุมชนจนให้ได้ผลดียิ่งเต็มที่เต็มหน่วย
- (๔) ควรจะค้นคว้าหาความรู้ใส่ตัวเสมอ เพื่อตนเองจะได้เป็นแหล่งวิชาซึ่งคณะครูจะได้นำไปใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินแผนการศึกษาให้เป็นผลดี
- (๕) ควรจะแนะนำให้ครูรู้จักใช้สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ในบุคคล และในสังคมให้เป็นประโยชน์
- (๖) ควรจะให้ความยืดหยุ่นเพื่อเปิดโอกาสให้เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ และกิจกรรมต่างๆ ให้เข้ากับสภาพความจำเป็นของท้องถิ่น
- (๗) ศึกษานิเทศก์ควรร่วมมือกับครูเพื่อวางแผนการ และบริหารงานตามโครงการในทุกด้าน

นอกจากนี้ศึกษานิเทศก์จะต้องเป็นผู้นำในด้านปรับปรุงการศึกษาแผนใหม่ โดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์ และเอาเด็กเป็นศูนย์กลางการศึกษา ตลอดจนหาวิธีส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในด้านทางกาย, ทางสังคม, ทางอารมณ์, และทางสติปัญญา และศึกษานิเทศก์เองในระยะนี้จะต้องช่วยเหลือครูในโรงเรียนในเรื่องเหล่านี้.—

๑. ปัญหาในเรื่องหลักสูตร
๒. ปัญหาในเรื่องวิธีสอน
๓. ปัญหาในเรื่องจัดหาจัดทำอุปกรณ์การศึกษา
๔. ปัญหาในเรื่องวัดผลการศึกษา

มีความสัมพันธ์กันดังนี้.—



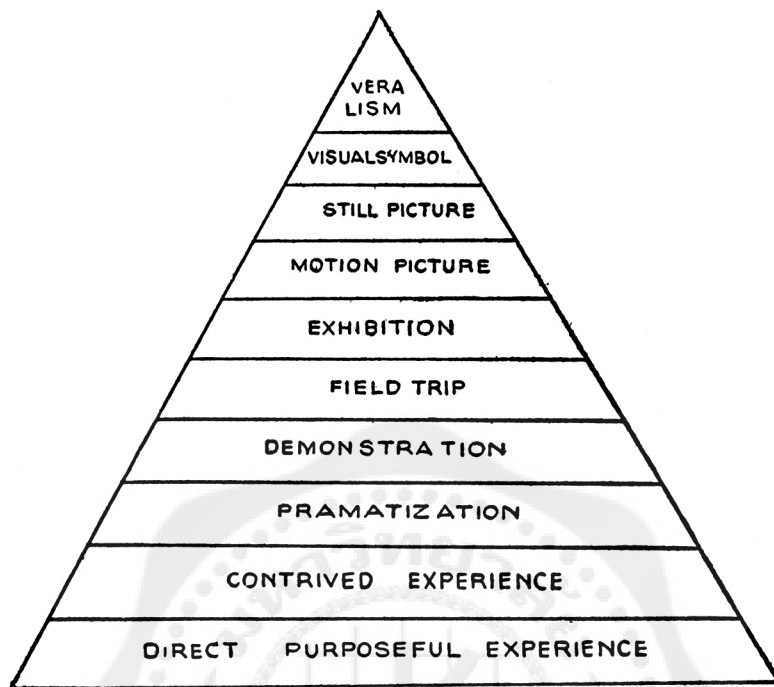
กิจกรรมที่ส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามการศึกษาแผนใหม่ในปัจจุบันนั้น ศึกษานิเทศก์ควรจะช่วยเหลือโรงเรียนในเรื่องเหล่านี้คือ.—

๑. กิจกรรมนอกหลักสูตร (Extra Curricular Activities)
๒. ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน
๓. การแนะแนว (Guidance)
๔. การอบรมครูประจำการ (In-service Training)
๕. การทดลองและการวิจัย (Experiment & Research)
๖. การนิเทศการศึกษา (Ed. Supervision)

กิจการเหล่านี้เป็นการส่งเสริมและเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการเรียนการสอนให้

ดีขึ้น

ประสพการณ์ต่างๆ ที่ครูอาจจัดให้เด็ก และได้ผลทางการศึกษาต่างกันดังนี้.—



CONE EXPERIENCE

ปิรามิดประสบการณ์



Edga Dale ได้ลำดับชั้นประสบการณ์ไว้ ๑๐ ชั้น เขาได้เรียงไว้ตามความสำคัญ โดยมีประสบการณ์ตรงเป็นรากฐาน และได้เรียงการจัดประสบการณ์จำลอง การสาธิต ฯลฯ เรียงจนไปถึงคำพูดซึ่งเขาถือว่ามีความสำคัญน้อยที่สุด ในการสอนถ้าเราต้องการจัดประสบการณ์ชนิดใดให้กับเด็กแล้ว เราสามารถเลือกได้ตามลำดับชั้นนั้นๆ เป็นต้นว่า เราจะสอนวิชาประวัติศาสตร์ เรื่องพระนเรศวรชนช้างกับพระมหาอุปราชา เราสามารถจัดสอนโดยวิธีให้นักเรียนแสดงละครได้ และโดยวิธีหาภาพยนตร์มาฉายให้ดูได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็ควรที่จะเลือกการแสดงละครเป็นประสบการณ์ที่จะจัดให้เด็ก อย่างไรก็ตามการสอนแต่ละวิชา เราไม่สามารถจะจัดประสบการณ์ได้ครบตามนั้น ส่วนมากเรามักจะใช้ประสบการณ์ชั้นสุดท้ายและชั้นรองสุดท้ายจัดให้กับเด็ก

ประสบการณ์ตรง (Direct Purposful Experiences) ส่วนมากจัดให้เด็กในชั้นประถม ในชั้นสูงๆ ซึ่งมีเนื้อหาวิชาเป็นนามธรรม เรานำชั้นนี้มาใช้น้อย สัตว์ปศัตว์ต่างๆ สัตว์คองต่างๆ ตัวอย่างไม้ สิ่งเหล่านี้เป็นประสบการณ์ตรงเป็นของจริง ชั้นนี้เป็นประสบการณ์ที่มีความหมายมากที่สุด

ประสบการณ์จำลอง (Contrived Experiences) เป็นสิ่งของที่จำลองมาจากของจริง ชั้นนี้มีความสำคัญรองลงมา จากประสบการณ์ตรงสิ่งที่จำลองมาเป็นต้นว่า เหมืองแร่ ทุ่งนา บ้าน อยัวะต่างๆ ของร่างกาย ประสบการณ์ชั้นนี้เราจัดให้เด็กได้มากพอสมควร

การแสดงละคร (Dramatic Participation) การแสดงละครนี้สำคัญ เพราะนักเรียนจะได้เรียนโดยการกระทำ (Learning by Doing) นอกจากจะแสดงละครแล้ว หุ่นกระบอกก็รวมอยู่ในประสบการณ์ชั้นนี้ด้วยการแสดงละครถูกจัดได้ไม่กว้างขวางนัก จัดได้เฉพาะบางวิชา และบางหัวเรื่องเท่านั้น

การสาธิต (Demonstration) เป็นประสบการณ์ชั้นรองลงมาจากการแสดงละครเป็นการทดลองสิ่งต่างๆ ให้นักเรียนดู โดยนำมาใช้กับวิชาวิทยาศาสตร์ วิชาอื่นก็ใช้ได้เหมือนกัน

ทัศน اجر (Field Trips) การพานักเรียนท่องเที่ยวไปดูของจริงตามโรงงานต่างๆ
ชั้นนี้เรามีโอกาสใช้น้อย เพราะเนื่องจากเปลืองค่าใช้จ่าย เปลืองเวลา และไม่ค่อยตรงกับ
หัวข้อเรื่อง

นิทรรศการ (Exhibits) คือการจัดการแสดงวัตถุต่าง ๆ ภายในหัวข้อเรื่อง
ใดเรื่องหนึ่ง เช่นภายในห้องนี้จัดนิทรรศการการศึกษา ก็มีวัตถุต่าง ๆ มาแสดง จัดแสดง
ได้เป็นครั้งคราว

ภาพยนตร์ (Motion Pictures) ถึงแม้ว่าภาพยนตร์จะเป็นสิ่งที่นักเรียนมีความ
สนใจอยู่ไม่น้อยก็ตาม ก็ยังมีความสำคัญ การนิทรรศการ ในประเทศไทยจัดประสพการณ์
ชั้นนี้ให้นักเรียนได้ยาก เพราะขาดอุปกรณ์ T.V. เขาก็จัดไว้ในชั้นนี้เหมือนกัน แต่ยังไม่
มีการทางการศึกษาเลย จึงไม่เป็นประโยชน์เท่าใดนัก

วิทยุ ภาพนิ่ง หีบเสียง (Radio Recording Still Picture) ปัจจุบันนี้รายการ
ของวิทยุศึกษามีรายการเพื่อโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนใดมีวิทยุเปิดสอนให้นักเรียนได้เรียนได้จาก
วิทยุได้เลย ภาพนิ่งและหีบเสียงมีโอกาสใช้น้อย หีบเสียงใช้สอนภาษาอังกฤษได้ดี

ภาพ (Visual Symbol) ภาพต่าง ๆ เป็นสิ่งที่หาได้ง่าย แต่ว่านักเรียนได้รับ
ประสพการณ์นี้มีความหมายน้อยมาก แต่เรามักจะให้นักเรียนได้บ่อย ๆ และสามารถใช้ได้
เกือบทุกวิชา

คำพูด (Verbal Symbol) คำพูด หนังสือเป็นประการขั้นสุดท้าย แต่ก็
ชั้นที่นำมาใช้มากที่สุด โดยเฉพาะในชั้นสูง ๆ ใช้ได้สะดวกและรวดเร็ว แต่ว่าทำให้นักเรียน
เข้าใจยาก เพราะเป็นนามกระทำ

ในหนังสือ Educational Supervision ของ Mc Nerney กล่าวถึง Typical
Teacher Problems ไว้ดังนี้.—

1. Problems involving attitudes
2. Problems involving motivation
3. Problems involving administration

4. Problems involving the evaluation of students
5. Problems involving the curriculum
6. Problems involving the method
7. Problems involving preservice training

เป็นปัญหาที่ศึกษานิเทศก์จะต้องช่วยเหลือโรงเรียน ครูใหญ่ และครูให้บรรลุผลอันคืออยู่เสมอ

หนังสืออุเทศ.—

๑. คู่มือศึกษานิเทศก์ ของกรมวิชาการ
๒. โครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา
๓. การปรับปรุงโรงเรียนตามการศึกษาแบบใหม่ ของ อาจารย์ สฤษฏีเทศ

สมบัติพานิช

๔. รายงานการนิเทศการศึกษาปีที่ ๒ สาขาประถม ๒๔๙๙
๕. จาก discussion ในห้องเรียน
๖. การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในปัจจุบัน ของ ดร. ก่อ สวัสดิพานิชย์
๗. Mc Nerney, “Educational Supervision”
๘. Supervision ของ A.S. BARR

WILLIAM H. BURTON

LEO J. BRUECKNED

๕ หลักการนิเทศการศึกษา

และ

วิธี (เทคนิค) การนิเทศการศึกษา

(Principle and Technique of Educational Supervision)

หลักการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาก็เช่นเดียวกับการบริหารนั่นเอง จำเป็นที่จะต้องอาศัยหลัก
การในการนิเทศเป็นสำคัญ เพื่อจะได้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางได้ หลักการนิเทศการศึกษา
อาจวางหลักเกณฑ์พอสังเขปได้ดังนี้.—

๑. การนิเทศการศึกษาเป็นการสร้างสรรค์ การสร้างสรรค์นี้เป็นการพยายาม
ที่จะช่วยเหลือให้ทำอะไรใหม่ หรือดีกว่าที่เคยทำมาแล้ว การสร้างสรรค์เป็นกระบวนการอย่าง
หนึ่งที่เกิดมาจากการกระทำร่วมกันของครูและนักเรียนในโรงเรียนนั่นเอง

๒. การนิเทศการศึกษาเป็นการส่งเสริมความถนัดของครู ครูแต่ละคนมี
ความถนัดแตกต่างกัน ศิษยานิเทศก็มีโอกาสที่จะช่วยเพิ่มพูนให้ครูแต่ละคน มีประสิทธิภาพ
ในการสอนตามความถนัดของตนได้

๓. การนิเทศการศึกษาเป็นการเริ่มจากสิ่งที่เขามีอยู่ ในโรงเรียนย่อมจะมี
อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนอยู่เป็นจำนวนมาก บางทีโรงเรียนไม่รู้จักนำ
มาใช้ประกอบการสอนของตน ศิษยานิเทศก็ย่อมจะช่วยเหลือแนะนำให้ครูรู้จักนำมาใช้ ให้
เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนได้

๔. การนิเทศการศึกษาเป็นอย่างกันเอง ศิษยานิเทศจะต้องวางตัวเป็นคน
เปิดเผยต่อบรรดาครู และพยายามแสดงความเห็นอกเห็นใจในปัญหาต่าง ๆ ของครู และ
พยายามทำความสัมพันธ์กับครูในฐานะเป็นมิตรร่วมอาชีพด้วยกัน

๕. การนิเทศการศึกษาเป็นการรวบรวมผล เมื่อได้นิเทศก์อะไรไปแล้ว จำเป็นที่จะต้องติดตามวัดผลอยู่เสมอเพื่อจะได้นำปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นมาอภิปรายในที่ประชุมครูเพื่อขบปัญหาและแก้ข้อบกพร่องต่อไป เป็นการช่วยเหลือครูเป็นรายบุคคลหรือรายคณะ แล้วรวบรวมผลที่ได้ปฏิบัติต่อไป

๖. การนิเทศการศึกษามีวัตถุประสงค์และเคร่งครัดในการวัดผลตัวเอง ศึกษา นิเทศก์มีหน้าที่ส่วนใหญ่ในการประสานงานทุกด้านของโครงการการศึกษาให้รวมกันเป็นงานอันหนึ่งอันเดียว และยังขยายแผนการซึ่งช่วยทำให้เด็กเจริญเติบโตเป็นพลเมืองผู้มีความสามารถช่วยตนเอง กรอบครัวชุมชน และประเทศของตนด้วย

เมื่อศึกษา นิเทศก์ได้ปฏิบัติงานของตนไปแล้ว จำเป็นจะต้องมีการวัดผลตัวเอง โดยวิธีต่าง ๆ เช่น check list questionnaire และโดยวิธี group ช่วยวัด เริ่มแต่ทำงานไปด้วยกัน และวัดผลร่วมกัน

๗. การนิเทศการศึกษาเป็นประชาธิปไตย ในประชาธิปไตยจะต้องมีความในบุคลิกภาพของมนุษย์ มีชีวิตร่วมกันทำงานร่วมกัน เพื่อบรรลุความดีอย่างเดียวกัน และในการดำเนินชีวิตร่วมกันนั้น จะต้องกระทำโดยวิธีการอันเฉลียวฉลาดหากขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดดังกล่าวนั้นก็ไม่อาจจะเรียกตนว่าเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ งานชั้นแรกของการ supervision คือต้องกันให้ทราบว่า ครูแต่ละคนมีความสามารถ มีความชำนาญทางไหน และขั้นต่อไปคือ หาทางช่วยให้ครูเพิ่มพูนความสามารถนั้น และใช้ให้เป็นประโยชน์ในการศึกษา

หัวใจของประชาธิปไตย อยู่ที่การเห็นคุณค่าของแต่ละบุคคล และคุณค่าของการส่งเสริมให้แต่ละคนได้มีส่วนร่วมในงาน (participate) ด้วย

๘. การนิเทศการศึกษาขึ้น อยู่กับหน้าที่มากกว่าตัวบุคคล ในปัจจุบันนี้การนิเทศการศึกษาได้รับหน้าที่ในวงงานอันสำคัญมากกว่าเดิม ศึกษา นิเทศก์ต้องใช้เวลาแรงส่วนใหญ่ในการช่วยเหลือคณะครูเพื่อปรับปรุงการสอน และการประสานงานต่าง ๆ ในโครงการของโรงเรียนหรือองค์การการศึกษาจะเห็นว่าศึกษา นิเทศก์เป็นผู้ให้ความรู้ ผู้

ประสานงาน ผู้นำและผู้ช่วยเหลือ จำเป็นจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เต็มภาคภูมิเพื่อความเจริญก้าวหน้าแห่งการศึกษา โดยมีได้เอาเรื่องส่วนตัวของครูบางคนมาปะปนกับเรื่องส่วนราชการ ซึ่งจะเป็นผลเสียหายต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตน

๕. การนิเทศการศึกษาก้าวหน้าไปช้า ๆ และมั่นคง ตามหลักทั่ว ๆ ไปมีผู้กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการที่ต้องทำต่อเนื่องกันไป และจำเป็นต้องมีโอกาสและเวลาพอสมควร จึงจะทำการนิเทศได้ผล จะหวังผลโดยทันทีทันใดหาได้ไม่ เมื่อศึกษานิเทศก์ได้พยายามดำเนินงานของตนค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้น งานที่ปฏิบัติก็ย่อมมั่นคงแน่นอนขึ้น

๑๐. การนิเทศการศึกษาต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพของครู และความสัมพันธ์ในหมู่คณะ เราทราบอยู่แล้วว่า ครูเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเรียนและการสอน จำเป็นจะต้องเอาใจใส่ต่อสวัสดิภาพของครูให้มาก หลักการให้สวัสดิภาพแก่ครู

(๑) ให้สวัสดิภาพโดยทั่วถึงและเที่ยงธรรม

(๒) ให้โดยมีหลักเกณฑ์

การให้สวัสดิภาพแก่ครูนั้น เช่น ให้บ้านพัก จัดบริการในการรักษาพยาบาล จัดพาหนะให้ความสะดวก จัดบริการสันนาคกร ฯลฯ

ความสัมพันธ์ในหมู่คณะเป็นของสำคัญ เพราะเราจะต้องทำงานร่วมกัน และวัดผลร่วมกัน การนิเทศการศึกษาจำเป็นต้องอาศัยการประสานงานอยู่เสมอ

วิธี (เทคนิค) การนิเทศการศึกษา

TECHNIQUE

๑. การพบปะกับครูเป็นรายคณะ (Faculty Meetings) คือ การจัดให้มีการประชุมครูร่วมกันเมื่อโรงเรียนเลิกแล้ว เพื่อให้ครูแต่ละคนได้แลกเปลี่ยนความรู้และแสดงความคิดเห็น และมีปัญหาอะไรที่เกิดขึ้น จะได้ช่วยกันขบปัญหาต่าง ๆ ของโรงเรียนเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพของ teaching and learning situation งานจะสำเร็จได้เมื่อทุกคนรู้วิธีปฏิบัติ

เป็นหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ในอันที่จะเป็นแบบอย่างแก่ครูอื่น ๆ ในเรื่องนี้ ศึกษานิเทศก์จะต้องไม่ทำบรรยากาศให้เคร่งเครียดให้ทุกคนในที่ประชุมสบายใจ มีอิสระเสรีในการแสดงความคิดเห็น มีโอกาสที่จะเป็นผู้นำ เท่า ๆ กับที่จะเป็นผู้ตาม

๒. การพบปะกับครูเป็นรายบุคคล (Individual Conference) ศึกษานิเทศก์ที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ได้ผลสมความมุ่งหมายได้นั้น จำเป็นจะต้องหาโอกาสเข้าสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับครูเป็นรายบุคคล เพราะครูแต่ละคนย่อมไม่เหมือนกัน บางคนไม่กล้าที่จะเปิดเผยปัญหาของตน ศึกษานิเทศก์จะต้องรู้ technique ว่าจะทำอย่างไร ครูจึงจะเล่าความจริงทุกอย่างได้ ศึกษานิเทศก์จะรับฟังปัญหาต่าง ๆ ของครูและเสนอแนะด้วยความเห็นอกเห็นใจ หลักสำคัญคือ จะต้องฟังด้วยจิตใจที่ปราศจากอคติ และความเอนเอียงใด ๆ ศึกษานิเทศก์ไม่ควรด่วนวินิจฉัยเร็วนัก และการบันทึกก็ไม่ควรรีบตั้งหน้าตั้งตาจดจนเกินไปอาจจะไม่ได้ความจริง

๓. การเยี่ยมชั้นเรียนและโรงเรียน (Classroom & School Visitation) หาโอกาสให้มากที่สุดที่จะทำได้ เพราะการประสานอย่างใกล้ชิดเท่านั้นที่จะทำให้การดำเนินงานเป็นไปสมความมุ่งหมาย การปฏิบัติของศึกษานิเทศก์ คือ เข้าดูการสอน ดูรอบ ๆ บริเวณโรงเรียน บันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็น เพื่อหาทางช่วยเหลือครูให้รู้วิธีการใหม่ ๆ และนำวิธีการนั้น ๆ ไปใช้ด้วยจุดประสงค์จะเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการเรียนการสอน

สมัยที่เราเป็นผู้ตรวจการประถมศึกษา ผู้ตรวจไปโรงเรียนในฐานะผู้ตรวจตราแสวงหาข้อบกพร่อง เพื่อดำเนินโทษแล้วเสนอต่อผู้มีอำนาจเหนือต่อไป ไม่ได้มาร่วมงานกับครูเพื่อหาทางแก้แต่อย่างใดเลย แม้แต่จะให้ข้อเสนอแนะก็ไม่มี การตรวจนี้เป็นผลต่อการพิจารณาความดีความชอบอีกด้วย ในปัจจุบันนี้ศึกษานิเทศก์ไม่ได้ปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ตรวจการฯ ในสมัยก่อน มีอุดมคติอยู่เสมอว่า จะต้องใช้เทคนิคของตนช่วยเหลือโรงเรียนและครูให้หลุดพ้นไปโดยดี

๔. การสาธิต (Demonstration) ศึกษานิเทศก์จะต้องมีความสามารถที่จะแสดงการสอนให้ครูดูได้ เมื่อครูต้องการให้ demonstrate ให้ดู ศึกษานิเทศก์มิใช่รู้แต่ทฤษฎี

อย่างเดียว จะต้องเจตจำนงในทางปฏิบัติด้วย ครูเรามากจะมีปัญหาว่า จะสอนวิชานี้วิชานั้น แบบแผนใหม่ได้อย่างไร เมื่อถูกถามเข้าเช่นนี้ จะพูดกันแต่ปากเท่านั้น ไม่อาจทำให้ครูเข้าใจได้ จำเป็นจะต้องแสดงการสอน หรือสาธิตให้ดู และศึกษานิเทศก์ที่ดีย่อมสามารถสอนให้ดูได้

๕. การปฏิบัติงานร่วมกับครูในชั้นเรียน คือเตรียมการสอนร่วมกัน เช่น ในชั้นประถมมีปัญหาว่าจะสอนอย่างไรศึกษานิเทศก์จะช่วยโดยใกล้ชิด โดยแนะนำให้ค้นคว้าความรู้ตามหนังสือ ช่วยเตรียมบทเรียนร่วมกัน เมื่อถึงเวลาสอนก็ช่วยสอนด้วย ครูก็จะได้เรียนรู้วิธีสอนจากศึกษานิเทศก์ด้วยและทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น อันเป็นประโยชน์ในการนิเทศสืบไป ขอให้พึงเข้าใจว่า ศึกษานิเทศก์จะทำงานโดยใกล้ชิดกับครูนั้น อาจมีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเตรียมการสอนร่วมกันเสียก่อน ศึกษานิเทศก์จะพยายามให้ครูผู้สอนนิเทศ ได้แสดงความเห็นให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ไม่ชิงตัดบท และแนะนำให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้เสียทั้งหมด

๖. การอบรมครู (In-service Training) จัดเป็นครั้งคราว เพื่อให้ครูได้มีความรู้ทันกับความเปลี่ยนแปลงแห่งการศึกษา แต่จะได้ผลก็ต่อเมื่อศึกษานิเทศก์รู้วิธีการจัดเป็นอย่างไรดี ศึกษานิเทศก์ต้องทราบว่า การอบรมแต่ละครั้งมีความมุ่งหมายอย่างใดบ้างและปฏิบัติให้เป็นไปตามความมุ่งหมายนั้น ให้ครูรู้จักวิทยากรที่สามารถจะให้ความรู้แก่ครูแล้วเชิญมา และแนะให้รู้จักแหล่งวิชา (The Resource) กำหนดเวลาอบรมภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ งบประมาณในการอบรม ระยะเวลาอบรม ผู้ให้การอบรม ตลอดจนการวัดผล

การอบรมครูนี้ ถ้าจัดให้เหมาะสมครบถ้วนแล้ว ก็จะเป็นวิธีหนึ่งที่ใช้ได้ผลมาก เพราะการอบรมแต่ละครั้ง ย่อมมีประโยชน์เป็นอันมากในการถ่ายทอดความคิด ตลอดจนความรู้และวิธีการใหม่ๆ ให้แพร่ไปในหมู่ครู ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากด้วยกัน เป็นการประหยัดเวลาและช่วยให้ได้ผลเป็นส่วนรวม ดีกว่าที่จะนิเทศด้วยวิธีอื่น

๗. การออกหนังสือประเภทข่าวสารและความรู้ทางการศึกษา เพื่อช่วยให้ครูมีความรู้ก้าวหน้า จัดตั้งคณะกรรมการออกหนังสือพิมพ์ หรือติดต่อขอเอกสารจากหน่วย

ราชการ องค์กรต่างๆ และหน่วยสังคมต่างๆ โดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทน ควรให้ชุมชนให้เป็นประโยชน์แก่โครงการนิเทศการศึกษามากที่สุด ควรจัดตั้ง Educational Association เพื่อแถลงข่าวและรายงานในเรื่องการศึกษา

นอกจากจะออกหนังสือดังกล่าว ศึกษานิเทศก์อาจจะเป็นผู้ที่ทราบได้ดี ว่ามีหนังสือหรือเอกสารประเภทใดบ้าง ที่ตรงกับความต้องการของครู และเป็นประโยชน์ต่อการเรียน การสอน ศึกษานิเทศก์จะต้องช่วยจัดหาหรือแนะนำให้ติดต่อกับองค์กรต่างๆ ตามสมควร

๔. การประณมนิเทศก์ครูใหม่ (Orientation) ครูที่ถูกแต่งตั้งใหม่ และย้ายมาใหม่ เมื่ออยู่ในสถานการณ์แวดล้อมใหม่ ทั้งคนและสถานที่ย่อมลำบากใจและหนักใจในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ เพื่อแก้ปัญหานี้ ศึกษานิเทศก์ควรเชิญครูผู้หนึ่งมารับประทานอาหาร เพื่อสนทนาปราศรัยอย่างกันเองและเชิญครูผู้อื่นมาร่วมด้วย ตลอดทั้งผู้บังคับบัญชา เช่นศึกษานิเทศก์จังหวัด ครูใหญ่ เพื่อช่วยให้ครูใหม่คุ้นเคยกับผู้ร่วมงานจะเป็นโอกาสที่ครูจะได้รู้แนวความคิด วิธีปฏิบัติงาน

วันต่อไปศึกษานิเทศก์ควรจะเชิญครูใหม่มาพบตน ณ ที่ทำงาน ซึ่ง ณ ที่นั้น ครูใหญ่กำลังรอเขาอยู่แล้ว เพื่อให้ครูใหญ่ช่วยพาครูใหม่ไปโรงเรียนทั่วทั้งบริเวณ เมื่อสนทนาปราศรัยกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นพอสมควรแล้ว ครูใหญ่อาจจะช่วยให้ยืมหนังสืออะไรบ้างตามสมควร เพื่อเตรียมบทเรียนไว้ล่วงหน้า เมื่อพร้อมแล้ว จึงมอบงานในหน้าที่ให้ปฏิบัติ ศึกษานิเทศก์จะต้องมีการประสานงานกับครูใหญ่และครูอยู่เสมอ

ข้อควรทำและไม่ควรทำ

สำหรับการนิเทศการศึกษา

ข้อควรทำ

๑. ต้องคำนึงว่างานของตนเป็นบริการช่วยผู้อื่นในวงการศึกษา เพื่อให้เด็กมีความเจริญงอกงามทุก ๆ ด้านตามหลักการศึกษา

๒. วางตนเป็นผู้เห็นใจและเข้าใจในตัวครูและปัญหาของครู
๓. ก่อนที่จะให้คำวินิจฉัยและให้คำแนะนำ ควรค้นคว้าข้อเท็จจริงทั้งหมดเท่าที่จะหาได้
๔. ทำตนให้เป็นที่ไว้วางใจ และเชื่อถือของกระทรวง คณะครู และเพื่อนร่วมงาน
๕. สิ่งใดเป็นเรื่องส่วนตัวต้องเก็บเป็นความลับ
๖. ปฏิบัติหน้าที่การงาน และปฏิบัติต่อหมู่คณะด้วยใจรักอาชีพร
๗. รู้จักการพัวรัญญิ ความเจนจัด ตำแหน่งและยศ แต่ไม่ละโอกาสที่จะช่วยเหลือบุคคลอื่นทุกชั้น ทุกตำแหน่ง
๘. พยายามพากเพียรที่จะปรับปรุงสมรรถภาพของตนเองให้ดีขึ้น
๙. เป็นผู้มีใจกว้างขวางต่อผู้อื่น และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
๑๐. พยายามทดลองความคิดใหม่ ๆ อยู่เสมอ
๑๑. ยินดีรับความคิดเห็นต่าง ๆ และเต็มใจที่จะเรียนรู้จากผู้อื่น
๑๒. ให้คำชมเชยให้แก่ผู้ที่ควรชมเชย ถึงจะดึกก็ต้องเป็นทำนองดีเพื่อก่อ
๑๓. ให้ข้อเสนอแนะตามความจริง และจากการสอบถาม
๑๔. ปรับความคิดทั่วไปให้ใช้ได้กับสถานการณ์เฉพาะเรื่อง
๑๕. รู้จักเรียนจากความผิดพลาด และค้นหาต้นเหตุของปัญหาย่งยากต่าง ๆ
๑๖. ตั้งคำถามให้มีความมุ่งหมาย
๑๗. ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อครู
๑๘. แสดงให้เห็นถึงวิธีทำงานแบบเสรีประชาธิปไตยในกิจการของตน
๑๙. ใช้ “สามัญสำนึก” และใช้วินัยนัยที่ดี
๒๐. ประเมินผลของงานให้ตรงตามความมุ่งหมาย

ข้อไม่ควรทำ

๑. อย่าวางตนเป็น “ผู้รู้ทุกอย่าง”
๒. อย่าคอยแต่บังคับเอาตามอำเภอใจ และอย่าใช้อำนาจ
๓. อย่าวางตนเป็นผู้ยิ่งใหญ่
๔. อย่าท้วงติงตัดสินใจ
๕. อย่าโต้เถียงในเรื่องไม่จำเป็น และสอรู้สอเห็น
๖. อย่าเป็นคนประจบประชันและมีนิสัยต่ำช้า
๗. อย่าประมาณความคิดของผู้อื่น ว่าสู้ตนเองไม่ได้
๘. อย่ารับคำชมเชยเสียคนเดียว
๙. อย่าดำเนินงานของตนแบบเดียว โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง
๑๐. อย่ามองข้ามข้อต่าง ๆ ที่เป็นต้นเหตุ
๑๑. อย่าเป็นคนที่มีอคติและอุปาทาน
๑๒. อย่าทำงานตามบุญตามกรรม และไม่มีการวางแผนงาน
๑๓. อย่าถือว่าแผนการ และการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะนั้นมีความสำคัญน้อย
๑๔. อย่านำข้อความที่บันทึกนั้นไปใช้ในทางมิชอบ

ขอบข่ายของการนิเทศการศึกษา

- ๑) ให้บริการแก่ครูเป็นรายบุคคล
- ๒) รู้จักใช้แหล่งวิทยาการ (Resources) ได้แก่บุคคล สถานที่ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ฯลฯ เป็นอุปกรณ์ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอน
- ๓) ให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษแก่ครูที่มีปัญหาเฉพาะตัว
- ๔) วิจัยและเข้าถึงปัญหา และความต้องการของโรงเรียนและชั้นเรียนนั้น ๆ
- ๕) จัดวางแผนงานการประชุมปรึกษาหารือและการอบรม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และประสิทธิภาพอยู่เสมอ

- ๖) จัดหาวัสดุอุปกรณ์การสอน
- ๗) เยี่ยมโรงเรียนและชั้นเรียนเป็นประจำ
- ๘) ศึกษาค้นคว้าและหาทางปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับชุมชนนั้น
- ๙) วัดผลการทำงานร่วมกับโรงเรียนว่าได้ผลเพียงใด และหาทางแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

นอกจากนี้ยังมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ประสานงานกับฝ่ายบริหาร ประชุมสาริตการสอน ฯลฯ

หลักที่ควรยึดถือในการนิเทศการศึกษา

- ๑) สนใจในการเรียนการสอนและพอใจในงานที่ทำ
- ๒) มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวในการปฏิบัติงาน
- ๓) มีส่วนร่วมและทำงานเกิดผลดีมากกว่าที่จะสามารถทำได้
- ๔) ยอมรับนับถือบุคคลอื่นและมองเห็นความสำคัญ และความตั้งใจดีของผู้อื่น
- ๕) ควรทำตนให้ครูยินดีต้อนรับในฐานะที่เป็นศึกษานิเทศก์ ขณะที่ไปเยี่ยมเยียนและร่วมงานกับครู
- ๖) ต้องมีความแน่ใจในการที่จะส่งเสริมและให้กำลังใจแก่ครู
- ๗) ช่วยร่วมมือมากกว่าที่จะคอยแต่บงการ ร่วมงานมากกว่าที่จะออกคำสั่งอยู่ตลอดเวลา
- ๘) ความคิดต่าง ๆ ย่อมมาจากผู้ร่วมงาน แทนที่จะมาจากศึกษานิเทศก์ฝ่ายเดียว
- ๙) ทำงานโดยยึดหลักประชาธิปไตย
- ๑๐) เมื่อจะริเริ่มงานใหม่แต่ก็ชอบที่จะไม่เลิงานเก่าที่ดีอยู่แล้ว

หลักเกณฑ์และวิธีการในการวางแผนงานการนิเทศการศึกษา

- ๑) ในการวางแผนงานเพื่อการนิเทศการศึกษา ควรร่วมมือปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในระหว่างครู ศึกษานิเทศก์ เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร

อาทิ ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการภาคศึกษา ศึกษาธิการจังหวัด นักเรียน และตลอดจนถึงบุคคลในชุมชนนั้น ๆ ทั้งนี้พึงพิจารณาความต้องการและความเหมาะสมของท้องถิ่น

- ๒) แผนงานการนิเทศการศึกษานั้น ควรพึงเล็งถึงการจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียน การสอน และยึดหลักความต้องการเกี่ยวกับบุคคล และวัสดุ อุปกรณ์เป็นสำคัญ
- ๓) แผนงานการนิเทศการศึกษานั้นไม่ควรกำหนดตายตัวโดยไม่มีที่ยืดหยุ่น (Flexibility) เลย ทั้งนี้พึงพิจารณาตามความเหมาะสมของสถานการณ์และเหตุการณ์และเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เหมาะสม เพื่อประโยชน์ของงาน
- ๔) แผนงานการนิเทศการศึกษา ควรจะต้องได้มีการประเมินผลเป็นระยะ ๆ ไป เพื่อจะได้จัดทำให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

การวางแผนงานการนิเทศการศึกษา พึงกระทำเป็นขั้น ๆ ดังต่อไปนี้

- ก) ศึกษาค้นคว้าข้อเท็จจริงเกี่ยวกับครู นักเรียน หลักสูตร วัสดุ อุปกรณ์การสอน ฯลฯ และสาเหตุต่างๆ อันเป็นผลโดยตรงที่เกี่ยวกับการศึกษาและรวมถึงชุมชนด้วย
- ข) บันทึกข้อบกพร่อง ปัญหา อุปสรรคและความต้องการเกี่ยวกับสิ่งทั้งที่กล่าวมาแล้วในข้อที่ ๑ ว่าจะมีทางปรับปรุงแก้ไขสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร
- ค) จัดให้มีการอภิปรายหมู่ย่อยเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่ควรแก้ไขในโรงเรียน โดยเลือกเอาปัญหาที่ต้องการความช่วยเหลืออย่างรีบด่วนมาพิจารณาก่อน ส่วนปัญหาอื่น ๆ ก็พิจารณาตามลำดับความจำเป็น

การดำเนินงานร่วมกับครูเพื่อปรับปรุงแก้ไขสถานการณ์การเรียนการสอนให้ดีขึ้น

- ๑) อภิปรายปัญหาเกี่ยวกับครูเป็นรายบุคคล และเป็นหมู่ย่อย เพื่อวางแผนงานตามโครงการที่ตั้งไว้
- ๒) พบปะกับครูในห้องดินเพื่อศึกษาปัญหา
- ๓) จัดการอบรมครู
- ๔) จัดสัมมนา จัดประชุมครู จัดการอบรมภาคฤดูร้อน หรือการอบรมในเวลาเย็น หรือจัดให้ครูได้ไปเยี่ยมเยียนโรงเรียนอื่นบ้าง เพื่อให้ได้ความคิดเห็นได้ประสบการณ์ ได้เห็นสิ่งที่แปลกๆ ใหม่ ๆ ทั้งยังได้แลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นซึ่งกันและกันอีกด้วย
- ๕) ร่วมมือในการจัดทำเอกสารเพื่อแนะนำวิธีสอนแก่ครูในสาขาวิชาต่างๆ
- ๖) จัดทดลองวิธีการใหม่ ๆ เกี่ยวกับวิธีสอน วิธีจัดอุปกรณ์การสอนและสิ่งอื่น ๆ
- ๗) จัดตั้งเป็นคณะกรรมการเพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสนใจ เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของนักเรียน
- ๘) เชิญวิทยากรในห้องดินและจากสถานที่อื่นมาช่วยให้ความรู้แก่นักเรียนเป็นคราวๆ ไป
- ๙) ศึกษาเทคนิคไปเยี่ยมเยียน และร่วมปรึกษากับคณะครูในโรงเรียนเพื่อดำเนินงานให้ได้ผลมากที่สุดเท่าที่สามารถทำได้
- ๑๐) การทำงานร่วมกับครูวิธีหนึ่งก็คือ โดยสังเกตการสอนการเรียนของครูและนักเรียน เพื่อปรับปรุงให้ดียิ่งๆ ขึ้น
- ๑๑) จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อสำรวจหนังสือเรียน วัสดุอุปกรณ์การสอนและอื่นๆ ให้ทันสมัยอยู่เสมอ

- ๑๒) แลกเปลี่ยนตัวบุคคลในระหว่างโรงเรียนต่างๆ และแลกเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงานภายในโรงเรียนของกันอีกด้วย เพื่อจะได้เห็นตัวอย่างที่ดี และเห็นข้อบกพร่องอันจะเป็นเครื่องนำทางให้ปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับศึกษานิเทศก์

ความมุ่งหมาย

๑. เพื่อช่วยเหลือคณะครู ปรับปรุงการเรียนการสอน และประสานงานด้านต่างๆ ในโครงการของโรงเรียน
๒. เพื่อเป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับกระทรวงภาค และจังหวัด

หลักการ

๑. โรงเรียนควรพร้อมที่จะให้ความร่วมมือแก่ศึกษานิเทศก์
๒. ครูใหญ่ควรจะให้ครูเข้าใจในหน้าที่และบทบาทของศึกษานิเทศก์เป็นอย่างดี
๓. โรงเรียนกับศึกษานิเทศก์ควรประสานงานกันด้วยความเห็นอกเห็นใจ

วิธีการ

๑. โรงเรียนควรให้ศึกษานิเทศน์ได้ศึกษาสภาพของโรงเรียนโดยทั่วถึง
๒. โรงเรียนควรนำปัญหาต่างๆ มาให้ศึกษานิเทศก์ช่วยพิจารณาแก้ไขโดยละเอียด
๓. ให้โอกาสศึกษานิเทศก์เข้ามาติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ครู และนักเรียนตามความต้องการ
๔. โรงเรียนและศึกษานิเทศก์ควรปรึกษาหารือแผนงานให้สอดคล้องกัน
๕. ครูใหญ่และศึกษานิเทศก์ร่วมกันติดตามผลงานและร่วมกันประเมินผลการทำงานนิเทศการศึกษา

งานศึกษานิเทศก์และครูทำร่วมกัน
ตัดตอนจาก Melchoir “Instructional Supervision”

สำรวจ หลักสูตรเพื่อทำหลักสูตรให้มีค่าแก่เด็กมากขึ้น
ดัดแปลง หลักสูตรให้ใกล้เคียงกับความต้องการของเด็กให้มากขึ้น
เลือก ข้อสอบมาตรฐานเพื่อใช้สอบ
ตัดสินว่าจะนำผลการสอบมาใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง
แปล ผลการสอบออกเป็นกรรมวิธีที่จะช่วยนักเรียน
แต่ง ข้อสอบให้ครูใช้สอนเด็ก
เตรียม แบบฟอร์มระเบียบเด็กเข้าใหม่
ปรับปรุง รายงานที่จะส่งให้ผู้ปกครอง
ช่วยเขียน ความมุ่งหมายของปรัชญาของโรงเรียนลงเป็นลายลักษณ์อักษร
ทำการวิเคราะห์ความมุ่งหมายของการศึกษา
วางหลักเกณฑ์สำหรับเลือกหนังสือตำรา
วางหลักเกณฑ์ในการเลือกหนังสือเข้าห้องสมุด
เลือกวิธีการที่จะใช้ในการปรับปรุงห้องสมุดวิชาการศึกษา (ห้องสมุดเกี่ยวกับ

อาชีพครู)

จัดครูเป็นหมู่เพื่อทำหนังสือเข้าห้องสมุดที่ขอมมาจากบุคคลอื่น
ร่างโครงการในการใช้ทรัพยากรในชุมชน
ร่างแนวทางแก้ไขความไม่สมบูรณ์ และป้องกันความไม่สมบูรณ์ในการเรียน

และทางกาย

จัดการฝึกพลศึกษาให้เหมาะสมแก่ความแตกต่างเฉพาะบุคคล
จัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ และดนตรีให้เหมาะสมแก่ความแตกต่างเฉพาะ

บุคคล

ช่วยนักเรียนตั้งสภานักเรียน (Student Council)

ช่วยจัดให้มีกิจกรรมนอกหลักสูตรแบบต่าง ๆ เข้าในหลักสูตร (Provide for change of extracurricular activities to curriculum)

ปรับปรุงระเบียบนักเรียนย้ายโรงเรียนให้เหมาะสมให้เป็นเครื่องบอกความจริงเกี่ยวกับประวัตินักเรียนนั้น

สำรวจถึงเหตุที่นักเรียนลาโรงเรียน

สำหรับดูความชำนาญพิเศษทางด้านอาชีพของเด็ก (Vocational aptitudes)

ร่างโครงการแนะแนวสำหรับแนะแนวเด็กประถม

ศึกษาวิธีใช้ห้องประชุมให้กว้างขวางขึ้น

ศึกษาวิธีใช้ห้องสมุดให้มีประโยชน์

พิจารณาว่าจะให้รางวัลเกียรติคุณและมาตรฐานความรู้ของนักเรียนที่สำเร็จ

ปรับปรุงนิสัยการอ่านของครูและนักเรียน

สร้างความสนใจในการอ่านหนังสือเกี่ยวกับอาชีพครูให้มากขึ้นในตัวครู

จัดหาแนวการวัดสภาพทางร่างกายของเด็ก เมื่อเด็กกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียน

วางแผนการให้ครูเยี่ยมบ้านผู้ปกครอง

วางแผนการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้ปกครองให้ดีขึ้น

หาทางให้ครูชั้นประถมและครูมัธยมร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น

สร้างหน่วยงานในโรงเรียนมัธยมให้เนื้อวิชาสาขาต่าง ๆ สัมพันธ์กัน

หาทางให้มีการประสานความรู้ระหว่างวิชาในระดับชั้นเดียวกัน (Provide for vertical correlation)

รับรองเกี่ยวกับมาตรฐานการเลื่อนชั้นนักเรียน

สร้างโครงการแนะแนวเฉพาะสำหรับเด็กที่ฉลาดเป็นพิเศษ และปัญญาที่ผิดปกติ

ปกติ

รวบรวมความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับให้เด็กไปศึกษาที่บ้าน

ปรับปรุงห้องอ่านหนังสือหรือยุบห้องอ่านหนังสือ (เมื่อไม่จำเป็นต้องมี)

นัดแนะให้ผู้แทนแผนกวิชาได้พบกับ สภาการศึกษา (Board of Ed) เป็นประจำ
นัดแนะให้ผู้แทนนักเรียนได้ปรึกษาหารือคณะครูเกี่ยวกับเรื่องที่นักเรียนบ่นไม่

พอใจ

รวบรวมข้อเสนอแนะของครูเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนซึ่งมีผลเกี่ยวข้องกับเด็ก
ร่างโครงการให้นักเรียนที่ไม่กลับบ้านในตอนเที่ยงให้ใช้ห้องพลศึกษา ห้อง

ประชุม และสนามเล่นให้เป็นประโยชน์ที่สุด

สร้างข้อแนะนำแก่ครูในการประเมินผลตัวเอง (Self evaluation)

วางแผนงานในการใช้มาตราวัดค่า (rating scales) เป็นหัวข้อแนะในการศึกษา

วางโครงการให้คณะครูที่เป็นกรรมการได้รับผิดชอบในการให้คำแนะนำแก่
ศึกษานิเทศก์

ตั้งคณะกรรมการศึกษาปัญหาเกี่ยวแก่สุขภาพ และการจัดการบริหารศึกษา ไม่
ใช้เพียงพูดแต่ปาก วิธีทำงานร่วมกับทางบ้านสำหรับเด็กที่ขัดสน

ดร. ฮารี เอ ลิตเติล (Dr. Harry A. Little) ได้แนะนำไว้ว่า สิ่งที่ศึกษานิเทศก์
ต้องปฏิบัติมี คือ.—

๑. การเยี่ยมโรงเรียน (visit schools)
๒. ประชุมปรึกษาหารือกับครู (conference with teachers)
๓. สร้างอุปกรณ์การสอน (produce materials)
๔. ช่วยในด้านวิธีสอน (help with teaching method)
๕. จัดให้มีการประชุมสัมมนา (hold seminars) ฯลฯ

ความเข้าใจเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา

และลักษณะของการนิเทศการศึกษา

๑. การนิเทศการศึกษา และตัวบุคคล

การนิเทศการศึกษาที่พึงมีผลต่อตัวบุคคลในขณะแสดงออกเป็นความชำนาญ ๕
อย่าง คือ

ก. ขำนาญในด้านเป็นหัวหน้าของคณะ

๑. เสริมสร้างกำลังใจให้หมู่คณะรักงาน ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ และมีความสามัคคีปรองดองกัน (Buildings Staff morale)
๒. ประสานงานของแต่ละบุคคลในคณะให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หมายถึงการทำให้กิจการที่เจ้าหน้าที่ หรือครูคนหนึ่งทำนั้นมีผลต่อเนื่องกันกับคนอื่น โดยไม่ขัดหรือก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันขึ้นได้
 - ๑) ให้มีการเยี่ยมเยียนระหว่างชั้นหรือห้องเรียนระหว่างครูชั้นที่สอนนักเรียนชั้นนั้นเมื่อก่อนครูที่กำลังสอนอยู่และครูที่จะสอนนักเรียนชั้นนั้นในภายหลัง
 - ๒) ให้มีการพบปะกันทั้งโรงเรียนและเฉพาะสายวิชาเพื่อปรึกษาหารือวางแผนการสอนร่วมกัน และประเมินผลการสอนที่ได้ทำไปแล้ว
 - ๓) ให้มีคณะกรรมการเฉพาะรายวิชา
 - ๔) ให้เขียนโครงการสอน และกำหนดการสอนให้ครูทราบโดยทั่วถึง
 - ๕) ให้ครูมีส่วนร่วมวางแผนนโยบายกว้าง ๆ และแผนงานที่จะทำงานร่วมกันบ้างตามสมควร เพื่อให้ครูเข้าใจจุดประสงค์ของระเบียบนั้น ๆ และเข้าใจวิธีปฏิบัติงานตามหน้าที่ให้รวดเร็วทันเวลาและเหมาะสม

ข. ความชำนาญในการสร้างมนุษยสัมพันธ์

ศึกษานิเทศก์ทำการนิเทศด้วยการแสดงความชำนาญในการติดต่อกับบุคคลอื่นให้เป็นที่รักนับถือไว้วางใจของครู และสามารถทำให้ครูแต่ละคนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันด้วย

๑. มีธรรมาสัยและกิริยาอาการแสดงความเป็นมิตร
๒. ร่าเริงเสมอ

๓. จำชื่อคนได้และใช้เสมอเมื่อมีโอกาส
๔. สนใจในเรื่องราวและความเป็นอยู่ของคนในคณะเมื่ออยู่นอกที่ทำงานด้วย
๕. ผู้ร่วมงานเข้ามาหา และขอความช่วยเหลือได้โดยง่าย
๖. หลีกเลี่ยงการถืออภิสิทธิ์ต่าง ๆ ในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้าโดยไม่จำเป็น
๗. สุภาพและมีสัมมาคารวะ
๘. ไม่ถ่วงเวลาให้ผู้อื่นคอย
๙. รับรู้ในความสามารถของบุคคลในคณะ และหาโอกาสให้เขาได้แสดงความสามารถนั้นบ้างตามสมควร
๑๐. ช่วยให้บุคคลในคณะรู้สึกว่าการพลัดภัยเมื่อทำงานร่วมกับตน
๑๑. ทราบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแต่ละคนในคณะอย่างชัดเจน และรู้วิธีที่จะใช้ความสัมพันธ์เหล่านั้นเพื่อความสำเร็จของคณะเหล่านั้นเอง และความสำเร็จของคณะโดยรวม

ก. ความชำนาญในด้านการทำงานเป็นกลุ่ม ศึกษาวิเคราะห์ย่อมต้องรู้ว่าการทำงานเป็นคณะจะสำเร็จไปด้วยดีต้องมีหลักเกณฑ์อย่างไบบ้าง และสาเหตุอะไรบ้างที่ทำให้การทำงานเป็นคณะต้องล้มเหลว หรือไม่ได้ผลตามที่วางความมุ่งหมายไว้ นอกจากรู้หลักเกณฑ์แล้วศึกษานิติศาสตร์ย่อมนำกลุ่มผู้ปฏิบัติงานในคณะของตนให้มีลักษณะการทำงานเป็นกลุ่มที่ได้ผล และสามารถพาคณะให้หลีกเลี่ยงจากอุปสรรคแห่งการทำงานเป็นคณะได้สำเร็จ นอกจากนั้นยังสามารถสร้างหัวหน้าขึ้นในคณะของตนด้วยวิธีนี้ให้ทำงานเป็นผู้นำที่ดี และผู้ตามที่ดีแล้วแต่สถานการณ์จะต้องการให้ผู้ใดต้องเป็นหัวหน้า หรือผู้ตามบ้างตามถนัดของแต่ละบุคคล

ง. ความชำนาญในการบริหารตัวบุคคล

๑. ให้สมาชิกทุกคนในคณะมีโอกาสร่วมวางนโยบายและตัดสินใจกระทำ หรือเว้นกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อความก้าวหน้าของการเรียนการสอน

๒. การวางระเบียบงานควรให้ปฏิบัติตามได้อย่างสะดวก และเกิดประโยชน์แก่คณะ
๓. ควรให้มีการรับผิดชอบในหน้าที่โดยทั่วถึงกัน และเสมอภาคไม่ให้มีใครทำงานมากเกินไป และมีคนอื่นทำน้อยเกินไป
๔. ถ้ามีการแบ่งงานโดยตั้งเป็นคณะกรรมการ ควรให้สมาชิกในแต่ละคณะพอควร ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป
๕. การรับหน้าที่ปฏิบัติงานควรให้เป็นไปโดยสมัครใจและให้เป็นงานที่ทั้งคณะลงมติมอบให้ ไม่ใช่เป็นคำสั่งของศึกษานิเทศก์เพียงคนเดียว (ในข้อนี้ใช้เฉพาะในโครงการนิเทศ แต่ภายในโรงเรียนหรือภายในจังหวัด ครูใหญ่และศึกษานิเทศก์จังหวัดอาจต้องพิจารณาแต่งตั้งมอบหน้าที่ตามความเหมาะสม แต่ต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจของผู้รับหน้าที่)

จ. ความชำนาญในด้านการประเมินผล ศึกษานิเทศก์ต้องมีความชำนาญในการประเมินผล เพราะในการทำงานทุกอย่าง ถ้าไม่ประเมินผล ผู้ทำก็ไม่ทราบว่าวิธีที่ทำนั้นจะมีผลสมความมุ่งหมายหรือไม่ และได้ผลไปแล้วมากน้อยเพียงไร ศึกษานิเทศก์ต้องรู้วิธีประเมินผล โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ให้มาก ต้องรู้ลักษณะของโครงการประเมินผล และหลักเกณฑ์ของการประเมินผล

๒. การนิเทศการศึกษาและการสอน

การนิเทศการศึกษาเทียบได้เป็นอย่างดีกับการสอนที่ครูปฏิบัติต่อนักเรียน คือทั้งครูและศึกษานิเทศก์มุ่งให้ผู้ที่ตนช่วยเหลือนั้นเจริญงอกงาม ทั้งในด้านสังคม อารมณ์ สติปัญญา และร่างกาย ครูที่กำลังได้รับการนิเทศการศึกษาก็อยู่ในสถานการณ์เดียวกับเด็ก คืออยู่ในสถานการณ์เรียนรู้ ครูเรียนรู้วิธีสอนให้ดียิ่งขึ้น และเด็กเรียนรู้วิชาต่าง ๆ กว้างขวางออกไป ต่างกันแต่ที่ระดับของการเรียนรู้ และวุฒิภาวะของผู้เรียนต่างกัน ทั้งสองอย่างมีหลักตรงกัน ซึ่งย่อแล้วรวม ๔ อย่าง คือ

- ๑) ศึกษาวิเคราะห์ต้องยอมรับว่า ครูแต่ละคนไม่เหมือนกันทั้งในการอบรม ความสามารถ และความชำนาญพิเศษ
- ๒) ศึกษาวิเคราะห์ต้องถือเป็นหลักว่า เมื่อคนเราเรียนนั้นเขาไม่เรียนเพียงด้านใดด้านหนึ่ง ส่วนประกอบทุก ๆ ส่วน และความเจริญทุกด้านเพิ่มพูนขึ้นพร้อม ๆ กัน
- ๓) ทุก ๆ คนไม่ว่าครู ไม่ว่านักเรียนพยายามที่จะให้ได้รับความนับหน้าถือตาจากผู้ที่มีอาวุโสกว่า หรือผู้ที่อยู่ในหน้าที่เหนือกว่า
- ๔) ทุกคนจะเจริญได้ต้องมีโอกาสได้ทำอะไรสำเร็จบ้าง

ทั้ง ๔ ข้อนั้นในระหว่างที่สอนเด็ก ครูอาจไม่เอาใจใส่ไปบ้างก็ไม่ปรากฏผลร้ายเท่าใดนัก หรือไม่เห็นผลร้ายทันที แต่เมื่อศึกษาวิเคราะห์นิเทศ์ครู หากลืมหักทั้ง ๔ ข้อนี้แล้ว ความชำนาญทุกอย่างที่ศึกษานิเทศ์มีอยู่นับว่าไร้ประโยชน์ เพราะครูไม่ร่วมมือแก้ไขตนเอง

ในบางแห่งกล่าวว่า ศึกษาวิเคราะห์ที่ดีต้องประกอบด้วยลักษณะต่อไปนี้

- ๑) เป็นคนคิดถึงบุคคลโดยส่วนรวมมากกว่าส่วนบุคคล หรือคิดถึงประโยชน์ส่วนตน (People centered) ย่อมมีการระต่อบุคลิกลักษณะของมนุษย์ ช่วยเหลือผู้อื่น เป็นมิตร และหาทางแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอย่างได้ผล ไม่ติดตนเอง และคนอื่นโดยไม่มีเหตุผลสมควร พยายามรักษาสัมพันธภาพระหว่างตนเองและคนอื่น และรักษาสัมพันธภาพอันดีระหว่างบุคคลในคณะอย่างเคร่งครัด ไม่เรียกร้องความสนใจเป็นส่วนตัวจากใคร ๆ ไม่ชอบทำให้ใครได้รับความกระทบกระเทือนทั้งกายใจ ไม่ชี้ระแวงสงสัย
- ๒) มีความรู้ดี
 - (๑) ชำนาญในการสอน มีประสบการณ์มามากพอ
 - (๒) มีความรู้ทางจิตวิทยาเด็กเล็ก เด็กวัยรุ่นและชีววิทยาในชีวิตประจำวัน รู้หลักการแนะแนวโรงเรียน

- (๓) รู้หลักการแนะแนว และวิธีบริหารงานทั่ว ๆ ไป พอที่จะเข้าใจระเบียบการทำงานของหน่วยอื่น ๆ เพื่อความสะดวกในการประสานงานกับงานหน่วยอื่น
- ๓) เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ และมีศิลป์ในการครองชีวิต
- (๑) ไม่ท้วงติงบุคคลใด ๆ (Slow to blame)
 - (๒) ไม่สร้างความรู้สึกเป็นศัตรูต่อบุคคลใด และไม่สร้างศัตรูในวงงานของตน
 - (๓) เห็นคุณค่าของการมีชีวิตเป็นมนุษย์ และช่วยให้ผู้อื่นพลอยได้รับความสุขในฐานะเป็นมนุษย์เท่าที่จะทำได้
 - (๔) รักใคร่เห็นอกเห็นใจผู้อื่นและยกย่องนิยมคุณความดีและความสามารถของผู้อื่นอย่างจริงใจ
 - (๕) มีขันติอดทน และสงบไม่ตื่นเต้นเปลี่ยนแปลง เมื่อประสบปัญหาที่ยากลำบากในการปฏิบัติงาน
 - (๖) มีกำลังใจที่จะฝ่าฟันอุปสรรคจนสำเร็จผลสมความมุ่งหมาย

๖ การจัดประชุมสัมมนา (Seminar)

เกี่ยวกับหลักสูตร หรือวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ

ศึกษานิเทศก์หรือนักบริหารการศึกษา ยังมีบทบาทในการจัดให้มีการประชุมสัมมนา (Seminar) เกี่ยวกับหลักสูตรหรือวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ ปรากฏว่ามีการประชุมสัมมนาเกี่ยวกับปรับปรุงหลักสูตรชั้นประถมศึกษาบ้าง, การประชุมสัมมนาครูภาษาอังกฤษบ้าง, การประชุมสัมมนาภาษาไทยบ้าง, การประชุมสัมมนาครูสอนสังคมศาสตร์บ้าง และประชุมสัมมนาครูสอนวิทยาศาสตร์บ้าง ฯลฯ เป็นต้น ศึกษานิเทศก์หรือนักบริหารการศึกษา จะต้องเตรียมงานล่วงหน้าไว้เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้--

๑. งบประมาณการเงินสำหรับใช้จ่ายในการสัมมนา
๒. สถานที่พัก และที่สัมมนา
๓. มีเจ้าหน้าที่ดำเนินงานตลอดการมีสัมมนา
๔. ติดต่อให้ผู้ที่จะมาสัมมนาทราบล่วงหน้าแต่เนิ่น ๆ ในเรื่องวัตถุประสงค์ โครงการต่าง ๆ ที่จะต้องทำร่วมกัน
๕. กำหนดการสัมมนา (Seminar Program)
๖. การเชิญวิทยากร (Resource Persons)
๗. การทัศนจาร (Field Trip)
๘. การจัดให้มีการอภิปรายหมู่ (Panel Discussion)
๙. การจัดกิจกรรมพิเศษ เช่น ภาพยนตร์ เล่านิยายพื้นเมือง, การเล่นเกมพื้นเมือง, และอื่น ๆ ที่ enrich วิธีสอน ฯลฯ
๑๐. ถ้าจัดให้มี Working paper ได้ ก็ต้องจัดเตรียมไว้ล่วงหน้า
๑๑. แบบประเมินผลงานของประชุมสัมมนา ฯลฯ

ฉะนั้นจะไต่ยกตัวอย่าง Program ของการประชุมสัมมนาบางวิชามาให้ดูเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้.--

ตัวอย่าง 1

การประชุมสัมมนาครูสังคมศึกษา

วัน	เวลา	๘.๓๐ - ๑๐.๒๐	พ.๑๑ ม.๒		๑๐.๓๐-๑๒.๐๐	พ.๑๑ ม.๒		๑๓.๓๐-๑๕.๓๐	พ.๑๑ ม.๒		๑๕.๔๐-๑๖.๓๐	พ.๑๑ ม.๒		๑๖.๓๐-๒๑.๐๐
วันแรก	อาทิตย์							ลงทะเบียนเข้าที่พัก						ประเมินนิเทศ
วันที่สอง	จันทร์	พิธีเปิด						ประชุมกลุ่มย่อย						กิจกรรมเสริมวิสัยทัศน์ เที่ยวเมืองไทยไปกับไอวี่ดัดิน
วันที่สาม	อังคาร	แนวใหม่ในการสอนสังคมศึกษา (อภิปรายโดยวิทยากร ๕ - ๖ คน)						ประชุมย่อย						เยี่ยมชมสถานวิทยุโทรทัศน์ช่อง 4
วันที่สี่	พุธ	ปัญหาเศรษฐกิจ และ Industrialization ในประเทศไทย (วิทยากร)						ชมนิทรรศการ ทศวรรษสถา						กิจกรรมเสริมวิสัยทัศน์ (เล่นขยายพื้นเมือง-สมาชิก)
วันที่ห้า	พฤหัสบดี	ประชุมย่อย						ประชุมย่อย						โบราณคดี (วิทยากร)
วันที่หก	ศุกร์	แผนที่ (วิทยากร)						ประชุมกลุ่มย่อย						กิจกรรมเสริมวิสัยทัศน์
วันที่เจ็ด	เสาร์	การสงวนทรัพยากร (อภิปรายโดยวิทยากร ๕-๖ คน)						ประชุมรวม						ภาพยนตร์ เกี่ยวกับเรื่อง วนอุทยาน (วิทยากร)
วันที่แปด	อาทิตย์													
วันที่เก้า	จันทร์	หลักสูตรวิทยาศาสตร์ (วิทยากร)	พ.๑๑ ม.๒		งานพัฒนาการ ท้องถิ่น (วิทยากร)	พ.๑๑ ม.๒		ประชุมย่อย	พ.๑๑ ม.๒		ประชุมรวม	พ.๑๑ ม.๒		ข้อคิดในการสอนภูมิศาสตร์ (วิทยากร)
วันที่สิบ	อังคาร	ข่าวปัจจุบัน หลักการสอนประวัติศาสตร์ (วิทยากร) สากล (วิทยากร)	พ.๑๑ ม.๒		ประชุมย่อย	พ.๑๑ ม.๒		ทัศนทางการทำเรือแห่งประเทศไทยและ อุตสาหกรรมทางแก้ว	พ.๑๑ ม.๒		ประชุมรวม	พ.๑๑ ม.๒		การจัดห้องสังคม (วิทยากร)
วันที่สิบเอ็ด	พุธ	การศึกษาชุมชนชน (วิทยากร)	พ.๑๑ ม.๒		ประชุมรวม	พ.๑๑ ม.๒		ข้อคิดเกี่ยวกับประวัติ- ศาสตร์ไทย (วิทยากร)	พ.๑๑ ม.๒		ประชุมกลุ่มย่อย	พ.๑๑ ม.๒		กิจกรรมเสริมวิสัยทัศน์ ประเพณีท้องถิ่น-สมาชิก
วันที่สิบสอง	พฤหัสบดี	วัฒนธรรมไทย (วิทยากร)	พ.๑๑ ม.๒			พ.๑๑ ม.๒		ประชุมกลุ่มย่อย	พ.๑๑ ม.๒			พ.๑๑ ม.๒		การเตรียมการสอนประวัติศาสตร์และ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ (วิทยากร)
วันที่สิบสาม	ศุกร์	ประชุมรวม	พ.๑๑ ม.๒		เสนอผลงานที่ ได้ทำ มาแล้ว	พ.๑๑ ม.๒		พิธีปิดประชุม	พ.๑๑ ม.๒			พ.๑๑ ม.๒		พักเย็น ๓ ชั่วโมง

ตัวอย่าง 2

ตารางการอบรมและสัมมนาวิชาวิทยาศาสตร์

วัน	เดือน	เวลา	๘.๓๐-๑๐.๒๐	๑๐.๒๐-๑๐.๓๐	๑๐.๓๐-๑๒.๐๐	๑๒.๐๐-๑๓.๓๐	๑๓.๓๐-๑๔.๓๐				๑๔.๓๐-๑๕.๓๐	๑๕.๔๐-๑๖.๓๐	๑๖.๓๐-๑๘.๓๐	๑๘.๓๐-๒๑.๐๐
วันแรก	อาทิตย์		-----											
วันที่สอง	จันทร์		เปิดอบรม											
วันที่สาม	อังคาร		การถนอมอาหาร การทำสบู่ (เจ้าหน้าที่กรมวิทยาศาสตร์)											
วันที่สี่	พุธ		นิวเคลียร์ฟิสิกส์ ฯลฯ (วิทยากร)											
วันที่ห้า	พฤหัสบดี		วิทยุ-โทรเลข-เรดาร์ ฯลฯ (วิทยากร)											
วันที่หก	ศุกร์		นิวเคลียร์ฟิสิกส์ ฯลฯ (วิทยากร)											
วันที่เจ็ด	เสาร์		การสงวนรักษาทะเบียนกรมชาติ (อภิปรายโดยวิทยากร ๕-๖ คน)											
วันที่แปด	อาทิตย์		-----											
วันที่เก้า	จันทร์		พลังงานปรมาณูทางสันติ (วิทยากร)											
วันที่สิบ	อังคาร		วิทยุ-โทรเลข-เรดาร์ ฯลฯ (วิทยากร)											
วันที่สิบเอ็ด	พุธ		พลังงานปรมาณูทางสันติ (วิทยากร)											
วันที่สิบสอง	พฤหัสบดี		การสงวนรักษาทะเบียนฯ (วิทยากร)											
วันที่สิบสาม	ศุกร์		วิทยุโทรเลข, เรดาร์ (วิทยากร)		ประเมินผล									

พ.ศ. ๒๕๐๒													
พ.ศ. ๒๕๐๓													
พ.ศ. ๒๕๐๔													
พ.ศ. ๒๕๐๕													
พ.ศ. ๒๕๐๖													
พ.ศ. ๒๕๐๗													
พ.ศ. ๒๕๐๘													
พ.ศ. ๒๕๐๙													
พ.ศ. ๒๕๑๐													
พ.ศ. ๒๕๑๑													
พ.ศ. ๒๕๑๒													
พ.ศ. ๒๕๑๓													
พ.ศ. ๒๕๑๔													
พ.ศ. ๒๕๑๕													
พ.ศ. ๒๕๑๖													
พ.ศ. ๒๕๑๗													
พ.ศ. ๒๕๑๘													
พ.ศ. ๒๕๑๙													
พ.ศ. ๒๕๒๐													
พ.ศ. ๒๕๒๑													
พ.ศ. ๒๕๒๒													
พ.ศ. ๒๕๒๓													
พ.ศ. ๒๕๒๔													
พ.ศ. ๒๕๒๕													
พ.ศ. ๒๕๒๖													
พ.ศ. ๒๕๒๗													
พ.ศ. ๒๕๒๘													
พ.ศ. ๒๕๒๙													
พ.ศ. ๒๕๓๐													
พ.ศ. ๒๕๓๑													
พ.ศ. ๒๕๓๒													
พ.ศ. ๒๕๓๓													
พ.ศ. ๒๕๓๔													
พ.ศ. ๒๕๓๕													
พ.ศ. ๒๕๓๖													
พ.ศ. ๒๕๓๗													
พ.ศ. ๒๕๓๘													
พ.ศ. ๒๕๓๙													
พ.ศ. ๒๕๔๐													
พ.ศ. ๒๕๔๑													
พ.ศ. ๒๕๔๒													
พ.ศ. ๒๕๔๓													
พ.ศ. ๒๕๔๔													
พ.ศ. ๒๕๔๕													
พ.ศ. ๒๕๔๖													
พ.ศ. ๒๕๔๗													
พ.ศ. ๒๕๔๘													
พ.ศ. ๒๕๔๙													
พ.ศ. ๒๕๕๐													
พ.ศ. ๒๕๕๑													
พ.ศ. ๒๕๕๒													
พ.ศ. ๒๕๕๓													
พ.ศ. ๒๕๕๔													
พ.ศ. ๒๕๕๕													
พ.ศ. ๒๕๕๖													
พ.ศ. ๒๕๕๗													
พ.ศ. ๒๕๕๘													
พ.ศ. ๒๕๕๙													
พ.ศ. ๒๕๖๐													
พ.ศ. ๒๕๖๑													
พ.ศ. ๒๕๖๒													
พ.ศ. ๒๕๖๓													
พ.ศ. ๒๕๖๔													
พ.ศ. ๒๕๖๕													
พ.ศ. ๒๕๖๖													
พ.ศ. ๒๕๖๗													
พ.ศ. ๒๕๖๘													
พ.ศ. ๒๕๖๙													
พ.ศ. ๒๕๗๐													
พ.ศ. ๒๕๗๑													
พ.ศ. ๒๕๗๒													
พ.ศ. ๒๕๗๓													
พ.ศ. ๒๕๗๔													
พ.ศ. ๒๕๗๕													
พ.ศ. ๒๕๗๖													
พ.ศ. ๒๕๗๗													
พ.ศ. ๒๕๗๘													
พ.ศ. ๒๕๗๙													
พ.ศ. ๒๕๘๐													
พ.ศ. ๒๕๘๑													
พ.ศ. ๒๕๘๒													
พ.ศ. ๒๕๘๓													
พ.ศ. ๒๕๘๔													
พ.ศ. ๒๕๘๕													
พ.ศ. ๒๕๘๖													
พ.ศ. ๒๕๘๗													
พ.ศ. ๒๕๘๘													
พ.ศ. ๒๕๘๙													
พ.ศ. ๒๕๙๐													
พ.ศ. ๒๕๙๑													
พ.ศ. ๒๕๙๒													
พ.ศ. ๒๕๙๓													
พ.ศ. ๒๕๙๔													
พ.ศ. ๒๕๙๕													
พ.ศ. ๒๕๙๖													
พ.ศ. ๒๕๙๗													
พ.ศ. ๒๕๙๘													
พ.ศ. ๒๕๙๙													
พ.ศ. ๒๖๐๐													

ตัวอย่าง 3

ตารางการสัมมนาภาษาไทย

เวลา วัน	๘.๓๐-๑๐.๒๐	๑๐.๓๐-๑๒.๐๐	๑๓.๓๐-๑๕.๓๐		๑๕.๔๐-๑๖.๓๐	๑๖.๓๐-๑๗.๐๐
	๑.๕๐ ชั่วโมง	๑.๓๐ ชั่วโมง	๑.๐๐ ชั่วโมง	๑.๕๐ ชั่วโมง	๑.๕๐ ชั่วโมง	๑.๓๐ ชั่วโมง
วันแรก อากิตย	ผู้เข้าอบรมรายงานตัว					
วันที่สอง จันทร	ประชุมรวม					
วันที่สาม อังคาร	ไปชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอพระสมุดแห่งชาติ และห้องสมุดต่าง ๆ					
วันที่สี่ พุธ	ประชุมรวมด้วย					
วันที่ห้า พฤหัสบดี	ไปชมพระบรมมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพน					
วันที่หก ศุกร์	อภิปรายหมู่ "การใช้ภาษา เป็นสื่อความคิดส่วนรวม" (อภิปรายโดยวิทยากร ๔-๕ คน)					

๓๓ ๒๕ ๕ ๓๖ ๒๓ ๒๕

๓๓ ๒๕ ๕ ๓๖ ๒๓ ๒๕

๓๓ ๒๕ ๕ ๓๖ ๒๓ ๒๕

๓๓ ๒๕ ๕ ๓๖ ๒๓ ๒๕

แบบต่าง ๆ ของการประชุมและอภิปราย

๑. การอภิปรายเป็นคณะ (Panel discussion) จัดทำขึ้นโดยมีความประสงค์ที่จะให้ผู้ฟังได้ทราบ ความคิดเห็นของบุคคลคณะหนึ่ง ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การอภิปรายนี้เป็นการโต้ตอบในเนื้อหาที่ทุกคนได้เตรียมมาแล้ว ในเมื่อการอภิปรายเสร็จสิ้นลง ผู้ฟังมีโอกาสดูถามผู้อภิปรายได้
๒. การแบ่งหมู่อภิปราย (Group discussion) ทำขึ้นในเมื่อที่ประชุมต้องการจะทราบ ความคิดเห็นของคนทุกคนซึ่งอยู่ในที่นั้น ทุกหมู่จะต้องสรุปผลของการอภิปรายแต่ละหมู่เสนอที่ประชุมใหญ่ คือ เมื่อทุก ๆ หมู่กลับเข้ามาประชุมร่วมกัน
๓. การอภิปรายทั่วไป (Class discussion) ทำในโอกาสที่คนกลุ่มหนึ่งต้องการโต้เถียงกัน เพื่อตกลงหรือออกความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน การอภิปรายแบบนี้ต้องมีผู้นำการอภิปรายที่มีความสามารถและมีอารมณ์ดีที่จะคอยระวังมิให้ผู้อภิปรายนอกเรื่อง ต้องคอยใกล้เคียง เมื่อเกิดมีผู้คิดเห็นขัดแย้งกันอย่างรุนแรง เมื่อใกล้หมดเวลาต้องสรุปผลอภิปราย และมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน
๔. การแบ่งหมู่ทำงานและอภิปรายเสนอผลงาน (Comittee hearing) การทำงานแบบนี้เกิดจากความประสงค์จะดำเนินกิจการอันใดอันหนึ่ง เช่น ร่วมกันจัดการเตรียมงานประจำปี การจัดงานทัศนจร ฯลฯ เมื่อลงมือจะดำเนินงานก็แบ่งหมู่ไปตามความสามารถ เมื่อดำเนินงานไปแล้วไปพบอุปสรรคหรือความสำเร็จอย่างไร ก็นำความนั้น ๆ มาเสนอที่ประชุมให้ทราบที่ละหมู่ เพื่อให้ทุกหมู่ได้ทราบความเป็นไปของกันและกัน ผู้พูดอาจเป็นหัวหน้าหมู่ หรือผู้ช่วยหัวหน้าหมู่ การประชุมแบบนี้อาจต้องมีการโต้แย้งหรือให้ความเห็นจากต่างหมู่กันได้ ปัญหาต่าง ๆ จะไม่เสร็จสิ้นในการประชุมแต่ละครั้ง ทั้งนี้แล้วแต่กิจการที่ดำเนินนั้นจะกินเวลานานไปเพียงไร
๕. การอภิปรายเพื่อศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (Case conference) อภิปรายแบบนี้ใช้ในโอกาสที่ต้องการศึกษาข้อเท็จจริงบางอย่าง ซึ่งเกิดขึ้นในหมู่คณะ หรือศึกษา ถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นต้นว่า สาเหตุของการเกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ สาเหตุที่นักเรียนต่าง

โรงเรียนวิวาทกันอย่างรุนแรง ฯลฯ การดำเนินการอภิปรายจะต้องมีผู้ทราบข้อเท็จจริง
ร่วมอยู่ด้วย ต้องสรุปและบันทึกผลการประชุม

๖. การบรรยายเป็นคณะโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Symposium) การบรรยายแบบนี้ ผู้บรรยายไม่
ซักถามกันเองเหมือน (panel discussion) ผู้บรรยายเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่จะบรรยายแต่
เฉพาะเรื่องและผู้บรรยายมีความเชี่ยวชาญเป็นอย่างดี มักใช้กันในระหว่างการประชุมผู้
ทรงคุณวุฒิภายในประเทศ และการประชุมระหว่างนานาชาติ มีการบันทึกการประชุม
จะมีการสรุปผลหรือไม่แล้วแต่เรื่องที่บรรยาย

กรุ๊ปทำงาน (Group Work)

การที่จะดำเนินการศึกษาตามแผนใหม่นั้น การทำงานเป็นกลุ่ม (Group) ทั้ง
ไม่ได้ มิฉะนั้นจะไม่มีโอกาสได้ใช้ชีวิตประชาธิปไตย (democratic living) และไม่มี
โอกาสใช้การสอนแบบประชาธิปไตย (democratic teaching) โดยแท้จริง ดังนั้นจึงจำเป็น
ต้องมี.—

๑. การรวมกันเป็นกลุ่ม (Group)
๒. การคิดร่วมกันเป็นกลุ่ม (group thinking)
๓. การอภิปรายร่วมกันเป็นกลุ่ม (group discussion)
๔. การแปลนงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (group planning)
๕. การตัดสินใจร่วมกันเป็นกลุ่ม (group decision)
๖. การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (group acting)
๗. การวัดผลร่วมกันเป็นกลุ่ม (group evaluation)

ทางที่ทำให้กลุ่ม (group) และชุมนุม (club) ไม่ได้ผลดีมีดังนี้ ก็คือ.—

๑. ไม่ไปร่วมในการประชุม
๒. ถ้าไป ก็ไปสายไม่ทันเวลา

๓. ถ้าไปร่วมประชุม ก็พยายามค้นหาความผิดของคนทำงาน
๔. ไม่ยอมรับหน้าที่อันใด ชอบแต่นั่งข้างหลัง แล้วตั้งหน้าตั้งตาวิพากษ์วิจารณ์เขา
๕. ถ้าได้รับการแต่งตั้งให้ทำงานแล้ว ก็ยังไม่ไปร่วมประชุม ถ้าไม่ได้รับการแต่งตั้งก็ชักชวนใจ
๖. เมื่อเขาถามความเห็น ก็ตอบว่า ไม่มีอะไรจะพูด แต่พอเลิกประชุมแล้ว ก็เที่ยวไปคุยกับใคร ๆ ว่า น่าจะเป็นอย่างโน้น น่าจะเป็นอย่างนี้
๗. ไม่ยอมทำอะไรเลย นอกจากจะจำเป็นจริง ๆ แต่ถ้าเขาทำงานชิ้นใหญ่ ๆ ก็เที่ยวไปจัดกลุ่มจัดพวกกะเขาบ้าง
๘. ไม่เป็นกังวลต่อการจ่ายเงินที่ตนผูกพันอยู่ คอยจนกว่าจะเตือนถึง ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง^๕ ถึงจะจ่ายหรือเก็บเงินไว้จนไม่รู้ว่าเขาจะไปทำอะไรแล้วถึงจะยอมจ่าย

๗ โครงการนิเทศการศึกษา การจัดระเบียบงานเพื่อโครงการการนิเทศการศึกษา

(The Organization of Supervisory Program)

Organization คือการจัดระเบียบงานของคน โดยมีสมาชิกเข้าร่วมงานเพื่อให้เกิดผลดีตามความมุ่งหมาย และเป็นตามวัตถุประสงค์ จะต้องอาศัยหลักเกณฑ์และวิธีการเข้าช่วยอยู่เสมอ เพื่อให้การร่วมงานกันบรรลุถึงผลอันดี และขบวนการขึ้นอยู่กับความตั้งใจ ความริเริ่ม การเข้าใจซึ่งกันและกัน การร่วมงานกันนี้จะต้องกระทำโดยวิธีการอันเฉลียวฉลาด ทุกคนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นของตนได้ และรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นด้วย

ผู้นำในลักษณะการจัดระเบียบงานนั้น ต้องนำแบบประชาธิปไตยมาใช้ และมีการทดลองค้นคว้าตามหลัก Scientific Method เพื่อแก้ปัญหาต่างๆให้ตกไป แบบประชาธิปไตยนั้นตรงข้ามกับแบบอัตตาริปไตย พอจะกล่าวสังเขปได้ว่ามีลักษณะดังนี้.—

๑. นโยบายและแผนการ (policy & plan) กำหนดขึ้นโดยทุกคนที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการ
๒. การจัดระเบียบงานจะได้มาซึ่งจุดมุ่งหมายอันเป็นอันหนึ่งอันเดียว เพราะเป็นผลงานของบุคคลหลายคนด้วยกัน
๓. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อมั่นในความเป็นประชาธิปไตย และความตั้งใจที่จะทำงานของสมาชิกแต่ละคน
๔. ในแบบประชาธิปไตย ผู้บริหารจะเสนอ (ไม่ใช่คำสั่ง) ให้มีการอภิปรายพิจารณาข้อเสนอแนะร่วมกัน และตกลงร่วมกันเพื่อปฏิบัติจะเห็นว่าดีที่ประชุมเสมือนคำสั่ง

การจัดระเบียบงานแบบที่ใช้ประโยชน์จากการประชุมภายในโรงเรียน และการประชุมคนภายในชุมชนนั้น

มีโครงการที่จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง อาจจะเรียกว่าคณะกรรมการจัดการศึกษาเกี่ยวกับประสานงานระหว่างโรงเรียน และชุมชน เรียกว่า Socialization Committee

โครงการการศึกษาของแต่ละท้องถิ่น (หรือแต่ละเขต) นั้นสร้างขึ้นจาก needs และ problems เฉพาะท้องถิ่นนั้น ๆ มีวิธีดำเนินงานโดยตั้งคณะกรรมการขึ้นหลายคณะตามความจำเป็น เพื่อพิจารณาปัญหาหลาย ๆ ด้าน ที่สำคัญมีอยู่ ๓ คณะ คือ—

(๑) Teacher—Affairs Committee คณะกรรมการพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาของครูทุกด้าน

(๒) Curriculum Committee คณะกรรมการพิจารณาเกี่ยวกับหลักสูตรของโรงเรียน

(๓) Community—Relations Committee คณะกรรมการชุดนี้มีความสำคัญมาก ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดความสะดวกในการร่วมมือกับสมาชิกของ Community ในการ plan งาน จัดบริหารโรงเรียน ถ้าไม่เข้าใจก็จัดการแสดงและชี้แจงให้ชุมชนได้เข้าใจนโยบายโรงเรียน

ทั้งสามคณะนี้ประสานงานกับคณะกรรมการ Socialization Committee คณะกรรมการของ Socialization ประกอบด้วย

๑. Basic Committee
๒. Superintendent
๓. Specialist, Psychologist

จุดเริ่มวางโครงการการนิเทศการศึกษา (Plan & Program)

๑. หลักการที่ถือปฏิบัติในการวางโครง

(๑) Planning must be creative การ plan การนิเทศศึกษามีได้ขึ้นอยู่กับกฎหรือหลักใดเลย เป็นเรื่องของการคิดสร้างสรรค์ ซึ่งต้องแล้วแต่ปัญหาของแต่ละโรงเรียน การ plan ขึ้นอยู่กับ needs ของนักเรียน ความมุ่งหมายของโรงเรียน ความสามารถของครู

และกำลังทรัพย์ (financial resource) ซึ่งได้มาจากการสนับสนุนของชุมชนชั้น และอื่น ๆ อีกที่ต้องนำมาพิจารณา

(๒) Planning must be comprehensive โครงการจะต้องวางไว้อย่างกว้าง ๆ ศึกษา นิเทศก์จะต้องพิจารณาจุดมุ่งหมายส่วนใหญ่ของการศึกษาทุกเทอม ทุกปี เลือกเก็บ idea ความคิดแง่ต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาใหม่ ๆ มารวมกันไว้เป็นแนวในการเปลี่ยนแปลงที่ดีที่สุด

(๓) Planning should be co-operative งานนิเทศการศึกษาเป็นงานที่ร่วมกัน ทำ ใช้ความคิดเห็นร่วมกัน ดังนั้นศึกษานิเทศก์ในฐานะเป็นผู้ planner จะต้องเป็นผู้นำ group อย่างเฉลียวฉลาด เพื่อประสานงานกันด้วยดี โดยยึดหลักประชาธิปไตย

(๔) Planning should be tentative การวางโครงการการนิเทศการศึกษา มิใช่ จะสมบูรณ์ในเวลาใดเวลาหนึ่งและมักไม่ตายตัว จะต้องมีการยืดหยุ่นได้ แล้วแต่ need เมื่อ มีเหตุการณ์หรือปัญหาใหม่ ๆ เกิดขึ้น วิธีการเดิมที่ plan ไว้ก็ต้องเปลี่ยนแปลง เพราะอาจ มีวิธีอื่นที่ดีกว่านี้อีก

(๕) Planning must be continuous การวางโครงการการนิเทศการศึกษาต้อง ติดต่อกัน และทำไปเรื่อย ๆ โดยมีได้หยุดชะงักอยู่เป็นครั้งเป็นคราว งานต้องวางจุดประ- สงค์ไว้อย่างกว้าง ๆ และไม่ตายตัว จะต้องร่วมมือกับครู คอยแก้ไขโครงการให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ และต่อเนื่องกันไป สถานการณ์ภายในโรงเรียนก็จะได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น

(๖) โครงการควรจะต้องตรงกับความต้องการ และปัญหาของสถานการณ่นั้น ๆ ศึกษานิเทศก์จะต้องพิจารณาช่วยให้ตรงกับความต้องการ และแก้ไขปัญหานั้น ๆ ให้ตรงกับ ความประสงค์ของแต่ละโรงเรียนที่ได้เกิดขึ้น

(๗) โครงการควรจะต้องจัดเพื่อให้สมาชิกมีส่วนร่วมกันทุกคน เพื่อให้มีการสำรวจ กันคว่ำ ทดลอง เพื่อหาข้อมูล (data) ต่าง ๆ

(๘) โครงการควรจะต้องจัดเพื่อให้ครูทุกคนได้มีโอกาสแสดงความสามารถและ ความรับผิดชอบเป็นหัวหน้าในการกระทำกิจการต่างๆของหมู่คณะ คือมีการหมุนเวียนให้ครู แต่ละคนแสดงความสามารถของตน ครูแต่ละคนจะได้รู้จักรับผิดชอบในการกระทำนั้น ๆ ได้

(๙) โครงการควรจะพุ่งเล็งถึงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เรา ย่อมทราบอยู่แล้วว่า การศึกษาไม่จำกัดอยู่เฉพาะแต่ในโรงเรียน หากมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง โรงเรียนเป็นแต่เพียงเครื่องมือที่จะจัดการศึกษาอย่างมีแบบแผน เพื่อสนองความต้องการ ร่วมกันของแต่ละแห่งเท่านั้น ชุมชนก็ยังมียุทธวิธีพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็ก อยู่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ทั้งชุมชนและโรงเรียนต่างมียุทธวิธีอย่างยิ่งต่อความเจริญออก งามของเด็ก ชุมชนที่ตื่นขึ้นย่อมเป็นผลมาจากการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

(๑๐) โครงการควรเริ่มจากสถานการณ์ที่ครูกำลังทำอยู่ ในโรงเรียนต่าง ๆ อาจ มีสถานการณ์ต่าง ๆ กัน ศึกษานิเทศก์จะต้องเป็นผู้ศึกษาถึงสถานการณ์ในแต่ละโรงเรียน เพื่อช่วยเหลือเข้าร่วมแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้บรรลุลงไป เพื่อจะให้การก้าวหน้าของการศึกษา เป็นไปตลอดเวลา

(๑๑) โครงการจะมีการประเมินผลตนเอง เพื่อสัมฤทธิ์ผลเมื่อทำงานร่วมกัน เสร็จแล้ว ศึกษานิเทศก์และครูจะต้องประเมินผลร่วมกันว่า ได้รับผลอย่างไร และดำเนิน ไปสู่ goal หรือยัง ฯลฯ

(๑๒) โครงการจะต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรอยู่เสมอ โดยทำการต่อเนื่องกัน ไป เพื่อให้เหมาะสมกาลเวลาและความต้องการของชุมชน

(๑๓) โครงการควรจะให้มีการส่งเสริมพัฒนาการทางทักษะในการสอนให้มีประ-สิทธิภาพอยู่ตลอดเวลา และช่วยครูให้ก้าวหน้าทั้งในทางทักษะความรู้ ความเข้าใจในทาง อาชีพให้ดีขึ้น

๒. ขั้นตอนต่าง ๆ ในการวางแผนโครงการการนิเทศการศึกษา

(๑) Estimating situation for supervisory program ศึกษาสถานการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโรงเรียน ครู นักเรียน และ background, ลักษณะชุมชน ปัญหา และ resources ที่จะใช้ประโยชน์ในการศึกษา และคอย check ความรู้ และสภาพ-การณ์เหล่านั้นไว้เสมอ เพราะโครงการในการศึกษาจะต้องมีพื้นฐานความรู้เหล่านั้น จะดำเนิน งานโดยไม่ได้ศึกษาสิ่งเหล่านั้นให้รู้ดีก่อนไม่ได้ การศึกษาเรื่องนี้อาจทำได้โดยการสนทนากับ

ผู้ร่วมงาน, นักเรียน, ผู้ปกครอง, ผู้มีความรู้ในชุมชน ครูในชั้น และศึกษาจาก report, record, questionnaire และ statistics ฯลฯ

(๒) Collecting problems การรวบรวมปัญหาต่างๆ เมื่อศึกษานิเทศก์ไปนิเทศในโรงเรียนหนึ่งโรงเรียนใด ย่อมจะพบปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นภายในโรงเรียนแต่ละแห่ง ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในแต่ละโรงเรียนย่อมมีแตกต่างกันตามสถานการณ์ของโรงเรียนนั้นๆ ปัญหาต่างๆ พอจะกล่าวได้ เช่น

- ก. ปัญหาเรื่องคุณภาพและปริมาณของครู
- ข. ปัญหาเรื่องการใช้หลักสูตร และอุปกรณ์การสอน
- ค. ปัญหาเรื่องการสอนการเรียนรู้ (วิธีสอน)
- ง. ปัญหาเรื่องการบริหารภายในโรงเรียน
- จ. ปัญหาเรื่องการพัฒนาหรือประเมินผล
- ฉ. ปัญหาเรื่องการแนะแนว
- ช. ปัญหาเรื่องการเงิน
- ซ. ปัญหาเรื่องการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร ฯลฯ

ปัญหาเหล่านี้ ศึกษานิเทศก์จะต้องรวบรวมไว้ เพื่อช่วยปรับปรุงเป็นเรื่องๆ ไป โดยร่วมมือกับครู นักเรียน และชุมชน

ปัญหาในสถาบันการฝึกหัดครู

๑. กิจกรรมของนักเรียน

- ๑) นิทรรศการและนิทรรศการ
- ๒) การมีส่วนร่วมของนักเรียนในการปกครอง
- ๓) กิจกรรมอื่นๆ

๒. อุปกรณ์การสอน

- ๑) อุปกรณ์การสอนที่ศึกษานิเทศก์ และกรมส่งมา ควรใช้ให้เต็มที่

- ๒) การจัดทำอุปกรณ์การสอนและการใช้
- ๓) การแลกเปลี่ยนและการยืมอุปกรณ์ระหว่างโรงเรียน

๓. การหาและใช้เงิน

๔. การบริหารโรงเรียน

๕. การบูรณะรักษาบริเวณและตัวอาคาร

- ๑) การรักษาความสวยงามของบริเวณโรงเรียน
- ๒) การรักษาความสะอาดของบริเวณและตัวอาคาร
- ๓) การซ่อมแซมอาคาร
- ๔) ปัญหาคนงานภารโรง

๖. ตัวอาคาร

- ๑) การใช้ห้องเรียน
- ๒) ข้อบกพร่องของการก่อสร้าง
- ๓) การตกแต่งและรักษาห้องเรียน

๗. ห้องสมุด

- ๑) การใช้ห้องสมุด
- ๒) การจัดห้องสมุด
- ๓) การจัดหาหนังสือ

๘. โรงฝึกงาน

- ๑) การใช้
- ๒) การจัด
- ๓) การเก็บรักษาเครื่องมือ
- ๔) วัสดุที่ใช้

๕. หอนอน โรงครัว และน้ำ

๑๐. เรื่องเกี่ยวกับฝรั่ง และโครงการ G.E.D., TURTEP

๑๑. การใช้วิทยากร

ปัญหาเกี่ยวกับโครงการ TURTEP และการ
ขยายงานฝึกหัดครูชนบทของกรมฝึกหัดครู

๑. หลักเกณฑ์ในการเลือกโรงเรียนและหมู่บ้านที่จะปรับปรุง

ก. ความร่วมมือของประชาชน

ข. ลักษณะของหมู่บ้าน

ค. การคมนาคม

๒. งบประมาณในการใช้จ่าย

๓. วิธีดำเนินการ

ก. เริ่มงาน เลือกอำเภอ, หมู่บ้าน, โรงเรียนฝึกสอน ที่พักนักเรียน

ข. เตรียม เตรียมให้ผู้เกี่ยวข้องมีชาวบ้าน ครูในโรงเรียนฝึกสอน นักเรียน
ฝึกสอนให้เข้าใจถึงจุดหมายของงาน

ค. ส่งนักเรียนออกฝึกสอนและปฏิบัติงานและการนิเทศ

ง. ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระหว่างวิทยาลัยครู, โรงเรียนฝึกสอน,
หมู่บ้าน (เดือนละ ๑-๒ ครั้ง)

จ. วัดผล วัดผลนักเรียนฝึกสอน, วัดหมู่บ้าน (in term of teaching - learning,
and relationship) แบบฟอร์มและหลักเกณฑ์ในการวัด

๔. อุปสรรคในการดำเนินงาน

ก. อาจารย์นิเทศไม่พอ (ทั้งคุณภาพและปริมาณ)

ข. ปัญหาการขนส่ง

ค. ปัญหาบ้านพักนักเรียนฝึกสอนไม่พอ

- ง. ปัญหาความร่วมมือจากชาวบ้านและครูโรงเรียนฝึกสอน (เนื่องจากความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน)
- จ. ปัญหาทางเกษตร
- ฉ. ปัญหาทางอนามัย
- ช. ปัญหาความไม่พร้อมของนักเรียนฝึกสอน

๕. ความสัมพันธ์ระหว่าง TURTEP กับ TUFEC

๖. ความสัมพันธ์กับองค์กรอื่น ๆ เช่น กระทรวงมหาดไทย กรมอนามัย กรมการเกษตร FAO, UNICEF ฯลฯ

๗. ข้อคิดในการแก้ไขและปรับปรุง (โรงเรียนและวิทยาลัยครูที่มีโครงการฝึกหัดครูชนบท ควรทำสถิติ และประวัติของงานและการปรับปรุงไว้เป็นระยะ ๆ) การหาเงิน, การติดตามผลงาน และการทำตัววิทยาลัยครูและโรงเรียนฝึกหัดครูให้เป็นตัวอย่างที่ดี

๘. โครงการที่จะดำเนินงานในปีต่อไป

๙. อื่น ๆ

(๓) Activities in supervisory program กิจกรรมต่าง ๆ ที่ควรจัดขึ้นในโครงการศึกษานิเทศก์นั้น อาจมีได้ดังนี้.—

ก. การประณมนิเทศครูใหม่ (Orientation)

ข. การอบรมครูประจำการ (In-service training)

ค. การแนะแนว (Guidance)

ง. การสัมมนา (Seminar)

จ. นำวิธีวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) มาใช้โดยแสดงออกเป็นกิจกรรมของศึกษานิเทศก์เอง

เมื่อได้ดำเนินการอะไรไปแล้ว ควรจะบันทึกไว้เป็นข้อมูล (data) และศึกษานิเทศก์ควรจะรู้สึกภูมิใจในการดำเนินการของตน

(๔) Evaluating supervisory program ประเมินผลของโครงการที่สิ้นสุดลงไป
ปรัชญาการศึกษาสมัยเก่ามีการวัดผลงานของครูโดยผู้บังคับบัญชาในทำนองจับผิด แต่แนว
ความคิดการวัดผล เขาวัดคุณสมบัติสถานการณ์ของการเรียนทั้งหมดตลอดทั้งครู และโครงการ
ของศึกษานิเทศก์เองด้วยการวัดผลแบบนี้ พอจะแยกกล่าวได้ดังนี้.—

ก. Evaluation of the program การวัดผลโครงการนับว่าเป็นหัวใจของการ
ปรับปรุงการสอนแบบใหม่ ครูใหญ่ ครู และศึกษานิเทศก์มีความเห็นพ้องกันว่า ไม่มีสิ่งใด
ในโครงการศึกษาคักดีสิทธิ์และแก้ไม่ได้ แต่ละท่านของโครงการควรนำมาวิเคราะห์ปรับ
ปรุงให้ดีขึ้น

การจัดโครงการ, การเรียน, การจัด group, นักเรียน, การจัดโรงเรียน, วิธี
วัดผล, การรายงาน การพิจารณาความก้าวหน้าของนักเรียน, ประมวลการเรียน, วิธีสอน,
ระเบียบวินัย, ตารางสอน, เวลา, สถานที่, ขบวนการของการศึกษา การใช้แหล่งวิชา ฯลฯ
ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นปัญหาต้องมีการวัดผล เมื่อวัดผลได้มาแล้วจะต้องนำมาแปลความหมาย
หรืออธิบาย ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบว่าโครงการที่ได้ดำเนินไปนั้นมีผลอย่างไรบ้าง

ข. Self evaluation การวัดผลตัวเองเป็นอีกก้าวหนึ่งของการศึกษานิเทศก์แบบ
ใหม่ เพื่อจะได้ทราบว่าโครงการที่ศึกษานิเทศก์ได้ปฏิบัติไปแล้วนั้นได้ผลเพียงไรหรือไม่

การวัดผลตัวเอง อาจทำอย่างมีพิธีรีตอง หรือแบบไม่มีพิธีรีตองสำหรับแบบ
หลังอาจวัดไปเรื่อย ๆ แต่ถ้าจะวัดตัวเองเกี่ยวกับงานใดงานหนึ่งโดยเฉพาะ หรือปัญหาโดย
เฉพาะ ตลอดจนวัดผลในความก้าวหน้าของเขา ก็ควรจำต้องมีพิธีรีตอง มีระบบการ

แนวความคิดและลักษณะของการนิเทศการศึกษา

(Concept and Characteristics of Supervision)

นอกจากศึกษานิเทศก์ได้อาศัยโครงการการนิเทศการศึกษาเป็นหลักในการนิเทศ
แล้ว ศึกษานิเทศก์ก็ยังจำเป็นต้องใช้หลักแนวความคิดและลักษณะของการนิเทศการศึกษา
เป็นแนวปฏิบัติอีกด้วย เพื่อจะได้ปรับปรุงวิธีการนิเทศการศึกษาให้ได้ผลดียิ่งขึ้น แนวคิด
และลักษณะของการนิเทศการศึกษาควรจะต้องแบ่งออกดังนี้.—

๑. การนิเทศการศึกษาใช้ทักษะในการนำ (Supervision as Skill in Leadership) ศึกษาิเทศก์เป็นผู้นำคณะอยู่แล้วโดยตำแหน่งหน้าที่ แต่วิธีการนำอาจปฏิบัติแตกต่างกันไปตามตัวบุคคล พิจารณอย่างกว้าง ๆ วิธีการนำอาจแบ่งออกได้ ๓ แบบ คือ.—

(๑) แบบครองงาน (Domination) ศึกษาิเทศก์มีอำนาจเด็ดขาดเหนือคณะครู เป็นบุคคลภายนอกคณะครู

(๒) แบบทำงานเพื่อหมู่คณะ (Working for the group) ศึกษาิเทศก์ยังแยกตัวอยู่นอกคณะครู แต่เข้าช่วยทำงานให้แก่ครู

(๓) แบบทำงานในหมู่คณะ (Working in the group) ศึกษาิเทศก์รวมตนเองอยู่ในคณะครูในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของครู และทำงานไปด้วยกับคณะ

๒. การนิเทศการศึกษาใช้ทักษะในทางมนุษยสัมพันธ์ (Supervision as Skill in Human Relations) โดยศึกษาิเทศก์สร้างความสัมพันธ์ในคณะครู

(๑) เคารพบุคลิกลักษณะของแต่ละคนที่ศึกษาิเทศก์เข้าร่วมด้วย

(๒) เปิดโอกาสให้ครูแสดงความต้องการของตนออกมาอย่างเต็มที่

(๓) สนับสนุนกิจกรรมทางสังคม (Socializing Activities)

(๔) จัดสภาวะการงานให้สะดวกสบาย ไม่เดือดร้อนรำคาญใจ

(๕) มีความเชื่อมั่นในคนอื่น (Confidence in Others)

(๖) มีการสำรวมในกิริยามารยาท

(๗) ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เป็นไปตามแบบประชาธิปไตย

๓. การนิเทศการศึกษาใช้ทักษะในการทำงานเป็นหมู่คณะ (Supervision as Skill in Group Process) การทำงานเป็นคณะจำเป็นต้องมีการประชุมปรึกษาหารือกัน ก่อนการประชุมจะต้องมีการแยกระเบียบวาระการประชุมไปให้ครูทราบ ในระเบียบวาระควรบรรจุข้อเท็จจริงหรือเรื่องราวให้ครูทราบด้วย การจัดระเบียบวาระจะตั้งกรรมการขึ้นชุดหนึ่งทำหน้าที่ได้ผลดี จะต้องกำหนดเวลาประชุม, สถานที่ ให้เป็นการเหมาะสม

นอกจากนี้การประชุมจำเป็นจะต้องมีบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้

- (๑) ประธาน (Chairman)
- (๒) สมาชิก (Members)
- (๓) ผู้บันทึก (Recorder)
- (๔) ที่ปรึกษาหรือวิทยากร (Counselor) เมื่อจำเป็น

๔. การนิเทศการศึกษาใช้ทักษะในการปกครองบุคคล (Supervision as Skill in Personnel Administration)

- (๑) วิธีปรับปรุงคณะครู (How to improve the Staff)
 - ก. การเลือกตัวบุคคลเข้าใหม่
 - ข. การปฏิบัติต่อครูเข้าใหม่
 - ค. ส่งเสริมให้ครูได้เจริญขึ้น
 - ง. การสับเปลี่ยนหน้าที่ครู
- (๒) วิธีสนองความต้องการของคณะครู (How to meet Staff needs)
 - ก. ให้บริการแก่ครูได้รับความสะดวกสบาย
 - ข. ปฏิบัติต่อข้อร้องทุกข์ของครูอย่างเต็มที่

๕. การนิเทศการศึกษาใช้ทักษะในการวัดผล (Supervision as Skill in Evaluation)

- (๑) วัดผลตัวครู
 - ก. โดยวิธี Rating
 - ข. โดยวิธี Achievement Test
 - ค. โดยวิธีวัดผลตนเอง (Self evaluation)
- (๒) วัดผลตัวศึกษานิเทศก์เอง
 - ก. โดย Check list และ Questionnaire
 - ข. โดยวิธี Group ช่วยวัด โดยวัดผลร่วมกัน

หนังสืออุทิศ

๑. คู่มือศึกษานิเทศก์ ของกรมวิชาการ
๒. การปรับปรุงโรงเรียนตามแนวการศึกษาแผนใหม่
ของอาจารย์ สฤณีเดช สมบัติพานิช
๓. ประมวลเอกสารนิเทศการศึกษา
ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู
๔. คู่มือครูใหญ่ในตำแหน่งวิชาการ
ของกรมวิสามัญศึกษา
๕. การอภิปรายในชั้น ห้อง ๓๑๓
๖. วิธีสอนแผนใหม่
ของ ดร. ก่อ สวัสดิพานิชย์
๗. รายงานการนิเทศการศึกษา (จุลสาร)
ของวิทยาลัยวิชาการศึกษา
๘. คำสอนของอาจารย์ในชั้น
ของอาจารย์ ละออ การุณยานิช
๙. Supervision ของ A.S. BARR
WILLIAM H. BURTON
LEO J. BRUECKNER

๘ มนุษย์สัมพันธ์ (Human Relation)

วิชามนุษย์สัมพันธ์ คือ วิชาที่ช่วยให้คนอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ วิชาที่ช่วยให้คนเข้ากันได้

ถ้าเราจะลองนึกถึงบุคคลที่เรารู้จัก ว่ามีอยู่ไม่น้อยที่มีความรู้ดี แต่ไม่พอใจที่จะทำงานร่วมกับใคร หรือทำงานร่วมกับใครไม่ได้ และมีบุคคลอีกจำพวกหนึ่งที่มีความรู้พอตัว แต่สามารถดำเนินงานได้อย่างราบรื่น ทั้งนี้เพราะเหตุไร เรามาช่วยกันคิดดู

ดร. Hanne J. Hicks เขียนไว้ว่า “มนุษย์สัมพันธ์สำหรับคนบางคนดูเป็นเรื่องยากเสียเหลือเกิน และมีความเห็นว่า มนุษย์สัมพันธ์จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการฝึกฝนอบรม ต้องฝึกฝนกันเหมือนการเรียนวิชาช่างไม้ และวิชาอื่น ๆ ที่ต้องเรียนด้วยการกระทำ”

ประธานาธิบดี Mc Caffrey ก็มีความเห็นในทำนองเดียวกัน ท่านเขียนไว้ว่า “นักธุรกิจทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้ว่า จะติดต่อกับบุคคลอื่นได้อย่างไร ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นหมู่คณะ เราอาจจะเรียนได้เองจากประสบการณ์ก็เป็นส่วนน้อย แต่ส่วนมากนั้นเป็นเรื่องที่สอนกันได้ และเราอาจใช้เวทีชีวิตเป็นห้องทดลอง กิจกรรมของชีวิตประจำวันของเราตามทฤษฎีที่เรียนมาได้เป็นอย่างดี”

ชาวอเมริกาเป็นจำนวนมาก ได้พยายามปรับปรุงตนเองศึกษาค้นคว้าเรื่องมนุษย์สัมพันธ์จนได้กลายเป็นบุคคลสำคัญขึ้นเช่น

ประธานาธิบดี George Washington ได้เขียนข้อเตือนใจตนเองไว้ ๕๗ ข้อ ก็มีเรื่องมนุษย์สัมพันธ์รวมอยู่ด้วย และมีข้อความตอนหนึ่งซึ่งท่านเขียนถึง General philip Schuyler ว่า “เราต้องใช้คนให้เป็นประโยชน์ที่สุดเท่าที่เราเป็นอยู่ เมื่อเราไม่สามารถทำให้เขาเป็นดังที่เรามุ่งหวังได้”

ประธานาธิบดี Roosevelt ซึ่งตามธรรมชาติเป็นคนชอบข่มขู่คนอื่น ก็ได้พยายามฝึกฝนตนเอง จนปรากฏว่า พฤติกรรมของท่านเป็นที่ถูกใจคน ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีถึง ๒ ครั้ง ท่านมีความเห็นว่า ส่วนประกอบสำคัญสิ่งเดียวในอันที่จะให้การทำงานสำเร็จ ลุล่วงได้นั้น อยู่ที่การรู้ว่าจะติดต่อกับคนอื่นได้อย่างไร

ประธานาธิบดี Benjamin Franklin ซึ่งเป็นคนฉลาดเชื่อมั่นในตนเองมาก และค่อนข้างเห็นแก่ตัว ไม่ถูกกับพี่ชายจึงหนีออกไปจากบ้าน ทุหุระฤดูหนาวไป และช่วยอุปนิสัยของตนทำการงานกับใครไม่ได้ ในที่สุดจึงคิดได้ว่า ตนเองคงจะทำไม่ดีประการใด จึงไม่มีผู้ใดร่วมด้วย จึงพิจารณาตัวเอง และปรับปรุงตัวจนได้มีชื่อเสียงดังที่เรา รู้กันอยู่

Stanley C. Allyn ซึ่งเริ่มทำงานเป็นคนบ่อนกระต่ายในโรงพิมพ์ และต่อมา เป็นประธานของ National Cash Register Co., เขียนไว้ว่า “คนที่เป็ประโยชน์ที่สุดทุกวันนี้ คือ คนไม่ว่าหญิงหรือชายซึ่งรู้ว่าจะเข้ากับคนอื่นได้อย่างไร มนุษย์สัมพันธ์เป็นศาสตร์ที่สำคัญที่สุด ในหลักสูตรอันกว้างขวางของชีวิต”

Harvey Firestone เขียนว่า “เมื่อท่านรู้สึกว่า ท่านได้ทำงานหนักแต่ได้ผลน้อย จงหยุดและพิจารณาตัวท่านเองเสียที”

วิชามนุษย์สัมพันธ์ก่อนที่จะเกิดเป็นศาสตร์นิยมกันแพร่หลายดังเช่นทุกวันนี้ ในสหรัฐอเมริกาได้มีการสำรวจและทดลองในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ

H. Chandler Hunt นักการศึกษาได้ทำการสำรวจผลว่า คนงานในโรงงานแห่งหนึ่งมีจำนวน ๒๔ % ไม่ได้รับการเลื่อนชั้น เพราะไม่มีความรู้ในงานขั้นต่อจากที่ตนทำไปแล้วและส่วนมากมีมนุษย์สัมพันธ์ไม่ดี Dr. May Smith นักจิตวิทยาทางการอุตสาหกรรมได้ทำการวิจัยโรงงานอุตสาหกรรมเล็กๆ ๒ แห่ง ซึ่งมีผลิตภัณฑ์เหมือนกัน มีอัตราค่าจ้างเท่ากัน แต่วิธีการปกครองต่างกัน ก็ปรากฏผลว่าในโรงงานแห่งหนึ่งผู้จัดการมีสภาพเป็น slave driver หรือ watchdog ไม่ไว้ใจใคร คอยตรวจตราการทำงานทุกขณะ มีคนออกไปปีละ ๕๕% ผลผลิตได้น้อยส่วนอีกแห่งหนึ่งนั้น ผู้จัดการมีสภาพเป็น leader เห็นอกเห็นใจคนทำงาน คนออกจากงานไม่เกินปีละ ๑๕ %

จากการสำรวจต่อมาปรากฏว่า นายงานซึ่งทำให้มีบรรยากาศอย่างมนุษย์ (Human admosphere) มีคนงานน้อยอยู่ทุเหตุน้อย และผลิตผลได้มากจึงทำให้นายงานทั้งหลายต่างเปลี่ยนทัศนคติและวิธีปกครองคนให้ดีขึ้น การวิจัยมีมากขึ้น และมีองค์การร่วมจัดสอนวิชามนุษย์สัมพันธ์ขึ้น ได้เริ่มสอนในโรงเรียนนายร้อย ใน ค.ศ. ๑๙๔๖ ในหลักสูตรจิตวิทยาโดยการขอรับรองของประธานาธิบดี Dwight Eisenhower ซึ่งขณะนั้นเป็นนายทหาร

The New York Central System จัดให้มีการสอนทางไปรษณีย์แก่หัวหน้างานกว่า ๗,๐๐๐ คน แล้วการสอนนี้แพร่หลายไปในสมาคมต่าง ๆ เช่น สมาคมการธนาคาร และองค์การตำรวจ

ใน ค.ศ. ๑๙๔๘ มีหนังสือพิมพ์ชื่อ International Journal จัดทำระหว่าง Research Center for Group Dynamic ที่มหาวิทยาลัย Michigan กับ Travistock Institute of Human Relations, London, England หนังสือพิมพ์ฉบับนี้เป็นการริเริ่มของหนังสือพิมพ์ทางวิชาจิตวิทยา สังคมศาสตร์ และการศึกษา ในสมัยต่อมา กล่าวกันว่า ผู้อ่านในสมัยนั้น อ่านหนังสือพิมพ์นี้แล้ว รู้สึกเหมือนว่า ผู้เขียนได้เขียนเป็นภาษาลาติน

ต่อมามี National Training in Group Development ที่ main และมีศูนย์กลางอยู่ที่ Washington D.C. และมี Social Science Reporter ในแคลิฟอร์เนียเดือนละ ๒ ครั้ง ซึ่งแจ้งถึงผลของการวิจัยในเรื่องการปกครองคน และหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ มักมีช่องสำหรับเรื่องนี้โดยเฉพาะ แล้ววิชานี้แพร่หลายถึงสอนในโรงเรียนมัธยมโดยทั่วไป เขียนเป็นหนังสือสำหรับเด็กเป็นภาษาง่าย ๆ

นักวิทยาศาสตร์ทางสังคมมีความเชื่อว่า เหตุที่สัมพันธ์ภาพของเราทุกวันนี้ยุ่งยากก็เพราะความเปลี่ยนแปลงของโลก ๒ ประการ คือ

๑. จำนวนคนเกิดมีมากขึ้น เราจึงต้องมีการติดต่อกันมากขึ้น
๒. การทำงานเพื่อตัวเองลดน้อยลง คนประมาณ ๘๐% ต้องทำงานร่วมกับคนอื่น ต้องทำงานเพื่อคนอื่น ฉะนั้นในยามที่โลกเปลี่ยนแปลงไปรวดเร็วเช่นนี้ มนุษย์สัมพันธ์จึงเป็นของจำเป็นสำหรับคนทุกคน ไม่ว่าจะมืออาชีพอะไร Henry Ford เมื่อตั้งเป็น

บริษัทขึ้น ได้ทำงานอย่างเป็นผู้เผด็จการ แต่พอมาถึง Henry Ford ผู้หลานได้เปลี่ยนวิธีการเป็นแบบประชาธิปไตย แต่ละปี Ford Foundation ให้ทุนในการวิจัยเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ ไม่ซ้ำแต่ทางอุตสาหกรรมเท่านั้น ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว และความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ อีกด้วย

Laird เขียนไว้ว่า

“ บางทีท่านอาจจะต้องทำงานกับคนที่เอาใจยากหรือชอบโต้แย้ง หรือทำงานกับนางงานที่วางแผนงานยุ่งเหยิง หรือชอบเผด็จการ ท่านจะต้องพยายามเบี่ยงทางไปให้ได้ หรือท่านอาจไม่ต้องทำงานกับคนที่มีลักษณะดังกล่าวแล้ว แต่ก็ควรระวังในบางโอกาส เช่น

เมื่อรายงานเรื่องงานใหม่

เมื่อมีคนมาทำงานใหม่ หรือได้นายใหม่

เมื่อได้เลื่อนขั้นเงินเดือน แต่คนอื่นไม่ได้เลื่อน

เมื่อเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านใหม่ หรือสมาคมใหม่

๒-๓ เดือนภายหลังการแต่งงาน

เมื่อเหนื่อยและตื่นเต้น

เมื่อรู้สึกว่ามีอะไรมาตัดความทะเยอทะยาน

เมื่อถูกวิจารณ์การกระทำ

เมื่ออยู่กับคนหรือพูดถึงคนที่ท่านไม่ชอบ

เมื่อลูกสาวแต่งงานใหม่ ๆ

เมื่อแก่และไปตามทางของท่าน”

ถ้าเราทุกคนเห็นประโยชน์ของมนุษยสัมพันธ์ ศึกษาและพยายามปฏิบัติต่อกัน การงานคงจะเกิดความยุ่งยากน้อยลงผลงานจะได้มากขึ้นโลกก็จะเป็นสุข

หนังสืออุเทศ

Principles of Human Relations by Norman R.F. Maier

Techniques of Handling People by Donald A. Laird.

มนุษย์สัมพันธ์

(HUMAN RELATIONSHIPS)

ตามหลักของการนิเทศการศึกษา คือศึกษานิสัยหรือผู้ที่มีหน้าที่นิเทศการศึกษาจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ดี จึงจะสามารถเข้าร่วมกับครูใหญ่และครูได้ เราอาจจะกล่าวถึงหลักทั่ว ๆ ไปได้ดังนี้.—

๑. ต้องไม่ถือว่าตนมีความรู้ดีกว่า ควรทำงานด้วยการปรึกษาหารือกันดังนี้
 - (ก) เป็นผู้ที่ยกย่องความคิดเห็นของครู และยกย่องแนวความคิดใหม่ ๆ ของครู
 - (ข) ให้ครูมีความรู้สึกว่ามีค่าสำคัญคนหนึ่งในกลุ่มพวก ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้งานนั้นบรรลุไปสู่ความมุ่งหมาย มิใช่ว่าเป็นคนคอยปฏิบัติตามคำสั่ง
 - (ค) เคารพในความรู้ของครูแต่ละคน อย่าให้เขาเกิดปมด้อย
๒. ต้องศึกษาสภาพการณ์ของครูแต่ละคน และสถานการณ์ (situation) ของโรงเรียนแต่ละแห่ง
๓. ต้องเป็นคนที่มีความเห็นใจครู ถือว่าการผิตนั้นเป็นประสบการณ์ที่ควรจะได้แก้ไขให้ดีขึ้น โดยถือหลักว่า “ผิดเป็นครู”
๔. ต้องทำตัวของตัวเองให้เป็นที่เชื่อถือ เป็นคนสุภาพอ่อนโยน พุทอะไรมีเหตุผล
๕. พยายามทำความเข้าใจกับครูทุกคนให้เห็นความสำคัญในการสัมพันธ์กับเด็ก
๖. หาทางพบปะกับครูเป็นรายตัว และหมู่คณะบ่อย ๆ
๗. หาทางช่วยเหลือครูที่มีอายุ โดย
 - (ก) ให้เขาได้แสดงทักษะต่าง ๆ และความสามารถของเขา
 - (ข) เน้นถึงความสำคัญในการช่วยเหลือกัน

- (ก) ให้เขาเข้าใจถึงความมุ่งหมายของการศึกษาในสมัยปัจจุบัน และ
ยินดีที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นเก่า ๆ
 - (ง) หาทางสนับสนุนแนวความคิดใหม่ ๆ
 - (จ) ต้องเอาใจใส่ต่อสุขภาพของครูที่มีอายุที่ทำงานหนัก และหาทาง
ช่วยเหลือเขาตามสมควร
๘. ช่วยเหลือครูที่ยังไม่เข้าใจถึงแนวการสอนแบบประชาธิปไตย (democratic way)

ทักษะในด้านมนุษยสัมพันธ์

- ๑. เข้ากับคนทั้งหลายได้
- ๒. เข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้ร่วมงาน
- ๓. ศึกษาให้เข้าใจความต้องการของครูแต่ละคน ให้ความช่วยเหลือตามต้องการ
- ๔. มีความประมาดตน
 - ก. ยกย่องความรู้ ความสามารถ ความเห็นของครู สนใจในการ
ริเริ่มของครู
 - ข. ให้ครูรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญ ไม่ใช่ผู้รอรับคำสั่ง
 - ค. ถือว่าทุกคนมีดี ถึงความดีออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์
 - ง. เคารพความรู้สึก และความคิดเห็นของครู อย่าให้ครูรู้สึก
ต่ำต้อย
- ๕. มีความมั่นใจตนเองและผู้ร่วมงาน
- ๖. ทำตัวให้เป็นที่น่าเชื่อถือ
- ๗. รู้จักติดต่อกับครูเป็นรายตัวและหมู่คณะ
- ๘. ลงมือทำร่วมกัน
- ๙. มีความสนใจในสวัสดิภาพของครู

- ก. รับฟังปัญหาด้วยความสนใจ
 - ข. ควรซักถามเพื่อช่วยให้เข้าใจหรือมองปัญหาดีขึ้น
 - ค. การซักถามเป็นไปด้วยความเห็นใจ-เข้าใจ
 - ง. ไม่ควรคัดค้าน เพียงแต่ให้เขาระบายออก
๑๐. ใช้หลักความสนใจร่วมกันสร้างมนุษยสัมพันธ์

การสร้างสรรค์ตนเองในด้านมนุษยสัมพันธ์

- ๑. ศึกษาถึงลักษณะของการเป็นผู้นำอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง
- ๒. มีทักษะในการประสานงานกับผู้อื่น
- ๓. หลีกเลี่ยงระเบียบที่ผิดธรรมดา
- ๔. ประเมินผลเสมอ ๆ เพื่อช่วยให้สมาชิกทำงานดีขึ้น
- ๕. เชื่อในความสามารถของครูในโรงเรียนทุกคน
- ๖. ไม่กล่าวถึงความหย่อนสมรรถภาพของผู้อื่น
- ๗. ให้ผู้อื่นเชื่อความสามารถของตน โดยการทำงานร่วมกับเขา
- ๘. ยอมรับความเกียจคร้านเป็นสิ่งที่ทำลายความสนใจ และแก้ไขได้โดยการประเมินตนเอง ให้ข้อคิดเห็นและร่วมกับคณะปรับปรุงแผนงาน
- ๙. ช่วยครูที่ชอบเก็บตัว และส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน
- ๑๐. ช่วยครูที่มีอายุมาก ๆ โดย
 - ก. ให้เขาเป็นผู้นำ
 - ข. ให้เขามีโอกาสแสดงทักษะความรู้ความสามารถ
 - ค. ย้ำถึงค่าของสารทานประเภทต่าง ๆ
 - ง. ชี้ให้เห็นความสำคัญของการสอน ให้เป็นไปตามความจำเป็นของเด็ก มากกว่าการสอนตามแบบเดิมของเขา
 - จ. ให้ครูเก่าครูใหม่ทำงานร่วมกัน ขอความเห็นเกี่ยวกับงานที่เขากำลังทำอยู่
 - ฉ. พิจารณาถึงวัย และการทำงานของเขา

๑๑. ช่วยครูอธิบายไทย โดย

ก. ที่ประชุมร่วมกันพิจารณา ประเมินการทำงาน

ข. นำอุปกรณ์-วิทยากร มาพูดถึงค่าแห่งประชาธิปไตย

๑๒. แนะนำวิทยากรที่จะมาช่วยให้คำแนะนำในด้านการปรับปรุงการทำงาน

๑๓. รับฟังคำวิจารณ์ ข้อคิดเห็น และคำแนะนำของสมาชิกทั้งหมด

๑๔. จงเป็นผู้ที่ยืนยันทรับฟังความคิดเห็น และคำแนะนำของครูทุกคน

๑๕. ต้องคอยช่วยเหลือในสวัสดิภาพของครู ไม่ควรเอาแต่งานมากเกินไป

๑๖. ต้องคอยส่งเสริมการทำงานระหว่างครูมีอายุกับครูหนุ่มสาวให้เป็นไปด้วยดี

การทำตนให้เป็นที่ชอบพอของผู้อื่น

ศึกษานิเทศก์หรือผู้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษา บางครั้งต้องทำงานหนัก อาจมุง
ทำงานจนเกินไป จนละเลยการพักกาย การขี้มก็ได

การขี้ม มีความหมายมาก ถึงจะเป็นสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรใน
วงธุรกิจ การขี้มเป็นของมีค่าที่ไม่ต้องลงทุน แสดงถึงความสุขและความเป็นกันเองใน
การพบปะหรือในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

การจำชื่อคนได้ มีความสำคัญเท่ากับการขี้ม การต้องนึกชื่อใครนานๆ จงทำให้เจ้าของชื่อ
ไม่พอใจ เพราะคิดไปเสียว่า ไม่สนใจตนเอง ชื่อจึงไม่อยู่ในความทรงจำ ฉะนั้น
เมื่อจำไม่ได้จริงๆ ไม่ควรไปเรียกชื่อผิดๆ หรือเขียนชื่อลงไปผิดๆ เป็นอันขาด
วิธีจำชื่อผู้อื่นได้นั้นทำได้ดังนี้.—

๑. ออกชื่อนั้นซ้ำๆ อยู่เสมอ

๒. ให้เขาสะกดชื่อให้ หรือเขียนชื่อนั้นให้แก่เราทันที

๓. ใช้ชื่อบ่อยๆ ในขณะที่สนทนา

๔. นึกให้ไปสัมพันธ์กับคนอื่นหรือเรื่องอื่นที่เราจำอยู่แล้ว

๕. ให้นึกถึงเหตุการณ์หรือกิจกรรม ในอดีตที่มีความสัมพันธ์กับคน
นั้นๆ

การยิ้ม และ การจำชื้อได้ ยังไม่พอกับหลักมนุษยสัมพันธ์ เพราะเป็นเพียง
ขั้นต้นเท่านั้น ยังจะต้องสนใจในผู้ที่ติดต่อด้วย ทั้งความเป็นอยู่ ความเดือด
ร้อน, ความสนใจ, ความเข้าใจ, ความกรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยทั่วๆไป
คนส่วนมากชอบคุยในเรื่องตนเอง ครอบครัว และงานของเขา และชอบคน
ที่ฟังเรื่องของเขา นอกจากนั้นท่านจะต้องรู้จักนับถือผู้อื่น ไม่ทำตนแตกออก
จากหมู่คณะ

มนุษยสัมพันธ์และการปฏิบัติดีนั้นเป็นของคู่กัน ถ้าศึกษานิเทศก์หรือผู้มีหน้าที่
ทำกรณิเทศการศึกษา รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ยอมรับความดีและความมีใจยุติธรรมได้
จะเป็นกำไรในชีวิตของเขา ครูอื่นๆ มีส่วนในการได้รับคำชมเชยด้วยเมื่อมีผู้อื่นชมเชย อย่า
รับว่าตนเป็นคนทำความดีแต่ผู้เดียว และบอกให้ครูทราบว่าได้รับคำชมเชยด้วย

เมื่อครูมีปัญหาและต้องการปรึกษาร่วมกับเรา เราควรยึดหลักต่อไปนี้

๑. ศึกษานิเทศก์หรือผู้ทำหน้าที่นเทศการศึกษา ไม่ใช่อำนาจ ไม่แนะนำหรือ
บอกให้ทำอย่างนั้น เป็นแต่ผู้รับฟัง
๒. ต้องฟังอย่างอดทนและเป็นกันเอง และใช้สมองคิดตามไปด้วย ชักถาม
บางตอนที่สำคัญๆ
๓. คำถามที่ถามจะต้องไม่ทำให้ผู้นั้นเกิดความกลัว
๔. คำถามที่จะถามควรเปิดช่องให้ผู้นั้นคิดแก้ปัญหาด้วยตนเองได้
๕. มีเทคนิคในการทำให้ผู้อื่นเล่าความจริง เพื่อประกอบการวิเคราะห์เรื่อง
ราวให้ถูกต้อง
๖. เทคนิคที่สำคัญคือ จะต้องไม่พยายามปรักปรำว่าครูนั้นผิด และช่วยเขา
ปลดเปลื้องความทุกข์ แต่ไม่ใช่แก้ปัญหาคให้เขา
๗. จะต้องไม่ให้คำแนะนำ หรือกระทำให้สิ่งที่ดีถ่มารยาท ถ้าช่วยเหลือไม่ได้
ควรจะปรึกษาจิตแพทย์ หรือผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ
๘. ส่งเสริมให้ทุกคนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของคณะ และส่งเสริมความ
สัมพันธ์ด้านสังคม ระหว่างบุคคลในคณะ

๕. บางที่ครูก็แบ่งเป็นครูใหม่และครูเก่า บางแห่งก็แบ่งแยกกันโดยศาสนาต้องแยกกัน แม้แต่ห้องอาหาร เมื่อปฏิกิริยาของโรงเรียนเกิดขึ้นดังกล่าวนั้น ควรมีการตั้งตำแหน่งหัวหน้าหมวดวิชาขึ้น บุคคลเหล่านี้ก็จะให้พวกของตนเข้าเป็นหัวหน้าเพื่อให้สมมูลกัน

แบบสำรวจตนเอง

ศึกษานิเทศก์หรือผู้กระทำหน้าที่นิเทศการศึกษา อาจจะสำรวจตัวเองได้ว่า ตนปฏิบัติงานนิเทศเป็นการส่งเสริมประสิทธิภาพในการเรียนการสอนหรือไม่ อาจสำรวจตนเองได้ตามหัวข้อเหล่านี้.—

๑. เริ่มด้วยการเป็นกันเอง
๒. ยิ้มอยู่เสมอเมื่อมีครูมาปรึกษาหารือ
๓. จำชื่อและเรียกชื่อผู้อื่นบ่อย ๆ
๔. สนใจในกิจกรรมของสมาชิก
๕. เป็นคนที่ไม่ถือตัว ไม่ยกตนข่มท่าน
๖. หลีกเลี่ยงการใช้สิทธิพิเศษ
๗. สุภาพเรียบร้อย
๘. ต้องตรงต่อเวลาเสมอ
๙. ขอความร่วมมือด้วยความเต็มใจ
๑๐. ปฏิบัติตามที่ได้มีผู้ขอร้อง
๑๑. ทำตามสัญญา
๑๒. พิจารณาคณะในแง่ที่ดี
๑๓. ให้เกียรติแก่ผู้ร่วมงานเมื่อได้คำชมเชย
๑๔. แจ้งให้ผู้ร่วมงานทราบถึงผลดีของงาน
๑๕. เชื่อว่าครูทุกคนมีความรู้สึกร้อยทั้งในงานของเขาและชีวิตนอกโรงเรียน

๑๖. ในกรณีที่เป็นที่ปรึกษา

- ก. ฟังอย่างตั้งใจ
- ข. ไม่แสดงอำนาจหรืออวดรู้
- ค. ตอบปัญหาโดยไม่ก่อให้เกิดการอภิปรายขึ้น
- ง. ชมเชยเมื่อเขาเล่าความจริงให้ทราบ
- จ. ไม่แนะนำเป็นการส่วนตัว
- ฉ. แนะนำให้ไปหาจิตแพทย์

๑๗. บอกให้บุคคลในคณะทราบถึงความสัมพันธ์ทางสังคม

๑๘. หลีกเลี่ยงอย่าให้เกิดการแตกแยกในหมู่คณะขึ้น

๑๙. อย่าให้บุคคลในคณะถกเถียงกันถึงหลักปรัชญา จนกว่าคณะนั้นแก้ปัญหาด้วยการลงมือทำ

๒๐. ช่วยให้ตกลงกันได้เมื่อมีความคิดเห็นขัดแย้งกันขึ้น

มนุษย์สัมพันธ์ (Human Relationships)

วิชามนุษย์สัมพันธ์ คือวิชาที่ว่าด้วยการเข้ากับคน หรือศิลปะการเข้ากับคน

มนุษย์ต่างต้องคบหาสมาคมเกี่ยวข้องกับซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา และความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันนี้ ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อม-ตามความเปลี่ยนแปลงของโลก และวิถีชีวิต ฉะนั้นผู้บังคับบัญชาจึงต้องพยายามศึกษาตนเอง พยายามเข้าใจคนที่เกี่ยวข้อง ด้วยทั้งเบื้องบนเบื้องล่าง

ความต้องการของมนุษย์

ความต้องการของมนุษย์อาจแบ่งได้ ๒ ประการ คือ

๑. ความต้องการทางกาย หรือวัตถุ

๒. ความต้องการทางใจ

แต่บางท่านได้แบ่งเป็น Personal Need และ Social Need ก็มี

ความต้องการมูลฐานของมนุษย์

(Basic Needs of People)

ความต้องการมูลฐานของมนุษย์เป็นความต้องการทางใจ แบ่งได้เป็น ๕ ประการ คือ

๑. ต้องการความมั่นคง (Security)
๒. ต้องการประสบการณ์ใหม่ ๆ (New Experience)
๓. ต้องการได้รับการยอมรับนับถือ (Recognition)
๔. ต้องการความสำเร็จ (Success)
๕. ต้องการสนองตอบ (Response)

ความต้องการดังกล่าวตรงกับหลักธรรมของพุทธศาสนา คือ อริยสัจ ๔

ประการ

๑. ลาภ
๒. ยศ
๓. สรรเสริญ
๔. สุข

หลักของวิชาমনุषยสัมพันธ

หลักของวิชาমনุषยสัมพันธมี ๒ ประการ คือ

๑. ต้องเข้าใจคนโดยวิเคราะห์ตัวเองและคนอื่น
๒. ต้องเข้าใจจิตใจคน

ความไม่เหมือนกันของมนุษย์

- | | |
|----------------|-----------------|
| ๑. อารมณ์ | ๘. รสนิยม |
| ๒. ความถนัด | ๙. ฐานะทางสังคม |
| ๓. ความประพฤติ | ๑๐. นิสัยใจคอ |

- | | |
|----------------------|-------------------|
| ๔. ความรู้ความสามารถ | ๑๑. รูปร่างหน้าตา |
| ๕. ความต้องการ | ๑๒. กิริยาท่าทาง |
| ๖. ทักษะ | ๑๓. บุคลิกลักษณะ |
| ๗. จิตใจ | ๑๔. สุขภาพ ฯลฯ |

หลักการศึกษาคู่มือได้บังคับบัญชา

- | | |
|-------------------------|----------------------------|
| ๑. การสังเกต | ๕. ผลงานที่ปฏิบัติแล้ว |
| ๒. การสนทนาปราศรัยด้วย | ๖. ทำคนให้สนิทชิดเชื้อด้วย |
| ๓. ทดลองให้ปฏิบัติงาน | ๗. ศึกษาจากหนังสือ |
| ๔. สืบถามผู้อยู่ใกล้ชิด | ฯลฯ |

ประโยชน์ของการรู้จักผู้อยู่ได้บังคับบัญชา

๑. มอบหมายงานให้ถูกต้องกับความถนัด
๒. มีช่องทางทำให้ประหยัดและมีประสิทธิภาพ
๓. เพื่อสะดวกในการบังคับบัญชาและปกครอง
๔. สนับสนุนให้ก้าวหน้าตามความถนัด
๕. ทำให้เขาเต็มอกเต็มใจทำงาน
๖. เพื่อรู้ช่องทางตอบสนองแต่ละคนได้ถูกต้อง
๗. จะช่วยจัดสวัสดิการได้ถูกต้อง

วิธีเตรียมคนทำงานแทน

(How to Develop Understudy)

๑. จะเตรียมใคร : เตรียมผู้อยู่ได้บังคับบัญชา โดยเลือกหลาย ๆ คน
๒. หลักการเลือก : เลือกจากผู้ที่มี

๑. มีความรู้ดี เอาใจใส่การทำงานดี
๒. มีความรับผิดชอบ
๓. เข้ากับคนอื่นได้
๔. บุคลิกและสุขภาพดี
๕. มีลักษณะผู้นำและสามารถทำงานแทนได้
๖. ประพฤติดี
๗. สนใจในการก้าวหน้า ฯลฯ

๓. จะอบรมอะไรบ้าง

๑. อบรมให้รอบรู้งาน รู้จักรับผิดและรับผิดชอบ
๒. อบรมให้รู้จักแก้ปัญหาต่าง ๆ
๓. อบรมให้รู้จักมีความคิดริเริ่มที่ดี
๔. อบรมให้รู้จักปกครองคน-รู้อำนาจของผู้บังคับบัญชา
๕. อบรมให้รู้จักการติดต่อคน
๖. อบรมให้มีความชำนาญในงาน
๗. อบรมให้รู้ว่าคนมีความสามารถไม่เท่ากัน
๘. อบรมให้มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ฯลฯ

๔. วิธีการอบรม

จะต้องพยายามให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้

๑. ความคิดเห็นในปัญหาที่เกิดขึ้น
๒. รู้จักหา รู้จักใช้ข้อเท็จจริง ก่อนตัดสินใจ
๓. ได้มีโอกาสติดต่อผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือขึ้นไป
๔. ทดลองทำงาน รับผิดชอบ และบังคับบัญชาในหน้าที่ของเราหรือปล่อยให้ทำงานในหน้าที่ของเราแต่ละอย่างเป็นครั้งคราว
๕. หมุนเวียนการทำงาน
๖. สอนงานโดยตรง

๗. ให้หาความรู้เพิ่มเติม
๘. เข้าศึกษาในสถาบันต่าง ๆ
๙. ได้ฟังการเปลี่ยนแปลงของงานจากเรา
๑๐. ทำตัวเป็นตัวอย่างให้เขาเลียนแบบ ฯลฯ

ผู้บังคับบัญชาไม่อยากเตรียมคน เพราะ

๑. กลัวแย่งตำแหน่งหน้าที่อย่างไม่ยุติธรรม
๒. เห็นแก่ตัว
๓. กลัวเสียความนิยม
๔. ไม่รู้จักวิธี
๕. กลัวงานเสีย
๖. ไม่มีเวลา
๗. กลัวผู้ที่ได้เตรียมไว้จะไม่มีโอกาสก้าวหน้า ฯลฯ

ประโยชน์ของผู้ถูกเตรียม

๑. ทำให้รู้จักรับผิดชอบในงาน
๒. ทำให้มีความสนใจในงาน เชื่อมั่นตัวเอง รู้จักริเริ่ม
๓. มีโอกาสเลื่อนชั้น เลื่อนตำแหน่ง

ประโยชน์ที่จะได้รับในการเตรียมคน

๑. ทำให้มีเวลาทำงานที่สำคัญกว่า
๒. คนที่ได้เตรียมไว้จะช่วยทำงานได้เมื่อต้องการระดมกำลัง
๓. ช่วยเตรียมคนอื่นต่อไปได้
๔. ช่วยแบ่งภาระการงานได้
๕. มีโอกาสเลื่อนฐานะได้
๖. ทำให้มีเวลาจะปรับปรุงตัวของเรามากขึ้น

ลักษณะของผู้บังคับบัญชาที่เป็นผู้นำ

และ

ลักษณะของผู้บังคับบัญชาที่ไม่เหมาะสมเป็นผู้นำ

ก. ลักษณะของผู้บังคับบัญชาที่เป็นผู้นำได้ดี

๑. มีความยุติธรรม ปราศจากอคติ
๒. เป็นที่ปรึกษาของผู้น้องด้วยความเห็นอกเห็นใจ และให้ความช่วยเหลือตามสมควรในคํานส่วนตัวและราชการ
๓. เป็นกันเอง (friendliness)
๔. ฟังความคิดเห็นของผู้น้อง
๕. ส่งเสริมผู้น้องที่ทำงานจริง และแนะนำช่วยเหลือให้สอบเลื่อนวิทยฐานะ
๖. เป็นนักประชาธิปไตย (democratic people)
๗. เป็นคนมีความรู้ความสามารถในการงาน
๘. ยอมสละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์เพื่อประโยชน์ส่วนรวม
๙. มีพรหมวิหาร ๔
๑๐. มีบุคลิกลักษณะดี ยิ้มแย้ม โอภาปราศรัย อ่อนโยน
๑๑. ถือระเบียบปานกลาง ไม่เคร่งครัดเกินไป
๑๒. หนักแน่น สุขุม ไม่หุนเหิน
๑๓. ไม่เอาเรื่องส่วนตัวปนกับราชการ
๑๔. ใจกว้างขวาง ช่วยเหลือผู้น้องเมื่อมีทุกข์ร้อน
๑๕. ตรงไปตรงมาและเปิดเผย
๑๖. ยกย่องและชมเชยผู้มีความสามารถในที่ประชุม
๑๗. เป็นคนไม่เห็นแก่เอามิสินจ้าง
๑๘. มีความคิดริเริ่ม (initiative)
๑๙. เป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรของผู้น้อง

๒๐. เป็นผู้ปรับปรุงตนเองให้ทันกับเหตุการณ์ของโลก (current events)
๒๑. รู้จักแบ่งงานให้ผู้อื่นทำ และไว้วางใจ
๒๒. ไม่คอยจับผิด
๒๓. ไม่ถือยศศักดิ์ว่าสูงกว่าผู้น้อย
๒๔. สุภาพต่อชนทั่วไป
๒๕. ติดตามผลงาน (follow-up)
๒๖. มีโครงการในการทำงาน และงานก้าวหน้าเสมอ
๒๗. มีมนุษยสัมพันธ์ (human relationship)
๒๘. ซื่อสัตย์สุจริต (honesty)
๒๙. มีศีลธรรมอันดีงาม
๓๐. เปิดโอกาสให้ผู้น้อยแสดงความสามารถเต็มที่
๓๑. รักความสะอาด ประณีต สวยงาม
๓๒. รู้สภาพความเป็นอยู่ของผู้น้อย ทั้งส่วนตัว และราชการ
๓๓. มีความ洁ัดขาด
๓๔. ไม่เบียดเบียนผู้น้อย
๓๕. พยายามทำงานด้วยตนเอง มากกว่าใช้ผู้น้อย
๓๖. ทำตนให้ผู้น้อยเห็นอกเห็นใจ มากกว่าใช้อำนาจบังคับ
๓๗. เชื้อมั่นในตนเอง
๓๘. ไม่เห็นแก่พวกพ้อง
๓๙. มีฐานะความเป็นอยู่พอสมควรแก่อัตภาพ
๔๐. มีมนุษยธรรม
๔๑. เข้าใจเสมอว่า ผู้น้อยอาจมีอะไรดีกว่าตน แต่เขายังไม่มีโอกาส
๔๒. ไม่ประจานความผิดของผู้น้อย
๔๓. ส่งเสริมความสามัคคีและความเข้าใจอันดีในระหว่างกัน

๔๔. มีจิตใจเป็นนักกีฬา
๔๕. ชื่นชมความรู้สึกเก่ง
๔๖. เป็นมิตรที่ดีเสมอ
๔๗. ตักเตือนผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาโดยใช้ถ้อยคำที่สุภาพ
๔๘. เป็นผู้นำในการทำงาน
๔๙. มีวิธีการแบกกายให้ผู้ร่วมงานทำงานให้เกิดคุณภาพ
๕๐. ไม่ฆ่าผู้น้อยด้วยการใช้อำนาจ
๕๑. ทำงานดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง
๕๒. ยอมรับผิดชอบเมื่อตนทำผิด
๕๓. ไม่เห็นแก่ตัว (no selfish)
๕๔. ไม่ินทาผู้น้อยลับหลัง
๕๕. มีสุขภาพดี (good health)
๕๖. เวลาว่างเป็นงาน เล่นเป็นเล่น
๕๗. ทำงานไม่จับจด ทำสำเร็จเป็นขั้นเป็นอัน
๕๘. ทำให้ผู้น้อยรู้สึกว่าคุณบังคับบัญชาสนใจในตัวเขา
๕๙. ไม่ประจบสอพลอ
๖๐. รักผู้น้อย
๖๑. คิดถึงสวัสดิภาพของผู้น้อย
๖๒. ใจกว้างขวาง
๖๓. เป็นคนห่างไกลจากอบายมุข
๖๔. รักหมูรักคณะ
๖๕. ไม่อิจฉาริษยา
๖๖. ไม่ประจบสอพลอผู้มีอำนาจเหนือ
๖๗. ไม่ใช้ผู้น้อยเป็นเครื่องมือเพื่อเอาหน้า
๖๘. รับผิดชอบในหน้าที่การงานอย่างเต็มที่

- ๖๙. ผู้น้อยทำผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ยอมให้อภัย
- ๗๐. ความเป็นอยู่ภายในครอบครัวสงบราบรื่น
- ๗๑. ไม่ยอมให้ผู้ประจบสอพลอได้ตี
- ๗๒. เสมอต้น เสมอปลาย
- ๗๓. เคารพในสิทธิของผู้อื่น
- ๗๔. ทำงานก่อนผู้น้อย และเลิกทีหลัง
- ๗๕. รู้จักให้และรับ (give and take)
- ๗๖. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
- ๗๗. ไม่ยอมให้ภรรยามายุ่งกับราชการ
- ๗๘. วางตัวเป็นผู้ใหญ่

ข. ลักษณะของผู้บังคับบัญชาที่ไม่เหมาะสมเป็นผู้นำ

- ๑. อคติ ลำเอียง ขาดความยุติธรรม
- ๒. ไม่เป็นนักประชาธิปไตย ไม่ยอมรับความคิดเห็นของผู้น้อย
- ๓. ชอบการประจบสอพลอ เอาดีแต่ตัวเอง
- ๔. เจ้ายศเจ้าอย่าง วางตัวเป็นนายเหนือ กุหมื่นผู้น้อยโดยเข้าใจว่าต่ำกว่าตน
- ๕. เห็นแก่ตัวจนน่าเกลียด และเห็นแก่พวกพ้อง
- ๖. คอยจับผิด เวลาตรวจงานก็ตำหนิแต่ส่วนเสีย ชอบฟ้องความผิดของผู้น้อย
- ๗. มีใจอิจฉาริษยาผู้น้อย ไม่ส่งเสริมผู้น้อย เกรงผู้น้อยจะดีกว่าตน
- ๘. ชอบเสพสุรา
- ๙. ชอบเล่นการพนัน
- ๑๐. ชอบของกำนัล อามิสสินจ้าง
- ๑๑. มีความรู้ไม่ก้าวหน้าทันสมัย และไม่ยอมปรับปรุงตัว
- ๑๒. เอาเรื่องส่วนตัวปนกับราชการ ชอบให้ภรรยาเข้ามามีอำนาจเหนือผู้น้อย
- ๑๓. เผด็จการ

๑๔. ขาดพรหมวิหาร ๔
๑๕. รับแต่ความดี ความผิดให้ผู้น้อย
๑๖. ใช้อำนาจกดขี่ผู้น้อย ขู่เข็ญทุกหนทุกแห่ง
๑๗. พுகจาขาดความสุภาพอ่อนโยนต่อผู้น้อย
๑๘. ทำงานตามอารมณ์ แสดงความฉุนเฉียว หรือใช้คำพูดที่รุนแรงต่อผู้น้อย
๑๙. ขาดวัฒนธรรมอันดีงาม
๒๐. เจ้าระเบียบ ตรงเผง ไม่ผ่อนสั้นผ่อนยาว
๒๑. เป็นคนหยาบ ทุบตีหัวง่าย
๒๒. ใช้ลูกเมียเป็นเครื่องมือหาเงินเข้ากระเป๋า โดยให้ลูกและเมียเข้ามาทักทาย
ในงาน และร่วมกันช่วยเหลือคนประจบสอพลอเป็นพิเศษ
๒๓. สั่งงานให้ผู้น้อยทำจนหัวบ่น
๒๔. เป็นคนเจ้าชู้
๒๕. ขาดการวางโครงการในการทำงาน
๒๖. เบียดเบียนผู้น้อย
๒๗. ชอบรับปากแต่ไม่ทำจริง ไม่มีวาจาสัตย์
๒๘. คิดว่าตนมีความสามารถแต่ผู้เดียว
๒๙. ขาดบุคลิกลักษณะที่ดี (good personality)
๓๐. ไม่รับผิดชอบงานในหน้าที่ของตน
๓๑. มีความอาฆาตพยาบาท
๓๒. ใช้อำนาจเกินขอบเขต
๓๓. ไม่เคยไปเยี่ยมเยียนผู้น้อย ไม่สนใจความเป็นไปของผู้น้อย
๓๔. มีลัทธิลคมในเป็นที่น่าสงสัย ไม่ยอมเปิดเผยเอาอำนาจราชการมาบังคับ
ผู้น้อย
๓๕. ละทิ้งหน้าที่ราชการ
๓๖. ใช้อำนาจหน้าที่เป็นโล่บังหน้าหาประโยชน์ส่วนตัว

๓๗. ตั้งตัวเป็นนายทุน หาผลประโยชน์จากผู้น้อยอย่างซุกเลือกซุกเนื้อ
๓๘. ต้องการความดีความชอบ เอาหน้าคนเดียว ไม่คำนึงถึงความยากลำบากของผู้น้อย
๓๙. เป็นคนมีปฏิภาณต่ำ ขาดสมรรถภาพในการทำงาน
๔๐. ไม่ส่งเสริมความดีของผู้น้อยที่อุตสาหะทำขึ้นด้วยความเหน็ดเหนื่อย
๔๑. ไม่เคยยอมเสียสละ
๔๒. พูดยาเสพติด ไม่แน่นอน
๔๓. ไม่สนับสนุนผู้ช่วยให้แสดงความสามารถ
๔๔. ชอบเบียดบังผลประโยชน์ของราชการมาเป็นของตน
๔๕. ชอบประจานความผิดของผู้น้อยในที่ชุมนุมชนให้เสียกำลังใจ
๔๖. หาทางกลั่นแกล้งผู้ที่ไม่เอาของกำนัลมาให้
๔๗. ไม่ให้ความช่วยเหลือ มีแต่ซ้ำเติม
๔๘. บางโอกาสเกรงครัด บางโอกาสหย่อนยาน
๔๙. เป็นคนเก็บตัว ไม่ชอบต้อนรับคน
๕๐. ใจตีมากเกินไป มักผ่านเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปจนในที่สุดกลายเป็นเรื่องใหญ่
๕๑. หลักฐานการเป็นอยู่ไม่ดี
๕๒. ชอบให้ผู้น้อยพินอบพิเทาในที่สาธารณะ
๕๓. ยอมจำนนผู้ที่รู้จักว่า และข่มขู่ผู้รู้เท่าไม่ถึงการณ์
๕๔. ชอบให้ผู้น้อยยกย่อง
๕๕. ชอบพูดว่ากล่าวจู้จี้จ้อไชย ๆ
๕๖. ชอบหาสมัครพรรคพวกไว้ทำลายฝ่ายตรงข้าม
๕๗. ชอบเอาภารโรง และของราชการไปใช้ส่วนตัว
๕๘. กุมอำนาจไว้คนเดียว ไม่ยอมแบ่งงานให้ผู้น้อยทำ
๕๙. ชอบทำงานอยู่กับที่ ไม่ยอมออกตรวจโรงเรียน
๖๐. มีนิสัยชอบขอ คนมักได้

๖๑. ชีวิตภายในกรอบรั้วไม่ค่อยจะราบรื่น
๖๒. ชอบแสดงตนใหญ่โตกับคนอื่น ๆ ต่อหน้าผู้น้อยทำให้ผู้น้อยหนักใจ
๖๓. ไม่ตรงต่อเวลา ชอบมาทำงานสาย ไม่สนใจใต้อาตามทุกซัซซึ ตลอดจนหน้าที่การงานของผู้น้อย
๖๔. ชอบมองคนในแง่ร้าย
๖๕. เป็นคนชอบเอาหน้าเอาตา
๖๖. ชอบสร้างระเบียบและออกคำสั่ง
๖๗. ไม่เปิดโอกาสให้ผู้ใดซักถาม ชอบพูดในทำนอง “ศอกกลับ”
๖๘. ทำตนเป็นผู้รู้ดีไปหมดทุกอย่าง
๖๙. ทำเฉยเมยกับผู้น้อยในบางครั้ง
๗๐. ไม่ให้ความช่วยเหลือหรือแนะนำเกี่ยวกับงาน
๗๑. ไม่รู้จักแพ้รู้จักชนะ
๗๒. สุขภาพไม่สมบูรณ์
๗๓. ชอบแต่ติ ไม่มีการชม
๗๔. ยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อให้ตนมีอำนาจ
๗๕. คอรัปชั่นเพื่อความร่ำรวยของตนเอง
๗๖. ไม่มีความคิดริเริ่ม (initiative)
๗๗. การทำงานเป็นผักชีโรยหน้า
๗๘. ไม่รับการเคารพจากผู้น้อย
๗๙. ชอบประจบสอพลอคนที่มีความอำนาจเหนือตน
๘๐. ไม่ติดตามผลงาน (no follow-up)

๙ นักบริหารการศึกษาต้องเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสอน

PATTERN OF TEACHING

“Herbart’s Method” เป็นวิธีการสอนของนักการศึกษาชาวเยอรมัน (ค.ศ. ๑๗๗๖-๑๘๔๑) ได้ให้ทัศนะว่า.... “คนจะเรียนรู้อะไรนั้นจะต้อง สนใจสิ่งที่มาเร้าให้สนใจในเรื่องนั้นเสียก่อน เมื่อมีสิ่งมาเร้าให้สนใจก็ เกิดความตั้งใจอยากเรียนรู้ แล้วก็เริ่มเรียนรู้ไป เมื่อได้ความรู้มาก็ต้องมี การทบทวน หรือ ขยายความรู้โดยการ เปรียบเทียบกับสิ่งที่รู้แล้ว ย่อมทำให้ความรู้กว้างขวางชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อเริ่มจบตอนหนึ่งก็ควร มีการ สรุปความเอาไว้ แล้วลองเอาความรู้ ไปใช้ เป็นประโยชน์ เป็นการชักจูงความเข้าใจและให้เห็นผลประโยชน์ของการที่เรียนรู้ไปด้วย” ซึ่งทำให้เกิดการสอนแบบขั้นบันได ซึ่งเรียกว่า การสอนตามขั้นทั้ง ๕ ซึ่งดำเนินการสอนไปตามลำดับดังนี้ คือ

ขั้นที่ ๑ ขั้นเตรียม (Preparation) มีความมุ่งหมายเพื่อเร้าความสนใจ มุ่งจุดสนใจมาที่บทเรียนในเรื่องที่ครูจะสอนต่อไป

ขั้นที่ ๒ ขั้นสอน (Presentation) ครูเริ่มสอนเพื่อให้นักเรียนรู้เรื่องของบทเรียนนั้น ๆ ขั้นนี้ขึ้นอยู่กับแบบการสอนหรือกระบวนการสอนแบบต่าง ๆ อาจเลือกใช้วิธีใดก็ได้ตามความเหมาะสม ส่วนมากใช้วิธีซักถาม

ขั้นที่ ๓ ขั้นทบทวนหรือเปรียบเทียบ (Association) เมื่อสอนจบครูก็มีการทบทวน เปรียบเทียบกับความรู้เก่าที่มีอยู่เดิมเพื่อชี้ข้อแตกต่าง ข้อคล้ายคลึง เพื่อให้เข้าใจบทเรียนมากขึ้น กว้างขวางขึ้น

ขั้นที่ ๔ ขั้นสรุป (Generalization) คือ ขั้นสรุปบทเรียนไว้เป็นตอน ๆ สำหรับจะได้จดจำเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นความรู้ต่อไป

ขั้นที่ ๕ ขั้นใช้ (Application) ครูชักจูงความเข้าใจของนักเรียนว่าจะสามารถนำความรู้ที่เรียนไปแล้วไปใช้เป็นประโยชน์ได้เพียงใด

วิธีสอนตามแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) หรือที่เรียกว่า Method of Intelligence เป็นวิธีสอนที่เกิดขึ้นใหม่จนหลายคนเรียกว่า “วิธีสอนแผนใหม่” วิธีการสอนแบบนี้มีแนวความคิดอยู่ว่า การศึกษานั้นเป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์มิใช่เป็นแต่เพียงศิลปเท่านั้น เพราะเป็น ความจริง มี เหตุผล มีหลักเกณฑ์ตามแบบวิทยาศาสตร์ ผล ต่างๆ ที่เกิดจากการเรียน การสอน ก็ย่อมมีสาเหตุของมันเป็นเรื่อง ๆ ไป นักการศึกษาได้ใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์ทดสอบดูเกี่ยวกับการเรียนรู้ของคนเราจนทราบสาเหตุและผล และได้พบความจริงว่าการศึกษานั้นเป็นวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่ง ซึ่งจำเป็นต้องนำวิธีการทดลอง หรือวิธีการของวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยในการดำเนินงานเป็นต้น

คนคิดค้นหาความรู้ใหม่ๆ กันขึ้นมาได้อย่างไร ? (นิวตัน คิดค้น พบว่าโลกมีแรงดึงดูดได้เนื่องจากการที่ผลแอปเปิ้ลหล่นลงมาใส่ศีรษะ) อาจจะสรุปแบบวิธีการที่นักวิทยาศาสตร์คิดค้นหาความรู้ออกเป็นขั้น ๆ ตามลำดับดังนี้

ก. เกิดปัญหา (Problem)

ข. ตั้งสมมุติฐาน (Hypothesis) เพื่อเข้าปัญหา คือการเดาที่มีเหตุผลอันน่าเชื่อถือ

ค. ดำเนินงานทดลองไปตามสมมุติฐาน

ง. แสดงผลงานที่รวบรวมได้

จ. รวบรวมความรู้ทั้งหมดไว้เป็นแนวทางใหม่ๆ ต่อไป

คนเราตามปกติก็มีวิธีการหาความรู้แบบนี้เช่นกัน เพราะเมื่อมีปัญหามาข้อใจมากระทบตัวแล้ว ก็มีความกระตือรือร้นที่จะทำงาน ปัญหาจึงเป็นเรื่องบีบคั้นให้กระตุ้นให้คนค้นหาความรู้ ทำให้เกิดความสนใจและตั้งใจอย่างแท้จริงที่จะแก้ปัญหานั้น ๆ ปัญหาต้องใช้วิธีเข้าหลาย ๆ อย่างจนสำเร็จ เมื่อแก้ได้ก็เป็นความรู้ขึ้นมาก หลักการหาความรู้แบบนี้ นักการศึกษาปัจจุบัน จึงได้นำมายึดถือเป็นแบบการสอนใหม่ ปรับปรุงใหม่เพื่อให้ได้เป็นแบบของการสอนจริง ๆ และลำดับเป็นขั้นได้ดังต่อไปนี้

๑. **ขั้นตั้งปัญหา (Location of Problem)** ในการสอนทุกครั้งจึงต้องทำให้เกิดปัญหากับผู้เรียน คือทำให้นักเรียนเกิดปัญหา เกิดสนใจ อยากรู้ อยากเห็น อยากกระทำกิจกรรมในบทเรียนนั้น ๆ ตัวอย่างวิธีการที่จะส่งเสริมขั้นนี้ เช่น

- ก. เอาอุปกรณ์ของจริง ของจำลอง มายั่ว ให้สนใจ ตัดแปลงกิจกรรมจากเรื่องที่เรียนมาใช้
- ข. หาอุปกรณ์ แสดง ให้ดู เช่นสอนเรื่องไอน้ำ ครูก็ต้มน้ำให้ดู
- ค. Trip คือพาไปดูเรื่องในบทเรียน เช่นจะสอนเรื่องสวนครัวก็พาไปดูสวนครัวที่บ้าน ที่โรงเรียนก่อน
- ง. Direct Experience คือให้เด็กลงทำจริง ๆ มีประสบการณ์จริง ๆ ก่อน
- จ. จากการสนทนาหรือเล่านิทาน ครูอาจพูดคุยกับเด็ก กล่อมให้สนใจในบทเรียนจนเกิดปัญหาขึ้น

๒. **ขั้นแยกปัญหาวางแนวการเรียน (Setting up the Hypothesis)** เมื่อเด็กมีปัญหา คุยกับนักเรียนก็จะต้องแยกแยะปัญหาออกไปให้กว้าง จะได้แก้ได้สะดวกยิ่งขึ้น เมื่อปัญหามาก และเด็กเข้าใจหมด เด็กก็ได้ความรู้มาก ขั้นนี้คือขั้นแยก เนื้อเรื่องที่สอนออกไปตามกำหนดที่ครูจะสอน จะต้องช่วยให้เด็กสนใจ พยายามแยกปัญหาวางให้คลุมไปตลอดเนื้อเรื่องที่ครูเตรียมมาจะสอน แล้วให้เด็กเข้าปัญหาหรือแบ่งงานกันทำต่อไป มีวิธีการที่พอจะทำได้ก็คือ

- ก. อภิปรายกันระหว่างครูกับนักเรียน
- ข. วางโครงการให้เด็กนักเรียน ในกรณีที่เด็กอาจเลืกเกินไปไม่เข้าใจพูดจา อาจแบ่งงานให้ไปทำเป็นเรื่อง ๆ มาเลย

๓. **ขั้นค้นคว้าหาความรู้ ขั้นทำงานหรือขั้นทดลอง (Experiment)** คือขั้นการเรียนรู้ของเด็ก-การหาความรู้ แต่เดิมเราใช้การถาม-ตอบ ระหว่างครูกับนักเรียน ซึ่งเด็กจะไม่ได้รับความรู้อันแท้จริงเลย ปัจจุบันเรามุ่งส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากการกระทำจริงมากกว่า เพราะเด็กจะได้ความรู้อันแท้จริง เพิ่มโอกาสให้ได้เรียนรู้ทั้งทางอารมณ์ สังคม

และทางกายพร้อมกันไปด้วย ดังนั้นนอกจากการเรียนรู้ จากการกระทำจริงในบทเรียนแล้ว วิธีการอื่นๆ ที่พอจะช่วยได้บ้าง เช่น

- (๑) Trip คือการเดินทางไปหาความรู้นอกสถานที่เป็นครั้งคราว เช่นจะเรียนเรื่องการจราจร ก็ไปดูการทำงานของตำรวจจราจร
- (๒) ไปได้ถามผู้รู้ แสวงหาจากผู้อื่น จากสมาชิกในครอบครัว คนใกล้เคียง
- (๓) ใช้วิทยากร ให้รู้จักเชิญวิทยากรเข้ามาให้ความรู้ จะได้รู้จักการเชิญ ได้รับบทเรียนทางสังคมด้วย
- (๔) ค้นคว้าจากตำรา เหมาะสำหรับนักเรียนโตๆ
- (๕) หาความรู้จากการดูรูปในหนังสือ ตำราที่เกี่ยวกับบทเรียนของตน
- (๖) จากการวาดภาพ ให้เด็กวาดเอง เป็นการฝึกทางศิลปะไปด้วย
- (๗) การประดิษฐ์อุปกรณ์ต่างๆ อาจพับกระดาษ บั้น ประดิษฐ์เศษผ้าเป็นเรื่องในบทเรียน
- (๘) ใช้การบอกเป็นขั้นสุดท้าย เมื่อหาวิธีอื่นไม่ได้แล้วแต่ควรเป็นบอกให้ทำเอง โดยถือหลัก Learning by doing เป็นสำคัญที่สุด

๕. **ขั้นรวบรวมและแสดงผล (Analysis of data)** เป็นขั้นที่ได้รวบรวมความรู้ของตัวเองทั้งหมดที่ได้จากการเรียน แล้วแสดงออกมาให้ทุกคนทราบ อาจใช้วิธี

- ก. นิทรรศการ แสดงผลงานทางด้านวัตถุ
- ข. แสดงผลงานทางการอภิปราย เป็นการฝึกให้เด็กพูดเป็น ฟังเป็น รายงานการหาความรู้ และงานของตนให้เพื่อนฟัง
- ค. สาธิต เป็นกิจกรรมบางอย่างที่พอจะทำได้
- ง. แสดงละคร เล่นเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมา ให้นักเรียนฝึกหัดพูดเป็นเรื่อง แสดงบทบาทตามเรื่อง

๕. **ขั้นวัดผลหรือสรุป** เมื่อจบบทเรียนหนึ่งก็ควรมีการสรุปหรือวัดผลเรียนที่หนึ่ง จะได้ทราบความรู้ของเด็ก ผลแห่งการสอน เพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป ขั้นนี้ควรมีกิจกรรมเหล่านี้คือ

- (๑) เปิดอภิปรายกันทั้งชั้นอีกทีหนึ่ง ใครมีปัญหาอะไรขาดตกบกพร่องก็ถามกัน
- (๒) ให้ทุกคนออกดูผลงานต่าง ๆ ของเพื่อนฝูงทุกคน จะได้รับทราบความรู้ที่ผู้อื่นได้กระทำไว้ ถ้าเด็กเขียนหนังสือได้ก็ให้จดความรู้นั้น ๆ ลงไว้ในสมุด แล้วครูตรวจดูอีกทีหนึ่ง เพื่อให้ทุกคนได้รับความรู้เต็มที่ครบตามบทเรียน
- (๓) วัดผล ครูอาจวัดได้ ๒ แง่ คือ

ก. วัดจากการทำงาน โดยเฉพาะสำหรับชั้นเด็กเล็ก ว่าเด็กหาความรู้ได้จริงไหม แค่นั้น การให้คะแนนก็ให้ไปตามความจริงที่ครูสังเกตได้จากเด็กทุกทาง

ข. การสอบ (Test) เมื่อจบบทเรียนก็ต้องมีการสอบ แต่อย่าลืมว่าเราต้องวัดทุก ๆ ด้าน คือทั้งทางสติปัญญา อารมณ์ กาย และทางสังคม

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า วิธีการสอนทั้งสองแบบซึ่งถือกันว่าเป็นแม่บทใหญ่ ๆ นี้ ต่างก็มีวิธีดำเนินการสอนต่างกันออกไป และแต่ละชั้นก็มีจุดมุ่งหมายต่างกัน สำหรับการที่จะทำให้การสอนดำเนินไปตามความมุ่งหมายแต่ละชั้นนั้น ครูก็ต้องมีวิธีการสอนหรือแบบการสอนเป็นแบบ ๆ ไปอีก จัดเป็นส่วนรวมของแม่บทใหญ่ วิธีสอนต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็นส่วนรวมเหล่านี้เรียกกันว่า “กระสวนของการสอน” (Pattern of Teaching) เป็นวิธีสอนต่าง ๆ ดังนี้

๑. **แบบการสอนที่ใช้ครูเป็นศูนย์กลาง** (Teacher Centric Pattern) แบบนี้ครูเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับตัวครูเท่านั้น เช่น

- ก. **วิธีท่องจำ** (Recitation Method) ครูมอบงานให้เด็กไปท่องจำบทเรียนมา ครูเป็นผู้กะ สั่งให้เด็กไปท่องแล้ว มาท่องให้ฟังในชั้น หรือสอบเพื่อทดสอบความจำของเด็ก

- ข. **วิธีถามตรง (Question answer Method)** ครูถามแล้วนักเรียนตอบไปที่ละประโยคๆ ตามบทเรียน
- ค. **ครูแสดง (Teacher Demonstration)** ในขณะสอบ ครูก็มีการแสดงเป็นผู้กระทำกิจกรรมต่างๆ ในบทเรียน นักเรียนได้แต่นั่งดูเฉยๆ เท่านั้น
- ง. **ปาฐกถา (Lecture)** ครูพูด บอก คนเดียว
- จ. **จากฝึก (Drill)** คือการทำซ้ำๆ กันหลายๆ ครั้งเพื่อความชำนาญ โดยครูเป็นผู้กำหนดหรือมอบหมายให้ทำได้
- ฉ. **การสอบ (Civing Test and Examination)** นับว่าเป็นการสอบแบบหนึ่ง คือเป็นการช่วยกระตุ้นให้นักเรียนไปเตรียมตัวมาตอบคำถามเป็นการรื้อฟื้นความจำช่วยให้นักเรียนรู้ไปในคำถามนั้นด้วย
- ช. **ครูอ่านให้ฟัง (Reading by Teacher)**
- ซ. **ครูเล่านิทาน (Story Telling by Teacher)** ใช้การเล่านิทานเข้าแทรกเป็นเครื่องประกอบการสอนแทนเนื้อหาวิชาตรงๆ
- ณ. **การให้บ้าน (Assignment of Home Work)** คือการมอบงานให้ไปทำที่บ้าน เพื่อให้เด็กมีโอกาสไปเรียนรู้จากภายนอก รู้จักค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ฯลฯ

๒. **แบบการสอนที่ใช้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Pupil Centric Pattern)** การสอนปัจจุบันนี้หันมาสนใจต่อตัวนักเรียนมากขึ้น ตามแนวคิดที่ว่า “การเรียนรู้เป็นเรื่องของเด็ก และการสอนเป็นเรื่องของครู” ในบทเรียนหนึ่งๆ นั้น นักเรียนเป็นผู้เรียน ดังนั้นการสอนก็ควรให้โอกาสนักเรียนได้เรียนรู้ให้มากที่สุด เนื้อวิชาที่สอนก็มุ่งแต่สิ่งที่เด็กจะสนใจ การเรียนก็ให้เป็นการกระทำของเด็กเอง แบบนี้ทำให้เกิดวิธีสอนย่อยๆ ออกไป คือ

- ก. **วิธีการทดลอง (Laboratory Method)** ให้เด็กได้ทดลอง ได้กระทำกิจกรรมในบทเรียนโดยตรง วิธีการสอนแบบนี้ได้เปลี่ยนเป็นแบบ (Daltal Plan

และ Winnetka Plan) คือจะงานให้นักเรียนได้กระทำตามโครงการที่ครู
กะให้

ข. วิธีสอนแบบโครงการ (Project Method) แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ

๑. แบบเฉพาะ เป็นวิธีสอนแต่ละวิชา แต่ละเรื่องไป โดยครูกำหนดงานให้
ทำ แล้วให้นักเรียนแยกย้ายกันไปทำหรือค้นคว้า

๒. แบบทั่วไป เป็นโครงการทั่วไปของครูที่จะให้นักเรียนได้เรียนในโรง
เรียน ครูจึงต้องวางโครงการเอาไว้ว่า จะให้นักเรียนได้เรียนรู้สิ่งใด และอย่างไรบ้าง แบ่ง
ออกเป็น ๔ ส่วนคือ

๑. Play Project โครงการเล่น ได้แก่กำหนดการที่มุ่งจะให้เด็กเรียนจากการ
เล่น เช่น การแสดง นาฏกรรม กีฬา การร้องรำทำเพลง

๒. Excursion Project โครงการท่องเที่ยว กำหนดการที่จะนำนักเรียนไป
ศึกษานอกสถานที่

๓. Stories Project เกี่ยวกับการแสดงทางวาจา จากบทเรียนประเภทวรรณ-
คดี เขียน เรียงความ ตลอดจนร้องรำ และศิลปะต่างๆ

๔. Hand Project เกี่ยวกับใช้มือ ฝึกที่จะให้ได้ใช้มือในการใช้เครื่องมือ
ต่างๆ ตลอดจนการ สร้าง การ ผลิต ทั่วไปด้วย

ค. วิธีสอนแบบนาฏกรรม (Dramatic Method) เป็นวิธีการสอนที่จะให้นัก
เรียนได้แสดงกิจกรรม ในเนื้อเรื่องที่จะเรียนในรูปละคร โดยการสมมติให้นักเรียนเป็นตัวละคร
ในเรื่องนั้นๆ วิธีการนี้เราพึงเล็งวิธีการแสดงมากกว่าผล เพื่อจะให้เด็กได้มีมารยาท
ในการเล่น เพราะเป็นการเรียนรู้ไปด้วย เพราะก่อนจะมาแสดง เด็กจะต้องเข้าใจถึงหน้าที่
และบทบาทต่างๆ ของตัวละครมาแล้ว เป็นโอกาสที่จะได้ศึกษาเรื่องนั้นๆ ด้วย

๓. การสอนแบบร่วมงานเป็นคณะ (Cooperation group Pattern) เนื่องจาก
มีแนวคิดที่ว่า คนอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ และเป็นเรื่องของสังคม งานจะสำเร็จลุล่วงไป
ด้วยดีได้ก็ด้วยการร่วมมือกันทำงาน คนเราจึงควรทำงานด้วยกัน แนวการสอนซึ่งได้พึง

สิ่งมาที่จะให้การเรียนรู้ การสอนนั้น เกิดจากการร่วมมือกันทำงานกันทั้งชั้น ทำให้เกิดวิธีสอนดังต่อไปนี้

ก. (Socialized Recitation) โดยการจำแนกการท่องมาเป็นวิธีการ แต่ไม่ใช่ท่องตามปกติ แต่เป็นการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของหลายๆ คน ครูอาจกำหนดหัวข้ออะไรขึ้นมาหัวข้อหนึ่ง แล้วให้แต่ละคนไปหาข้อคิดเห็นมาแสดงหน้าชั้นหลายๆ คนคิดเห็นด้วยกัน

ข. การอภิปรายเป็นคณะ (Group Discussion) มีวิธีหลายแบบด้วยกัน การสอนแบบนี้ก็โดยการตั้งปัญหาขึ้นมาแล้วให้ทุกคนไปหาข้อเท็จจริง หาความรู้ แล้วนำมาแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกันตามเหตุผล วิธีนี้จะช่วยฝึกหัดให้นักเรียนได้มีการทำงานร่วมกัน มีการตกลงยินยอมกันตามเหตุผล การจัดแบ่งงานกันทำ และขั้นสุดท้ายก็คือการรวบรวมความคิดเห็นที่เหมาะสมเป็นเรื่องราวอื่นๆ ต่อไปอีก

ค. Teacher-Pupil Planning ครูกับนักเรียนร่วมกันวางแผนโครงการในบทเรียน มีการกะงานร่วมกัน เรียนร่วมกัน และวัดผลร่วมกัน ทั้งนี้ในชั้นแรกจะต้องมีการวางแผนแนวทางที่จะเรียนเพื่อหาประสิทธิภาพให้นักเรียน เมื่อได้เรียนแล้วก็รวบรวมความรู้ที่ได้มาร่วมกัน วัดผลของคามองงามของนักเรียนร่วมกัน วิธีนี้เป็นการช่วยให้นักเรียนได้มีความรู้สึกทางประชาธิปไตยมากขึ้น เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ปรับปรุงตัวให้เข้ากับคณะฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตาม ฝึกหัดให้รู้สึกรับผิดชอบมากขึ้น

กระสวนของการสอน

(Patterns of Teaching) โดย— อรรถน์ วัฒน สุนทรพงศ์
(หน้าที่ของการสอน คือ การจะให้เด็กเจริญงอกงามไปในแนวจุดหมายของการศึกษา.....เฮนรี เจ ออตโต)

Patterns of Teaching หมายถึงการสอนแบบต่าง ๆ พอจะรวบรวมเป็นแบบ ๆ และแต่ละแบบนั้นก็อาจแตกแยกออกเป็นวิธีย่อย ๆ ละเอียดมากขึ้นอีก ดังมีแบบต่าง ๆ พอที่จะรวบรวมให้เห็นได้ดังนี้.—

I แบบการสอนที่ใช้ครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher Centric Pattern)	II แบบการสอนที่ใช้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Pupil Centric Pattern)	III แบบการสอนแบบร่วมมือเป็นคณะ (Cooperation Group Pattern)
(แบบเติมและแบบเก่า ๆ) ก. วิธีท่องจำ (Recitation Method) คือวิธีสอนที่ครูมอบงานให้นักเรียนไปท่องจำบทเรียนมา หรือสอบเพื่อทดสอบนักเรียน ความจำมี ๑. Rote จำอย่างนกแก้ว ๒. Critical จำโดยหาเหตุ ผล	ก. วิธีการทดลอง (Laboratory Method) เป็นวิธีห้องทดลองแบ่งห้องเป็นวิชา ๆ ไป มีหลายแบบด้วยกัน เช่น ๑. แบบ Dalton Plan ๒. แบบ Winnetka ๓. แบบ Spring field	(แบบใหม่ที่รวมแบบที่ I และ II) ก. การอภิปรายเป็นคณะ (Group Discussion) วิธีใช้เมื่อเกิดปัญหา (Problems) ขึ้นมาแล้วให้ทุกคนไปหาข้อเท็จจริง หรือความรู้ตัวเอง แล้วนำมาแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกันตามเหตุผล

๓. Creative จำโดยอาศัยความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ ๔. Reverie จำโดยฟังเพื่อขาดหลักเกณฑ์	ข. วิธีสอนแบบโครงการ (Project Method) เป็นวิธีสอนแบบกิจกรรมทำงานเป็นหน่วยงานจะต้องทำงานร่วมกัน ค้นคว้าร่วมกัน และมีครูช่วยเหลือ	การอภิปรายเป็นคณะ^๕หรือ^๕เป็นวิธีการอภิปรายหลายแบบด้วยกัน เช่น ๑. Panel Discussion ๒. Symposium Forum ๓. Lecture Forum
๕. วิธีถามตอบ (Question answer Method) คือวิธีที่ครูถามแล้วให้นักเรียนตอบทีละประโยคๆไปตามบทเรียน	Project Method เขาแบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ:— ๑. Play Project โครงการเล่น ๒. Excursion Project โครงการท่องเที่ยว ๓. Stories Project เกี่ยวกับการแสดงทางวาจา ๔. Hand Project เกี่ยวกับการใช้มือ	๖. Socialized Recitation เป็นวิธีกระทำอย่าง social work โดยการจับแนวการทำงานมาเป็นวิธีการ แต่ไม่ใช่เป็นการท่องเที่ยวตามปกติ หากเป็นการแสดงออก ซึ่งความคิดความเห็นของหลาย ๆ คน
๖. ปาฐกถา (Lecture) เป็นวิธีที่ครูพูดและเป็นผู้บอกคนเดียว ๗. ครูเป็นผู้แสดง (Teacher Demonstration) เป็นวิธีที่ครูสอนซึ่งครูเป็นผู้กระทำฝ่ายเดียว หรือสาธิตให้ดู	๗. วิธีสอนแบบนาฏกรรม (Dramatic Method) เป็นวิธีการสอนที่จะให้เด็กได้แสดงกิจกรรมในเนื้อเรื่องที่จะเรียนในรูปละคร	เป็นวิธีจากกลุ่มเล็กมาหากลุ่มใหญ่ เป็นวิธีที่ครูช่วยเหลือเด็กเป็นรายบุคคลหรือราย group เพราะวิธีนั้นหนักไปในทาง Unit Teaching
๘. จากฝึก (Drill) เป็นวิธีทำซ้ำๆ ซากๆ หลายครั้งเพื่อความชำนาญเด็กทำตามครูอย่างแบบฝึกหัด		๘. Teacher Pupil Planning ครูกับนักเรียนร่วมกันวางโครงการในบทเรียน โดยการทำงานร่วมกัน และ

แบบ I Teacher Centric Pattern	แบบ II Pupil Centric Pattern	แบบ III Cooperation Group Pattern
ฉ. การสอบ (Giving test) เป็นวิธีที่ครูให้งานเด็ก เด็กไม่รู้ไม่ช้ออะไร เด็กทำตามทีมอบให้ ช. ครูอ่านให้ฟัง (Reading by Teacher) เป็นวิธีการสอนโดยการที่ครูนำหนังสือมาอ่านให้เด็กฟัง ซ. ครูเล่านิทาน (Story telling by Teacher) เป็นวิธีสอนอย่างครูล้ำเร็วเองให้เด็กฟัง ฅ. การให้การบ้าน (Assignment or Home-work) เป็นวิธีมอบงานให้ไปทำที่บ้าน หรือกำหนดงานให้เด็กไปทำ วิธีตั้งแต่ ก. ถึง ฉ. น เป็นวิธีการสอนที่เพิ่งเล็งถึงตัวครูเป็นสำคัญ	นอกจากยังมีแบบวิธีสอนพิเศษอีก เช่น 1. Pupils Demonstration (การสาธิตของเด็ก) 2. Lecture Discussion (การอภิปรายภายหลังเลกเชอร์) 3. Remedial Teaching (สอนพิเศษพวกอ่อนเป็นพิเศษ) 4. Interview (วิธีสัมภาษณ์) 5. Individual Project (มอบงานให้ตามถนัดแต่ละบุคคล) 6. Oral Reading by students (อ่านไปโดยนักเรียน แล้วรายงานด้วยปาก) 7. Report by members (มอบงานให้ไปอ่านแล้วรายงานให้ทราบ)	วัตถุประสงค์ร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน เมื่อได้สร้างโครงการแล้วร่วมกันทงชั้น เมื่อจบจะหมดเวลาจะช่วยกันสำรวจว่าแต่ละชั้นรู้อะไรช่นบ้าง เมื่อถึงเคบกวรอง เพอจะเตเกไขเพอจะให้เกิด individual growth เป็นวิธีให้เกิด Democratic Social Adjustment และช่วยให้เด็กได้สำรวจตนเองได้ที่สุด

ในขบวนการเรียนของเด็กเป็นวิธีที่ไม่
เหมาะกับเด็กเล็กๆ มากนัก ครูจะต้อง
พิจารณาให้เหมาะสมกับวัยและชั้นของเด็ก

เราจะเห็นได้ว่า วิธีสอนแบบ
ปาฐกถา (Lecture Method) นั้น เป็น
วิธีที่ครูเป็นผู้สักริยายเดี่ยวส่วนเด็ก
ผู้ฟังนั้นเป็น อภิรยา ไป จึงเป็นวิธีไม่
เหมาะสมกับเด็กเล็กๆ เสียเลย วิธีสอน
แบบปาฐกถา จะเหมาะสมในโอกาส
ดังนี้:—

๑. ใช้เมื่อจะทบทวนความจำพื้นฐาน
เพื่อจะเรียนต่อไป
๒. ช่วยในการค้นคว้าในการอ่าน
ของเด็ก โดยครูเล่าแนวเรื่องให้
ไปอ่านมา
๓. ใช้ในเมื่อต้องการประหยัดเวลา

แบบ I Teacher Centric Pattern	แบบ II Pupil Centric Pattern	แบบ III Cooperation Group Pattern
๔. ใช้เมื่อเวลาให้งานเด็ก ซึ่งจะต้องอธิบายให้เข้าใจว่า จะต้องทำอย่างไร ๕. ใช้เมื่อต้องอธิบายความเป็นที่แท้จริง หรือแก้ idea ที่ผิดพลาดของชั้น ๖. เมื่อต้องการจะสรุปหรือทบทวนเรื่องที่แล้วมา ๆ ล ๆ		

การสอนแบบหน่วย

การสอนแบบหน่วยเป็นการปฏิวัติทางการศึกษา กล่าวคือ ได้เปลี่ยนสภาพจากการสอนแบบกางหนังสืออ่านไปที่ละหน้า ๆ หรือจากการสอนแบบมุ่งเอาวิชาเป็นเนื้อหาสำคัญอย่างเดียวมาเป็นการสอนที่ถือเด็กและกิจกรรมของเด็กเป็นใหญ่ มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการทั้งทางสมอง, ทางกาย, อารมณ์ และสังคมด้วย

หน่วยกิจกรรม พุทธสัน ๆ ก็คือ องค์การเนื้อเรื่องและกิจกรรมที่มุ่งจะให้ความรู้และผลิตผลิตผลแก่เด็กในการเรียน หน่วยการสอนไม่ว่าจะแตกต่างกันอย่างไรในชื่อที่เรียกกันในเรื่องหรือในวงแคบหรือกว้าง (scope) จะมีเนื้อหาอันเป็นรากฐานสำคัญอยู่ ๔ ประการ คือ—

- ๑) ความมุ่งหมายที่เด่นชัด
 - ๒) ความสัมพันธ์ของวิชาต่าง ๆ
 - ๓) กิจกรรมของนักเรียน
 - ๔) วัสดุที่จำเป็นและสำคัญในการเรียน เพื่อช่วยเป็นวิธีทางนำไปสู่จุดมุ่งหมาย
- การเตรียมหน่วยกิจกรรมก่อนสอน สิ่งต่อไปนี้เป็นแต่เพียงข้อแนะไม่ได้บังคับตายตัว
๑. เลือกหน่วยที่จะสอน จะต้องเข้าใจแผนการของหน่วยใหญ่ และทราบความสัมพันธ์ติดต่อกันของหน่วยย่อยแต่ละหน่วยก่อนอย่างแจ่มชัด
 ๒. ต้องมีความมุ่งหมายที่เด่น
 ๓. ทำโครงเนื้อเรื่อง (Outline of content) จะตั้งเป็นปัญหาหรือคำถามต่าง ๆ เป็นตอน ๆ ไปก็ได้
 ๔. ต้องสำรวจให้แน่ใจว่ากิจกรรมที่จะใช้ในการสอนตรงกับความมุ่งหมาย และเนื้อเรื่องของหน่วย และมีต่าง ๆ ชนิด
 ๕. ต้องรวบรวมหนังสือที่จะใช้เป็นหนังสืออ่านประกอบที่ตนเองจะต้องใช้และที่เด็กจะต้องใช้
 ๖. เตรียมวัสดุทัศนวัสดุที่จะต้องใช้ และที่จะต้องเกี่ยวข้องด้วย
 ๗. กะว่าจะมีผลของงานออกมาเป็นชิ้นเป็นอันอะไรบ้าง

๘. เตรียมการวัดผล จะโดยใช้ข้อทดสอบ, ระเบียบ ฯลฯ โดยดูว่าได้ผลตามที่มุ่งไว้แต่แรกหรือเปล่า

กิจกรรมในหน่วย ตัวอย่างเช่น.—

๑. การไปเที่ยว (visiting) เช่น ไปดูโรงงานทำสบู่ พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ
๒. การสร้าง (constructing) เช่น สร้างบ้านจำลอง, บันทึกดาว
๓. การอ่าน (reading)
๔. การเขียน (writing)
๕. การร้องเพลง (singing)
๖. การเล่น (playing)
๗. การวาดรูป (drawing)
๘. การสัมภาษณ์ (interviewing)
๙. การสังเกต (observing)
๑๐. การอภิปราย (discussing)
๑๑. ความรู้สึกซาบซึ้ง (appreciating) ในความงาม, รสวรรณคดี
๑๒. การรายงาน (reporting) การทัศนศึกษา, งานที่ทำมาแล้ว
๑๓. การทดลอง (experimenting) คุณภาพของกรดและด่าง
๑๔. การสะสม (collecting) สะสมแสตมป์, รูปภาพต่าง ๆ
๑๕. การเล่นละคร (dramatizing) เล่นโซน, พากย์หนัง ฯลฯ
๑๖. การกะโครงการ (planning)
๑๗. การแสดงนิทรรศการ (exhibiting)
๑๘. การวิจารณ์ (criticising) งานของตน, ของเพื่อน ฯลฯ

ตัวอย่างหลักเกณฑ์สำหรับใช้ถามในการเลือกกิจกรรม มีดังนี้.—

๑. กิจกรรมที่เสนอมานั้นสามารถจะให้ประโยชน์ได้ตามความมุ่งหมายของหน่วยไหม

๒. กิจกรรมนั้นนักเรียนสามารถจะดำเนินกันไปได้เองไหม
 ๓. กิจกรรมนั้นเป็นที่ดึงดูดจิตใจของนักเรียนไหม
 ๔. กิจกรรมนั้นเกี่ยวกับการกระโครงการของบุคคลแต่ละบุคคลของหมู่^๕นั้น (committee) หรือเปล่า
 ๕. วัสดุที่จะต้องใช้ในกิจกรรมนั้นพอหยิบฉวยหามาได้หรือเปล่า
 ๖. กิจกรรมนั้นได้ส่วนสมคุณค่าของมันไหม
 ๗. นักเรียนสามารถเห็นแจ้งชัดในคุณประโยชน์และความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับหน่วยที่เรียนนั้นหรือเปล่า
 ๘. กิจกรรมนั้นใช้สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนของตนให้เป็นประโยชน์หรือเปล่า
 ๙. กิจกรรมนั้นนักเรียนมีส่วนร่วมด้วยหรือเปล่า
 ๑๐. กิจกรรมนั้นมีชนิดต่าง ๆ กันหรือเปล่า
 ๑๑. กิจกรรมนั้นให้ความสัมพันธ์กันในระหว่างวิชาต่างๆ ในหน่วยนั้นหรือเปล่า
- ครูที่เก่งจะต้องคิดว่าตนมีกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับการสอนในหน่วยหนึ่ง ๆ อย่างมากมายทีเดียว และรู้จักที่จะเลือกเอาแต่ละอย่างออกใช้ต่อเมื่อมันเข้าหลักเกณฑ์ดังกล่าวในการสังเกตการสอนแบบหน่วยพึงสังเกตสิ่งต่อไปนี้.—

๑) หน่วย (unit)

- ก. เนื้อเรื่อง (ยาว, ง่าย, เร็วความสนใจ).....
- ข. เวลา.....
- ค. ผลคุณค่า

๒) วิธีสอน (methods)

- ก. ช่นนำ
- ข. ช่นนักเรียนและครูกระโครงการ
- ค. ช่นทำงาน
- ง. ช่นเสนอกิจกรรม
- จ. ช่นวัดผล

๓) บทบาทของครูในห้องเรียน (the role of the teacher)

- ก. การเตรียมงานของครู
- ข. การแนะและช่วยเหลือ (ประชาธิปไตย, อัตตาธิปไตย, ปล่อยตามเรื่อง)
.....
- ค. การควบคุมชั้น.....

๔) การร่วมมือของนักเรียน (pupils participation)

- ก. ความคิดริเริ่ม
- ข. การรวบรวมกะโครงการ
- ค. การทำงาน

๕) กิจกรรม (activities)

- ก. ชนิด (ซ้ำ ๆ หรือแตกต่างชนิด).....
- ข. เนื้อหา (ตรงกับความรู้มุ่งหมาย, เวลา)
- ค. ความร่วมมือของนักเรียน (เกิดจากความต้องการ (need) ของตนเอง, ถูกบังคับ, สนใจ).....

๖) วัสดุ (materials) หมายถึงหนังสือตำราเรียน หนังสือประกอบการเรียน หนังสืออุเทศ อุปกรณ์การสอน ฯลฯ

- ก. ความพร้อมที่จะนำออกใช้.....
- ข. ความยากง่าย.....
- ค. ผลคุ้มค่า
- ง. แหล่งของวัสดุ (ได้จากชุมนุมชนของตน ฯลฯ)

๗) ผลของการสอน (outcome) นักเรียนได้ะไรบ้างจากการเรียนนี้

- ก. ความรู้ที่ได้
- ข. ทักษะ
- ค. พัฒนาการทางสังคม.....
- ง. พัฒนาการทางอารมณ์
- จ. พัฒนาการทางกาย.....

การสอนแบบรายวิชาและแบบหน่วย
(โรงเรียนสาธิตมัธยม)

หน่วยรายวิชา

(Subject Matter Units)

๑. ครูกำหนดเตรียมบทเรียนตรงตามหลักสูตรและตำราเรียน**เคร่งครัด**แล้วนำมาสอนอธิบาย ให้จด ให้จำ ครูเป็นผู้นำแบบเผด็จการ นักเรียนเป็นผู้ตามตลอดเวลา
๒. ดำเนินการสอนตามลำดับหลักสูตรตำราเรียน โดยไม่ต้องพิจารณาตัดแปลงสับเปลี่ยนปรับปรุงเพิ่มเติม ตัดทอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ความสนใจ ความต้องการ และสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน
๓. ครูถือบทเรียนที่ตนเตรียม และบทเรียนในตำราเป็นใหญ่ ไม่จำต้องสนใจกับความจำเป็น หรือความต้องการของนักเรียนเลย

หน่วยประสบการณ์

(Experience Units)

๑. ครูใช้หลักสูตรและตำราเรียนเป็น**แนว**สอน แล้วจึงให้นักเรียนให้รู้จักสร้างบทเรียนของตนใน **รูปปัญหาที่น่าสนใจ** นำนักเรียนให้ช่วยกันไขปัญหาจนสำเร็จด้วยการอภิปราย ค้นคว้า แสวงหา รวบรวม สรุป โดยผ่านประสบการณ์ของฝ่ายนักเรียนเองเป็นส่วนใหญ่ ครูทำตนเป็นผู้แนะนำ หรือพี่เลี้ยง หรือผู้อุปการะ หรือที่ปรึกษาสุดแต่แต่กรณี
๒. ดำเนินการสอนโดย **วิธียืดหยุ่น** หลักสูตรตำราเรียนให้เหมาะกับสถานการณ์ ความสนใจ ความต้องการ และสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน
๓. ครูถือความงอกงามเกี่ยวกับประสบการณ์ของนักเรียนเป็นส่วนใหญ่ ครูอาจต้องเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงบทเรียนวิธีการโดยฉับพลันเพื่อสนองความต้องการอันนี้

๔. ครูชอบอธิบายถ่ายวิชาให้นักเรียนฟัง แล้วจดและจำไว้สำหรับตอบเวลาสอบไล่
๕. ครูมักจัดลำดับบทเรียนง่ายค่อย ๆ ไปหายาก เช่นสอนเรื่อง “ประเทศของเรา” ก็สอนจากสมัยทีกคำบรรพ์ (ง่าย) มาจนถึงสมัยปัจจุบัน (ยาก)
๖. ครูหรือหลักสูตรเป็นผู้ควบคุมการสอนให้ดำเนินไปตามแนวกำหนดตายตัว
๗. เนื้อหามักเกี่ยวกับอดีต หากจะพาตพิงถึงอนาคตก็มากล่าวเป็นเชิงทฤษฎี
๘. วิธีสอนเป็นระเบียบเรียบร้อย แบ่งบทเป็นตอน สอน ตามลำดับ กำหนดแบบฝึกหัดเป็นตอน ๆ ตามหนังสือเรียน ไม่เอาใจใส่กับ ประสบการณ์ แวดล้อมจริง ๆ ของผู้เรียน
๙. ให้บทเรียน หลักเกณฑ์ เหมือนกันทั้งชั้น คล้ายนักเรียนมีลักษณะเหมือนกันหมด
๔. ครูชอบให้นักเรียนอภิปรายแบ่งหน้าที่กันค้นคว้าหาประสบการณ์มาสู่ที่ประชุมเพื่อปรับปรุงให้เข้าเป็นรูปบทเรียนที่กระจำแจ่มแจ้งโดยฝีมือของนักเรียนเอง ครูเป็นผู้คอยแนะนำและแก้ไขให้เข้ารูปที่ถูกต้อง
๕. ครูอาจจัดบทเรียนจากสภาพของจริงที่ดูยากในปัจจุบันไปสู่อดีต เช่นเรื่อง “ประเทศของเรา” ก็สอนจากสภาพปัจจุบัน (ยาก) ไปหาสภาพชีวิตง่าย ๆ ในสมัยที่ไม่เจริญ (ง่าย)
๖. ครู หลักสูตร นักเรียนเป็นผู้ต่างพากันสืบหน้าไป ครูและหลักสูตรไม่ใช่ผู้บงการ ผู้มีอำนาจเต็ม
๗. เนื้อหามักเกี่ยวกับปัจจุบันและอนาคตมากกว่าอดีต เป็นเพียงข้อสังเกตอาศัยแก้ปัญหาปัจจุบัน
๘. ส่งเสริมให้นักเรียนพบกับประสบการณ์เพื่อให้เข้าใจปัญหา มีเครื่องอุปกรณ และวิธีสอนแปลก ๆ มาช่วยสอนให้ได้รับประสบการณ์หลายด้าน
๙. พยายามตรวจ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และจัดงานตามความสนใจ และสามารถ

- | | |
|---|--|
| <p>๑๐. การวัดผลด้านเดียว คือ ความรู้ มักใช้สอบเพียง ข้อเขียน และมักเป็นการสรุปตอนปลายภาค หรือปลายปี</p> <p>๑๑. จบด้วย การทบทวน สิ่งที่เรียนมาแล้ว ทั้งหมด</p> | <p>๑๐. การวัดผล วัดหลายด้าน และทำเป็นระยะค่อนข้างถี่ นักเรียนร่วมในการวัดตัวเอง การสอบก็มีวิธีสอบหลายอย่างปนกัน</p> <p>๑๑. จบด้วย การสร้างความสนใจ สร้างปัญหา และสร้างจุดหมาย ให้เป็นแนวต่อไปข้างหน้าอีก</p> |
|---|--|

ภาวะและลักษณะที่จะช่วยทำให้การปรับปรุงสอนแบบหน่วยได้สำเร็จ ย่อมอาศัยสิ่งเหล่านี้

๑. ความมุ่งหมายของกระทรวงศึกษาธิการ
๒. ความมุ่งหมายของหลักสูตรที่ระบุไว้
๓. ความมุ่งหมายของการดำเนินการของครูใหญ่
๔. ลักษณะของหลักสูตร
๕. ตัวนักเรียน พื้นความรู้ ประสบการณ์ วัย ฐานะ ความเป็นอยู่ ปริมาณความแตกต่างระหว่างบุคคลในชั้น
๖. ความสมบูรณ์ของอุปกรณ์การสอน ปริมาณน้ำหนักงานของครู ปริมาณเวลาเรียนตลอดปี งานเกี่ยวกับธุรการ และงานจรของครู
๗. บุคลิกภาพ ความสามารถ และพื้นความรู้ของครู

ตัวอย่างหน่วยกิจ

เรื่อง การปกครอง

ความมุ่งหมาย

๑. เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ในก้านปกครอง ว่าในตำบล อำเภอ จังหวัดมีใครเป็นหัวหน้า

๒. ให้เข้าใจถึงห้องเรียน บ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศ
๓. ให้เข้าใจถึงหน้าที่ของหัวหน้า และการที่ตนจะต้องปฏิบัติเพื่อให้อยู่ในชุมชนได้
๔. ให้มีทัศนคติที่ต้งามต่อการปกครอง ให้นักเรียนได้รู้จักหน้าที่ของตนในฐานะที่ตนเป็นนักเรียน และเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว

ปัญหาที่นำมาสอน

๑. ทำไมจึงมีการปกครอง
๒. หัวหน้าคืออะไร
๓. หน้าที่ของหัวหน้ามีอะไรบ้าง

การดำเนินการสอน

ในการสอนครูควรคุยกับนักเรียนถึงเรื่องการปกครองให้นักเรียนสนใจ และเกิดความปรารถนาในการเรียนรู้วิธีไว้ให้นักเรียนเกิดความสนใจ นอกจากคุยกันอาจให้ดูรูปภาพบุคคลที่เป็นหัวหน้า ให้ดูสถานที่ทำงานซึ่งทำให้เด็กเกิดความคิด

หน่วยปัญหาที่นักเรียนควรรู้	ประสบการณ์และกิจกรรม
๑. ทำไมจึงมีการปกครอง เมื่อมีคนรวมกันอยู่มาก ๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปกครองเพื่อให้ทุก ๆ คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ๒. หัวหน้าคืออะไร หัวหน้าคือผู้ที่ได้รับการยกย่องจากบุคคลในกลุ่มหนึ่ง ๆ ให้เป็นตัวแทนในการดำเนินการปกครอง หรือธุรกิจแทนคนอื่น ๆ ห้องเรียนมีหัวหน้าชั้นเป็นหัวหน้า โรงเรียนมีครูใหญ่เป็นหัวหน้า บ้านมีพ่อแม่เป็นหัวหน้า ตำบลมีกำนันเป็นหัวหน้า	๑. ครูอธิบายถึงการอยู่ร่วมกัน เพื่อความเป็นระเบียบ และสะดวกในการดำเนินงานหรือทำงาน จำเป็นต้องมีการปกครอง ๒. ให้นักเรียนได้บอกชื่อหัวหน้าชั้น ครูประจำชั้น ๓. อธิบายให้นักเรียนเข้าใจถึงการปกครองภายในโรงเรียน ปกครองภายในตำบล อำเภอ และจังหวัด ๔. อธิบายให้เข้าใจถึงการอยู่ร่วมกันภายในโรงเรียน ภายในตำบล อำเภอ ถ้าจะให้อยู่อย่างมีความสุข อยู่ด้วยความเรียบร้อย จะต้องมีการปกครอง ๑. ให้นักเรียนเขียนชื่อหัวหน้าชั้นของตน ๒. ให้เขียนชื่อผู้ที่เป็นหัวหน้าใหญ่ทั้งหมดของโรงเรียน (ครูใหญ่) ๓. ให้เขียนชื่อตำแหน่งหัวหน้าภายในหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ตำบล (กำนัน) อำเภอ (นายอำเภอ) จังหวัด (ผู้ว่าราชการจังหวัด) ๔. นักเรียนช่วยกันบอกชื่อ ผู้ใหญ่บ้าน กำนันในตำบลของตน

หน่วยปัญหาที่นักเรียนควรรู้	ประสบการณ์และกิจกรรม
อำเภอมีนายอำเภอเป็นหัวหน้า จังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้า ๓. หน้าที่ของหัวหน้ามีอะไรบ้าง ๑. คอยดูแลแก้ไขความทุกข์สุขของหมู่คณะ ๒. ป้องกันอันตราย ๓. แนะนำให้ดำเนินการไปด้วยดี ๔. ว่ากล่าวตักเตือน ทำโทษคนทำผิดตามสมควร ๕. ยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อหมู่คณะ	๕. ครูต้องอธิบายให้นักเรียนทราบคำว่า หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ๑. ให้นักเรียนอธิบายถึงหน้าที่ของหัวหน้าชั้น ครูใหญ่ พ่อแม่ ผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนกำนัน นายอำเภอ ๒. ให้ดูภาพการปฏิบัติงานของครูใหญ่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ เช่น ประชุมชี้แจงกำลังระงับกรณีพิพาทกัน ๓. ให้นักเรียนได้เขียนหน้าที่ของหัวหน้าชั้น ครูใหญ่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ อย่างสั้น ๆ ๔. ครูต้องฝึกการเขียน การอ่านให้ถูกต้อง

การประเมินผลของหน่วย

๑. ครูต้องสังเกตเวลาทำงาน
๒. ใช้แบบตรวจสอบ ตรวจสอบความเข้าใจทั่ว ๆ ไป
๓. สัมภาษณ์
๔. ให้สอบข้อเขียนโดยการออกข้อสอบแบบปรนัย

๑๐ การวัดผลหรือการประเมินผล โครงการศึกษานิเทศก์

การประเมินผลของโครงการศึกษานิเทศก์ เป็นงานขั้นสุดท้ายของคณะศึกษานิเทศก์ที่จะต้องทำทุกครั้งไปในเมื่อได้ปฏิบัติงานของตนมาแล้ว เพราะเป็นการวัดผลการปฏิบัติของคณะตนเอง ว่าได้ผลสมความมุ่งหมายที่ได้วางไว้หรือไม่ และยังมีอะไรอีกบ้างที่ยังขาดตกบกพร่อง ซึ่งจะต้องปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นต่อไป เมื่อได้ทราบผลงานของตนแล้ว ก็จะได้เอาผลที่ได้นั้นมาตีความหมายให้กระจ่างชัด เพื่อเป็นเครื่องชี้ทางให้แก่ศึกษานิเทศก์ว่าหลักในการที่จะวางแผนงานในขั้นต่อไปนั้น ควรจะต้องทำอะไรบ้าง

การประเมินผลนี้จึงประกอบด้วย

๑. ความมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ (purpose & objective)
๒. มีการรวบรวมข้อเท็จจริงจากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเจริญของงาน
๓. ทำการวินิจฉัยเหตุการณ์นั้น ๆ แล้วหาวิธีปรับปรุงเพื่อให้สู่จุดหมาย (goal)
๔. การประเมินผลเป็นขบวนการที่ปรับปรุงผลที่ได้ออกมาและปรับปรุงวิธีการต่าง ๆ รวมอยู่ด้วย

เราจะเห็นว่า การประเมินผลนั้น มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในหน้าที่ของ leadership เพราะมันเป็นขบวนการไม่เฉพาะแต่ศึกษานิเทศก์จะปรับปรุงสถานที่ ๆ ตนเข้าไปปฏิบัติงานเท่านั้น หากยังจะต้องนำไปใช้ในการปรับปรุงหมู่คณะของตัวได้ขึ้นอีกด้วย

ข้อควรคำนึงของศึกษานิเทศก์ เพื่อที่จะทำให้ความมุ่งหมายของ educational leadership บรรลุผลดีนั้น ควรคำนึงถึงดังนี้.—

- (๑) ในการวัดผล ควรจะวัดทั้งหมด as a whole หรือไม่ก็วัดหลาย ๆ ส่วน several parts
- (๒) ในการวัดผลนั้นเกิดคุณค่าหรือไม่ และจะปรับปรุงอย่างไร
- (๓) ทุก ๆ คนที่ร่วมดำเนินงานในโรงเรียนจะต้องร่วมวัดผลด้วย

๑. หลักในการประเมินผล

๑. The evaluation program should be based on a realistic statement of educational objectives **โครงการวัดผลควรจะเป็นไปตามแนวทางของความมุ่งหมายทางการศึกษาอย่างแท้จริง**

นักศึกษาต่างก็ให้คำจำกัดความของคำว่า “การศึกษา” ไปในความหมายต่างๆ กัน ถึงแม้จะเห็นได้ดังนี้—

“การศึกษา คือ ความเจริญงอกงาม

การศึกษา คือ ชีวิต

การศึกษา คือ การสืบเนื่องมาจากประสบการณ์

การศึกษา คือ กระบวนการแห่งสังคม

การศึกษา คือ การนำทาง ฯลฯ”

จะเห็นได้ว่า การศึกษาเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ได้รับไปในทางที่ดีงาม แต่จะเป็นการรอกงามหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้บังเกิดผลดีเฉพาะแก่บุคคลนั้นๆ ก็หาไม่ หากรวมไปถึงผลสะท้อนไปยังหมู่คณะ, ชุมชน, สังคม, ประเทศชาติ พลอยได้เจริญงอกงามไปด้วย ฉะนั้นในการวัดผลก็ต้องมีวัดความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ได้วางไว้ด้วย

๒. The evaluation should be comprehensive **การประเมินผลควรจะต้องให้กว้างขวาง** หมายถึงการวัดหลาย ๆ อย่าง มิใช่วัดแต่ผลงานอย่างเดียว ต้องวัดไปถึงทัศนคติ (attitude), ความถนัดตามธรรมชาติ (aptitude), การรู้จักรวมใจกันทำงาน (rapport), การรู้จักแบ่งงานกันทำ, นิสัยในการทำงาน (work habit), นิสัยในทางสุขศึกษา (health habit), จี๊จริต, สะเพร่า, ซื่อสัตย์, อดทน, สม่าเสมอในการงาน นอกจากนี้ยังต้องวัดไปถึง การเรียนของเด็ก การสอนของครู และการใช้อุปกรณ์การสอนด้วย ว่าเป็นผลสมความมุ่งหมายหรือไม่

m. The analysis of educational objectives and the subsequent evaluation should be a co-operating under taking ในการวิเคราะห์ความมุ่งหมายของการศึกษา และในการประเมินผลที่ได้ออกมาควรจะเกิดจากการร่วมมือกันกระทำ ครูทุก ๆ คนควรจะมีส่วนร่วมในการวัดผล ร่วมแรงร่วมใจกันที่จะคิดค้น, ทดลองวิธีการที่เหมาะสมเอามาใช้วัดผล, รู้จักเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลให้ดีขึ้น ไม่แต่ครูและครูเท่านั้น ต้องได้รับความร่วมมือจาก นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนอื่นอีกด้วย

๔. The evaluation should be a continuous process การประเมินผลควรจะเป็นขบวนการที่ทำติดต่อกันไปเรื่อย ๆ มิใช่มารอเวลาว่า ๑-๒ ปี จึงจะวัดเสียทีหนึ่ง หรือต้องรอให้การดำเนินงานให้เสร็จเรียบร้อยเสียก่อน แล้วมาตั้งหน้าตั้งตาที่จะประเมินผลงานที่ตนได้ทำไป การทำเช่นนี้อาจจะไม่ได้ข้อเท็จจริงของผลงานที่แท้จริงและแน่นอนนักทางที่ดีควรวัดผลไปเป็นระยะ ๆ ค่อยเป็นค่อยไป ติดตามวัดไปเรื่อย ๆ หลังจากที่ได้ทำงานแล้วในครั้งหนึ่ง ๆ จะได้ผลที่ validity and reliability ดีขึ้น ทั้งศึกษานิเทศก์เองจะรู้ว่าผลงานแต่ละ step นั้น มีผลพึงพอใจเพียงไร หากว่ายังบกพร่องอยู่ จะได้หาวิธีแก้ไขปรับปรุงเสียทันที่

๕. The evaluation program should be flexible โครงการประเมินผลควรจะเป็นที่ยืดหยุ่นได้ หมายความว่า การวัดผลนั้นมิใช่ใช้วิธีเดียวที่ตายตัว โดยมีได้คำนึงถึงวิธีอื่น ๆ ต่อไป หลักเกณฑ์ที่ดีจำเป็นต้องทดลองใช้หลาย ๆ วิธี เพราะว่ามีเครื่องมือในการวัดผลใช้หลายอย่างต่าง ๆ กัน มีเทคนิคในการใช้ต่าง ๆ กันด้วย เป็นต้นว่า

Test and Measurement	(การทดสอบและการวัด)
Questionnaire	(การสอบถาม)
Checklist	(การเช็ค)
Observation	(การสังเกต)
Interview	(การสัมภาษณ์)
Discussion	(การอภิปราย)

Oral Test

(การสอบด้วยปากเปล่า)

Essay Type Test

(การสอบแบบเอสเสย์ไทป์)

Report & Term paper

(การรายงานและเขียนภาคินิพนธ์)

ทั้งนี้แล้วแต่คุณูปนิญของคึกษานิเทศก์ที่จะเลือกใช้ ตามความเหมาะสมแก่สถานการณ์นั้น ๆ ถ้าใช้เครื่องมืออย่างหนึ่งไม่ได้ผล ก็ควรจะเปลี่ยนแปลงวิธีการเสียใหม่ตามเทคนิคการนิเทศการศึกษาซึ่งได้กล่าวมาแล้ว

๖. All evaluation activities should be keyed closely to the local situation กิจกรรมในการประเมินผลทั้งหมดควรจะดัดแปลงให้เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้น ๆ กิจกรรมในการประเมินผลหมายถึงข้อทดสอบต่าง ๆ ที่ใช้ในการวัดผล ซึ่งคึกษานิเทศก์จะต้องรู้จักดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะ test ที่ดี ๆ มีอยู่มากก็จริงอยู่ แต่ก็จะมี test ที่ดีและที่เหมาะสมที่สุดอันหนึ่งแก่ท้องถิ่นหนึ่ง ๆ (หมายความว่า รู้ผลที่วัดนั้นเป็น validity ที่สุด และ reliability ที่สุดจากการ test อันนั้น) ที่ควรจะยึดถือเป็นเครื่องมือในการวัดผลได้เรื่อย ๆ ไป

๗. The function of the evaluation program should not be limited an appraisal of group or class progress หน้าที่ของโครงการประเมินผลไม่ควรที่จะจำกัดค่าราคาของหมู่คณะหรือความก้าวหน้าของหมู่คณะลงไป

หมายความว่า data ทั้งหลายที่ได้มาจากการรวบรวมของผลงานในการประเมินผลนั้น ควรจะถูกใช้ให้เป็นประโยชน์ในการแนะแนวให้แต่ละบุคคล และรวมถึงการวางโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย เครื่องมือใดซึ่งมีคุณค่าน้อยสำหรับครูและนักเรียน ผลที่ได้ประเมินออกมาแล้วยังเชื่อถือได้ไม่แน่นอนนัก ควรอยู่ในขั้นสงสัยเอาไว้ก่อน

๘. The evaluation program should utilize a variety of techniques โครงการในการประเมินผลควรใช้กลวิธีหลายอย่างต่าง ๆ กัน หมายความว่า คึกษานิเทศก์ จะวัดผลงานของตน จะต้องรู้จักใช้เทคนิคหลายอย่างต่าง ๆ กัน เพื่อจะให้ได้ผลออกมาสมความมุ่งหมาย อีกประการหนึ่งการวัดผลไม่จำกัดเฉพาะที่จะต้องใช่เพียงดินสอ กระดาษเท่านั้น

แต่ต้องรวมไปถึงวิธีการทั้งหลายที่ได้รับจากการรวบรวมที่ถูกต้อง นำมาเปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็ก หรือบุคคลในคณะที่ร่วมงาน

สถิติเกี่ยวกับความสนใจของเด็ก และสถิติรวมที่แสดงความเจริญของงานของนักเรียน ที่เราเรียกว่า ระเบียบสะสมก็เป็นหลักฐานต่างๆ ที่จะเป็นเครื่องช่วยให้การวัดผลได้เป็นอย่างดี การสอบไล่ซึ่งเป็นการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาเท่านั้นรู้สึกจะน้อยไป การวัดผลแต่ละครั้ง ไม่จำเป็นจะต้องใช้วิธีทดสอบเสมอไป อาจใช้วิธีอื่น ๆ อีกได้

ความเห็นในเรื่องการใช้วิธีวัดผลการศึกษา ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้สำรวจครูในโรงเรียนประถม ว่าครูชอบวิธีการวัดผลการศึกษาวิธีต่างๆ กันอย่างไร จากผลของการสำรวจความคิดเห็นของครูครั้งนี้ จัดลำดับความชอบของครูส่วนมากไว้ดังนี้.—

ลำดับที่ ๑ ชอบการวัดผลโดยไม่ต้องวางหลักเกณฑ์

ลำดับที่ ๒ ชอบวัดผลโดยถือเกณฑ์ประโยชน์ที่นักเรียนจะพึงได้รับ คือประโยชน์ทางวิชาการ และทางอื่น ๆ ด้วย

ลำดับที่ ๓ ชอบการวัดผลโดยถือเกณฑ์ทางวิชาการ

ลำดับที่ ๔ ชอบการวัดผลโดยถือเกณฑ์ทางสังคม ฯลฯ

๕. การประเมินจะต้องได้รับความร่วมมือ จากครู, นักเรียน, ชุมชน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารการศึกษา

๑๐. การประเมินผลจะต้องให้สัมพันธ์กับหลักสูตร เมื่อให้หลักสูตรแผนใหม่ภายในโรงเรียน จำเป็นจะต้องใช้การวัดผลวิธีใหม่ด้วยกัน จึงจะมีการสัมพันธ์กันได้

๑๑. การประเมินผลต้องอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) โดยอาศัยหลักทั้ง ๕ คือ.—

(๑) ช้้นวางขอบเขตปัญหา (The location of problem)

(๒) ช้้นวางแผนแก้ปัญหา (Setting up of Hypothesis)

(๓) ช้้นแก้ปัญหาโดยรวบรวมข้อมูลต่างๆ (Gathering of data)

- (๔) ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of data)
- (๕) ชั้นสรุปและวัดผลงาน (Conclusion & evaluation)

๒. ประเมินผลในหน้าที่ของผู้นำของโครงการการนิเทศการศึกษา

- ๑. วัดความเจริญก้าวหน้าของเด็ก (Evaluation in pupil growth and progress)
- ก. Evaluating Physical Growth การวัดความงอกงามทางด้านร่างกาย
- ข. Evaluating Social Growth การวัดความงอกงามทางด้านสมาคม
- ค. Evaluating growth in basic skill
 - มีทักษะในการอ่านออกเสียง หยตุวรรคตอนถูก ฯลฯ
 - Skill of communication
 - Number skill
 - Skill of critical thinking
 - Oral checks
 - Test
- ง. Evaluating growth in understanding ได้แก่ความเข้าใจในทางค้ำ physical และค้ำ social environment ทางอื่น ๆ อาจวัด growth in understanding ได้โดย
 - การพบปะสนทนา ระหว่างนักเรียน และผู้ปกครอง
 - โดยการสังเกต ว่ามีทักษะในทางไหน
 - วิจัยงานที่เด็กทำ
 - จาก discussion pannels หรือ individual group report
 - Dramatic presentation & Display
- จ. Evaluating growth in creativity
 - มีประสิทธิภาพในกิจกรรม การริเริ่มของเขา
 - มีมโนภาพ (imagination)

- การแสดงออก
- มีความซาบซึ้ง และความพอใจในงานที่ทำ
- รู้จักทำงานของตนเอง

๒. The teacher growth ครูเป็นผู้ที่ต้องกระทำงานต่อเนื่องกันเสมอ การประเมินผลต้องตัดสินจาก factors อยู่ ๔ ประการ

(ก) Evaluation of teacher by children ความสัมพันธ์และความสำคัญของครูที่มีต่อนักเรียน นักเรียนแสดงออกอันเนื่องมาจากความคิดของครู ว่าเด็กมีความเชื่อมั่นในตัวครูเพียงไร และสิ่งเหล่านี้แสดงถึงความสัมพันธ์ของครู - นักเรียน

(ข) Evaluation of teacher by Parents เด็กที่ผู้ปกครองทางบ้านไม่ค่อยมีความเชื่อถือครู และไม่รับผิดชอบต่องานของครูที่ครูให้มา ย่อมเป็นการแสดงออกถึง ความรู้สึกที่ผู้ปกครองที่มีต่อครู ในกรณีเช่นนี้ครูจะต้องชี้แจงให้เห็นความประสงค์ และความคิดเห็นที่ถูกต้อง

(ค) Administrative & Supervisory Evaluation of teacher มี rating sheets และ checklist เป็นประโยชน์ในการนำมาใช้ในการประเมินผลของผู้บริหารงาน, ผู้นิเทศการศึกษา, ในงานที่ครูทำ, และในการใช้เครื่องมือ ฯลฯ

(ง) Self - evaluation by teacher สิ่งใดที่ครูมีความเห็นเกี่ยวกับตนเอง สิ่งนั้นเป็นประการสำคัญที่สุดในการประเมินผลตัวครู การรู้จักตนเองย่อมนำไปสู่การปรับปรุงที่ถูกต้องมากกว่าจะให้คนอื่นมาบอก ด้วยเหตุนี้ครูควรได้รับการส่งเสริมที่จะรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ตนเองอย่างเที่ยงธรรม อาจทำได้โดย

(๑) จากการวิเคราะห์ของเพื่อนครูด้วยกัน

(๒) จาก group discussion

๓. In Improving the instructional program of the school ในการประเมินผลโครงการปรับปรุงการศึกษาของโรงเรียนนี้ ก็เพื่อจะดูว่าโครงการมีผลแค่ไหน ถ้ายังไม่ดีเท่าที่ควรก็จะได้แก้ไขให้ดีขึ้นอีก ทั้งในด้านวิธีสอน อุปกรณ์การสอนและเนื้อหาวิชา

ผลของโครงการนี้จะดูได้จาก

- (๑) ครู คุ้ได้จาก
 - (ก) Observation
 - (ข) การอภิปรายของครูในการประชุม
(Teacher Conference)
 - (ค) Professional conference
 - (ง) Seminar group
- (๒) นักเรียน คุ้ได้จาก
 - (ก) ความเจริญงอกงามทางสติปัญญา
(Mental growth)
 - (ข) ความเจริญงอกงามทางสมาคม
(Social growth)
 - (ค) ความเจริญงอกงามทางอารมณ์
(Emotional growth)
 - (ง) ความเจริญงอกงามทางร่างกาย
(Physical growth)
- (๓) **Community** ชุมชน
ชุมชนร่วมมือด้วยหรือไม่
การวัดผลอาจจะสอบถามได้จากคนใน Community

๓. การนำวิธี **Scientific Method** มาใช้ในการประเมินผล

นำวิทยาศาสตร์มาใช้อย่างไร ?

วิธีการวิทยาศาสตร์นำมาใช้ในการศึกษา วัดผลความงอกงามของเด็ก, การเรียนการสอน, การนิเทศการศึกษา, ต่าง ๆ แบบกันคือ.—

๑. The normative-survey method

เป็นการประเมินผลสิ่งที่ต้องการ เช่น วัดความรู้ของนักเรียน, การสอนของครูโดยประเมินผลออกมาในรูปของ norm นอร์ม หมายถึงระดับความสามารถที่หาได้จากเลขมาตรฐานอันเป็นผลที่ได้จากการวัดเด็ก มีความสามารถแค่ไหน เพียงไร

เช่น เด็กหมู่หนึ่ง นำคะแนนที่ได้มาเฉลี่ยเป็น norm ของเด็กหมู่ นั้น norm มีหลายชนิดได้แก่

- (๑) age norm
- (๒) grade norm
- (๓) percentile ranks
- (๔) standard scores
- (๕) quotients

วิธีการนี้เป็นการค้นคว้าเพื่อตอบปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา เช่น ตอบปัญหาที่ว่า อายุเฉลี่ยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ กี่ขวบ อายุเท่าไรจึงจัดว่าอยู่ในเกณฑ์เรียนช้าหรือเรียนเร็วไป

๒. The Comparative Causal Method

การประเมินผลสิ่งที่ต้องการ โดยไม่ให้อำนาจ ใช้การสังเกต เช่น สังเกตเด็กขณะเป็นตัวของตัวเอง เป็นธรรมชาติจริง ๆ ให้หลักเหตุผลที่ว่า สิ่งใดเปรียบเทียบกันแล้วคล้ายกัน ถือว่ามีสาเหตุมาจากสิ่งเดียวกัน

เช่น หากลักษณะของครูที่สอนดีกับครูที่สอนไม่ดี แตกต่างกันอย่างใด หรือ ลักษณะสมองของเด็กปัญญาเฉียบตากับลักษณะสมองของเด็กปัญญาทึบ วิธีนี้ใช้ได้ผลดีในเมื่อ Experimental ใช้ไม่ได้ผล

๓. The Experimental Method

เป็นวิธีพิสูจน์ให้เห็นจริงใน fact บางอย่าง ใช้ทดลองโดยถือหลักว่า ผลที่ปรากฏออกมามี factor ต่าง ๆ กัน เอา factor นั้นทดลองในสถานการณ์เกี่ยวกับนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบดู

เช่น มี factor ว่าครูดี เพราะเตรียมการสอนดี หรือเพราะสอบถาม interest ของเด็กเป็นต้น

วิธีการนี้อาศัยหลักตรรกวิทยาว่าด้วย ความแตกต่างกัน จะได้ผลดีถ้าปรากฏการณ์นั้น ๆ เราควบคุมได้ วิธีทดลองมีอยู่ ๓ วิธีคือ—

- (ก) ทดลองในกลุ่มเดียวกัน
- (ข) ทดลองในเด็กต่างกลุ่มกัน แล้วนำมาเปรียบเทียบดู
- (ค) โดยแบ่งเด็กออกเป็นหลายกลุ่ม ใช้วิธีทดลองต่าง ๆ หมุนเวียนกันไป

๔. The Genetic Method

มุ่งศึกษาหาความเจริญของเด็กในพัฒนาการของเด็กเอง ซึ่งมุ่งหมายไปคนละทางกับวิธี experimental และ normative survey method Genetic Method ต่างกัน Case Study ตรงที่ว่า Genetic Method ศึกษาเด็กไม่เลือกว่าเป็นเด็กปกติ หรือ อปกติ ใช้เวลานาน และติดต่อกันเรื่อยไปในด้านความเจริญออกมาตามพัฒนาการ ใช้แพร่หลายในวิชา Biology, เรื่อง Heredity

๕. The Clinical-Case Study Method

เป็นวิธีที่อำนวยความสะดวกในการวิจัยต่าง ๆ มาแล้วมากมาย ประโยชน์ที่เลิศคือใช้เป็นเครื่องมือศึกษา ปัญหาทางการศึกษาที่โรงเรียนหรือชั้นเรียน เป็นวิธีเลือกศึกษาเฉพาะบางคนที่เป็นปัญหา ซึ่งเหลือความสามารถของครูและครูหนักใจ การศึกษานี้ต้องไปถึงบ้าน, คนในครอบครัว, ชุมชน ซึ่งเป็นส่วนทำให้เด็กมีปัญหา วิธีการนี้ใช้อย่างกว้างขวางในการขยายโรคของจิตแพทย์

๖. The Covariational Method

ใช้วิธีต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น โดยมุ่งสังเกตว่าภาวะที่เป็นไปย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสาเหตุ จึงจำเป็นต้องศึกษาสภาพแวดล้อมควบคู่กันไปด้วย บางท่านเข้าใจว่าเป็นวิธีเดียวกับ Statistic method ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นเพียงว่า Technique ของวิธีนี้ใช้วิธี statistic method เข้าช่วยเท่านั้น

๔. ลักษณะของการวัดผลที่ดี (taste ที่ดีของการวัดผล)

- (๑) การวัดผลควรมี validity คือสามารถวัดสิ่งที่ต้องการวัดได้จริง
- (๒) การวัดผลควรมี reliability คือสามารถวัดได้ผลถูกต้อง
- (๓) การวัดผลควรมี statisticality เป็นหลักในการวัด
- (๔) การวัดผลควรมี practicality เพื่อสะดวกในการตรวจสอบ, สะดวกต่อการให้คะแนน, และเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลา

การประเมินผลงานที่สำเร็จขึ้นจากนักเรียน ครู, ครูใหญ่, ศิษยานุศิษย์ และบุคคลอื่นในวงการศึกษา นั้น จำเป็นต้องวัดว่ามีอะไรใหม่เกิดขึ้นบ้าง เพื่อตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นจากวิธีสอน และอุปกรณ์ที่ใช้ และเมื่อกำหนดรากฐานให้เกิดแผนการอันฉลาดของกิจกรรมในภายหน้า หลักการสำหรับประเมินผลงานส่วนใหญ่ต้องอาศัยวัตถุประสงค์ซึ่งกิจกรรมการศึกษาได้ก่อขึ้น หมายความว่า วัตถุประสงค์ต้องกล่าวไว้อย่างชัดเจน และแม้ปัจจุบันก็ควรฝังอยู่ในหัวใจของผู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับการประเมินผลนี้ทุกคน กระบวนการที่จะค้นหาว่า วิธีปฏิบัติไปนั้นบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์เดิมได้ดีเพียงไรนี้แหละ คือการประเมินผลงาน

การประเมินผลงานเป็นกระบวนการที่ติดต่อกัน อาจนำไปใช้ในกิจกรรมเฉพาะในระยะเวลาสั้น หรืออาจนำไปใช้ในโครงการรวมสำหรับระยะเวลานานก็ได้ จำเป็นจะต้องรวบรวมรายการเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อวัดผลงาน การเก็บรวบรวมรายการหรือข้อมูล (data) นี้ เรียกว่า การวัดผล การศึกษาผลลัพธ์ของข้อมูลนี้เรียกว่าการค้นสอบการวัดที่เหมาะสม พร้อมด้วยการค้นสอบที่ถูกต้อง จะเป็นทางนำไปสู่การประเมินผลอย่างยุติธรรม

หนังสืออุทิศ

๑. คู่มือศิษยานุศิษย์
๒. วิธีสอนแผนใหม่

ของ กรมวิชาการ

ของ ดร. ก่อ สวัสดิพานิชย์

อาจารย์พิทักษ์ รัชพลเดช

อาจารย์ระบิล สีตสุวรรณ

๓. การปรับปรุงโรงเรียนตามแนวการศึกษาแผนใหม่

ของ อาจารย์ สฤษฏีเดช สมบัติพานิช

๔. วิธีสอนแผนใหม่ แบบหน่วยกิจ

ของ นายปริพัตร พงษ์ธานี

๕. จุลสารเรื่องนิเทศการศึกษา

ของ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร

๖. คำสอนในชั้น

ของ อาจารย์ ละออ การุณยวนิช

๗. Mc Nally Harold J.— **Elementary School Administration and Supervision**

๘. Supervision ของ A.S. BARR

WILLIAM H. BURTON

LEO J. BRUECKNER

๙. Instructional Supervision

ของ WILLIAM T. MELCHIOR

๑๐. Administration as Educational Leadership

ของ JOHN A. BARTKY

การวัดผลการศึกษา

ปัจจุบันนี้กำลังมีการปรับปรุงการศึกษา เช่น ปรับปรุงวิธีสอน และต่อไปจะต้องมีการปรับปรุงหลักสูตร เมื่อมีการปรับปรุงหลักสูตร และวิธีสอนแล้ว วิธีการสอนซึ่งเรียกว่าการวัดผลการศึกษา เราต้องปรับปรุงด้วยเพื่อให้สอดคล้องกัน

สมัยก่อนเราสอนเด็กตั้งแต่ต้นปีการศึกษา พอถึงปลายปีเราก็มีการวัดความรู้ของนักเรียนว่าเท่าที่ครูสอนไป เด็กรู้อะไรบ้าง เด็กจำอะไรได้มากน้อยเพียงไร ครูก็ให้

คะแนน เราเรียกว่าการสอบไล่ ความจริงการสอบไล่ก็คือการวัดผลอย่างหนึ่ง เพื่อทราบว่านักเรียนได้รับความรู้เท่าที่มุ่งหมายไว้หรือไม่ การสอบไล่แบบก่อน ๆ ส่วนใหญ่เราวัดผลเพียงด้านเดียวคือด้านสมอง เราวัดโดยการออกข้อสอบ เด็กนักเรียนต้องจดจำเนื้อเรื่องต่างๆ เพื่อมาตอบข้อสอบของครูให้ได้ที่มีผู้กล่าวว่า วิธีการสอบไล่เช่นนี้ยังบกพร่องก็คือเป็นการสอบที่วัดความจำความเข้าใจเท่านั้น และบางวิชานักเรียนได้เรียนมามากมายแต่เวลาสอบครูออกเพียง ๕-๖ ข้อ ถ้าบังเอิญเด็กตอบข้อสอบไม่ได้ ทั้งๆ ที่เรื่องอื่นๆ อีกหลายสิบเรื่องนั้นนักเรียนจำได้และเข้าใจดี นักเรียนคนนั้นก็ต้องสอบตกไป หรือนักเรียนบางคนตรงกันข้าม คือบังเอิญตอบข้อสอบของครูได้ ก็เลยสอบไล่ได้ หรือเด็กบางคนเรียนดี เอาใจใส่ในการเรียนมาแต่ต้นปี สอบซ่อมก็ทำได้ดี แต่พอถึงเวลาสอบไล่ปลายปีเด็กนั้นมีเหตุบังเอิญ เช่นเจ็บป่วย มาสอบไม่ได้ เด็กคนนั้นก็เลยไม่มีโอกาสได้เลื่อนชั้น ทั้งนี้ เราจะเรียกว่าการสอบไล่แบบเดิมยุติธรรมแล้วหรือไม่

ดังนั้น เมื่อเราเห็นว่าการสอบแบบเดิมยังมีข้อบกพร่องอยู่ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีวัดผลเสียใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษาปัจจุบัน ซึ่งมีอยู่ว่าเราต้องการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กโดยรอบด้าน คือ

๑. พัฒนาการทางกาย (Physical Growth)
๒. พัฒนาการทางสติปัญญา (Mental Growth or Intellectual Growth)
๓. พัฒนาการทางอารมณ์ (Emotional Growth)
๔. พัฒนาการทางสังคม (Social Growth)

ดังนั้น การวัดผลเราจึงควรวัดเด็กทั้งสี่ด้านนี้ด้วย และยิ่งไปกว่านั้น ในการสอนวิธีหนึ่ง ๆ เรามุ่งหมายให้เด็กของเราได้ทั้ง

๑. ความรู้ความเข้าใจ (Knowledges)
๒. มีทักษะในวิชานั้นๆ (Skills)
๓. มีทัศนคติที่ดีหรือที่พึงปรารถนา (Attitudes)

ดังนั้น การวัดผลของเราจึงต้องคลุมไปถึงสิ่งที่มุ่งหมายเหล่านี้อีกด้วย คำว่า การวัดผลของเรานี้มีความหมายถึงว่า “การมองดูเด็กในท่านต่าง ๆ รอบด้าน เช่นเกี่ยวกับความสามารถในด้านวิชาการต่าง ๆ ความสามารถทางร่างกาย สุขภาพอนามัย ความสามารถในการแก้ปัญหา สภาพของอารมณ์และจิตใจ ความเจริญในทางสังคม ความสนใจ นิสัยใจคอ ตลอดจนความถนัดตามธรรมชาติ และอื่นๆ” หรือเรียกว่า การวัดความเจริญในท่านต่าง ๆ ของเด็กนั่นเอง เราได้เปลี่ยนแปลงวิธีการวัดผลใหม่ ดังที่ได้ทราบกันอยู่แล้วในโรงเรียนปรับปรุง แต่เราควรจะได้ทราบวัตถุประสงค์และวิธีการวัดผลว่ามีหลักใหญ่อย่างไรบ้าง

จุดประสงค์ของการวัดผล

๑. เพื่อทราบว่ามีนักเรียนแต่ละคนเป็นอย่างไร ครูจะได้หาทางส่งเสริมและช่วยเหลือเด็กแต่ละคนได้อย่างถูกต้อง เช่น การชั่งน้ำหนักเด็กทุก ๆ เดือน จะได้ว่าเด็กคนใดร่างกายเจริญเติบโตขึ้นหรือชะงักอยู่ เพื่อครูจะได้หาสาเหตุของเด็กที่บกพร่อง เพื่อแนะนำช่วยเหลือ

๒. เพื่อกระตุ้นในการเรียนของเด็ก เด็กได้รับความบกพร่องของตน จะได้พยายามแก้ไขตัวเองให้ดีขึ้น

๓. เพื่อครูจะได้ทราบว่า วิธีสอน ตำราเรียน ตลอดจนเครื่องมือ เครื่องใช้ อุปกรณ์ต่าง ๆ นั้นมีข้อบกพร่องอย่างไร ได้ผลสมความมุ่งหมายหรือไม่ จะแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านั้นอย่างไร

๔. เพื่อใช้เป็นหลักในการแก้ไขปรับปรุงประมวลการเรียนต่อไป

๕. เพื่อให้เด็กนักเรียนมีประสบการณ์ในการวัดความเจริญก้าวหน้าของตน

๖. เพื่อจะได้ทราบว่า โครงการต่าง ๆ ของโรงเรียนที่วางไว้นั้นดำเนินไปตามความมุ่งหมายหรือไม่

วิธีการวัดผล ในการวัดผล เพื่อทราบความงอกงามของเด็กนั้น ครูอาจทราบได้จาก

๑. การสังเกตพฤติกรรมของเด็กทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน

๒. การสัมภาษณ์ (Interview) อาจสัมภาษณ์ทั้งเด็ก หรือผู้ปกครองเด็กตามโอกาส
๓. การติดต่อผู้ปกครอง การรายงานจากผู้ปกครอง
๔. ระเบียบสะสม ระเบียบพฤติกรรม
๕. ใช้ Questionnaires และ Checklist
๖. ใช้แบบทดสอบ (Test)

การวัดผลนั้นควรจะวัดในด้านใดบ้าง

- เรียน
๑. ความสามารถในทางสติปัญญา เขวี่ยนของเด็ก ความรู้จากประมวลการเรียนรู้
 ๒. ความเจริญงอกงามต่างๆ ของร่างกาย
 - สุขภาพอนามัย, ความสะอาด
 - ความสูง, น้ำหนัก
 - ท่าทาง, ทรวดทรง, การเดิน, การนั่ง, การยืน
 - สายตา, การฟัง
 - ส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น หู, ตา, จมูก, ปาก, ฟัน, คอ, แขนขา, ผอม ฯลฯ
 ๓. ความสามารถในการปรับปรุงตนเอง สังคม เช่น
 - รู้จักฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
 - การทำงานร่วมมือกับผู้อื่น
 - ความร่าเริงแจ่มใส
 - ความเอาใจใส่ในการทำงาน
 - ความเห็นแก่ตัว ฯลฯ
 ๔. ความเจริญด้านความสนใจ ความเอาใจใส่ในการงานต่างๆ

๕. ความเจริญทางด้านทัศนคติ เช่น ความรู้สึกต่อเพื่อน - ครู ขนบธรรมเนียมประเพณี

๖. ความเจริญด้านทักษะในการทำงานต่าง ๆ

๗. ความเจริญในด้านการแสดงออกซึ่งทางสร้างสรรค์-ความคิดเห็น-การประดิษฐ์ การรู้จักคิด ฯลฯ

แบบของการสอนหรือการวัดผลวิชาต่าง ๆ วิธีการวัดผลในการสอบวิชาต่าง ๆ มีหลายวิธีด้วยกัน อาจแบ่งเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้ ๒ วิธี คือ

๑. วิธีการสอบปากเปล่า (Oral Test) ได้แก่การสอบสัมภาษณ์ โดยวิธีสนทนาหรือโดยการให้ท่องจำ เป็นต้น

๒. วิธีการสอบแบบข้อเขียน (Written Test) การสอบข้อเขียนอาจแบ่งออกได้เป็นสองแบบ คือ

ก. ข้อสอบแบบอัตนัย (Subjective) หมายถึงการทดสอบชนิดที่ผู้ถูกทดสอบต้องบรรยายข้อความ และแสดงความคิดเห็น ใช้ตัวบุคคลหรือความเห็นของบุคคลคนเดียวในการพิจารณา การสอบแบบนี้ไม่สุ่มให้ความยุติธรรมแก่ผู้ถูกทดสอบ ถูกหรือไม่ถูกขึ้นอยู่กับผู้พิจารณาเพียงคนเดียว

ข. ข้อสอบแบบปรนัย (Objective) เป็นแบบที่ไม่ต้องแสดงความคิดเห็นและการตรวจหรือพิจารณาใช้เป็นกลาง ๆ ซึ่งผู้ใดพิจารณาก็จะเป็นไปในแนวเดียวกันทั้งสิ้น จึงนับว่าเป็นแบบที่ให้ความยุติธรรมดี

ข้อสอบแบบปรนัยยังแบ่งเป็นวิธีย่อย ๆ ได้หลายวิธี สรุปแล้วมีวิธีใหญ่ ๔ วิธี คือ

๑. วิธีให้ตอบว่า ผิดหรือถูก (True-false) คือ ให้ผู้สอบอ่านข้อความในข้อสอบเป็นข้อ ๆ ไปแล้วกาเครื่องหมายว่าผิดหรือถูก เช่น

(๑) แมวมี ๔ ขา

(๒) $๒ + ๔ = ๕$

๒. วิธีให้เลือกคำตอบ (Multiple Choice) คือ อาจจะมีข้อความให้ผู้สอบเลือกหลายข้อความ แต่ให้เลือกข้อความใดที่เป็นข้อความที่ถูกต้อง เช่น

ก. คนที่เราเรียกว่าย่านั้น คือ

(๑) แม่ของแม่

(๒) แม่ของพ่อ

(๓) พ่อของพ่อ

(๔) พ่อของแม่

ข. ฯลฯ

๓. วิธีจับคู่ (Matching) คืออาจวางข้อความ หรือคำ หรือรูปภาพไว้เป็น ๒ แถว โดยสับบรรทัดกัน แล้วผู้สอบทำเครื่องหมายสำหรับสิ่งที่เป็นคู่กัน หรือมีความตรงกันเช่น

สุนัข	๒ ขา	หรือ	๓ พระอาทิตย์	๑ พายุ
ไก่	๔ ขา		๑ เรือ	๒ ฤดูฝน
ไส้เดือน	ไม่มีขา		๒ ไถนา	๓ ความร้อน

๔. วิธีให้เติมคำหรือข้อความให้ได้ความสมบูรณ์ (Completion) คือมีข้อความซึ่งยังขาดความสมบูรณ์อยู่ ให้ผู้สอบเติมคำหรือความลงไป เช่น

กรุงเทพฯ ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำ.....

พ่อของพ่อเราเรียกว่า.....

ชาวนาต้องไถนา.....ในฤดู.....

หลักในการเขียนข้อสอบแบบปรนัย หลักกว้างๆ มีดังนี้

๑. อย่าใช้ชนิดของข้อสอบเพียงอย่างเดียวสร้างข้อสอบทั้งหมด

๒. เขียนข้อสอบแต่ละข้อให้สั้นๆ แต่ได้ใจความมากที่สุด เข้าใจง่าย และได้เนื้อหาที่สำคัญ

๓. ควรใช้คำถามเพื่อชักนำให้นักเรียนนำเอาความรู้ที่เรียนมาแล้วมาใช้มากกว่าจะให้เขาระลึก หรือใช้ความทรงจำได้เท่านั้น
๔. ควรพิจารณาว่าข้อสอบแต่ละข้อนั้นเหมาะสมตามที่มุ่งหมายไว้หรือไม่
๕. ข้อสอบแต่ละข้ออย่าใช้กลเม็ด (Trick) เพื่อลวงให้ผู้ตอบง
๖. อย่าคัดลอกเอาข้อความในหนังสือเรียนมาใส่ในข้อสอบ หรือเป็นคำถามจากหนังสือโดยตรง
๗. จงอย่าใช้คำถามที่มีปัญหาหรือเป็นสองแง่
๘. ในข้อสอบฉบับเดียวกันต้องไม่มีข้อความในข้อหนึ่งไปตอบข้อความข้ออื่นๆ
๙. สร้างข้อสอบแต่ละข้อให้เป็นข้อที่มีความหมายในตัวของมันเอง ไม่ขึ้นแก่ข้ออื่นๆ
๑๐. ในหัวข้อสอบแต่ละแบบนั้นต่างกันก็มีข้อดีและข้อเสียในบางวิชา บางชั้นก็เหมาะสมที่จะออกข้อสอบแบบอัตนัย (Subjective) และในบางวิชา บางชั้น ก็เหมาะที่จะออกข้อสอบแบบปรนัย (objective) ทั้งนี้ผู้ออกข้อสอบก็ต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วน และวัยของเด็กประกอบด้วย ว่าเมื่อใดควรจะออกแบบใดจึงจะเหมาะสม

ข้อสอบแบบปรนัยและอัตนัย

Objective Tests-Subjective Tests

ข้อสอบแบบอัตนัย (Subjective Tests) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ข้อสอบแบบเรียงความ (Essay-type Examinations) เป็นข้อสอบที่โรงเรียนต่างๆ ใช้กันมานาน ข้อสอบแบบนี้ผู้ออกข้อสอบแต่งได้ง่ายในเวลาสั้น ผู้ออกไม่จำเป็นต้องเป็นครูประจำวิชา เพียงเปิดตำราเรียนออกข้อสอบ ๕-๖ ข้อก็พอ ส่วนการตอบนักเรียนอาจจะตอบสั้นหนึ่งบรรทัดต่อข้อหรือหลายหน้าก็ได้ แล้วแต่ เนื้อเรื่องที่ถาม กับ ความสนใจ ของผู้สอบ ทำนองเดียวกันผู้ตรวจมีเสรีภาพในการตรวจเหมือนกัน คำตอบจากข้อสอบแบบนี้อาจจะแสดง บุคลิกภาพ ความรู้สึกนึกคิด ประสิทธิภาพ ตลอดจนความพิกลของผู้ตอบได้ดีมาก

ตัวอย่างข้อสอบที่ต้องตอบสั้น - จงบอกข้อบกพร่องประพันธ์ของสุนทรภู่มา ๒ ข้อ
ตัวอย่างข้อสอบที่ต้องตอบยาว - ในแง่การวิ สุนทรภู่ กับ ศรีปราชญ์ ท่านจะ
ยกให้ใครเด่นกว่าใคร อธิบายให้ชัดเจน

ปัจจุบันในวงการศึกษานักการศึกษาเห็นข้อบกพร่องของข้อสอบแบบนี้หลาย
ประการ ดังนี้

๑. นักเรียนต้องเสียเวลาเขียนมาก
๒. ผู้ตรวจเสียเวลาตรวจมาก และต้องจดทบทวนต่อลายมือที่อ่านยากของนักเรียน
๓. ผู้ตรวจรักษาความเที่ยงธรรมได้ยาก แม้แต่ตั้งใจจะให้ยุติธรรมที่สุด
๔. เทียบความสามารถของนักเรียนต่างโรงเรียนต่างแหล่งได้ยาก
๕. การตอบของนักเรียนมักบิดเบือนจากความมุ่งหมายของกรรมการผู้สอบ
๖. ออกได้น้อยข้อ
๗. ซอยกะแนนให้ถี่และละเอียดได้ยาก จึงวัดความรู้ความสามารถของนักเรียน

ได้อย่างหยاب ๆ เท่านั้น

๘. ต้องใช้ผู้มีความรู้จริง ๆ ตรวจ ค่าตรวจย่อมแพง
 ๙. ไม่เป็นข้อสอบซึ่งมีมาตรฐานแน่นอน
- ถึงอย่างไรก็ตามข้อสอบแบบนี้ก็มี **ส่วนดี** หลายประการ คือ

๑. นักเรียนมีเสรีภาพในการตอบ จึงเป็นการส่งเสริมให้ได้ใช้ถ้อยคำสำนวน
ของตัวเอง

๒. นักเรียนได้แสดงความสามารถในเชิงประกอบเนื้อเรื่องให้สมศักดิ์ส่วน

๓. อาจวัดความเข้าใจ และความรู้ในบทเรียนส่วนใหญ่ โดยผู้สอบมีโอกาสรวบรวมข้อเท็จจริงย่อย ๆ มาประกอบอธิบายในการตอบได้ตามความเข้าใจของตน ส่วนแบบปรนัยที่แต่เชิงแสดงเกล็ด ขาดวิธีรวบรวมเป็นกลุ่มความคิดและความเข้าใจ

๔. การตอบแบบเรียงความ ครูย่อมตรวจและจับทัศนคติ (attitude) ของนักเรียนได้ดีกว่าการตอบจากข้อสอบแบบปรนัย

๕. นักเรียนมีโอกาสแสดงความคิดริเริ่ม (creative ability) ในการตอบเรียงความมากกว่าแบบปรนัย

๖. ครูมีโอกาสมองเห็นบุคลิกภาพของนักเรียน จากแบบเรียงความมากกว่าแบบปรนัย

ส่วนข้อสอบแบบปรนัย (Objective Tests) เป็นข้อสอบที่สามารถแก้ไขข้อบกพร่องของข้อสอบแบบอัตนัยได้ และข้อสอบแบบนี้ยังมีลักษณะถูกต้องตามลักษณะของข้อสอบที่ดี ฉะนั้นปัจจุบันจึงมีผู้นิยมใช้มากขึ้น แต่มีส่วนเสียที่แสดงความคิดเห็นไม่ได้ จึงควรใช้ข้อสอบแบบผสม

การวิจัย (Research)

สำหรับนักบริหารทั่วไป งานวิจัยย่อมช่วยให้ การวินิจฉัยปัญหา, การกำหนดนโยบาย และการจัดทำโครงการใหญ่ๆ มีโอกาสผิดพลาดได้น้อย และมีทางบรรลุถึงจุดหมายปลายทางได้มาก เพราะงานวิจัยจะช่วยให้ผู้บริหารได้ทราบข้อมูล และข่าวสารต่างๆ พร้อมทั้งเหตุผลของเรื่องราวเหล่านั้นโดยละเอียด ก่อนที่จะตกลงใจเลือกดำเนินนโยบาย หรือการปฏิบัติทางใดทางหนึ่ง งานวิจัยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในผลความสำเร็จหรือความเสื่อมของงาน นักวิจัยที่มีความรู้และความสามารถในการวิจัย จึงช่วยแบ่งเบาภาระของนักบริหารได้มาก กล่าวโดยย่อ งานวิจัยมีคุณประโยชน์แก่การบริหารงาน ๓ ประการ คือ.—

๑. ช่วยให้การกำหนดนโยบายหรือหลักการปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความเหมาะสมถูกต้อง
๒. ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานได้เลือกวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุด โดยเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานพอสมควร

๓. ช่วยให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในงานของหน่วยงานได้ทราบว่า กิจการดำเนินไปแล้วเพียงใด มีปัญหาอะไรบ้าง และควรแก้ไขเพิ่มเติมประการใด จึงจะประสบความสำเร็จ

บทนิยาม

การวิจัย ได้แก่การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลและข่าวสารอย่างมีระเบียบ และประกอบด้วยการวิเคราะห์เปรียบเทียบหาเหตุผลแห่งความเป็นมาของข้อมูล และข่าวสารนั้น ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงการปฏิบัติงาน แก้ไขปัญหาที่ผู้ปฏิบัติงานต้องประสบ และเพื่อก่อให้เกิดความรู้ใหม่

นิยามศัพท์

การวิจัย (Research) คือการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังด้วยระบบอันถูกต้อง เพื่อให้ได้เพิ่มมาซึ่งความรู้ในสิ่งที่วิจัยนั้น การวิจัยอาจเป็นได้ทั้งการวิจัยมูลฐาน หรือการวิจัยประยุกต์

การวิจัยมูลฐาน (Basic research) เป็นการวิจัยที่มุ่งไปในทางเพิ่มพูนวิทยาการ ในการวิจัย เช่นนี้จุดมุ่งขั้นต้นของผู้ทำการวิจัย คือให้ได้มาซึ่งวิทยาการที่สมบูรณ์ขึ้น หรือให้มีความเข้าใจในสิ่งที่วิจัยมากกว่าที่จะให้ได้มาซึ่งวิธีการสำหรับนำไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ

การวิจัยประยุกต์ (Applied research) เป็นการวิจัยที่มุ่งจะใช้วิทยาการให้มีผลเป็นการใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ

พัฒนาการ (Development) เป็นการใช้วิทยาการให้ถูกต้องตามระบบในการแบบแผนและการผลิตเครื่องต้นแบบ วัสดุ, เครื่องมือ, ระบบ วิธีการ และกรรมวิธี แต่ไม่รวมถึงการควบคุมคุณภาพ และการทดสอบผลิตภัณฑ์อันกระทำเป็นกิจ

ลำดับขั้นการวิจัย

การวิจัย คือการศึกษาอย่างหนึ่ง แต่เป็นการศึกษาที่มี ระเบียบ และ วิธีการ โดยเฉพาะ เพื่อให้ได้ผลสมบูรณ์ที่สุดในเรื่องที่ต้องวิจัย ฉะนั้น การวิจัยจึงต้องเริ่มทำเป็นขั้น ๆ โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น ๕ ขั้น

๑. การกำหนดปัญหา (Definition of the Problem) เป็นขั้นแรกที่นักวิจัยจะต้องปฏิบัติ เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นหรือเรื่องที่ต้องทำการวิจัย อาจมีหลายเรื่องหรือหลายประเด็นด้วยกัน นักวิจัยจะทำการวิจัยเรื่องอะไร ? เพื่อประโยชน์อย่างไร ? คำนึงถึงเรื่องราว, เวลา, กำลังคน, กำลังเงิน ฯลฯ พอเพียงหรือขาดเหลือประการใด

๒. การตั้งสมมุติฐาน (Setting up Hypothesis) เมื่อได้กำหนดปัญหาและขอบเขตเรื่องที่จะทำการวิจัยแล้ว ขั้นต่อไปได้แก่การตั้งสมมุติฐาน ว่าปัญหานั้น น่าจะมีมูลเหตุมาจากอะไร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือการคาดคะเนว่า ผลวิจัยจะออกไปในรูปใด พึงสังเกตว่า ในขั้นนี้ต้องใช้คำว่า “น่าจะ” หรือ “อาจจะ” เป็นการคาดคะเนเท่านั้น

การตั้งสมมุติฐานเสียแต่แรกก่อนลงมือทำการศึกษาโดยถั่ว้น เป็นเสมือนหนึ่งเป็นเครื่องนำทางที่จะช่วยให้ผู้ทำการศึกษาเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทาง

๓. การรวบรวมข้อมูลและข่าวสาร (Collection of Information) เมื่อได้กำหนด ปัญหา และตั้ง สมมุติฐาน ของเรื่องที่จะทำการศึกษาแล้ว งานของวิจัยขั้นต่อไปได้แก่การริเริ่ม รวบรวมข่าวสาร, ข้อมูล และสถิติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะศึกษา

การรวบรวมข้อมูลและเรื่องราวนี้ มีวิธีกระทำได้หลายวิธี

(๑) การค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary or Library Research)

(๒) การทดลอง (Experimental Research)

(๓) การสำรวจ (Survey Research)

(๔) การศึกษากรณีเฉพาะเรื่อง (Case Study)

(๕) การทำรายการหนังสือที่เกี่ยวข้อง (Bibliographic Research)

๔. การวิเคราะห์ (Analysis) การวิเคราะห์เปรียบเทียบ และแปลความหมายของข่าวสารและข้อมูลนี้ จัดว่าเป็นขั้นที่สำคัญยิ่งขั้นหนึ่งในการวิจัย นักวิจัยต้องใช้ความคิดและสติปัญญาอย่างเต็มที่ เนื่องจากแต่ละเรื่องย่อมมีสารสำคัญผิดกัน และแปลความไปได้ต่าง ๆ กัน สุดท้ายผู้วิเคราะห์จะพิจารณา

วิธีการบางอย่างที่จะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์หาเหตุผล ได้แก่

(๑) การจำแนกข้อมูลและข่าวสารออกเป็นหมวดหมู่ (Classification of Data)

(๒) การใช้วิธีสถิติอย่างง่าย ๆ

(ก) จำนวนถัว (Mean) คือจำนวนปานกลาง ซึ่งได้จากการนำจำนวน
เลขต่าง ๆ รวมกันเข้า แล้วหาส่วนถัวเฉลี่ยจำนวนเลขรวมกันนั้น

(ข) จำนวนกลาง (Median) ได้แก่จำนวนที่อยู่กลางแบ่งข้อมูลข้างน้อย
และข้างมากออกเป็นสองส่วนเท่า ๆ กัน

ข้อสังเกต—จำนวนกลาง ต่างกับจำนวนถัว

๕. การรายงานผล (Research Report) เมื่อได้ทำการวิเคราะห์และค้นคว้า
หาเหตุผลมาพิสูจน์ ข้อสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ว่าเป็นไปตามข้อสมมุติฐานหรือไม่ เป็นไปตามนั้น
เพราะเหตุใด ? หรือได้พบความจริงอื่นใดที่แปลกออกไปอีก งานที่นักวิจัยจะต้องทำต่อไป
เป็นขั้นสุดท้ายได้แก่การรายงาน ผลการวิจัยเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ หรือเพื่อเผยแพร่ความ
รู้แก่ผู้สนใจในเรื่องนั้นให้กว้างขวางออกไป

วิธีเสนอรายงาน วิธีรายงานผลการวิจัย อาจทำได้หลายวิธี

(๑) การรายงานด้วยปากเปล่า (Oral Report)

(๒) การรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร (Written Report)

(๓) การรายงานโดยสภาพสถิติ (Chart or Diagram)

สารสำคัญของรายงาน

ไม่ว่าจะเป็น Oral Report หรือ Written Report ผู้เขียนรายงานจำเป็นจะต้อง
เตรียมวางโครงเรื่อง (Outline) เสียก่อน แท้จริงหลักเกณฑ์ส่วนใหญ่ในการวางโครงเรื่อง
มีหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับการเขียนเรียงความนั่นเอง ถ้าจะแบ่งสารสำคัญของรายงานออกเป็น
เป็นส่วน ๆ คงได้ ๓ ส่วนที่สำคัญมีดังนี้.—

- (๑) ภาคความนำ (Introduction)
- (๒) ภาคเนื้อเรื่อง (Main Body)
- (๓) ภาคสรุป (Summary and Conclusion)

ภาคความนำ

เป็นภาคแรกที่ผู้เขียนรายงานจะต้องแสดงถึงลักษณะและความสำคัญของปัญหาที่ได้ทำการศึกษาว่า

- (๑) — มีลักษณะความเป็นมาอย่างไร
- (๒) — มีความสำคัญอย่างไรต่อการศึกษา หรือปฏิบัติงาน
- (๓) — วัตถุประสงค์ของผู้ทำการศึกษาในเรื่องนี้มีอยู่อย่างไร
- (๔) — ได้ใช้วิธีการอย่างไร
- (๕) — มีความละเอียดรอบคอบในเรื่องเอกสาร หรือคัดเลือกตัวอย่างประการใดบ้าง
- (๖) — รายงานที่เขียนขึ้นนั้นน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด
- (๗) — มีอุปสรรคอย่างไรบ้าง ที่ทำให้ไม่สามารถที่จะทำการวิจัยได้กว้างขวางกว่าที่ได้ทำไว้แล้ว
- (๘) - การวิจัยในรายงานนั้นครอบคลุมเพียงใด

ภาคเนื้อเรื่อง

เป็นตอนที่ผู้เขียนรายงานเสนอผลการศึกษา และวิจัยให้ทราบว่า

- (๑) ผู้เขียนได้ทำการค้นคว้า และศึกษามาได้ความประการใดบ้าง
- (๒) มีหลักฐานและข้อมูลอะไรบ้างที่สนับสนุนความคิดเห็น หรือเหตุผลของผู้เขียน
- (๓) ในภาคเนื้อเรื่องนี้ จำเป็นต้องแบ่งออกเป็นส่วนหรือตอนส่วนหนึ่ง หรือตอนหนึ่งอาจเรียกเป็น บท ก็ได้

ตัวอย่าง— เช่น การวิจัยถึง คุณภาพ และ ความสามารถ ของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานหนึ่ง อาจแบ่งออกศึกษาเป็นส่วน ๆ ได้ดังนี้.—

- (๑) จำนวนเจ้าหน้าที่ในแต่ละกอง หรือแผนก
- (๒) พื้นความรู้และการศึกษา
- (๓) เพศ
- (๔) อายุ
- (๕) ลักษณะการปกครองบังคับบัญชา
- (๖) ค่าตอบแทน
- (๗) การจัดสถานที่ และสวัสดิการ
- (๘) การปฏิบัติงาน และผลงาน

ภาคสรุป— ได้แก่ภาคหรือบทสุดท้าย ซึ่งผู้เขียนรายงานได้เน้นให้เห็นผลแห่งการศึกษาเท่าที่ได้กระทำมาตั้งแต่ ต้น จน จบ ภาคเนื้อเรื่องนั้นว่า

- (๑) ก่อให้เกิดความรู้หรือความคิดใหม่ประการใดบ้าง ?
- (๒) เป็นการยืนยันรับรองข้อสมมุติฐานที่ได้ตั้งไว้แต่แรกหรือไม่
- (๓) จะกล่าวอ้างถึงสิ่งกล่าวไว้แล้วในตอนเนื้อเรื่องอย่างสั้น ๆ บ้างก็ได้

ข้อสังเกต— การใช้คำ “Summary” กับ “Conclusion”

Summary หมายถึงการย่อเรื่องราวให้สั้นเข้า แต่ให้ได้สาระสำคัญของเรื่องคงเดิม ซึ่งในภาษาไทยบางทีก็เรียกว่า “ย่อความ” หรือ “สรุป”

Conclusion หมายถึงบทส่งท้ายที่ชี้ให้เห็นผลของการวิจัยว่าได้ผลอย่างไร เฉพาะอย่างยิ่งมุ่งแสดงให้เห็นว่า การศึกษาทั้งหมดที่ได้กระทำมานั้น เป็นการสอดคล้อง และรับรองกับเรื่องที่ได้ตั้งไว้หรือไม่

ถ้ายังรู้สึกว่าจะไม่กระจ่างเกี่ยวกับวิธีเขียน Conclusion ขอให้นึกถึงนิยายต่าง ๆ ในหนังสือนิทานอีสป ซึ่งแต่ละเรื่องมีข้อความสั้น ๆ ส่งท้ายเป็นภาษิตสอนใจว่า “นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า.....”

นักบริหารการศึกษา (Administrator) จำเป็นต้องอาศัยผลของการวิจัยมาช่วยในการวินิจฉัยงาน, วางนโยบายและการจัดวางโครงการงานของตน ถ้าขาดการวิจัยเสีย จะทำให้นักบริหารการศึกษาปฏิบัติงานไปผิดๆ พลาดๆ ฉะนั้นในหน่วยงานหนึ่ง ควรจะมีงานวิจัยประจำอยู่ด้วย งานวิจัยนี้จะอยู่รวมกับงานสถิติของหน่วยงานนั้นๆ ก็ได้

ที่จริงในประเทศไทยของเรา ยังสนใจในเรื่องการวิจัยนี้น้อยไป จึงทำให้งานไม่มีประสิทธิภาพพอในต่างประเทศนั้น การวิจัย ถือเป็นเรื่องสำคัญอยู่มาก เพราะเป็นการช่วยนักบริหารปฏิบัติงานไปสู่จุดหมายปลายทางได้ดีมาก



๑๑ แบบสอบถามต่าง ๆ (Questionnaires)

ตัวอย่างที่ ๑

แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานการณ์ (situations)

ของโรงเรียน.....ปีการศึกษา... ..

คำอธิบาย.—ให้อ่านข้อความให้ตลอดก่อนที่จะกรอก ให้เขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในที่ว่าง
ซึ่งมีข้อความตรงกับความคิดเห็นของท่าน (ไม่ต้องลงชื่อ)

หมวด ก. เกี่ยวกับวิชาที่เรียน

๑. ข้าพเจ้าชอบมากที่สุดคือ

- — ชุมนุมไทย
- — วัฒนธรรมไทย
- — ภาษาไทย
- — ภาษาอังกฤษ
- — คณิตศาสตร์
- — ศิลปะ
- — ดนตรี
- — การศึกษาและจิตวิทยา
- — สังคมศึกษา
- — วิทยาศาสตร์

๒. เนื้อวิชาที่สอนนั้นส่วนมาก

- — ภาษาไทยยากเกินไป
- — ภาษาอังกฤษยากเกินไป
- — คณิตศาสตร์ยากเกินไป
- — ดนตรียากเกินไป
- — สังคมศึกษายากเกินไป

- — วิทยาศาสตร์ยากเกินไป
- — การศึกษาและจิตวิทยายากเกินไป ฯลฯ
๓. เวลา^๕ข้าพเจ้า^๕รู้สึก^๕ว่าความรู้
- — งอแงมากขึ้น
- — เท่าเดิม
- — ว่างลง
- — ตัวเองไม่ออก

หมวด ข. เกี่ยวกับอาจารย์ ผู้บรรยาย และวิทยากร

๔. อาจารย์ผู้บรรยายที่ข้าพเจ้าชอบมากที่สุดตามลำดับ

ชอบที่ ๑ คือ — — — —	ชอบที่ ๑๑ คือ — — — —
„ ๒ „ — — — —	„ ๑๒ „ — — — —
„ ๓ „ — — — —	„ ๑๓ „ — — — —
„ ๔ „ — — — —	„ ๑๔ „ — — — —
„ ๕ „ — — — —	„ ๑๕ „ — — — —
„ ๖ „ — — — —	„ ๑๖ „ — — — —
„ ๗ „ — — — —	„ ๑๗ „ — — — —
„ ๘ „ — — — —	„ ๑๘ „ — — — —
„ ๙ „ — — — —	„ ๑๙ „ — — — —
„ ๑๐ „ — — — —	„ ๒๐ „ — — — —

๕. วิทยากรที่ข้าพเจ้าชอบมากที่สุดตามลำดับ

ชอบที่ ๑ คือ — — — —	เหตุที่ชอบเพราะ — — — —
„ ๒ „ — — — —	„ — — — —
„ ๓ „ — — — —	„ — — — —
„ ๔ „ — — — —	„ — — — —

ชอบที่ ๕ คือ — — — —

เหตุที่ชอบเพราะ — — — —

„ ๖ „ — — — —

„ — — — —

๖. เวลาผู้บรรยายหรือวิทยากรมา

บรรยายข้าพเจ้าชอบ

— — ให้แสดงท่าทางประกอบ

— — ยืนบรรยายอย่างเดียว

— — แสดงท่าประกอบและเขียนกระดานด้วย

— — บอกให้จดเลย

— — อย่างไม่รู้ได้

๗. เวลาสอนในชั้นผู้บรรยายมักชอบ

— — พล่าเวลาของนักเรียนไปในเรื่องอื่น

— — ให้ค้นตำราตลอดกาล

— — ไม่เคยอธิบายเลย ได้แต่ให้จดอย่างเดียว

— — สอนตามอารมณ์ และขาดความรู้ในเรื่องที่สอน

๘. เวลาฟังคำบรรยายข้าพเจ้าชอบ

— — บันทึก

— — นั่งฟังเฉย ๆ

— — ตามอารมณ์

— — กอຍลอกเอาจากเพื่อน

หมวด ก. เกี่ยวกับการกินอยู่หลับนอน

๙. คุณภาพของอาหารที่รับประทานทุกวัน

— — ดีมาก

— — ดี

— — ปานกลาง

— — พอใช้ได้

— — ไม่ไหวเลย

๑๐. การจ่ายตลาดโดยแม่ครัวร่วมนักเรียน — — ดีมาก
— — ดี
— — ยังไม่ดี
— — ควรแก้ไขเสียใหม่
๑๑. อาจารย์แม่บ้านของเราเอาใจใส่ในเรื่อง
อาหาร — — ดีมาก
— — ดี
— — ยังไม่ดีพอ
— — ออกไปตลาดด้วยเสมอ
๑๒. ที่หลับที่นอน — — สบายดี
— — พอใช้ (พอนอนได้)
— — แคบเกินไป
— — อย่างไม่รู้ได้
๑๓. ห้องน้ำและน้ำดื่ม — — สะอาดดี
— — สะอาดพอใช้
— — จัดไว้น้อย ไม่พอเพียง
— — อย่างไม่รู้ได้
๑๔. ส้วม — — มากพอความต้องการ
— — มีน้อยไปหน่อย
— — ไม่เคือคร้อน
— — ไม่ชอบถ่ายส้วมซึม

หมวด ง. เกี่ยวกับการปกครอง

๑๕. อาจารย์ฝ่ายปกครองปกครองอย่างไร
- — แบบประชาธิปไตย
 - — ไม่เป็นแบบประชาธิปไตย
 - — แบบบังคับเกินไป
 - — แบบปล่อยปละละเลย
๑๖. อาจารย์ฝ่ายปกครองใช้เวลาอบรม
ครั้งหนึ่ง ๆ
- — นานเกินไป
 - — พอดี
 - — น้อยเกินไป
 - — เท่าไรก็ได้
๑๗. สถานนักเรียนเป็นประโยชน์
- — ดีมาก
 - — ดี
 - — พอใช้
 - — ยังมีประโยชน์
๑๘. การแต่งกายของนักเรียนต้องการ
- — มีระเบียบ
 - — แบบสบาย
 - — อย่างไรก็ได้
 - — ไม่มีความหมายอย่างไรเลย

หมวด จ. กิจกรรมพิเศษ

๑๙. ชุมนุมต่างๆ เป็นประโยชน์
- — ดีมาก
 - — ดี
 - — พอใช้

- — ยังไม่มีประโยชน์
— — หมดเปลืองเปล่า ๆ
๒๐. การแสดงกิจกรรมพิเศษในโรงเรียน — — มีบ่อยเกินไป
— — พอดี
— — น้อยเกินไป
— — ทำให้เสียการเรียนเปล่า ๆ
๒๑. ข่าวสารของโรงเรียนจัดได้ — — ดีมาก
— — ดี
— — พอใช้
— — ไม่มีคุณค่าอะไรเลย
๒๒. การแสดงการเล่นต่าง ๆ อยู่ในชั้น — — ดีมาก
— — ดี
— — พอใช้
— — ไม่มีคุณค่า
๒๓. ข่าวที่น่าสนใจมากที่สุด — — ภาพยนตร์
— — ลิเก
— —ละคร
— — คนตรีสากล
— — คนตรีไทย
— — รำวง
— — เต้นรำ

หมวด จ. อื่นๆ

๒๔. ข้าพเจ้ามีทัศนคติในอาชีพครู
- — เป็นอย่างมาก
 - — ปานกลาง
 - — จำใจเรียน
 - — อาจเปลี่ยนในภายหลัง
๒๕. ในการที่ข้าพเจ้ามาเป็นนักเรียนครูมี
- — เพื่อนเพิ่มขึ้น
 - — เพื่อนน้อยลง
 - — เท่าเดิม
 - — ไม่สนใจกับใครเลย
๒๖. การมาศึกษาอยู่ในโรงเรียนนี้ข้าพเจ้า
- — ได้ช่วยเพื่อนมาก
 - — เพื่อนช่วยข้าพเจ้ามากกว่า
 - — ไม่เคยช่วยเหลือและให้ความเห็นใจใครเลย
 - — เพื่อนต่างเพศทำให้ข้าพเจ้าสุขใจ
๒๗. ความคิดเห็นอื่นๆ
- ก. — — — — —
 - ข. — — — — —
 - ค. — — — — —
 - ง. — — — — —
 - จ. — — — — —

ตัวอย่างที่ ๒

แบบประเมินผลสำหรับใช้ในการอภิปรายในหมู่พวก

ใช้สำหรับทดสอบผลเมื่อเสร็จการอภิปรายแต่ละครั้ง

ได้ผลดี ให้คะแนน ๓

ได้ผลปานกลาง ” ๒

ได้ผลน้อย ” ๑

คุณสมบัติที่ต้องการประชุมอภิปราย	ครั้ง				
	๑	๒	๓	๔	๕
๑. จัดสถานที่ได้งดงามและสะดวกสบาย					
๒. รู้สึกเป็นกันเอง					
๓. ผู้นำการประชุมมีโครงการอันแน่นอนไว้แล้วเป็นอย่างดี แต่ยอมมีการเปลี่ยนแปลงได้					
๔. มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นอย่างดีในบรรดาสมาชิก					
๕. เปิดโอกาสให้สมาชิกแต่ละคนได้แสดงความคิดเห็น					
๖. การอภิปรายได้นิ่ง (เรื่อง) จากประสิทธิภาพของสมาชิกทั้งหลาย					

๗. สมาชิกทุกคนรู้สึกว่าการมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ในการดำเนินงานของ
ที่ประชุมให้ไปสู่ผลสำเร็จ

๘. สมาชิกในหมู่พวกเขาใจความมุ่งหมายทั้งในระยะสั้น และระยะ
ยาวดีด้วยกันทุกคน

๙. ใช่วิธี (methods) และการดำเนินงาน (procedures) มากอย่าง
เท่าที่จะสามารถทำได้

๑๐. การอภิปรายโดยยึดหลักตามข้อเท็จจริง ประสิทธิภาพ และความ
คิดเห็น

๑๑. สมาชิกทุกท่านได้ใช้ความพยายามที่จะตั้งการอภิปรายให้เข้าสู่
ระดับที่สูง ๆ ขึ้นไป

ตัวอย่างที่ ๓

แบบสำรวจผลงานของครู

คำแนะนำ ในหน้าต่อไปนี้มีข้อความต่างๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ ซึ่งผู้สำรวจเป็นผู้ให้คะแนนลงในวงเล็บข้างหน้าข้อนั้น ๆ โดยถือหลักดังต่อไปนี้.—

ดีเลิศ	๕	พอใช้	๒
ดีมาก	๔	ยังไม่พอใช้	๑
ดี	๓		

การวางตนในโรงเรียนและในสังคมทั่วไป

- () ๑. แต่งกายสุภาพและเหมาะสม
- () ๒. กิริยาวาจาสุภาพอ่อนโยน
- () ๓. มีความสัมพันธ์กับนักเรียนอย่างเป็นกันเอง
- () ๔. ทำงานร่วมกับเพื่อนครูได้ผล
- () ๕. ติดต่อกับเจ้าหน้าที่กองงานการโรงไต้ผล
- () ๖. มีความสัมพันธ์กับผู้ปกครองนักเรียนอย่างเหมาะสม
- () ๗. มีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างเหมาะสม
- () ๘. เป็นผู้ตรงต่อเวลา

การสอน

- () ๑. วางแผนงานร่วมกับเด็ก
- () ๒. เตรียมการสอนและกะแผนงานเกี่ยวกับกิจกรรมในการสอนอย่างรอบคอบ
- () ๓. ทำบันทึกการสอนโดยสม่ำเสมอ
- () ๔. เต็มใจเปลี่ยนแปลงงานและระเบียบงานเกี่ยวกับกิจกรรมในการสอนเมื่อมีความจำเป็น (เช่น เมื่อมีความเห็นแตกต่างกันในความต้องการของนักเรียน ของชุมชน)

- () ๕. มีความสนใจในการศึกษาความเจริญเติบโตและการพัฒนาการของเด็ก
- () ๖. รู้จักดัดแปลงการสอนให้เหมาะสมแก่นักเรียนแต่ละคน
- () ๗. รู้จักดัดแปลงแก้ไขกิจกรรมในการสอน และสภาพการณ์ในห้องเรียนให้ใหม่อยู่เสมอ
- () ๘. จัดหาวัสดุในการสอนให้เหมาะสมกับบทเรียน
- () ๙. รู้จักใช้แหล่งชุมชน (พิพิธภัณฑ์, สวนสาธารณะ)
- () ๑๐. ใช้วัสดุประกอบการสอนให้เป็นประโยชน์
- () ๑๑. ให้โอกาสนักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมในการสอนทั้งที่เป็นหมู่และเฉพาะตน
- () ๑๒. ให้โอกาสนักเรียนได้มีส่วนร่วมในการวัดผลกิจกรรมในการสอน

การปฏิบัติฝ่ายธุรการ

- () ๑. ปฏิบัติงานเกี่ยวกับระเบียบและสถิติได้ถูกต้องเรียบร้อย
- () ๒. ปฏิบัติงานเกี่ยวกับสารบรรณได้ถูกต้องเรียบร้อย
- () ๓. ปฏิบัติเกี่ยวกับพัสดุได้ถูกต้องเรียบร้อย
- () ๔. ปฏิบัติเกี่ยวกับการเงินได้ถูกต้องเรียบร้อย
- () ๕. ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการปกครองได้ถูกต้องเรียบร้อย
- () ๖. ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ได้เรียบร้อย

การปฏิบัติกิจกรรมนอกหลักสูตร

- () ๑. รับเป็นที่ปรึกษาในกิจกรรมนอกหลักสูตร
- () ๒. รับเป็นผู้ฝึกกิจกรรมนอกหลักสูตรให้แก่นักเรียน
- () ๓. ให้โอกาสนักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนอกหลักสูตรโดยทั่วถึงกัน
- () ๔. ส่งเสริมและเร้าใจให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมนอกหลักสูตร
- () ๕. วางแผนงานกิจกรรมนอกหลักสูตรโดยรอบคอบ (เช่น ในการพานักเรียนไปทัศนาวจร)

- () จ. ปรับปรุงและแก้ไขกิจกรรมนอกหลักสูตรให้ดียิ่งขึ้น

การปรับปรุงตนเอง

- () ค. เป็นสมาชิกในองค์กรที่เกี่ยวกับความรู้ในหน้าที่ครู
() ง. หาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
() จ. อ่านหนังสือเกี่ยวกับการศึกษา (เช่น ศูนย์ศึกษา, ประชาศึกษา ฯลฯ)
() ฉ. ระบุเป้าหมายเกี่ยวกับการศึกษา (เช่น กิจกรรมภายในโรงเรียน หน้าที่ของกรม กองแผนก ในกระทรวงศึกษาธิการ)
() ช. ปรับปรุงตนเองในด้านเศรษฐกิจ
() ซ. ปรับปรุงตนเองให้มีคุณสมบัติแก่น้ำที่ครู

ตัวอย่างที่ ๔

การประเมินผลการประมณิเทศของศึกษานิเทศก์ประจำภาค
และศึกษานิเทศก์ส่วนกลาง

เรื่อง ลักษณะและขอบเขตของการนิเทศการศึกษา

โปรดขีดเครื่องหมาย ✓ หน้าคำตอบที่ท่านต้องการตามความคิดเห็นอย่างจริงใจ
ของท่านและไม่ต้องลงชื่อ

๑) ท่านรู้สึกว่บัดนี้ท่านมีความเข้าใจเรื่องต่อไปนี้เพียงไร

ก. ประวัติของการนิเทศการศึกษา

— — — แจ่มแจ้งดี — — — พอประมาณ — — — ยังไม่เข้าใจเลย

ข. การสำรวจความต้องการของโรงเรียน

— — — แจ่มแจ้งดี — — — พอประมาณ — — — ยังไม่เข้าใจเลย

ค. การทำงานร่วมกับคณะครู เพื่อสนองความต้องการของโรงเรียน

— — — แจ่มแจ้งดี — — — พอประมาณ — — — ยังไม่เข้าใจเลย

ง. การวางแผนงานการนิเทศการศึกษา

— — — แจ่มแจ้งดี — — — พอประมาณ — — — ยังไม่เข้าใจเลย

๒) ท่านคิดว่าการแบ่งหม่วยย่อยอภิปรายเป็นการช่วยกันขบคิดแก้ปัญหาได้

— — — — — ดีมาก — — — — — ดี — — — — — ไม่ดีเลย

๓) ท่านคิดว่าท่านพอเห็นแนวทางการปฏิบัติงานการนิเทศการศึกษา

— — — — — มาก — — — — — เห็นบ้าง — — — — — ไม่เห็นเลย

๔) ท่านเห็นว่าวิธีการที่ใช้ในประณมเทศนี้คือ เชิญวิทยากรบรรยาย การแบ่งหม่วยอภิปราย ปัญหา การรายงานของการอภิปรายหมวด การซักถามในที่ประชุมใหญ่ การใช้สื่อ-ทัศนศึกษาประกอบ ท่านจะนำไปใช้ในจังหวัดของท่าน

— — — — — ได้มาก — — — — — ปานกลาง — — — — — ไม่ได้เลย

๕) ท่านคิดว่าความรู้ที่ได้ในการประณมเทศครั้งนี้ จะเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในการปฏิบัติงานต่อไป

— — — — — ได้มาก — — — — — ได้พอสมควร — — — — — ไม่ได้เลย

๖) ความรู้ที่ท่านได้ในวันนี้

— — — — — ได้มาก — — — — — ได้พอสมควร — — — — — ไม่ได้เลย

๗) ท่านเห็นว่าการประณมเทศมีผล

— — — — — มาก — — — — — น้อย — — — — — ไม่ได้เลย

๘) ท่านมีข้อเสนอแนะในการประณมเทศเกี่ยวกับวิชาอะไรบ้าง

๑.

๒.

๓.

๔.

๕.

ตัวอย่างที่ ๕
แบบสอบถามเกี่ยวกับการสอน

ท่านอาจช่วยให้การสอบวิชานี้ดีขึ้นด้วยการตอบคำถามข้างล่างนี้ โปรดกา ✓
ในช่องว่างใต้หัวข้อใหญ่ ๑๐ ข้อนั้น เพียงข้อละเครื่องหมายเดียว

- | | |
|--|---|
| ๑) การจัดลำดับการสอน
จัดดีมาก —
พอใช้, ควรจะดีกว่านี้ —
ยังไม่เหมาะสม —
สับสนไม่เป็นระเบียบ — | ๕) ความสนับสนุนให้คิดกัน
มีความสามารถที่จะทำให้ท่านคิดเอา
เอง —
กระตุ้นให้คิดมากพอใช้ —
ไม่มีการช่วยให้ใช้ความคิด —
ไม่สนับสนุนให้คิด — |
| ๒) ความรู้ในเนื้อหาวิชา
มีความรู้ดีมากในวิชานี้ —
มีความรู้ดีพอใช้ —
ความรู้อย่างไม่ดีพอ — | ๖) ความสามารถในการพูด
ชำนาญในการแสดงเนื้อความ เสียงและ
ท่าทางดีมาก —
ดีพอใช้ พูดไม่ออกนอกเรื่อง —
พูดไม่เก่ง พูดออกนอกเรื่อง —
หลักเกณฑ์พูดใช้ไม่ได้เลย เป็นอุปสรรค
สำคัญที่ทำให้วิชานี้ไม่ได้ผล — |
| ๓) ทักษะติดต่อวิชา
กระตือรือร้น สนุกในการสอน —
ก่อนข้างสนใจในการสอน ก่อนข้างเบื่อ
หน่าย กลับไปมุ่งทางระเบียบมากกว่า—
คุณไม่สนใจกับวิชาที่สอน — | ๗) ทักษะติดต่อนักเรียน
เห็นอกเห็นใจ คอยช่วยเหลือและเป็น
ห่วงใย —
เห็นอกเห็นใจพอควร —
ทำตามระเบียบ — หลีกเลียงการพบปะ
เฉพาะตัว —
วางตนเห็นห่าง ยกตนสูงกว่า ปึงชา— |
| ๔) ความสามารถในการอธิบาย
อธิบายชัดและตรงจุดหมาย —
ตามปกติอธิบายดีพอใช้ —
มักจะอธิบายน้อยไปไม่ชัดเจนพอ —
ไม่ค่อยอธิบาย หรือปกติอธิบายไม่ชัด
เจนพอ — | |

- | | | |
|---|-------------------------------------|---|
| ๘) ความยุติธรรมในการสอน | รับฟังข้อขัดแย้งพอควร | — |
| ข้อทดสอบดำเนินไปด้วยดี พอใจในข้อทดสอบ | ไม่สนับสนุนการขัดแย้ง | — |
| การสอบบางที่ไม่ยุติธรรม | ๑๐) ผู้สอนในฐานะเป็น “มนุษย์” | — |
| การสอบมักไม่ยุติธรรม | มีบุคลิกลักษณะดึงดูดใจคน | — |
| ๙) มีขั้นตอนต่อการขัดแย้ง | มีบุคลิกลักษณะดีพอใช้ | — |
| สนับสนุนและประเมินคุณค่าข้อเสนอที่ขัดแย้ง แต่มีเหตุผล | มีบุคลิกลักษณะค่อนข้างไม่ดึงดูดใจคน | — |
| | ไม่ใช่บุคลิกลักษณะที่ท่านจะเอาใจใส่ | — |
- ๑๑) เมื่อเทียบกับอาจารย์อื่นที่ท่านได้เคยศึกษาด้วยมาแล้ว ท่านจะลำดับอาจารย์ผู้สอนในฐานะเป็นครู
- | | |
|---------|---|
| ดีเลิศ | — |
| ดี | — |
| ปานกลาง | — |
| อ่อน | — |
- ๑๒) โปรดให้ความคิดเห็นเพิ่มเติม ข้อนี้สำคัญมาก เป็นส่วนสำคัญที่สุดในการให้ Check ข้อสอบถามชุดนี้

ตัวอย่างที่ ๖

แบบสอบถาม (Questionnaire)

๑. การทำประมวลการสอน ให้เขียนเครื่องหมายถูกลงในข้อที่ท่านชอบ

๑. การจัดทำประมวลการสอนคราวนี้ เป็นการทำให้เร็วเกินไป ควรใช้เวลานานกว่านี้

๒. การจัดทำประมวลการสอนคราวนี้ ใช้เวลาเหมาะสมแล้ว
๓. การจัดทำประมวลการสอนคราวนี้ ใช้เวลามากเกินไป ควรเร็วกว่านี้
๔. การจัดทำประมวลการสอนคราวนี้ ใช้เวลาอภิปรายน้อยไป ควรมากกว่านี้
๕. การจัดทำประมวลการสอนคราวนี้ ใช้เวลาอภิปรายมากไป ควรตัดทอนลงบ้าง
๖. การจัดทำประมวลการสอนคราวนี้ ใช้เวลาอภิปรายเหมาะสมแล้ว
๗. บรรยาการในการอภิปรายของสมาชิกแจ่มใสดี
๘. บรรยาการในการอภิปรายของสมาชิกไม่สู้แจ่มใส
๙. เนื้อหาในประมวลการสอนที่จัดขึ้นนี้ มากเกินไปควรตัดออก
๑๐. เนื้อหาในประมวลการสอนที่จัดขึ้นนี้ น้อยเกินไปควรเพิ่มเข้า
๑๑. เนื้อหาในประมวลการสอนที่จัดขึ้นนี้เหมาะสมแล้ว
๑๒. ข้าพเจ้าเห็นว่าการทำประมวลสอนคราวนี้ ยังขาดอยู่ในประการต่อไปนี้
 - (๑)
 - (๒)
 - (๓)
 - (๔)
 - (๕)

๒. การอบรม ให้เขียนเครื่องหมายถูกในข้อที่ท่านมีความเห็นพ้องด้วย

๑. ในการอบรมคราวนี้ ข้าพเจ้าได้รับความรู้ ประสพการณ์
 - ก. เพิ่มขึ้น
 - ข. คงตัว
 - ค. ไม่ได้อะไรเลย
 - ง. ความรู้กลับลดน้อยลงอีก
๒. ในการอบรมคราวนี้ ข้าพเจ้ามีโอกาสดอกความนึกความเห็น
 - ก. เป็นส่วนมาก

- ข. เป็นส่วนน้อย
- ค. ได้แต่นั่งฟัง
- ง. นั่งหลับ

๓. ในการอบรมคราวต่อไป ข้าพเจ้าชอบที่จะให้มี

- ก. อุปกรณ์ประกอบการบรรยายมาก ๆ
- ข. มีผู้บรรยายเพิ่มขึ้น
- ค. มีห้องสมุดกว้างขวาง มีหนังสือมากกว่านี้

๔. ในการอบรมคราวต่อไป ข้าพเจ้าชอบที่จะ

- ก. ฟังบรรยายเท่านั้น
- ข. มีการสาธิตประกอบด้วย

๕. ในการอบรมคราวนี้ ผู้ให้การอบรม

- ก. ให้เนื้อหาวิชามากเกินไป
- ข. ให้เนื้อหาวิชาพอดี
- ค. ให้เนื้อหาวิชาน้อยไป

๓. ผู้ให้การอบรม ให้ใส่เครื่องหมายถูกหรือกรอกข้อความที่ท่านต้องการลงตามหัวข้อต่อไปนี้

๑. ผู้ให้การอบรมส่วนมาก

- ก. เป็นกันเอง
- ข. วางท่าโตเกินไป
- ค. หย่อนสมรรถภาพ

๒. ผู้ให้การอบรมที่ข้าพเจ้าชอบมาก คือ

- (๑)
- (๒)
- (๓)
- (๔)

(๕)

(๖)

(๗)

(๘)

(๙)

(๑๐)

๓. ในการอบบรมคราวต่อไป ข้าพเจ้าอยากให้ผู้บรรยายต่อไปนี้มาให้การ
อบรมอีก คือ

(๑)

(๒)

(๓)

(๔)

(๕)

(๖)

(๗)

(๘)

(๙)

(๑๐)

๔. ผู้ให้การอบบรมคราวนี้

ก. พูดเร็วเกินไป

ข. พูดช้าเกินไป

ค. พูดพอที่ ๆ

๕. ข้าพเจ้าอยากให้การอบบรม

ก. มีการรักษาเวลาถูกต้อง

ข. เปิดโอกาสให้โต้ถามได้พอสมควร

ค. มีเวลาสำหรับเปิดการซัก - ถามโดยเฉพาะ

๖. ข้าพเจ้าขอเสนอแนะเพิ่มเติม (ถ้ามี) คือ

(๑)

(๒)

(๓)

(๔)

(๕)

๔. ผู้รับการอบรม ให้ปฏิบัติเหมือนข้อ ๓

๑. ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ารับการอบรม

ก. มีอิสระในการพูด และออกความเห็น

ข. ไม่สู้มีอิสระ

ค. ไม่มีโอกาสเลย

๒. ข้าพเจ้าใคร่ที่จะเสนอให้เพิ่มวิชาที่จะอบรมในคราวต่อไป คือ

(๑)

(๒)

(๓)

(๔)

(๕)

๕. หน่วยบริการ ให้ปฏิบัติเหมือนข้อ ๓

๑. เกี่ยวกับอาหาร ข้าพเจ้าเห็นว่า

ก. ปริมาณน้อยไป

ข. ปริมาณพอเพียง

ค. ปริมาณมากไป

๒. ในร้านอาหาร ข้าพเจ้าเห็นว่า
- ก. อร่อยดีแล้ว
 - ข. ไม่สู้อร่อย
 - ค. ไม่อร่อยเลย
๓. ในเรื่องอาหาร ข้าพเจ้าเห็นว่า
- ก. ควรจัดอาหารอย่างนี้ตลอดไป
 - ข. ควรจัดอาหารภาคกลางล้วน ๆ
 - ค. ควรจัดอาหารพื้นเมืองล้วน ๆ
 - ง. ควรจัดอาหารพื้นเมืองผสมกับอาหารแบบภาคกลาง
๔. ข้าพเจ้าเห็นว่า
- ก. ควรรับประทานข้าวสวยตลอด ๓ เวลา
 - ข. ควรรับประทานข้าวต้มในตอนเช้า และข้าวสวยตอนเที่ยงกับตอนเย็น
 - ค. ควรรับประทานข้าวต้มทั้ง ๓ เวลา
๕. เกี่ยวกับส้วม ข้าพเจ้าเห็นว่า
- ก. พอเพียงแล้ว
 - ข. ไม่พอเพียง
๖. ในเรื่องส้วม ข้าพเจ้าเห็นว่า
- (๑) ควรจัดส้วมซึมให้พอเพียง
 - (๒) ควรจัดส้วมหลุมให้
 - (๓) ควรจัดส้วมแบบนั่งร้านให้
๗. ในเรื่องน้ำอาบ, น้ำใช้, ข้าพเจ้าเห็นว่า
- ก. มีปริมาณมากไป
 - ข. มีปริมาณพอเพียงแล้ว
 - ค. มีปริมาณน้อยไป

๘. ในเรื่องหนังสือพิมพ์บริการ ข้าพเจ้าเห็นว่า

- ก. ได้รับความรู้มาก
- ข. ไม่ได้รับความรู้เลย
- ค. ได้รับความรู้บ้าง

๙. เกี่ยวกับการออกหนังสือพิมพ์ ข้าพเจ้าเห็นว่า

- ก. ควรลงเนื้อหาวิชาล้วน ๆ
- ข. ควรมีเรื่องสารคดีต่าง ๆ ปนกัน
- ค. ควรมีเรื่องสารคดี เริงรมย์และเนื้อหาวิชาปนกัน

๑๐. ในการอบรมคราวต่อไป ข้าพเจ้าอยากให้เพิ่มสิ่งต่อไปนี้ คือ

- ก. ฝักร้องเพลงไทย
- ข. ฝักร้องเพลงสากล
- ค. ฝึกเต้นรำ
- ง. ฝักรำวง
- จ. พาเที่ยวนอกสถานที่

๑๑. เกี่ยวกับบริการโสตทัศนศึกษา ข้าพเจ้าเห็นว่า

- ก. บริการดี
- ข. น้อยไป
- ค. มากไป

๑๒. ข้าพเจ้าขอเสนอแนะให้เพิ่มบริการต่อไปนี้ อีก คือ

(๑)

(๒)

(๓)

(๔)

(๕)

๖. ทางสังคม ให้ปฏิบัติเหมือนข้อ ๕

๑. ในการอบรมคราวนี้

ก. ข้าพเจ้าได้รู้จักเพื่อนสมาชิกมากขึ้น

ข. ไม่รู้จักเลย

๒. ในการอบรมคราวนี้

ก. ข้าพเจ้าได้ช่วยเหลือเพื่อนสมาชิก

ข. สมาชิกได้ช่วยเหลือข้าพเจ้า

ค. ไม่ได้ช่วยใครเลย

๓. ในการอบรมคราวนี้

ก. ข้าพเจ้าอยากให้สมาชิกทุกคน (ทั้ง ๒ เพศ) ได้วิสาสะกันมากขึ้น

ข. ข้าพเจ้าไม่ต้องการในข้อ (ก)

๗. เปิดเตล็ด

๑. ข้าพเจ้าอยากให้มีการอบรมเช่นนี้อีก

๒. ข้าพเจ้าไม่อยากให้มีการอบรมเช่นนี้อีก

๓. การอบรมคราวนี้ข้าพเจ้า

ก. สิ้นเปลืองมาก

ข. สิ้นเปลืองพอสมควร

ค. ไม่สิ้นเปลืองเลย

๔. ข้าพเจ้าอยากให้ศึกษานิเทศก์ไปเยี่ยมโรงเรียนข้าพเจ้า

๕. ข้าพเจ้าอยากให้จัดงานแสดงผลของการศึกษาทุกด้านในโรงเรียนปรับปรุง ณ แห่งใดแห่งหนึ่ง

รายงานประวัตินักเรียนฝึกสอน

โรงเรียนฝึกหัดครู

ฝึกสอนภาคที่.....เดือน.....พ.ศ.....

รายงานประวัติของนักเรียนฝึกสอนจะเป็นเครื่องช่วยให้ครูช่วยการฝึกสอนเข้าใจในตัวผู้ฝึกสอนมากยิ่งขึ้น และจะเป็นประโยชน์ในการที่จะให้คำแนะนำเพื่อกิจกรรมและการสอนของเขาด้วย

กรอกรายการต่างๆ ในรายงานประวัตินี้แต่ละข้อให้ละเอียด

โปรดเขียนเครื่องหมาย ข้างหน้าข้อที่ต้องการ

๑. ชื่อ นาย, นาง, นางสาว.....ชื่อสกุล.....
๒. ภูมิลำเนาเดิม เลขที่.....ถนน.....อำเภอ.....จังหวัด.....
๓. ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่.....ถนน.....อำเภอ.....จังหวัด.....
๔. ที่เกิด (จังหวัด)วัน.....เดือน.....ปีเกิด.....สัญชาติ.....
๕. ที่ซึ่งท่านอยู่นานที่สุด.....
๖. นับถือศาสนา
๗. นามบิดา.....ที่เกิด (จังหวัด).....๑. มีชีวิตอยู่ ๒. ถึงแก่กรรม
การศึกษาของบิดา..... อาชีพของบิดา.....
๘. นามมารดา.....ที่เกิด (จังหวัด).....๑. มีชีวิตอยู่
การศึกษาของมารดา..... อาชีพของมารดา.....
๙. การศึกษาของท่านในชั้นประถมและมัธยม

ชื่อสถานศึกษา	อยู่จังหวัด	ศึกษาเมื่อ
.....		พ.ศ. ๒๔.....ถึง ๒๔.....
.....		พ.ศ. ๒๔.....ถึง ๒๔.....
.....		พ.ศ. ๒๔.....ถึง ๒๔.....

ชื่อสถานศึกษา	อยู่จังหวัด	ศึกษาเมื่อ
.....		พ.ศ. ๒๕.....ถึง ๒๕.....
.....		พ.ศ. ๒๕.....ถึง ๒๕.....

(เพิ่มเติมตามความเหมาะสม)

๑๐. อนามัย

ก. ท่านรู้สึกว่าคุณภาพของท่านเป็นอย่างไร? ดีมาก ดี พอใช้ ไม่พอใช้

ข. โรคที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการฝึกสอนของท่าน

๑.
๒.
๓.
๔. การสอนภาษาอังกฤษในชั้นมัธยม
๕. การสอนคณิตศาสตร์ในชั้นมัธยม
๖. การสอนสังคมศึกษาในชั้นมัธยม
๗. การสอนพลศึกษา
๘. การสอนศิลปและการฝีมือ
๙. อื่น ๆ (ถ้ามี).....

๑๑. ท่านมีทักษะพิเศษซึ่งอาจจะใช้เป็นประโยชน์ในการสอนในข้อใดบ้าง?

- | | |
|--------------------|---------------------|
| ๑. การดนตรี | ๗. การช่าง |
| ๒. การกีฬา | ๘. การฝีมือ |
| ๓. การละคร | ๙. การครัว |
| ๔. การร้องเพลง | ๑๐. การพยาบาล |
| ๕. การแสดงวิทยุ | ๑๑. การเกษตร |
| ๖. การหนังสือพิมพ์ | ๑๒. หรืออื่น ๆ..... |

๑๒. ท่านเคยได้รับเกียรติในการทำงานหรือไม่? เช่น

๑. ได้รับรางวัล

๒. ได้รับทุนเล่าเรียน

๓. หรืออื่น ๆ

๔.

๕.

๑๓. ถ้าท่านรู้สึกว่า มีสิ่งใดอีกที่อาจจะเป็นประโยชน์แก่อาจารย์ช่วยการฝึกสอนของท่านโปรดเขียนลงไว้ด้วย

.....

.....

.....

๑๒ หลักปฏิบัติการนิเทศการศึกษาของกระทรวงศึกษา

การบริหารการศึกษาและการจัดโรงเรียนของแต่ละกรม การที่ได้มีหน่วยศึกษานิเทศก์ ซึ่งประกอบด้วยผู้ชำนาญเพื่อศึกษาปัญหา เสนอความคิดเห็นในการปรับปรุงให้สำเร็จไปโดยมีหลักปฏิบัติดังจะได้อธิบายต่อไปนี้แล้ว ย่อมเป็นประโยชน์มากคือ

๑. สถานะของหน่วย

หน่วยศึกษานิเทศก์ ซึ่งจัดตั้งขึ้นในส่วนกลาง ให้ขึ้นตรงต่อเจ้าหน้าที่ผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นศึกษานิเทศก์พึงปฏิบัติงานเฉพาะในหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ และหัวหน้าหน่วยควรได้เข้าประชุมหัวหน้ากองของกรม เพื่อการประสานงาน

๒. ขอบเขตอำนาจและหน้าที่ของศึกษานิเทศก์

- ก. ช่วยเหลือโรงเรียน ในด้านวิชาการและการบริหารการศึกษา
- ข. เสนอแนะหรือให้คำปรึกษาแก่กรมในทางวิชาการและการบริหารการศึกษา ตามมารยาทของศึกษานิเทศก์
- ค. ทำหน้าที่เป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายวิชาการกับฝ่ายบริหาร
- ง. ช่วยเหลือในการจัดการอบรมครู
- จ. ทำการวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวกับการงานของศึกษานิเทศก์

ศึกษานิเทศก์ไม่มีอำนาจสั่งการ ส่วนราชการอื่นที่ปฏิบัตินอกเหนือจากที่กำหนดไว้ข้างต้น ถือว่าเป็นราชการพิเศษ

๓. คุณลักษณะของศึกษานิเทศก์

ศึกษานิเทศก์ควรเป็นบุคคลที่มีความชำนาญงาน มีความรู้กว้างขวาง ทั้งทางวิชาการและการบริหารการศึกษา มีบุคลิกภาพเหมาะสม และคัดเลือกมาเป็นอย่างดี ก่อนแต่งตั้งข้าราชการเป็นศึกษานิเทศก์ ควรให้มีการอบรมและฝึกงานก่อน

๔. การจัดระเบียบงาน

งานของแต่ละหน่วย แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ.—

- (๑) ส่วนวิชาการ ประกอบด้วยศึกษานิเทศก์ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ตามข้อ ๒
- (๒) ส่วนธุรการ ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ ซึ่งปฏิบัติงานธุรการ

๕. การประสานงาน

- ก. ศึกษานิเทศก์หน่วยต่าง ๆ จำเป็นต้องให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกัน
ฉะนั้นให้มีคณะกรรมการประสานงานนิเทศการศึกษา ประกอบด้วยรอง
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ของแต่ละ
กรม เป็นกรรมการและให้มีเลขานุการของคณะกรรมการหนึ่งคน
- ข. หน้าที่ของคณะกรรมการประสานงานนิเทศการศึกษา คือ.—

- (๑) วางระบบงาน
- (๒) ประสานงาน
- (๓) รายงานกิจการต่อกระทรวง

๖. ระบบงานนิเทศการศึกษา

ระบบงานนิเทศการศึกษาแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน

- ก. ระบบงานของกรมการประสานงานนิเทศการศึกษา
- ข. ระบบงานของหน่วยศึกษานิเทศก์แต่ละหน่วย ควรมีความสัมพันธ์กันในข้อ
ต่อไปนี้ โดยคำนึงถึงลักษณะและปริมาณงานของกรมต่างๆ คือ.—
 - (๑) แผนงานนิเทศการศึกษา
 - (๒) อัตรากำลังของหน่วยศึกษานิเทศก์
 - (๓) งบประมาณ

การประชุมสัมมนาศึกษานิเทศก์

ณ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา สามพราน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

วันที่ ๒๒-๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ตามวัตถุประสงค์ของการประชุมสัมมนาศึกษานิเทศก์ กล่าวคือ

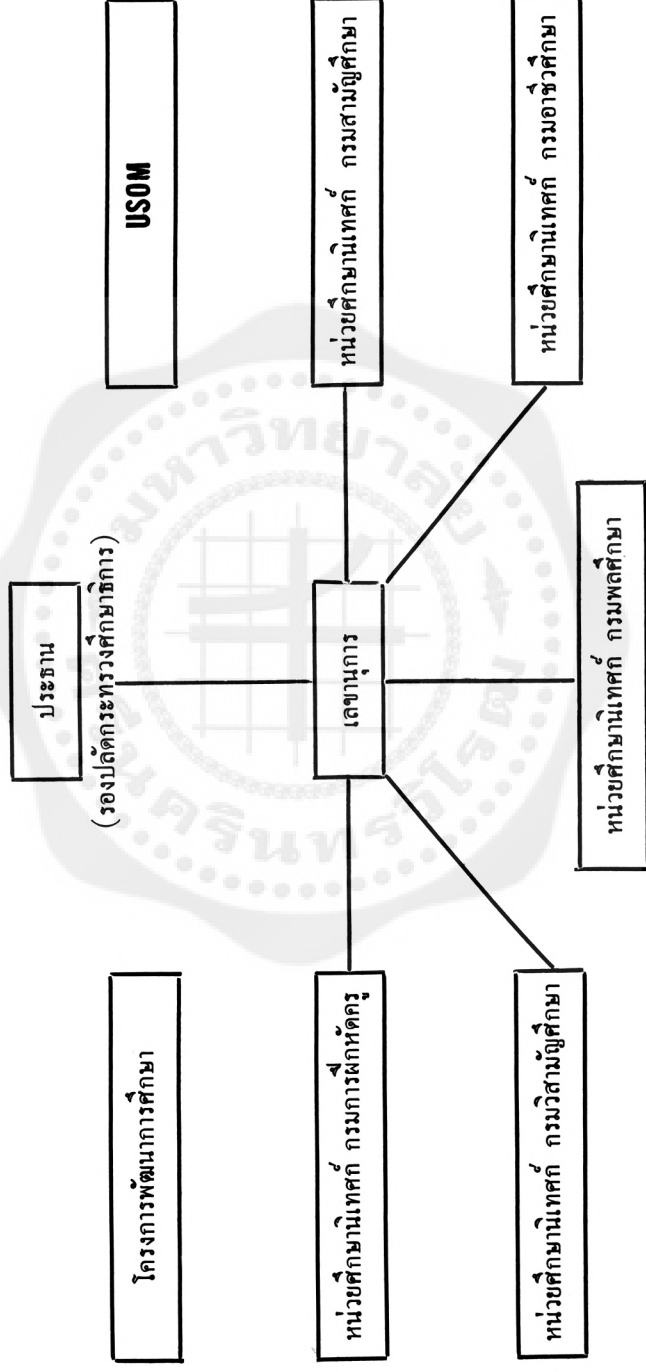
๑. เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความชำนาญ และวางวิธีการปรับปรุงการดำเนินงานตลอดทั้งการประสานงานของศึกษานิเทศก์ส่วนกลาง
๒. เพื่อพิจารณาการดำเนินงานนิเทศการศึกษาร่วมกันระหว่างศึกษานิเทศก์ส่วนกลาง และศึกษานิเทศก์ภาคศึกษา เกี่ยวกับโรงเรียนประจำระดับ ตามนโยบายของโครงการพัฒนาการศึกษาให้เป็นไปด้วยดี

การประชุมสัมมนาที่ดำเนินมาตั้งแต่วันที่ ๒๒ ถึง ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ สรุปผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

หลักการทั่วไป เกี่ยวกับการปรับปรุงโรงเรียนประจำระดับของโครงการ ก.พ.ศ.

๑. ในขั้นแรกของการปรับปรุงโรงเรียน ควรค้นหาข้อเท็จจริงของสภาพการณ์ก่อน โดยอาศัยหลักวิชาเป็นหลัก
๒. การปรับปรุงโรงเรียนนั้น ทุกกรมควรทำงานประสานกันเป็นส่วนรวม เพื่อประโยชน์ของการศึกษาและความเจริญของท้องถิ่น
๓. ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ท้องถิ่นเป็นผู้มีความริเริ่มและวางแผนงาน และการดำเนินงานปรับปรุง
๔. ควรส่งเสริมให้มีการใช้ปัจจัยของชุมชนให้มาก และโรงเรียนควรให้บริการแก่ชุมชนให้มากด้วย
๕. การวางโครงการนั้น ควรคำนึงถึงพัฒนาการที่จะมีขึ้นในเวลาต่อไป ฉะนั้นโครงการควรมีลักษณะยืดหยุ่นได้

คณะกรรมการประสานงานในเทศกการศึกษา



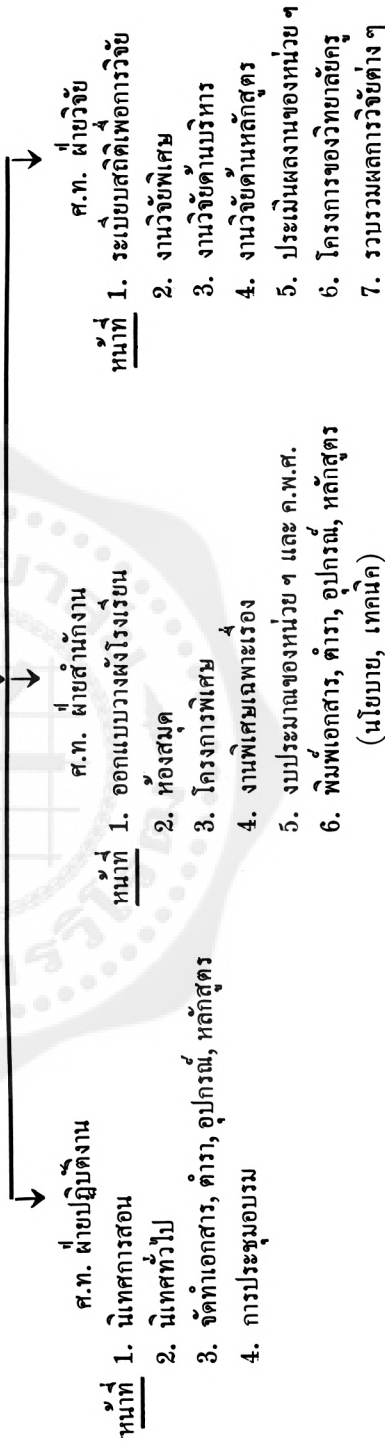
หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู

หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์

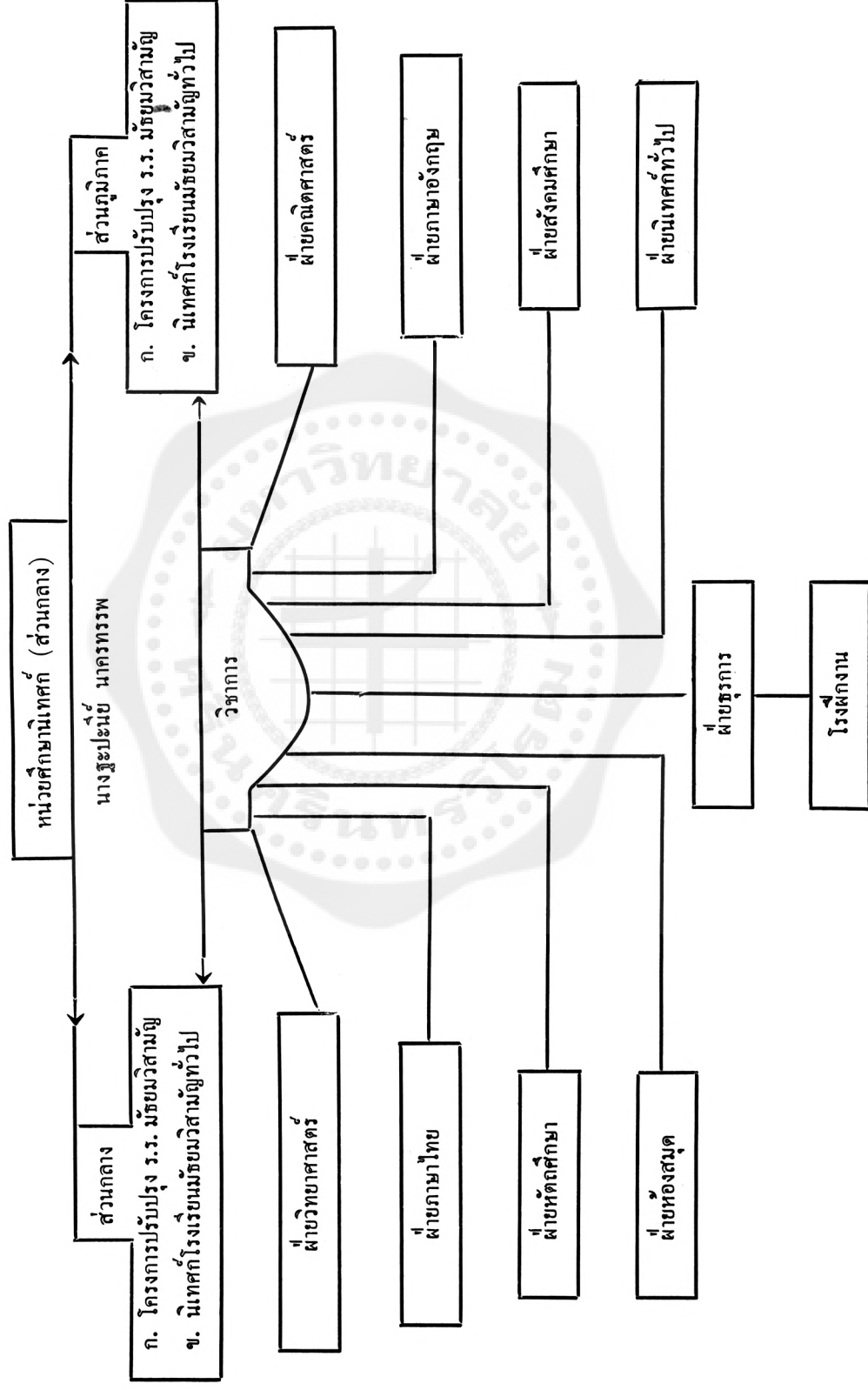
และ

สำนักงานเลขาธิการ

- | | |
|---|--|
| <p>หน้าที่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ประสานงานในหน่วย ฯ 2. การเบิกจ่ายเงิน 3. พัสดุ 4. ระเบียบสถิติ 5. สารบรรณ | <ol style="list-style-type: none"> 6. รายงานประจำปี 7. การพิมพ์ภายใน 8. พิมพ์เอกสาร, ตำรา, อุปกรณ์, หลักสูตร 9. จัดพาหนะ 10. อาคารสถานที่ |
|---|--|



แผนปฏิบัติงาน
ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมวิสามัญศึกษา ปี พ.ศ. ๒๕๐๒



หลักการของศึกษานิเทศก์ในการทำงานเกี่ยวกับโครงการ ค.พ.ศ.

๑. ศึกษานิเทศก์ควรมีส่วนร่วมในการสำรวจความต้องการของโรงเรียนในโครงการ เพื่อประสิทธิภาพในการปรับปรุง

ข้อเสนอ คณะกรรมการสำรวจศูนย์ ค.พ.ศ. ให้ประกอบด้วยศึกษานิเทศก์เป็นส่วนใหญ่ มีหน้าที่รับผิดชอบในการสำรวจและการวัดผล

๒. มีส่วนร่วมปรับปรุงงานของโรงเรียนโดยตลอด ทั้งโดยตรงและปริยาย

๓. ศึกษานิเทศก์ควรวางตัวเป็นกลาง เพราะโรงเรียนประเคราะห์สังกตหลายกรม ควรตัดความรู้สึกส่วนกรมออก

เพื่อที่จะให้งาน ค.พ.ศ. เป็นไปด้วยดี ด้วยความร่วมมือของบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายคือ ศึกษานิเทศก์ส่วนกลาง ศึกษานิเทศก์ภาคศึกษา และผู้บริหารการศึกษา ที่ประชุมได้วางแนวของกิจกรรมเท่าที่กำลังคนและความสามารถจะทำได้ ประกอบทั้งข้อเสนอแนะที่จะทำงานได้โดยสะดวก ซึ่งแยกออกเป็นข้อสำคัญได้ดังนี้

กิจกรรมของศึกษานิเทศก์ส่วนกลาง

๑. อบรมครู
๒. ผลิตเอกสารและแนะนำในการจัดหาวัสดุประกอบการสอน
๓. ช่วยเหลือแนะนำในการทำประมวลการเรียนรู้ (Curriculum advice) ตามกำลังที่ศึกษานิเทศก์จะพึงทำได้ ฯลฯ
๔. เยี่ยมโรงเรียนเป็นครั้งคราวตามที่ศึกษานิเทศก์ทุกฝ่ายจะได้ตกลงกัน
๕. ช่วยสนองความต้องการของศึกษานิเทศก์ภาคศึกษาในด้านวิชาการ เช่น การจัดให้มีการสัมมนาอบรมศึกษานิเทศก์โดยความร่วมมือของ T.A.

กิจกรรมของศึกษานิเทศก์ภาคศึกษา

๑. ขอบเขตและหน้าที่ของศึกษานิเทศก์

- ก. ช่วยเหลือโรงเรียนในด้านวิชาการและการบริหาร
- ข. ทำหน้าที่เป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับฝ่ายบริหาร

ก. ช่วยเหลือในการอบรมครู

ง. ทำการวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับการงานของศึกษานิเทศก์

ศึกษานิเทศก์ไม่มีอำนาจสั่งการส่วนราชการอื่นที่ปฏิบัตินอกเหนือจากที่กำหนดไว้ข้างต้นถือว่าเป็นราชการพิเศษ

๒. กิจกรรมของศึกษานิเทศก์ภาคศึกษา

ก. สำรวจและศึกษาสภาพของโรงเรียนในศูนย์ ค.พ.ศ.

ข. ช่วยประสานระหว่างครูใหญ่โรงเรียนต่าง ๆ เพื่อหยั่งทราบปัญหาและร่วมกันแก้ปัญหา

ค. ช่วยเหลือครูในสาขาวิชาที่ตนถนัด

ง. ช่วยเหลือให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนฝึกหัดครูกับโรงเรียนที่นักเรียนไปฝึกสอน

ข้อเสนอของศึกษานิเทศก์ส่วนกลาง

๑. ขอให้รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะประธานคณะกรรมการประสานงานนิเทศการศึกษาเป็นกรรมการดำเนินงาน ค.พ.ศ. เพื่อจะได้แจ้งข้อตกลงของคณะกรรมการดำเนินงาน ค.พ.ศ. แก่หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์โดยตรง และเป็นผู้บันทึกเรื่องตามมติของคณะกรรมการประสานงานนิเทศการศึกษาเสนอต่ออธิบดีกรมต่าง ๆ

๒. ขอให้คณะกรรมการดำเนินงาน ค.พ.ศ. จัดแบ่งเงินกองทุนปฏิภาคจำนวนหนึ่งให้แก่หน่วยศึกษานิเทศก์ เพื่อใช้ในกิจกรรมนิเทศการศึกษา เช่น การเดินทาง การพิมพ์เอกสารการทำ Curriculum Laboratory การจัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ ฯลฯ

คณะกรรมการประสานงานนิเทศการศึกษา จะเป็นผู้แจ้งจำนวนเงินหลังจากที่ได้คิดคำนวณรายการที่ต้องใช้ตามความจำเป็นแล้ว เงินจำนวนนี้ให้อนุโลมใช้ในโรงเรียนนอกศูนย์ ค.พ.ศ. ได้ด้วย

๓. ใช้คณะกรรมการดำเนินงาน ค.พ.ศ. พิจารณาวางระเบียบการใช้เงินเพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการปฏิบัติ

ข้อเสนอของศึกษานิเทศก์ภาคศึกษา

๑. ชื่อของศึกษานิเทศก์ประจำศูนย์ ค.พ.ศ. ควรเรียกว่า ศึกษานิเทศก์ภาคศึกษา
๒. ผู้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาประจำศูนย์ ค.พ.ศ. ควรได้รับการแต่งตั้งให้เป็นศึกษานิเทศก์ขึ้นตรงต่อประธานคณะกรรมการโครงการ
๓. ขอให้ประธานคณะกรรมการโครงการเป็นผู้พิจารณาความดีความชอบเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นและอันดับเงินเดือนของศึกษานิเทศก์ภาคศึกษา
๔. ขอให้มีส่วนแทนศึกษานิเทศก์ภาคศึกษาหนึ่งคน ร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการโครงการ

ข้อเสนอของผู้บริหารการศึกษา

๑. คณะกรรมการดำเนินงาน ค.พ.ศ. ควรวางหลักเกณฑ์วิธีดำเนินงานให้แน่นอนเพื่อเป็นหลักปฏิบัติ เช่น การส่งงานจากคณะกรรมการดำเนินงาน ค.พ.ศ. จะมีสายดำเนินงานอย่างไร ถ้ามีสิ่งขัดแย้งทางระเบียบแบบแผนทางราชการควรจะปฏิบัติอย่างไร การดำเนินงานใด ๆ ที่เกี่ยวกับกฎหมายระเบียบแบบแผน ซึ่งต้องผ่านผู้ว่าราชการจังหวัด ต้องดำเนินการตามระเบียบ
๒. ในการปฏิบัติงาน ให้ดำเนินไปตามมติและนโยบายของคณะกรรมการโครงการนั้นขอให้แจ้งมติต่าง ๆ ให้เจ้าหน้าที่บริหารทราบเพื่อร่วมดำเนินงาน
๓. ให้จังหวัดจัดหาอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ ค.พ.ศ. ในระยะต้นถ้าไม่สามารถหาได้อาจเสนอให้คณะกรรมการดำเนินงาน ค.พ.ศ. จัดหาเงินค่าจ้างให้เป็นการชั่วคราว

๔. เลขานุการของคณะกรรมการโครงการควรเป็นศึกษานิเทศก์ หรือบุคคลผู้ มีระดับเท่ากับตำแหน่งดังกล่าว และควรเป็นผู้มีความสามารถในทางมนุษย-สัมพันธ์เพื่อให้การประสานงานเป็นไปด้วยดี
๕. ในการปฏิบัติงานร่วมกับ ค.พ.ศ. นั้นฝ่ายบริหาร ควรยึดหลักประชาธิปไตย เช่น เคารพซึ่งกันและกัน ร่วมกันคิดร่วมกันทำ และใช้วิธีการ วิทยาศาสตร์ให้มากที่สุดที่จะทำได้ ฯลฯ

ข้อสังเกต

๑. ควรมีการจัดทำเอกสาร เพื่อเป็นสื่อสัมพันธ์กลางระหว่างศูนย์ ค.พ.ศ. ภาค ต่างๆ ตลอดจนเผยแพร่ความคิด วิธีการ และการเคลื่อนไหวของโครง- การและศูนย์ ค.พ.ศ.
๒. ควรมีการประชุมปรึกษาหารือกันวางวิธีการเกี่ยวกับการเงิน ระหว่างสำนัก งาน ค.พ.ศ. (กรุงเทพฯ) กับศูนย์ ค.พ.ศ. เพื่อความสะดวกและรวดเร็ว และแจ้งให้ศูนย์ ค.พ.ศ. ทราบ เพื่อใช้ปฏิบัติต่อไป
๓. ในการอบรมครู ขอให้คำนึงถึงงานของโครงการ ค.พ.ศ. และควรพิจารณา ให้ผลตอบแทนแก่ผู้เข้ารับการอบรมตามสมควรด้วย
๔. ศึกษานิเทศก์ส่วนกลาง และศึกษานิเทศก์ภาคศึกษา ควรมีโอกาสปรึกษา การทำงานร่วมกันในโอกาสต่อไป โดยเฉพาะในเรื่องการปรับปรุงการเรียน การสอนของโรงเรียนประจำในโครงการ ค.พ.ศ.



ประติมากรรมคันธาระในป่ากีสถาน

โดย เอ็ม. เอ. ชำคุร

สุปรีดา ประศาสน์วินิจัย แปล

ประติมากรรมคันธาระในปาเกีสถาน

โดย เอ็ม. เอ. ชาคูร
สุปรีดา ประศาสน์วินิจนัย แปล

ความนำ

นักประวัติศาสตร์มักจะกล่าวถึงคันธาระว่าเป็นดินแดนแห่งการรุกราน และถูกต่างชาตียึดครองติดต่อกันเรื่อยมา เพราะฉะนั้น จึงมักจะมีการกล่าวอ้างถึงการขยายอำนาจของพวกออคเมนิสต์ การรุกรานของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช และการโจมตีของพวกเขา ซีเรียน พวกกุษาณ และพวกฮั่นบ่อยๆ แต่สิ่งเหล่านี้เป็นแต่เพียงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาอันยาวนาน อันก่อให้เกิดชนบทรหมเนียมอันมั่นคงในหุบเขาใหญ่ของเปชวาร์เท่านั้น น่าเสียดายที่ประวัติศาสตร์ในแง่นี้ยังมิได้มีการเปิดเผยอย่างสิ้นเชิง ความจริงนั้นจากตำนานเกี่ยวกับชัยชนะและการผจญภัยเหล่านี้เอง ที่ก่อให้เกิดจังหวะธรรมชาติของชีวิต ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งความรู้สึกอันรุนแรงในแง่อิสรภาพในหมู่ประชาชนที่อยู่ตามชายแดน ซึ่งมีจิตใจอันเสรีที่จะรับเอาอิทธิพลใหม่ๆ จากภายนอกและปรับปรุงคัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมของท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเปชวาร์ได้เริ่มทำการขุดค้นทางโบราณคดี เพื่อให้ได้หลักฐานต่างๆ เพิ่มขึ้น อันจะช่วยสนับสนุนความคิดเห็นนี้ และบรรดาบัณฑิตทั้งหลายต่างก็พยายามที่จะแยกแยะร่องรอยแห่งชนบทรหมเนียมประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งศิลปะแห่งคันธาระอาจจะถือกำเนิดมาอย่างแน่นอน

ในการอธิบายถึงต้นตอและพัฒนาการของศิลปะสมัยคันธาระนั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยการศึกษาและขุดค้นคว้าที่กระทำกันใหม่ๆ ในท้องถิ่น และอาศัยทฤษฎีใหม่ๆ ที่ตั้งขึ้นมา เพื่อจัดทำลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยกษัตริย์กุษาณองค์สำคัญๆ ผู้อ่านจะเห็นว่ามีความเกี่ยวพันกันโดยแน่นอนกับประวัติศาสตร์ของคันธาระก่อนที่จะตกมาอยู่ภายใต้อธิป-

ไทยของพวกอเกเมนิดส์ ยุคนี้เริ่มขึ้นเมื่อชนเผ่าอารยันได้เข้ามายังดินแดนนี้ ซึ่งรายละเอียดในเรื่องนี้มักจะไม่ได้กล่าวถึงไว้ในประวัติศาสตร์ จากนั้นก็ทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ ทำให้ได้ทราบถึงชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นนี้ตั้งแต่สมัยแรกๆ ก่อนที่พวกอเกเมนิดส์จะได้แผ่ขยายอำนาจเข้ามานั้น ได้มีอาณาจักรต่างๆ เกิดขึ้นแล้ว และในที่สุดก็ได้มีการรวมกันทางการเมือง ซึ่งชื่อคันธาระนี้ได้เกี่ยวข้องกับอยู่ แม้ในสมัยต้นๆ นี้เองคันธาระก็มีชื่อเสียงเพราะมีสถาบันการศึกษาต่างๆ และเนื่องจากขนบธรรมเนียมประเพณีทางการศึกษานี้เอง ในสมัยต่อมาจึงได้เกิดมีปานินี (Panini) ซึ่งเป็นนักไวยากรณ์ผู้ยิ่งใหญ่ทางภาษาสันสกฤตขึ้น

พวกอเกเมนิดส์เป็นพวกที่สำคัญ มิใช่ในตำแหน่งที่ได้ชัยชนะแต่ในตำแหน่งที่เขาได้มีส่วนช่วยเหลือเพิ่มพูนขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีอยู่ให้เพิ่มทวีจำนวนขึ้น การปกครองของชนกลุ่มนี้ได้นำเอาแนวโน้มนิ่งสงบและความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะและสถาปัตยกรรมของชาวเปอร์เซีย เข้ามาสู่อาณานิคม และทำให้เกิดมีศิลปะวัตถุจำนวนมากในแบบโมริยะ นอกจากนั้นชนพวกนี้ยังเปิดเส้นทางพาณิชย์ซึ่งเชื่อมตลาดเปอร์เซียกับตลาดต่างๆ ในดินแดนอินเดียและปากีสถานขึ้นด้วย และเพื่อจะส่งเสริมการเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นใหม่นี้ จึงได้มีการผลิตเหรียญกษาปณ์เงินตามมาตรฐานของเปอร์เซียขึ้นใช้ในบริเวณนี้ ทั้งในแบบที่เป็นแท่งโค้งและเป็นเหรียญกลม และที่สำคัญยิ่งขึ้นไปอีกก็คือการนำเอาตัวอักษรอารามะมาใช้ในหุบเขานี้ โดยพวกเสมียนชาวอารามะจำนวนมากที่จักรวรรดิเปอร์เซียจ้างไว้เป็นผู้นำมาอาศัยตัวอักษรเซมิติกอันมีรากฐานมาจากแหล่งเดียวกันนี้เอง ที่ต่อมาได้เกิดมีระบบการเขียนหนังสืออันแตกต่างกันสองจำพวก คือ อักษรพราหมีและตัวอักษรขโรชิตีขึ้น ตัวอักษรแบบแรกทำให้เกิดมีเอกภาพในชีวิตทางวัฒนธรรมของอินเดีย ส่วนแบบหลังทำให้เกิดมีเอกภาพในชีวิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มแม่น้ำสินธุ

การรุกรานของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชเป็นการโจมตีอย่างฉับพลัน ความพยายามของพระองค์ที่จะรวมพวกที่พระองค์เอาชนะได้เข้าไว้ด้วยกันนั้นต้องล้มเหลวไป เพราะการสิ้นพระชนม์ของพระองค์ แม้ว่าพวกแม่ทัพรองของพระองค์ ซึ่งปกครองบ้านเมืองสืบแทนพระองค์ต่อมา จะสามารถสถาปนาขนบธรรมเนียมประเพณีของกรีกขึ้นในทวีปเอเชียภาคตะวันตกก็ตาม ได้มีผู้เขียนเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับอิทธิพลอันเกิดขึ้นมาจากชนบ

ธรรมเนียมประเพณีที่มีอยู่เหนือความเจริญรุ่งเรืองอย่างสุดขีดของศิลปะคันธาระไว้เป็นอันมาก โดยมีเซอร์ จอห์น มาร์แชล เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับสำนักศิลปะดังกล่าวเป็นคนแรก และคนสุดท้าย ไม่ว่าจะมีความเคลือบแคลงเกี่ยวกับอิทธิพลที่กล่าวนี้สักเพียงใด แต่ก็มีความจริงอยู่ว่า พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชก็ได้ขยายเส้นทางพาณิชย์จากเขตที่เลยจากแม่น้ำสินธุ ไปจนถึงประเทศกรีซ สิ่งของเป็นจำนวนมากที่ขุดค้นได้ที่เนนิร์ในเมืองทักศิลา (Taxila) และชาร์สัททา อันเป็นของที่นำเข้ามาจากต่างประเทศนั้น เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางการค้าอย่างใกล้ชิดระหว่างอาณาบริเวณทั้งสอง อย่างไรก็ตาม การที่พวกกรีกได้มาอยู่ในแคว้นบัคเตรีย และต่อมาได้หลั่งไหลเข้ามาสู่อาณาบริเวณนั้น ทำให้เกิดมีเหรียญกษาปณ์หล่อชุดใหม่ขึ้น พร้อมกันนั้นเอง การปกครองของพวกปาร์เธียนในเปอร์เซียก็เป็นการตัดพวกกรีกในอินเดียออกเสียจากบ้านเกิดเมืองนอนของตน ผลจากการนี้ก็คือว่า แม้แต่ศิลปะในการทำเหรียญกษาปณ์ก็ยังเสื่อมโทรมลงไป ซึ่งเห็นได้จากหลักฐานที่ค้นพบเกี่ยวกับอนุชนรุ่น ๆ ต่อมา และยิ่งเสื่อมโทรมมากกว่านี้อีกมากสำหรับศิลปะในการทำเหรียญกษาปณ์ของผู้ครองนครชาวซีเรีย ส่วนศิลปะทางด้านอื่น ๆ นั้นเล่า ก็แทบจะไม่มีสิ่งใดเป็นเครื่องเร้าใจเสียเลย

ในขณะที่อิทธิพลจากภายในกำลังแข่งอำนาจกันอยู่ในอาณาบริเวณนั้นนี้ คันธาระก็ยังได้รับสิ่งที่ช่วยบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมขนานใหม่จากทางใต้ กล่าวคือ มหาอาณาจักรโมริยะ ผู้เกรียงไกร ซึ่งได้รวบรวมทุ่งราบระหว่างแม่น้ำสินธุและแม่น้ำคงคาเข้าไว้ด้วยกันเป็นครั้งแรกในระหว่างศตวรรษที่สี่และที่สามก่อนคริสตกาล ได้ค้นพบพื้นฐานทางอุดมคติอันเป็นหลัก ซึ่งสนับสนุนการผสมผสานกันทางการเมืองว่ามีอยู่ในศาสนาของพระพุทธเจ้า พระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์ผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้พยายามเผยแผ่ศาสนาอย่างแข็งขัน และคันธาระก็สนองตอบด้วยความกระตือรือร้นเป็นอย่างยิ่งจนถึงกับได้มีการปฏิรูปชีวิตทางสังคมและศาสนาไปอย่างหมดสิ้น คันธาระได้กลายเป็นถิ่นฐานอันสำคัญของพระพุทธศาสนา นับเป็นร้อย ๆ ปี และเป็นพื้นที่ที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้นและความรู้สึกอันเข้มข้นในทางศาสนาเป็นอย่างมาก จนกระทั่งฝูงชนที่เข้ามารุกรานสามารถจะทราบได้ถึง ความสันโดษ และความสงบของศาสนาที่กำลังเจริญรุ่งเรืองอยู่นี้ พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่

นิยมแพร่หลายอยู่ในขณะนั้นมิได้มีจรรยาอย่างง่าย ๆ แบบของพระพุทธเจ้าอยู่อีกต่อไปแล้ว แต่ได้กลับกลายเป็นศาสนาของปวงชน ซึ่งการปฏิรูปไปเช่นนี้ คัมภีระได้มีส่วนอยู่อย่างแน่นอน

ผู้ที่นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ที่นี้ก็คือ พวกกุษาณ ผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นชนชาติที่อพยพมาจากทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศจีน เข้าสู่หุบเขาเมื่อสิ้นคริสต์ศตวรรษที่หนึ่ง พวกกุษาณได้กลายเป็นชาวคัมภีระไปและพยายามจะตั้งอาณาจักรสินธุอันใหญ่ยิ่งขึ้นเป็นแห่งแรก โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่ปุระปุระ (คือเมืองเปศวาร์ในปัจจุบัน) อาณาจักรนี้ได้แผ่ขยายออกไปถึงลุ่มแม่น้ำคงคาทางตะวันออก และเขตของอาณาจักรจีนทางด้านเหนือ ความเจริญรุ่งเรืองอย่างใหญ่หลวงทางการค้าระหว่างประเทศในสมัยนี้ เป็นเหตุให้มีการนำเหรียญทองคำออกใช้ อันกลายเป็นมรดกตกทอดกันลงมา จนถึงภายหลังอาณาจักรแถบลุ่มแม่น้ำคงคาของราชวงศ์คุปตะเป็นเวลานาน การที่ได้พบเห็นแนวความคิดหลาย ๆ อย่างที่เกิดขึ้นในระบอบการปกครองของกษัตริย์เหล่านี้ ได้เป็นแรงกระตุ้นแก่ศิลปินให้สร้างประติมากรรมอันมีชื่อเสียงของคัมภีระขึ้น กำเนิดและพัฒนาการของศิลปะนี้เกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดกับสมัยของกุษาณผู้ยิ่งใหญ่ จากความสำเร็จทางหลักวิชานี้จะปรากฏมีลักษณะหลายประการที่ได้มาจากประเทศที่อยู่ห่างไกล และความเจริญรุ่งเรืองนี้ก็เกิดขึ้นจากความไพบุลย์อย่างมหาศาล ซึ่งพวกกุษาณสร้างสรรค์ขึ้นในดินแดนคัมภีระ ลักษณะของศิลปะนี้ยังคงเป็นเรื่องที่ขัดแย้งกันอยู่ ว่าเป็นศิลปะทางพระพุทธศาสนาแบบกรีกหรือศิลปะทางพระพุทธศาสนาแบบโรมัน แต่เครื่องเคลือบที่สำคัญก็คือ พระพุทธศาสนาประเภทที่นับถือกันอยู่ในคัมภีระอย่างไม่ต้องสงสัย ความกระตือรือร้นทางศาสนาเป็นสาเหตุสำคัญ ที่ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองอย่างเต็มที่ของศิลปะแห่งคัมภีระในอาณาจักรกุษาณ ซึ่งให้ความสนับสนุนเป็นอย่างดี

ศิลปะแห่งคัมภีระนี้เจริญรุ่งเรืองและทรุดโทรมลงไปพร้อมกับอาณาจักร เป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องต่อกันไปมา ซึ่งได้ทำลายอาณาจักรนี้ลงพวกสัสตานีเยน เป็นพวกแรกที่ได้ทำลายอำนาจอันเข้มแข็งนี้เมื่อตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่สาม และได้นำเอาลักษณะใหม่ ๆ ของสัสตานีเยนเข้ามาสู่ดินแดนนี้ ดังที่อโกลท์ได้คาด

กะเนไว^๑ ในศตวรรษต่อมาก็มีหลักฐานแสดงการตกต่ำและทรุดโทรมซึ่งเกิดขึ้นในตอนกลาง คริสต์ศตวรรษที่ห้า วัฒนธรรมที่คงอยู่ได้นั้นปรากฏอยู่เพียงเล็กน้อยในวรรณคดี และปรากฏ อยู่ในวัตถุทางโบราณคดีน้อยลงไปอีก

พวกฮั่นได้หันมานับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย^๒ ไป และกษัตริย์วงศ์ ต่อๆ มาก็นับถือศาสนาพราหมณ์ แต่หลักฐานทางคัมภีร์เบตและเนปาลได้กล่าวถึงวัดต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาอันยากจนในลุ่มแม่น้ำสวตี ซึ่งพระภิกษุบางรูปต้องเดินทางไปถึงวิกรม- สील - วิหารในแคว้นพิหารและโสมปุรีวิหาร (เมืองปหรปุระในเขตราชสปี ในปากีสถาน ตะวันออก) ชีวิตอันยากจนนี้เป็นอยู่ในอาณาบริเวณนี้จนกระทั่งศาสนาอิสลามได้เกิดขึ้นซึ่ง ได้นำเอาศีลธรรมแบบใหม่และชีวิตทางศาสนาอย่างใหม่มาสู่บริเวณนี้

ก่อนจะจบความนำนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบคุณ ดร. เอ. เอช. คานี หัวหน้า แผนกโบราณคดี มหาวิทยาลัยเปศวาร์ ผู้ซึ่งสามารถเข้าใจข้อความภาษาบาลีและสันสกฤต อันเป็นหลักฐานแท้จริง และได้ช่วยจัดหาตัวเลขต่างๆ เพื่อนำมาเขียนความนำนี้ให้แก่ ข้าพเจ้า

ประวัติศาสตร์ของคันธาระ

คันธาระเป็นชื่อโบราณของบริเวณหุบเขาเปศวาร์และบริเวณใกล้เคียง ซึ่งเป็น ที่อยู่ของชาวพื้นเมือง ชื่อนี้ได้มาจากชื่อของอุปราชเชื้ออารยันผู้หนึ่ง ซึ่งได้มามีเมืองขึ้นอยู่ ณ ที่นี้และตั้งชื่อขึ้นตามชื่อตน สมัยหนึ่งคันธาระยังรวมถึงลุ่มแม่น้ำตอนล่างของแม่น้ำกาบูล โมหมันด์ บาจาอูรี สวตีและบุญาร์ ทางคานเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือ เขตของคันธาระ ยังขยายออกไปถึงเมืองตักศิลาทางตะวันออก ส่วนทางใต้จดเมืองบันนุในปัจจุบัน เมืองทีระ ในปัจจุบันทั้งหมดก็เป็นส่วนหนึ่งของคันธาระ อาณาบริเวณนี้เป็นที่รวมความเจริญนานา ประเภทมาตั้งแต่เริ่มประวัติศาสตร์ อันให้กำเนิดวัฒนธรรมผสม ซึ่งปรากฏออกมาเป็นสาขา

๑ กุติลปะคันธาระในปากีสถานที่เขาสแตงไว หน้า ๒๘ และ ๓๔

๒ กุติลจารึกแห่งมัทริกกุลของกวาลิเออร์ ข้อความที่ ๔ ในหนังสือ Corpus Inscriptionum Indicarum ของ เจ. เอฟ. ฟลิท เล่ม ๓ หน้า ๑๖๒ และต่อไป และกิติลจารึกแห่งพระเจ้าโยธธรรมมณที่มณฑลคาสอร์ ข้อ ความที่ ๖ ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ หน้า ๑๔๖ และต่อไป.

หนึ่งทางศิลปะที่เรียกว่า ศิลปะแบบคันธาระ ลักษณะอันผสมซึ่งไม่เหมือนกับใครของสาขา
แห่งศิลปะดังกล่าวนี้ จะอธิบายให้เข้าใจได้ก็แต่โดยทั่วความถึงประวัติศาสตร์ของดินแดนนี้
ย้อนหลังไปเมื่อ ๑,๒๐๐ ปี ก่อน ค.ศ.

คันธาระเป็นคำที่ได้มาจากคำว่า คันธารี ซึ่งเป็นชื่อของเผ่าชนที่อยู่ตามชาย
แดนทั้งที่กล่าวถึงไว้ในฤคเวท (I. 126.7) อาณาจักรคันธาระนั้นมีการกล่าวอ้างถึงอยู่หลาย
แห่งในคำกลอนเก่า ๆ ต่าง ๆ และคัมภีร์ปุราณะ^๓ ตอนกลางศตวรรษที่หกก่อน ค.ศ. พระเจ้า
ปุกกุสติเป็นผู้ครองนครคันธาระ ซึ่งได้ส่งคณะทูตไปยังราชสำนักพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้น
มคธ ในระยะแรก ๆ นั้นมีนครอยู่สองนครซึ่งปรากฏชื่ออยู่ในวรรณคดียิ่งกว่านครอื่น นคร
ทั้งสองนี้คือ ตักศิลา ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกของแม่น้ำสินธุ เป็นศูนย์ที่มีชื่อเสียงในทาง
การศึกษา และปุชกาลวตี (คือเมืองชาร์สัททาปัจจุบัน) ซึ่งตั้งอยู่เหนือจากที่ที่แม่น้ำกาบูล
และแม่น้ำสวัทมาบรรจบกัน ประมาณสองไมล์ เข้าใจว่าแคว้นคันธาระนั้นขึ้นอยู่กับมหาอาณาจักร
เปอร์เซียเป็นครั้งแรก ไปจนกระทั่งเมื่อพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชเข้ามารุกราน
เมื่อ ๓๒๗ ปีก่อน ค.ศ. อิทธิพลของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ในปากีสถานตะวันตกนั้น มีการ
กล่าวกันจนเกินความจริงไป และเรื่องนี้เป็นจริงเป็นพิเศษสำหรับแคว้นคันธาระและศิลปะ
คันธาระ การปกครองของแม่ทัพกรีกชาวเมซิโดเนียนั้นความจริงมีอยู่จนกระทั่งพระเจ้า
อเล็กซานเดอร์สิ้นพระชนม์ลงเมื่อ ๓๒๓ ปีก่อน ค.ศ. เท่านั้น เซเลอูซุส นิกาทอร์ ผู้ครอง
ดินแดนในทางตะวันออกต่อจากพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ถูกพระเจ้าจันทรคุปต์มหาราช กษัตริย์
พระองค์แรกแห่งราชวงศ์โมริยะบังคับให้สละข้อเรียกร้องต่าง ๆ ในดินแดนทางใต้ของภูเขา
ฮินดูกูช ในรัชสมัยแห่งพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้นำถือพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพระนัดดา
ของพระเจ้าจันทรคุปต์ ดินแดนแห่งนี้ก็เปลี่ยนไปนับถือพระพุทธศาสนา^๔ และศิลาจารึก
ของพระเจ้าอโศก ซึ่งขุดค้นพบที่ชาบาซารีย์^๕ ซึ่งอยู่ห่างจากไฮติมาร์दानไปทางตะวันออก

๓ สำหรับรายละเอียดโปรดดูหนังสือชื่อ “ประวัติศาสตร์ทางการเมืองของอินเดียโบราณ” ซึ่งแต่งโดย เอน.ซี.
รอยเซาเครี ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๖ หน้า ๕๔-๖๑ และ ๑๔๖-๑๔๗

๔ การเปลี่ยนศาสนาครั้งแรก ทำโดยท่านมัชฌันติกะ พุทธสาวก ที่ศาลารัฐะ ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในปัจจุบัน
ของลาฮอร์ในชาวปีเทซัล จังหวัดมาร์दान หมู่บ้านนี้เป็นที่กำเนิดของปานินี นักไวยากรณ์สันสกฤตคนแรก

๕ ภูคาผนวก ข.

ประมาณ ๘ ไมล์ เป็นหลักฐานที่แน่นอน แสดงถึงการประกาศพระพุทธศาสนาในคันธาระ เมื่ออาณาจักรโมริยะค่อยๆ แยกแยกออกจากกัน หลังจากพระเจ้าอโศกสิ้นพระชนม์เมื่อ ๒๓๑ ปีก่อน ค.ศ. ก็เปิดทางให้ต่างประเทศรุกรานหุบเขาเปชวาร์อีก

แม้ว่า พระราชอำนาจของพระเจ้าจันทรคุปต์มหาราชแห่งราชวงศ์โมริยะได้เป็นเหตุให้ เซเลญุส นิกาทอร์ ผู้ครองอำนาจสืบต่อจากพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชต้องถอนกองทหารออกไปจนเลยภูเขาอินทูกุชก็ตาม แต่การถอนทหารคราวนี้กลับทำให้มีการรวมกำลังชาวกรีกให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นในมณฑลบัคเตรียโบราณ ซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่แถบเมืองบัลค์ของอาฟกานิสถานปัจจุบัน ประมาณ ๒๕๐ ปีก่อน ค.ศ. อาณาจักรอันแผ่ขยายออกมากเกินไปของเซเลญุสก็เริ่มแตกแยกกันออกไป ประเทศเปอร์เซียถูกราชวงศ์ซึ่งไม่มีใครทราบว่ามีมาจากไหน อันปรากฏชื่ออยู่ในประวัติศาสตร์ว่าปาร์เธียน เข้าครอบครองส่วนมณฑลบัคเตรียนี้ประกาศอิสรภาพ โดยมีเจ้าชายติโอโคตุส ชาวกรีกเป็นผู้ครองนคร เมื่อได้แยกออกมาจากโลกของชาวกรีกทางตะวันตกอย่างสิ้นเชิง เพราะพวกปาร์เธียนในเปอร์เซียแล้วราชอาณาจักรเสรีแห่งบัคเตรียก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมกรีกอยู่ได้ต่อไป แม้ว่าเนื่องจากผู้ครองนครถูกสิ่งแวดล้อมบังคับให้ต้องเป็นนักรบ ก็รู้สึกว่ามันน่าสงสัยเป็นอย่างยิ่งว่าอาณาจักรกรีกอันเป็นลูกผสมระหว่างยุโรปและเอเชียนี้ จะมีส่วนอะไรอยู่กับแบบอย่างของศิลปะกรีกในเอเชียซึ่งมีอยู่เรื่อยมาหรือหาไม่ ประวัติศาสตร์ของบัคเตรียเต็มไปด้วยการสู้รบและการอพยพหลบซ่อนอยู่แทบตลอดเวลา ดินแดนแถบหุบเขาคันธาระและกามบูลถูกหลานของติโอโคตุสชื่อเทเมทริอุส ครอบครองได้อีกเมื่อประมาณ ๑๔๐ ปีก่อน ค.ศ. ผู้ครองนครต่อจากเทเมทริอุสถูกยูเครติเดส ผู้ครองนครชาวกรีกซึ่งเป็นคู่แข่ง ชับไล่ออกจากบัคเตรียและคันธาระแทบจะในทันทีทันใด หลังจากยูเครติเดสได้ตั้งราชวงศ์ขึ้นแล้ว แม้ว่าเจ้าชายซึ่งชื่อเป็นกรีกจะยังครอบครองดินแดนแถบนี้อยู่ จนกระทั่งพันกลางศตวรรษที่สองก่อน ค.ศ. ก็ตาม แต่การครองอำนาจของชาวกรีกผู้มาจากแดนไกลก็กำลังจะสิ้นสุดลง ประมาณ ๑๓๕ ปีก่อน ค.ศ. ชาวกรีกต้องถูกขับไล่ออกจากบัคเตรีย โดยกลุ่มชนผู้บุกรุกเข้ามา ซึ่งเรียกว่า ศกะ หมู่ชนซึ่งเป็นชาวซีเรียนี้ต่อมาได้เกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดกับผู้ครองนครปาร์เธีย และพอถึงศตวรรษที่หนึ่งก่อน ค.ศ. ก็ได้ขับไล่พวกปาร์เธียในเปอร์เซียตะวันออกและในดินแดนซิสทาน

ในอาฟกานิสถานออกไปได้ ผู้ครองนครชาวสะคะคนหนึ่งชื่อโมเอส หรือ โมกะ ได้ชัยชนะเหนือปากีสถานตะวันตกเมื่อราว ๘๐ ปีก่อน ค.ศ. อันมีผลเป็นการจำกัดอาณาเขตในการปกครองของกษัตริย์กรีกองค์หลังๆ เพียงในลุ่มแม่น้ำกาบูล ผู้ครองนครที่มีชื่อเสียงที่สุดของราชวงศ์ปาลวะ คือคอนโดฟารีส หรือ กุนดुฟาร์ ชื่อของพระองค์ปรากฏอยู่ในจารึกเมื่อ ค.ศ. ๔๕ ซึ่งพบที่ตักติบาซี กษัตริย์พระองค์นี้ปรากฏอยู่ในตำนานแห่งศาสนาคริสต์^๖ ว่าเป็นผู้ต้อนรับเซนต์โทมัส เมื่อจาริกไปเผยแผ่ศาสนาในอินเดีย

ต่อมาอีกไม่นาน พวกสะคะเองก็ถูกขับไล่ออกไปจากบัคเตรียเหมือนกัน โดยชนเชื้อชาติซีเรียนอีกเผ่าหนึ่ง ชื่อ ยาวี ซึ่งแต่เดิมมีถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในมณฑลกันสูในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน คนพวกนี้ซึ่งทางประวัติศาสตร์เรียกว่า กุษาณ ได้ค่อยๆ เพิ่มพูนอำนาจของตนขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงคริสต์ศตวรรษที่หนึ่ง จึงได้มีอำนาจเต็มที่ มิใช่แต่เพียงในลุ่มแม่น้ำกาบูลเท่านั้น แต่ยังแผ่ไปถึงดินแดนคันธาระอีกด้วย การมีชัยชนะครั้งนี้ทำให้พวก สะคะ ถูกขับไล่ออกไป และเฮอมาซุส กษัตริย์กรีกองค์สุดท้ายก็ถูกโค่นราชบัลลังก์ด้วย ควรจะสังเกตว่า ปีที่ ๕๘ ก่อน ค.ศ. ซึ่งอาจจะกำหนดขึ้นโดยอาชีส ผู้ครองนครชาวสะคะ ยังคงเป็นวิธีนับวันเดือนปีของพวกที่อยู่ในหุบเขานี้ ขณะที่พวกกุษาณได้เข้าปกครองอาณาเขตเปชวาร์อยู่ แต่ไม่มีหลักฐานแสดงว่าพวกกุษาณเองก็ถือตามปีที่ ๕๘ ก่อน ค.ศ. ดังกล่าว พวกนี้มีวิธีนับของตนเอง ตั้งแต่ ๑ จนถึง ๘๘ ผู้ก่อตั้งราชวงศ์ช็อกกุลาดัตพีเสสมีชื่อเสียงไม่แต่เพียงเป็นผู้ได้ชัยชนะเหนือคันธาระและมณฑลบันจาบเท่านั้น แต่ยังในฐานะที่เป็นผู้ก่อตั้งความสัมพันธ์ทางการค้าและการเมืองเป็นอันดีกับจักรวรรดิโรมันของออกุสตุส

ผู้ที่มีความสำคัญยิ่งกว่าผู้อื่นเป็นอันมากในประวัติศาสตร์ของคันธาระก็คือ กนิษกะหลานของกุจุลา กนิษกะเป็นกษัตริย์กุษาณที่มีอำนาจมากที่สุดและมีชื่อเสียงที่สุด พระองค์

๖ บัญญัติของเซนต์โทมัส กล่าวว่า ท่านสาวกเซนต์โทมัส ถูกขายให้แก่กังบันแล้วถูกส่งตัวเป็นผู้แทนไปสู่กษัตริย์คอนโดฟารีส เพื่อสร้างพระราชวังให้แก่พระองค์ แล้วจึงได้ไปชักจูงให้กษัตริย์หันมานับถือศาสนาคริสต์ ต่อมาเซนต์โทมัส ถูกเมโอเคุสฆ่าตายหลังจากที่พระเจ้าสั่งให้ท่านไปพบตำนานเรื่องเซนต์โทมัส จึงเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นไปได้จริงตามบันทึกประวัติศาสตร์ที่เขียนไว้ตามลำดับเหตุการณ์

ใช้เปซวาร์เป็นเมืองหลวงสำหรับฤดูใบไม้ร่วง^๗ และได้แผ่ขยายอาณาเขตลงมาจากตอนกลางของทวีปเอเชียจนถึงอ่าวเบงกอล พระเจ้ากนิษกะมักจะถูกเรียกว่าพระเจ้าอโศกมหาราชองค์ที่สอง เพราะพระองค์ทรงพยายามเผยแผ่พระพุทธศาสนา สิ่งที่พระองค์ก่อสร้างขึ้นนี้รวมทั้งสถูปใหญ่ที่ ซาจิเกเตรี ซึ่งตามจดหมายเหตุของผู้จาริกแสวงบุญชาวจีนในคริสต์ศตวรรษที่ห้า หก และเจ็ด อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของทวีปเอเชียได้อย่างหนึ่ง ณ ซากปรักหักพังของสถูปนี้เอง ที่ ดร. ที.บี. สปุเนอร์ได้ค้นพบพระโกศของพระเจ้ากนิษกะพร้อมทั้งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เมื่อ ค.ศ. ๑๙๐๘ (ภาพที่ ๑) ถึงแม้ว่าพระองค์เองจะไม่เคยไปที่คันธาระเลย แต่ตำรับตำราที่นักปราชญ์ฝ่ายพระพุทธศาสนารจนาไว้ในสมัยพวกกุษาณ ก็กล่าวว่าดินแดนแห่งนี้ เป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์แห่งพุทธศาสนาโดยแท้จริง โดยนำเอาสถานที่หลายแห่งมาเกี่ยวเนื่องกันกับชาติกำเนิดก่อน ๆ ของพระศากยมนี

ในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะและผู้ที่ครองราชย์สืบต่อจากพระองค์ คันธาระเจริญรุ่งเรืองถึงที่สุด และก็ในสมัยนี้เองที่เป็นสมัยของสิ่งแกะสลักที่ค้นพบ ณ สถานที่ตั้งของคันธาระในสมัยเดิม ระยะเวลาแห่งรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะนั้นเป็นที่ถกเถียงกันมากมายในบรรดาบัณฑิตทั้งหลาย แม้ว่าจะมีผู้เสนอว่าให้ถือ ปี ค.ศ. ๗๘ และ ๑๒๘ เป็นปีเริ่มต้นรัชกาลของพระองค์ แต่หลักฐานหลังสุดที่ค้นพบก็แสดงว่าพระองค์ขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ. ๑๔๔ ราชวงศ์กุษาณดำรงอยู่ยังไม่ทันถึงร้อยห้าสิบปี ก็มีชาปรีที่หนึ่งของเปอร์เซียเข้ามารุกราน เมื่อ ค.ศ. ๒๔๒ ทำให้การปกครองของสุเทพ กษัตริย์เชื้อสายของพระเจ้ากนิษกะต้องยุติลง หลังจากนั้นก็มีราชวงศ์กุษาณซึ่งเล็กกว่าดำรงอำนาจอยู่ต่อไปในปากีสถานตะวันตกจนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ห้า สำหรับประวัติศาสตร์ของคันธาระในสมัยต่อ ๆ มานี้ต้องอาศัยจดหมายเหตุของผู้จาริกแสวงบุญชาวจีนแทบจะทั้งหมด ผู้จาริกแสวงบุญชาวจีนนี้ได้เดินทางไกลมาสู่ดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยคริสต์ศตวรรษ

๗ พระราชวังฤดูร้อนของพระเจ้ากนิษกะอยู่ที่ เบคราม ซึ่งห่างจากกาบูลไปทางเหนือ ๔๘ ไมล์ ส่วนพระราชวังฤดูหนาวอยู่ที่มกุราทางภาคใต้

๘ คูอาร์ เกชแมน “การขุดค้นทางโบราณคดีที่เบคราม (อาฟกานิสถาน)” ในวารสารเอเชีย ปี ๑๙๔๓-๑๙๔๕ หน้า ๕๕-๗๑

๙ เกชแมน หน้า ๖๓

ที่ห้า หลวงจีนฟาเหียน ซึ่งเดินทางผ่านหุบเขาเปซวาร์ เมื่อหลัง ค.ศ. ๔๐๐ ไม่นาน ได้บรรยายถึงสิ่งก่อสร้างของพระเจ้ากนิษกะ และผู้ครองราชย์สืบต่อจากพระองค์ไว้ว่า มีจำนวนมากมายและรักษาไว้เป็นอย่างดี เมื่อหลวงจีนซ่งหยุนได้มาถึงดินแดนนี้ในปี ค.ศ. ๕๒๐ มิหิรกุล พวกฮั่นชาว ได้เข้ายึดครองดินแดนนี้ไว้เสียแล้ว และหลังจากที่หลวงจีนซ่งหยุนมาที่นี้เพียงไม่กี่ปีเลย ก็ได้มีพวกป่าเถื่อนครุร้ายเข้ามาทำลายล้างพระพุทธรศาสนา โดยการพังทลายวัดวาอารามและฆ่าฟันประชาชนพลเมือง เมื่อหลวงจีนเซียนจิง* ซึ่งเป็นผู้จาริกแสวงบุญชาวจีน รูปสุดท้ายมาถึงเปซวาร์ หลังจากนั้นอีกร้อยปีนั้น ท่านก็ได้พบว่าอาณาบริเวณนั้นถูกทำลายหมดสิ้น และไม่มีผู้คนเหลืออยู่เลย สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ทางพระพุทธรศาสนาที่ปรักหักพังไปจนหมดสิ้น แม้ว่าศิลปะฝ่ายพระพุทธรศาสนาทั้งหมดในทวีปคันธาระเอง ต้องถูกทำลายไปเมื่อพวกฮั่นเข้ามารุกรานก็จริงอยู่ แต่แบบแห่งศิลปะนั้นยังคงเหลืออยู่ในแคว้นแคชเมียร์ และตามสิ่งก่อสร้างทางพระพุทธรศาสนาบางแห่งในอาฟกานิสถานมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่เจ็ดหรือแปด ส่วนการรุกรานของพวกอิสลามนั้นได้เป็นการนำเอาศิลปะภาษา และวัฒนธรรมอย่างใหม่เข้าไปสู่ดินแดนคันธาระ

ศิลปะคันธาระ

แม้ว่าศิลปะคันธาระจะเจริญรุ่งเรืองภายหลังสำนักศิลปะอินเดียรุ่นก่อนๆ ในราชวงศ์โมริยะ ศุภกะ และอานธระเป็นเวลาหลายศตวรรษก็ตาม แต่ศิลปะคันธาระก็มีได้เกิดตามมาจากขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นเมืองเหล่านี้ สถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และการติดต่อระหว่างกษัตริย์กุษาณและประเทศตะวันตก ทำให้เกิดมีแบบแห่งศิลปะซึ่งแตกต่างจากศิลปะดั้งเดิมที่สำคัญของอินเดียเป็นอันมาก และในบางเรื่องก็แทบจะเป็นศิลปะแบบตะวันตกโดยสิ้นเชิง^{๑๐} อย่างไรก็ดี เรื่องราวของศิลปะนั้นก็คงเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรศาสนาทั้งสิ้น แม้ว่าเหตุจูงใจที่สะสมไว้แต่เดิม ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในหมู่นักศิลปะของอินเดียรุ่นแรก ๆ และ

* คือพระถังซัมจั๋ง

๑๐ ราชวงศ์กุษาณได้ปกครองมณฑลทวาย และมีความเกี่ยวพันอันใกล้ชิดระหว่างประติมากรรมของที่นี่กับของมณฑลในสมัยกุษาณอยู่

ประติมากรรมอันพันสมัยแล้วของอินเดีย จะยังคงมีการปฏิบัติตามกันอยู่บ้างในอาณาบริเวณทางเหนือของปากีสถานก็ตาม แต่ก็ไม่เคยมีการผสมกันโดยแท้จริงระหว่างแบบอย่างศิลปะของอินเดียและของประเทศตะวันตกในคันธาระ ศิลปะของอินเดียและของคันธาระนั้นดำเนินไปคนละทางในแนวที่แตกต่างกัน ความไม่เหมาะสมของศิลปะตะวันตกแบบคลาสสิกซึ่งทำเป็นรูปมนุษย์ ซึ่งใช้สำหรับแสดงออกซึ่งความเชื่อในสิ่งอันลึกลับและใช้เครื่องหมายแทน^{๑๑} เมื่อเกิดมีศิลปะแบบอินเดียอย่างแท้จริงในสมัยคุปตะขึ้น ศิลปะที่นำมาจากตะวันตกก็ต้องสูญสิ้นไปอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

แบบอันแปลกกว่าที่อื่นที่เกิดขึ้นในคันธาระนั้นเป็นสิ่งธรรมดาสำหรับสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของคันธาระ และโดยเฉพาะก็เป็นสิ่งธรรมดาสำหรับทางการเมือง ซึ่งวงศ์กุษาณมีอยู่ กล่าวคือ คันธาระเป็นจุดรวมแห่งการค้าขายของโลก จึงสามารถจะชักจูงเอาศิลปวัตถุพร้อมทั้งศิลปินมาจากประเทศอันห่างไกลได้ และก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่ชาวกุษาณจะเข้าไปให้ความอุปถัมภ์แก่งานศิลปะเหล่านี้ การที่ชาวกุษาณเข้าไปอุปการะศิลปะชาวต่างชาตินี้ ก็ไม่มีอะไรยากที่จะเข้าใจได้ยิ่งไปกว่าการที่ชาวกุษาณเข้าไปสนับสนุนพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นชาวต่างชาติอยู่ในอนุทวีปอินเดียปากีสถาน ชาวฮินดูจึงไม่อาจรับเข้าไว้ในศาสนาฮินดู และอาจเป็นไปได้ว่าทั้งการรับนับถือพระพุทธศาสนาและการสนับสนุนวัฒนธรรมต่างประเทสนี้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายที่ต้องการจะดำรงไว้ ซึ่งความเป็นเอกราชของตนในดินแดนที่ตนมีชัย^{๑๒}

ถ้าจะกล่าวให้ถูกต้องแล้ว ศิลปะแห่งคันธาระก็คือศิลปะชาววังของพระเจ้ากนิษกะและผู้สืบราชสมบัติของพระองค์ ควรจะสังเกตดูแบบที่แพร่หลายอยู่โดยเฉพาะในดินแดนตอนเหนือของพวกกุษาณ เปรียบเทียบกับศิลปะซึ่งมีลักษณะเป็นแบบอินเดียมากกว่าเป็นอันมาก ซึ่งกษัตริย์กุษาณสนับสนุนอยู่ในมตุราเมืองหลวงทางภาคใต้ ศิลปะประติมากรรม

^{๑๑} ทั้งสถานะและนโยบายของพวกกุษาณในอนุทวีปอินเดียปากีสถาน มีลักษณะใกล้เคียงกันมากในประวัติศาสตร์กับพวกโทบา คาตาร์ ซึ่งมีชัยชนะเหนือจีนตอนเหนือในคริสต์ศตวรรษที่สี่ ผู้รุกรานชาวต่างประเทศเหล่านี้ไม่สนใจกับศาสนาประจำชาติของจีน แต่กลับเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยศรัทธาอันแรงกล้า และนำเอาช่างจาก “ประเทศตะวันตก” (เตอร์กิสถาน) เข้าไปประดิษฐ์ประคองตกแต่งศิลปวัตถุทางศาสนาของตน.

แห่งคันธาระนั้นบางทีก็เรียกกันว่า เป็นศิลปะทางพระพุทธศาสนาแบบกรีกซึ่งเป็นถ้อยคำ
สำนวนที่ทำให้เข้าใจผิดได้อย่างชัดเจน เพราะหมายถึงว่าเป็นศิลปะของกรีกศิลปะประติมา-
กรรมแห่งคันธาระนั้นไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับศิลปะของกรีกเลย ไม่ว่าจะเป็นในแง่ศิลปะ
สมัยกรีกตอนต้น ๆ แต่กลับเกี่ยวพันใกล้ชิดกันกับศิลปะโรมันเสียมากกว่า^{๑๒} สำนักคันธาระ
นี้จะบรรยายให้เหมาะสมที่สุดได้ว่า เป็นการปรากฏตัวทางภาคตะวันออกที่สุดของศิลปะ
แห่งจักรวรรดิโรมัน โดยเฉพาะที่ปรากฏอยู่ในรุ่นหลัง ๆ หรือในที่บางแห่ง วัตถุที่ประสงค์
ของศิลปะคันธาระนั้นเป็นเรื่องพระพุทธศาสนาแทบทั้งหมด แม้ว่าจะถือกันอย่างถูกต้อง
ว่าพระเจ้ากนิษกะเป็นผู้ทรงให้กำเนิดสำนักคันธาระ เพราะเหตุที่ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา
ก็ตาม แต่ก็มีหลักฐานมากมายที่แสดงให้เห็นว่าศิลปะแบบกรีกในรูปของสถาปัตยกรรมและ
ประติมากรรมได้เข้าสู่ชายแดนภาคตะวันตกเฉียงเหนือของปากีสถาน ในรัชสมัยของราชวงศ์
ศกะ-ปาเรียน ดังจะเห็นได้จากซากของโบสถ์และเศษประติมากรรมที่พบอยู่ในนครสิรกัป
ณ ทักศิลา^{๑๓}

กล่าวให้ถูกต้องแล้ว แม้ว่าการที่มีวัตถุโบราณเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงว่า
ศิลปะคันธาระนั้นมีพื้นเดิมมาจากกรีกก็ตาม แต่วาก็ไม่มีปัญหาอะไรที่การนำเอาคนงานจาก
ต่างประเทศจำนวนมากเข้ามาจากศูนย์กลางทางตะวันออกของอาณาจักรโรมันนี้ ได้ทำให้
เกิดศิลปะประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นครั้งแรกในหุบเขาเปชวาร์ ไม่เป็นการ
ยากอะไรเลยที่จะพบส่วนต่าง ๆ ของศิลปะประติมากรรม ที่รวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑสถาน
แห่งเปชวาร์ ซึ่งคล้ายคลึงกับฝีมือการช่างของโรมันทุก ๆ สมัย นับแต่สมัยของฟลาเวียน
ซึ่งเป็นสมัยเดียวกันกับพระเจ้ากนิษกะ จนกระทั่งถึงแบบหลังสุดของศิลปะประติมากรรม
ของโรมันคริสต์ศตวรรษที่ห้า ซึ่งมักจะเรียกกันว่าสมัยโบราณรุ่นหลัง เพราะฉะนั้นจึงอาจจะ
สันนิษฐานได้อย่างแน่นอนจากหลักฐานเหล่านี้ว่า นับแต่สมัยพระเจ้ากนิษกะจนถึงวาระ
สุดท้ายของพระพุทธศาสนาและศิลปะทางพระพุทธศาสนาในปากีสถานตะวันตก ได้มีการนำ
เอาช่างศิลปะมาจากต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามก็ตีจำเป็นที่จะต้องสันนิษฐานว่า ช่าง

๑๒ กู อาร์. อี. เอ็ม. วิลเลอร์ “ของเก่า” ก.ศ. ๑๔๔๔ หน้า ๔-๑๔

๑๓ เซอร์ จอห์น มาร์แชล “นำเที่ยวทักศิลา” กัลกัตา ๑๙๓๖ หน้า ๗๔

ศิลปะพื้นเมืองซึ่งได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศละลอกแล้วละลอกเล่านี้ เป็นผู้ทำการแกะสลักศิลปวัตถุเหล่านั้นนั้นเป็นส่วนมาก

แม้ว่าวัตถุที่ประสงค์ของศิลปะคันธาระนั้นส่วนมากจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่ก็อาจมองเห็นความคิดอันเป็นจุดสำคัญหลายประการในศิลปวัตถุเหล่านั้น ว่าได้มาจากภาคตะวันตกของเอเชียหรือจากกรีก สิ่งคล้อยจากเมโสโปเตเมีย เป็นต้นว่าเมืองหลวงเปอร์เซียโปลิส และลายหยักขึ้นลงตามกำแพงเมือง และสัตว์ประหลาดต่างๆ เช่น สฟิงส์และสัตว์ครึ่งสิงห์โตครึ่งนกอินทรีนั้น สำนักศิลปะอินเดียโบราณได้เลียนแบบเอาไว้เรียบร้อยแล้ว ศิลปะแบบอื่นๆ เช่นศิลปะที่ใช้ภาพคนแบก รูปเทพเจ้าแห่งความรักแบกพวงมาลัย และสัตว์ครึ่งสัตว์ครึ่งมนุษย์ ทั้งสัตว์ครึ่งคนครึ่งม้า สัตว์ครึ่งคนครึ่งปลา สัตว์ครึ่งม้าครึ่งปลา ล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งในคลังของศิลปะแบบกรีกซึ่งศิลปะอินเดียโรมันได้นำเข้ามาเพื่อบริการแก่กษัตริย์กุษาณ เป็นที่ประจักษ์ว่าอย่างน้อยที่สุดในตอนแรกๆ ศิลปะสำนักคันธาระเป็นศิลปะที่สืบเนื่องทางวิชาการมาจากสำนักศิลปะอินเดียโบราณ สมัยโมริยะและคุงกะ

ศิลปะสำนักคันธาระมักจะได้อธิบายว่า ได้แสดงรูปของพระพุทธเจ้าในลักษณะของมนุษย์เป็นสำนักแรก การทำรูปของพระศากยมุนีเป็นมนุษย์ธรรมมา แทนที่จะเป็นสัญลักษณ์นั้น อาจจะเกี่ยวพันกับการกำเนิดของนิกายแห่งศรัทธาทางพระพุทธศาสนาในระหว่างการสังคายนาพระไตรปิฎกของพระเจ้ากนิษกะ ศิลปวัตถุคงมียังหมายเลข ๑๕๓๔ ซึ่งแสดงถึงประวัติของพระพุทธเจ้าทำด้วยไม้จันทร์ ของพระเจ้าอูทัย แสดงให้เห็นว่าได้อาศัยตำนานโบราณนี้เพื่อเป็นเหตุในการสร้างพระพุทธรูปขึ้น (ดูภาพที่ ๒)

คุณลักษณะแห่งความภักดี หรือการสละตนเพื่อศาสนา ซึ่งเป็นหลักการของนิกายแห่งพระพุทธศาสนา ในตอนหลังๆ จำเป็นต้องแสดงรูปของพระพุทธองค์เป็นมนุษย์ปฤตชนธรรมดา^{๑๔} พระพุทธรูปในสมัยแรกเริ่มทีเดียวนั้น เป็นส่วนผสมระหว่างการแสดง

๑๔ มีการเสนอว่าการยกพระพุทธเจ้าขึ้นเป็นพระเจ้าตามนิกายมหายานนั้น อาจจะเปรียบได้กับที่ชาวโรมันยกองค์จักรพรรดิของกษัตริย์ขึ้นเป็นพระเจ้าเหมือนกัน ทำนองเดียวกับการทำให้ศาสนามีการช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นจากวิญญูสงสารหรือปลดปล่อยบาป ดังจะเห็นได้จากพระพุทธศาสนาสมัยหลังๆ ในวรรณคดีโรมันในสมัยราชอาณาจักร และในคริสต์ศาสนา

ภาพและสูตรทางวิชาการ ซึ่งช่างแกะสลักชาวต่างประเทศได้ความคิดมาจากโบราณวัตถุสมัย
หลังๆ รูปเช่นที่วอนี้ปรากฏอยู่ในเหรียญษาปณ์สมัยพระเจ้ากนิษกะ และก็อาจสันนิษฐาน
ได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งความพยายามของพระองค์ที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนา รูปที่ทำขึ้น
เช่นนี้ก็เช่นเดียวกันที่ปรากฏอยู่บนฝาโกศ ใส่พระบรมสารีริกธาตุของพระเจ้ากนิษกะ ก่อน
ข้างจะเห็นได้ยากหรือดูได้ถนัด เนื่องจากมีขนาดเล็ก เพราะเหตุฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่จะ
กล่าวว่าเป็นศิลปะแบบ “ปกติ” ที่ได้รับมาจากแบบที่ถือกันว่ามีอยู่ก่อนแบบธรรมชาติหรือ
คลาสสิก

นอกจากจะเป็นผู้เริ่มสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรกแล้ว สำนักศิลปะคัน
ธาระยังอาจเป็นผู้คิดสร้างรูปพระโพธิสัตว์ขึ้นด้วยก็ได้ เป็นได้ว่ารูปดังกล่าวชุดแรกนั้นล้วน
มุ่งหมายจะทำขึ้นแทนตัวเจ้าชายสิทธัตถะทั้งสิ้น ซึ่งเจ้าชายสิทธัตถะก็คือพระศากยมุนี
พุทธเจ้าในขณะที่ยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่นั่นเอง (ดูภาพที่ ๓) เครื่องแต่งตัวของกษัตริย์ที่
ปรากฏอยู่ในประติมากรรมเป็นเครื่องแต่งตัวที่คล้ายกันเป็นส่วนใหญ่กับเครื่องแต่งตัวของ
กษัตริย์ที่ได้ใช้อยู่ในสมัยโมริยะและศุภกะอันหมายถึงยักษ์

พระโพธิสัตว์ตามศิลปะคันธาระนั้นล้วนแต่ใส่เครื่องประดับพระเศียร เครื่อง
ประดับพระกาย และผ้าห่ม ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายที่ถ้าถือตามตัวหนังสือแล้วก็เป็น การนำ
เอาเครื่องแต่งกายของพวกขุนนางสมัยกุษาณและอินเดียเข้ามาใช้นั่นเอง ส่วนเครื่องประดับ
พระกายที่ปรากฏอยู่ตามอนุสาวรีย์ของกษัตริย์เหล่านี้ ก็อาจเลียนแบบมาจากโบราณวัตถุที่
เป็นทองคำสมัยกรีกและซามาเรียน ซึ่งชุดพบที่ตักศิลาและที่อื่นๆ นั้นเอง แบบของรูป
สลักพระโพธิสัตว์เหล่านี้ (ดูภาพที่ ๔) เป็นส่วนผสมทางวิชาการซึ่งได้ความคิดมาจากศิลปะ
ตะวันตก เป็นต้นว่าชายผ้าที่เป็รรอยจีบให้แผ่ออกไปนั้นเป็นการนำเอาแบบแอตติกรุ่นใหม่
ซึ่งใช้กันอยู่มากในกรุงโรมสมัยพระเจ้าเฮเดรียน มาเป็นแบบอย่างเห็นได้ชัด

อีกประการหนึ่ง ที่เป็นการขอยืมความคิดของศิลปะโรมันในหุบเขาเปชวาร์มา
อย่างแน่นอนก็คือ วิธีแสดงเรื่องราวแห่งพุทธตำนานเป็นตอนๆ แยกต่างหากจากกัน ซึ่ง
เป็นวิธีเดียวกับการแสดงรูปเรื่องราวของศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นการเลียนวิธีการของโรมันใน



ภาพที่ ๑ โกศใส่พระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้าของพระเจ้ากนิษกะ



ภาพที่ ๒ การดำเนินไปยังต้นโพธิ์



ภาพที่ ๓ พระโพธิสัตว์กำลังทรงบำเพ็ญสมาธิ



ภาพที่ ๔ พระโพธิสัตว์ประทับยืน



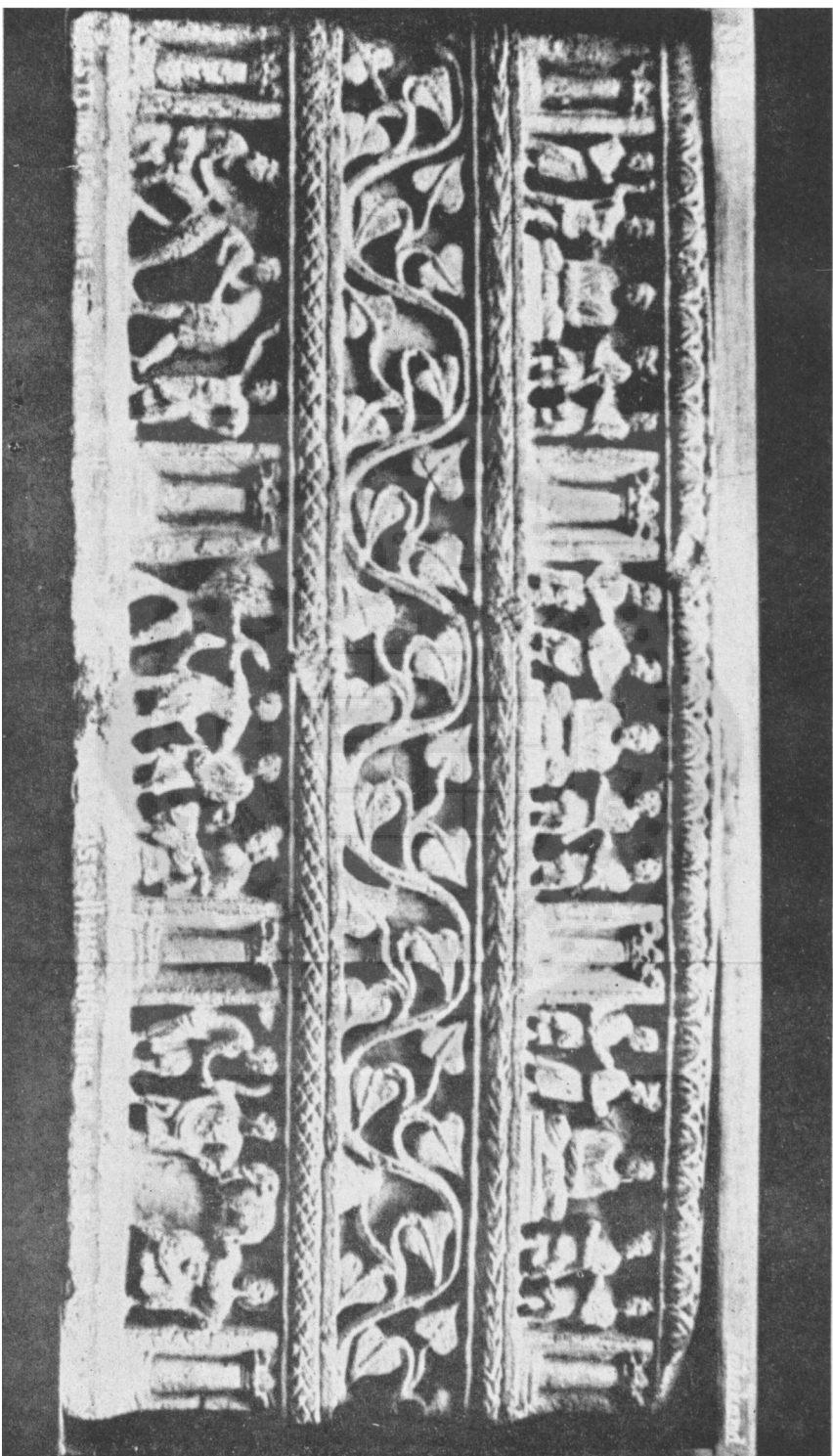
ภาพที่ ๕ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในถ้ำอินทรา



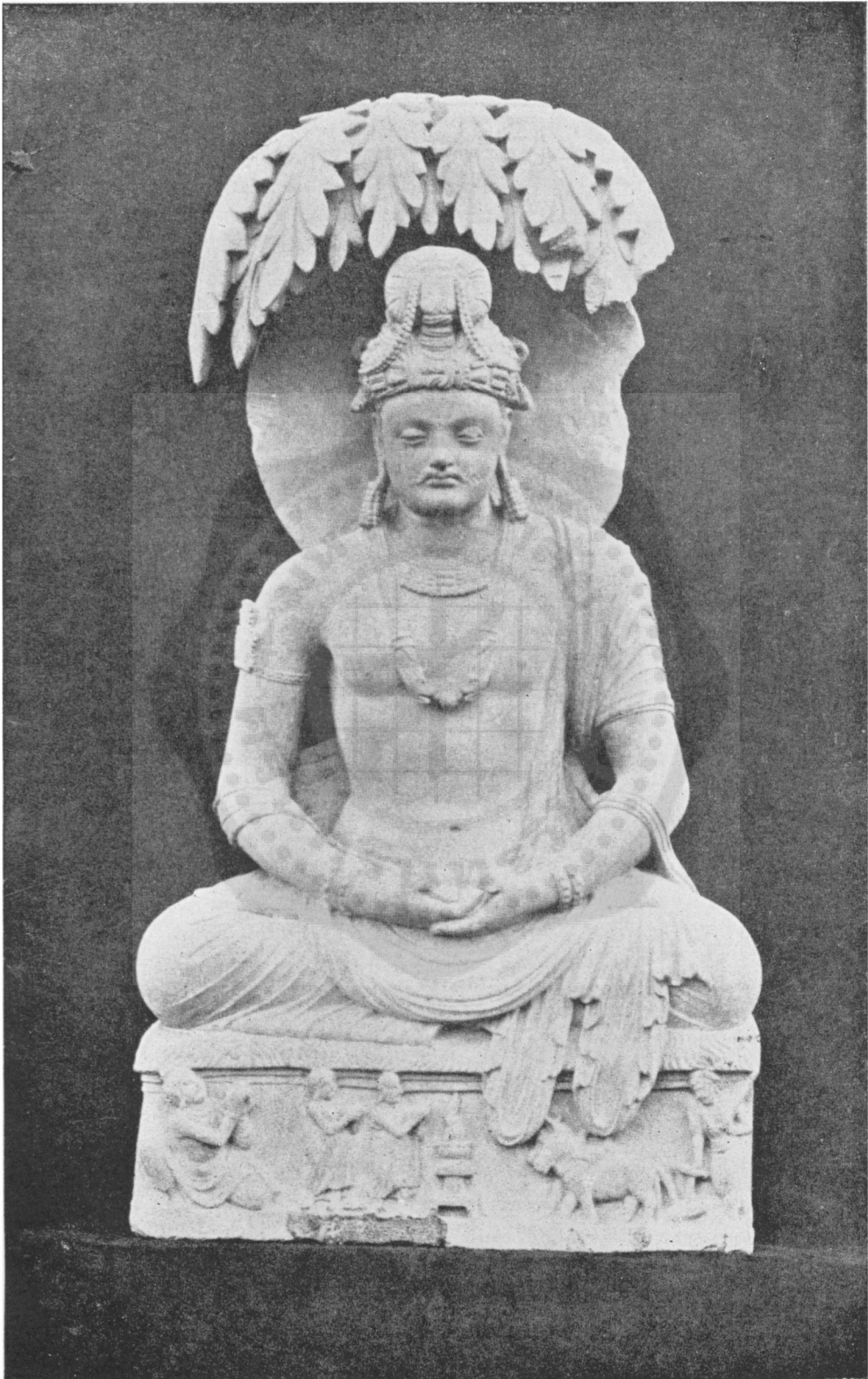
ภาพที่ ๖ พระพุทธเจ้ากำลังทรงบำเพ็ญสมาธิ



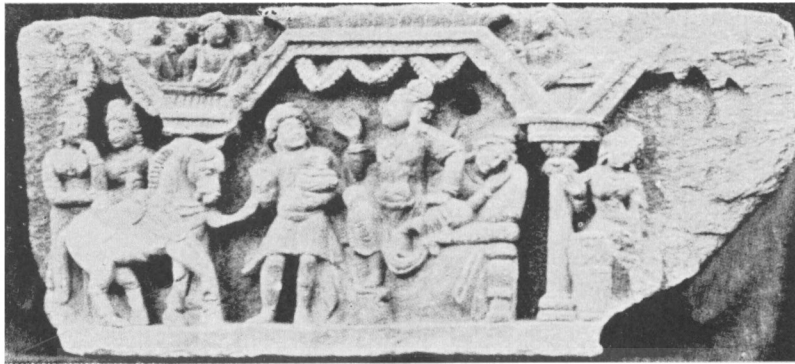
ภาพที่ ๗ พระพุทธเจ้าประสูติ



ภาพที่ ๘ พระสีหัตถ์ดะกำลังทรงแข่งขันทวยปลาและยิงธนู



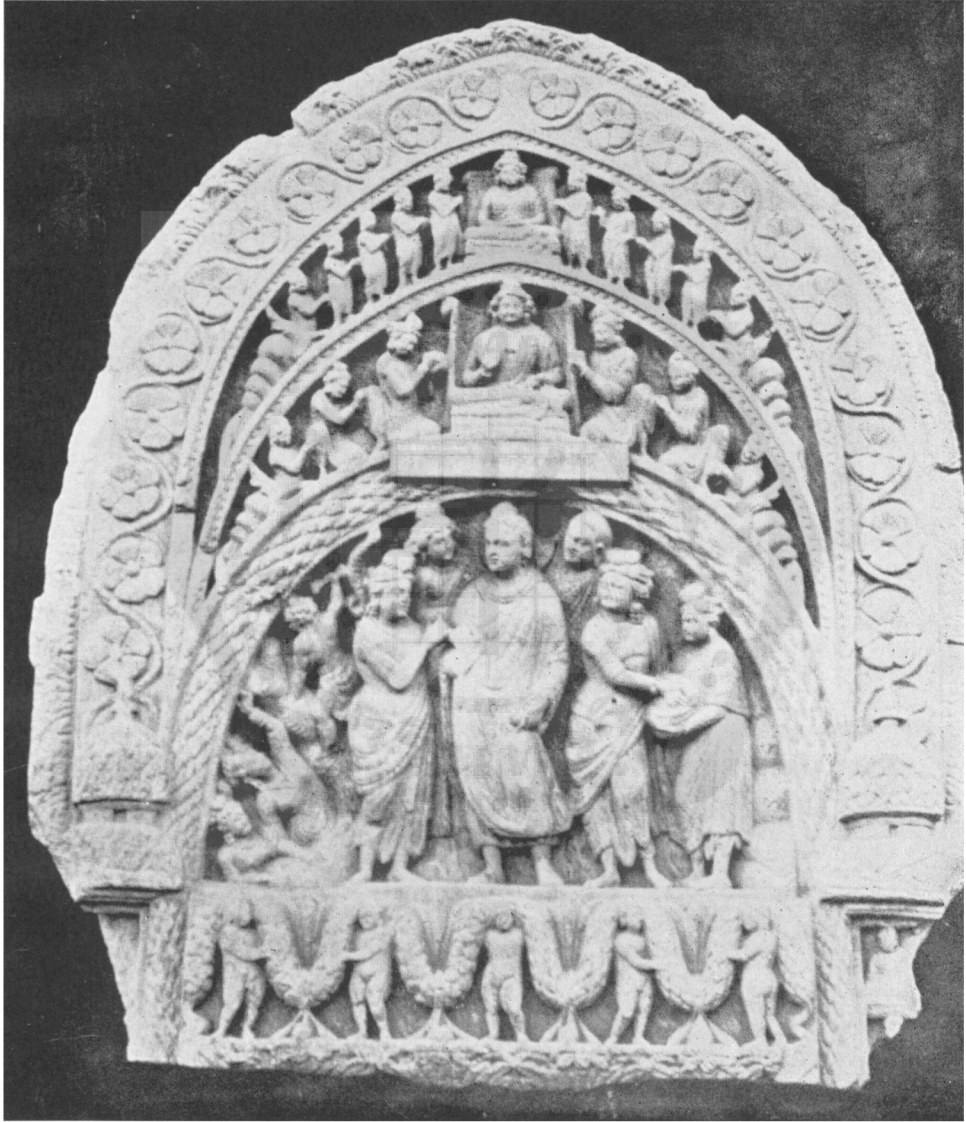
ภาพที่ ๕ พระโพธิสัตว์กำลังเข้าฌานได้ต้นไม้ มีภาพคนไถนาที่ฐานของรูป



ภาพที่ ๑๐ มหาภิเนษกรรม



ภาพที่ ๑๑ ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา



ภาพที่ ๑๒ พญานาคอपालาสวามิภักดิ์



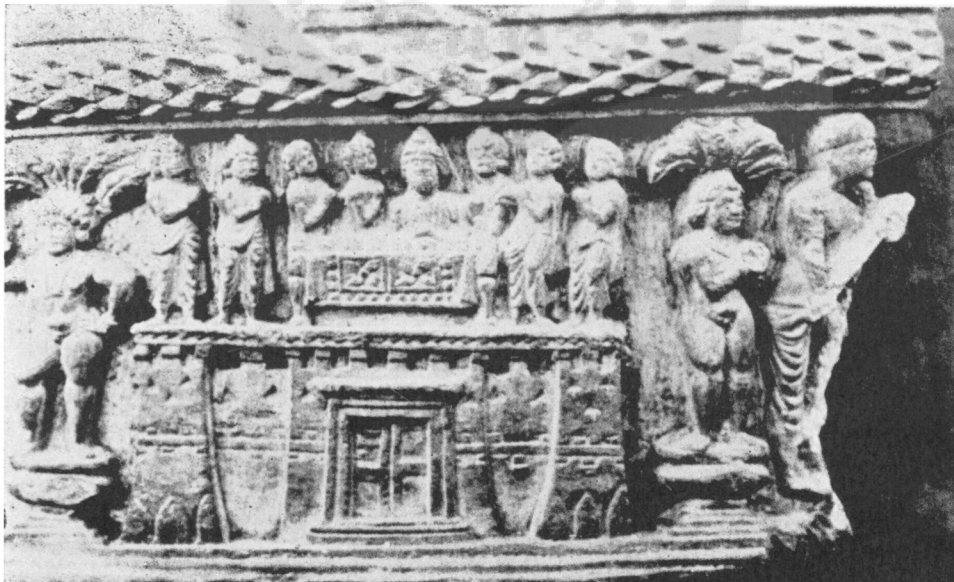
ภาพที่ ๑๓ ขมกปาฏิหาริย์ที่สาวัดถ์



ภาพที่ ๑๔ พระมหาปรินิพพาน



ภาพที่ ๑๕ การถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ



ภาพที่ ๑๖ การแจกจ่ายพระบรมสารีริกธาตุ

การแสดงภาพชีวิตของซุซาร์ตัวรูปเป็นคน ๆ แยกต่างหากจากกัน ฟังสังเกตว่าเป็นการไม่คำนึงตามวิธีที่ใช้กับทุกกลุ่มติดต่อกันเรื่อยไป ซึ่งใช้อยู่ในสำนักอินเดียนโบราณ

ในคันธาระการถ่ายทอดภาพเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ออกเป็นแบบสำเร็จรูปของต่างประเทศนั้น ก็ใช้วิธีเดียวกับการวางรูปของศิลปะทางคริสต์ศาสนาคอนตันเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นจึงไม่มีอะไรน่าประหลาด ที่พระพุทธเจ้าในสมัยแรก ๆ ของคันธาระจะมีรูปพระศากยมุนี แต่มีพระเศียรของเทพเจ้าอโพลโลของกรีก และแต่งพระองค์ด้วยเสื้อคลุมยาวอย่างหลวม ๆ ในทำนองเดียวกัน ภาพแสดงถึงพระเยซูคริสต์ในสมัยแรก ๆ ก็เป็นภาพของพระองค์แต่มีพระเศียรของพระเจ้าแห่งดวงอาทิตย์ของกรีก และแต่งพระองค์ด้วยเสื้อผ้าของครูอาจารย์ในสมัยโบราณ

สิ่งที่เราเรียกว่าเป็นศิลปะคันธาระ กล่าวคือ ประติมากรรมในหุบเขาเปซวาร์ ซึ่งสร้างอุทิศให้ในพระพุทธศาสนานั้น เริ่มขึ้นในครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่สอง ทฤษฎีเดิมที่ว่าสำนักศิลปะกรีกในบัคเตรียเป็นต้นกำเนิดของสำนักศิลปะคันธาระนั้น ไม่มีข้อพิสูจน์ที่เพียงพอ เห็นได้อย่างชัดเจนว่าศิลปะกรีกซึ่งกษัตริย์ราชวงศ์ศกะ-ปาลวะ ณ ตักศิลา นำเข้ามา ซึ่งยังเหลือตกค้างอยู่บ้างนั้น เป็นต้นตออันแท้จริงของศิลปะคันธาระ

ลำดับวันแห่งประติมากรรมของหุบเขาเปซวาร์นั้น ยังคงเป็นปัญหาที่คลุมเครืออยู่ ทั้งนี้ส่วนใหญ่ก็เนื่องจากยังขาดหลักฐาน ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่พอจะกำหนดอายุได้โดยแน่นอน มีประติมากรรมจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีบันทึกแสดงถึงปีที่ไม่ได้บอกไว้ว่าเป็นปีในศักราชอะไร อย่างไรก็ดี ขณะนั้นก็พอจะทราบได้ถึงวันเดือนปีที่วัตถุเหล่านั้นทำขึ้นได้ มีอนุสาวรีย์จำนวนมากซึ่งอาจจะทราบถึงกำหนดที่สร้างได้โดยเปรียบเทียบกับงานศิลปะฝ่ายโรมัน ซึ่งคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก ตัวอย่างแรก ๆ ก็ได้แก่พระโกศอันมีชื่อเสียงของพระเจ้ากนิษกะซึ่งเก็บอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งเปซวาร์ ซึ่งได้จารึกวันไว้ตั้งแต่ปีแรกที่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ เช่นเดียวกับศิลปะรุ่นแรก ๆ ของคันธาระ แบบของศิลปะนี้เป็นแบบผสมระหว่างสูตรโบราณของสำนักศิลปะอินเดียรุ่นแรก ๆ กับศิลปะที่ทำเป็นรูปซึ่งยืมเอามาจากประเทศทางตะวันตก เช่น เป็นรูปเทพเจ้าแห่งความรักแบกพวงมาลัยสลักไว้โดย

รอบโกศใส่กระดูก ประติมากรรมซึ่งใช้ตีกระแทกฐานของสตูปของพระเจ้ากนิษกะที่ชาจิ-กิ-เทรี นั้นก็เป็นฝีมือแบบเดียวกันและสมัยเดียวกัน ภาพแกะสลักติดผนังอีกอันหนึ่ง ซึ่งอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งเปซวาร์ ได้จารึกวันที่ไว้ในปีที่ ๘๔ ของพระเจ้ากนิษกะ ซึ่งอาจเป็นปี ค.ศ. ๑๖๖ หรือ ๒๓๓ ก็ได้ (ดูภาพที่ ๕) เป็นรูปที่แสดงถึงพระพุทธรูปประทับอยู่ในถ้ำ อินทราลา ภาพนี้ได้จากโมเมน เตรี ในแขวงซาร์สัททา รูปนี้มีพระพุทธรูปประทับอยู่ในถ้ำ ที่กรอบของรูปมีรูปนกและสัตว์ป่าจำนวนมากสลักอยู่ ซึ่งก็ไม่ผิดไปจากรูปของออร์เฟอุสในศิลปะคลาสสิกรุ่งเรือง แนวคิดในเรื่องเสื้อผ้าที่แต่งเต็มตัวและมีรอยจีบใหญ่ๆ นั้นตรงกันกับศิลปะในสมัยศตวรรษที่สาม ซึ่งเป็นศิลปะแบบแรกของฟลาเวียน

พระพุทธรูปรุ่นแรกที่สุดที่สามารถทราบอายุได้เนื่องจากได้สลักวันที่ทำเอาไว้ นั่นเป็นพระพุทธรูปสมัยคริสต์ศตวรรษที่สองและที่สาม^{๑๕} จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าแบบของเสื้อผ้านั้นได้มาจากผลงานของโรมันสมัยอิมพีเรียล (ดูภาพที่ ๖)

ตัวอย่างล่าสุดที่ได้จากการขุดพบในอาฟกานิสถาน เช่นที่เบคราม หรือเมืองกบิศาโบราณนั้น เสื้อผ้านี้น้อยลงมาจนดูคล้ายกับว่าเป็นตาข่ายเชือกที่คลุมเอาไว้เท่านั้น ซึ่งดูคล้ายกับที่เมืองปาล์มมีระตามเส้นทางพาณิชย์ที่ไปสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน^{๑๖} อัตราส่วนของร่างกายในภาพนั้นส่วนสูงทั้งหมดเท่ากับห้าเท่าของความสูงของศีรษะ ซึ่งเหมือนกับประติมากรรมโรมันรุ่นหลังๆ และประติมากรรมทางคริสต์ศาสนารุ่นแรกๆ อย่างไม่ผิดเพี้ยนแบบของพระพักตร์ของพระพุทธรูปในสมัยแรกๆ ซึ่งดูอ่อนคล้ายผู้หญิง เหมือนกับเทพเจ้าอปอลโลนั้น ค่อยๆ มีลักษณะแข็งเหมือนใส่หน้ากาก ซึ่งเป็นลักษณะของประติมากรรมโบราณรุ่นหลัง ซึ่งเป็นเช่นเดียวกันทั่วประเทศโรมัน นับแต่คริสต์ศตวรรษที่สามถึงที่ห้า

๑๕ ดูพระพุทธรูปจากลอเรียน แชนนี (พิพิธภัณฑสถานของอินเดียในกลักททา) และหัตถ์นคร ซึ่งลงวันที่ไว้เป็นปีที่ ๓๑๔ ของศักราช (๑๕๐ ปีก่อน ค.ศ. หรือ ๑๖๔ และ ๒๓๔) เป็นตัวอย่าง บางทีตัวอย่างที่ดีที่สุดจากซาร์สัททา คักคิยาและสาร์-บาลอด ก็เป็นศิลปะสมัยที่รุ่งโรจน์นี้ ลักษณะของศิลปะสลักหินที่ขุดพบ ณ ที่นี้ตรงกันกับแบบที่เซอร์ จอห์น มาร์แชล จัดไว้ว่าเป็นสมัยคริสต์ศตวรรษที่สองและที่สาม โดยอาศัยหลักฐานที่ค้นพบได้ที่คักคิยา

๑๖ โปรดเปรียบเทียบดูกับหนังสือ “กันธาระและศิลปะโบราณสมัยหลัง” แต่งโดย เบเนจามิน โรแลนด์ น้อย ซึ่งลงพิมพ์ในวารสารโบราณคดีอเมริกัน ฉบับที่ XLVI เล่ม ๒ ค.ศ. ๑๙๔๒ หน้า ๒๒๓-๒๓๖.

อาจเป็นไปได้เป็นอย่างมากว่าการรุกรานของชาปรี ซึ่งแม้จะทำให้ความเป็นใหญ่ของราชวงศ์
กุษาณต้องสิ้นสุดลงก็ตาม แต่ก็มีผลกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนาแต่
เพียงเล็กน้อย^{๑๗}

การที่วัดในพระพุทธศาสนารอคอยได้อย่างสมบูรณ์จากการรุกรานนั้น จะเห็น
ได้จากหินและประติมากรรมปูนปั้นจำนวนมาก ที่พบอยู่ในอาณาบริเวณนี้ เซอร์ จอห์น
มาร์แชล^{๑๘} และเบนจามิน โรแลนด์^{๑๙} ซึ่งเห็นด้วยกับท่านมีความเห็นว่า ประติมากรรมหิน
ได้สิ้นสุดลงตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่สาม พร้อมกับที่อำนาจของกุษาณมหาราชได้ถูกทำลาย
ลง และประติมากรรมปูนปั้น ซึ่งเป็นสื่อทางศิลปะอย่างต่ำๆ ได้เข้าแทนที่ศิลปวัตถุ
ก่อนๆ ในระยะเวลาที่ราชอาณาจักรอ่อนแอลงในระบะต่อมา ความคิดเห็นนี้ต่อมาได้มี
ผู้ไม่เห็นด้วย^{๒๐} การวิจัย^{๒๑}เมื่อไม่นานมานี้ แสดงให้เห็นว่าประติมากรรมหินยังคงมีอยู่จน
ถึงที่สุดแห่งสมัย กล่าวคือมีอยู่จนกระทั่งพวกฮั่นได้เข้ามามีชัยชนะในตอนกลางคริสต์
ศตวรรษที่แปด บัดนี้พบศิลปะปูนปั้นได้แต่ในห้องที่ที่ห่างไกล^{๒๒} ที่สำคัญที่สุดได้แก่ที่ค้น
พบที่ซัดคาและในเทปเป อิงการาน ใกล้กับเมืองคุนตุชในเตอร์กีสถาน ของอาฟกานิสถาน

๑๗ เซอร์ จอห์น มาร์แชล ถือว่าสำนักประติมากรรมคันธาระรุ่นแรกนั้นสิ้นสุดลงพร้อมกับการรุกรานของ
ชาปรีที่ ๑ ชาวสัสซานีเยน เมื่อ “พระพุทธศาสนาต้องขาดการสนับสนุนอันทรงอิทธิพล ซึ่งได้รับจาก
จักรพรรดิแห่งกุษาณพระองค์แรกๆ และในระยะ ๑๕๐ ปีต่อมา ศิลปะทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาค
ส่วนนี้ก็หมดสิ้นไป” เขาเชื่อว่าต่อเมื่อกิดารา กุษาณ จากบัคเตรียได้มาจัดตั้งคันธาระขึ้นใหม่ในปลาย
ศตวรรษที่สี่เท่านั้น กิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะในยุคใหม่จึงได้เริ่มขึ้นอีก เขาบอกว่า ความรุ่งโรจน์ครั้ง
สุดท้ายของศิลปะคันธาระนี้เป็นศิลปะประติมากรรมที่ใช้ปูนปั้น อย่างไรก็ตามก็เป็นการยากที่จะสันนิษฐาน
อะไรในระยะว่างทางศิลปะเช่นนั้น ทั้งนี้ไม่เพียงแต่ว่ารูปสลักหินบางชิ้นมีอายุอยู่ในระหว่างเวลาภายหลัง
ที่พวกสัสซานีเยนได้เข้ามารุกรานแล้ว แต่ยังเป็นเพราะประติมากรรมปูนปั้นรุ่นหลังๆ นั้นเป็นศิลปะที่สืบ
ต่อมาจากศิลปะคันธาระรุ่นแรกๆ ในหลายแห่งหลายมุม (กูเซอร์ จอห์น มาร์แชล “กรีกและศกะในอินเดีย”
ลงในวารสารของราชสมาคมเอเชีย ปี ค.ศ. ๑๙๔๗ หน้า ๑๖-๑๗)

๑๘ วารสารของราชสมาคมเอเชีย ปี ค.ศ. ๑๙๔๖ หน้า ๑๑๙ และปี ค.ศ. ๑๙๔๗ หน้า ๑๖

๑๙ บี. โรแลนด์ “ศิลปะและสถาปัตยกรรมของอินเดีย” หน้า ๙๓

๒๐ อาร์. อี. เอ็ม. วิลเลอร์ “ของเก่า” ค.ศ. ๑๙๔๔ หน้า ๑๗-๑๘

๒๑ เฮช. อีกลท์ “ศิลปะคันธาระในปากีสถาน” หน้า ๔๐

๒๒ เฮช. อีกลท์ “ศิลปะคันธาระในปากีสถาน” หน้า ๔๔

ทั้งนายบุคคล^{๒๓} และวีเลอร์^{๒๔} กล่าวว่ามณีอิทธิพลของโรมันเหนือภาพปูนปั้นโดยตรง
ดูคล้ายกับว่าศิลปะปูนปั้นก็เจริญรุ่งเรืองพร้อม ๆ กันไปกับประติมากรรมหิน แต่ศิลปะปูนปั้น
มีอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์กว้างขวางกว่า แม้ว่าเมืองฮักตาอันเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงของ
อาฟกานิสถาน ได้เป็นที่รู้จักไปทั่วโลกว่าเป็นศูนย์กลางแห่งประติมากรรมปูนปั้นรุ่นหลัง ๆ
ก็ตาม แต่ก็ไม่ควรจะลืมว่าพิพิธภัณฑสถานที่เปซวาร์ และตักศิลาที่มีศิลปวัตถุอันสวยงาม
ประเภทนี้อยู่มาก ซึ่งได้มาจากซาร์บริฮาห์โลล ตักติบาฮิ สตูปีที่ซิปลาใกล้ ๆ กับหมู่บ้าน
สุลต่านเคล ในช่องแคบโคเคอร์และสิร์คัป ในศตวรรษสุดท้ายของศิลปะสำนักคันธาระ
เป็นการยากที่จะแยกออกต่างหากจากกัน ไม่ว่าในแบบหรือในวิธีการ ระหว่างประติมากรรม
ปูนปั้น แหล่งลุ่มแม่น้ำกาบูล ดินแดนเปซวาร์ และสิ่งก่อสร้างทางศาสนาในตักศิลา

ประติมากรรมคันธาระเป็นเครื่องยืนยันถึงข้ออ้างของผู้จาริกแสวงบุญชาวจีนที่
ว่ามีพระพุทธศาสนานิกายหินยานอยู่เป็นส่วนใหญ่^{๒๕} วัตถุที่ประสงค์ของรูปปั้นรูปหนึ่งนั้น
ส่วนใหญ่จำกัดอยู่แต่เพียงเพื่อจะแสดงถึงพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นคนธรรมดา คือ พระศากยมุนี
และพระพุทธเจ้าในอนาคต คือ พระศรีอาริยมหัตตริย (ดูภาพที่ ๔) ภาพสลักนั้นประดิษฐ์
ขึ้นเพื่อแสดงถึงแต่เฉพาะพระพุทธประวัติและชาดกเกี่ยวกับชาติก่อน ๆ ของพระองค์เท่านั้น
ทั้งนี้เว้นแต่ภาพการเลี้ยงดูเสพสุรา และโบราณวัตถุอื่น ๆ ที่ได้มาจากกรีก

มีรูปสลักจำนวนหนึ่งเป็นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (ดูภาพที่ ๔) และ
ภาพแกะสลักติดผนังซึ่งมีพระพุทธเจ้าจำนวนมากนั้น อาจถือได้ว่าเป็นตัวอย่างแรกที่สุดของ
ประติมากรรมในพระพุทธศาสนานิกายมหายาน และอาจเป็นเพราะต้องการให้เป็นไปตาม
ความเชื่อของคนพื้นเมือง ประติมากรจึงได้สลักรูปหริติและปัญฺณิกะ อันเป็นเทพเจ้าแห่ง
พืชพันธุ์ ขึ้นมาในภายหลัง แต่บางทีก็อาจจะเป็นเพราะความสัมพันธ์กับเปอร์เซียในยุค
สัสซานีเยน จึงได้มีการสลักรูปเทพเจ้าฟาโรและอาร์ตอกโซของเปอร์เซียเข้าแทนที่เทพเจ้าคู่

๒๓ ลักษณะอันเป็นตะวันตกของประติมากรรมคันธาระในวารสารราชบัณฑิตยสถาน บริติช เล่ม ๒๑ ตอนคอน
ก.ศ. ๑๙๔๔

๒๔ กฏวีเลอร์ ซี. เอฟ.

๒๕ เอส.บิลด์ “บันทึกทางพระพุทธศาสนาในโลกภาคตะวันตก” ตอนคอน ก.ศ. ๑๙๐๖

ที่กล่าวของอินเดียเสีย นอกจากจะมีรูปผู้สร้างรูปนั้นอยู่ที่ฐานของรูปสลักแล้ว ยังมีรูปสลักของผู้ให้ต่างหากอีกจำนวนมาก รวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑสถานของปาเกีสถานตะวันตก เป็นต้นว่ารูปสลักอันชัดเจนของซีซาร์ ศีรษะของอริสโตเติล และรูปปั้นของเจ้าหญิงถือที่บูชาในพิพิธภัณฑสถานที่เปซวาร์

อาจจะเป็นเพราะสถานะอันโดดเด่นเกี่ยวกับการเมือง ที่อยู่ห่างไกลจากตัวประเทศอินเดีย และการมีการติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอกับศูนย์กลางแห่งกิจกรรมทางศิลปะในภาคตะวันตกของโรมัน ศิลปะคันธาระจึงมีชื่อเสียงอยู่นานกว่า และมีลักษณะในการแสดงออกเป็นตัวของตัวเอง ผิดประหลาดไปจากสำนักศิลปะอื่น ๆ ของอินเดีย เพราะเหตุว่ามีแบบและวิธีการต่าง ๆ ซ้ำ ๆ กันเป็นอย่างมากมาตลอดเวลาเกือบห้าศตวรรษนี้เอง จึงทำให้การตัดสินใจในการเรียงลำดับอายุของศิลปะวัตถุตามแบบเป็นไปได้อย่างยากยิ่ง เท่าที่จะสามารถใช้วิจารณ์ฐานที่ดีในเรื่องนี้ อาจจะกล่าวได้ว่าสำนักศิลปะนี้เจริญถึงขีดยอดแห่งการผลิตและได้ผลในความงามในแง่ศิลปะเอาในคริสต์ศตวรรษที่สองและที่สาม ซึ่งเป็นระยะเวลาอันบังเอิญกับที่มีการติดต่อย่างใกล้ชิดกับโลกโรมัน ในศตวรรษสุดท้ายของศิลปะสำนักนี้ แบบของศิลปะก็กลับมีลักษณะใกล้เคียงกับแบบในการผลิตของจักรวรรดิโรมันตะวันออก ซึ่งมีลักษณะมาทางตะวันออก และศิลปะแบบตะวันออกซึ่งนิยมให้มีเครื่องสวมศีรษะและมีแนวไปในทางที่จะใช้รูปเครื่องหมายต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็นที่เคารพที่เข้ามาแทนที่แบบคลาสสิกรุ่นก่อน ๆ ซึ่งนิยมทำเป็นรูปมนุษย์

การรุกรานแบบทำลายล้างของพวกเขา ในคริสต์ศตวรรษที่หกทำให้การผลิตศิลปะวัตถุในคันธาระต้องยุติลง เหลือแต่เพียงแค่ทำการซ่อมแซมสิ่งก่อสร้างซึ่งเหลืออยู่หลังจากการรุกรานนี้ จดหมายเหตุของหลวงจีนเหียนจั้ง ผู้จาริกแสวงบุญชาวจีน ที่กล่าวถึงวัดวาอารามที่ปรักหักพังที่ท่านได้พบอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งในหุบเขาเปซวาร์ ก็น่าจะเป็นคำบรรยายที่ถูกต้องของการทำลายล้างอย่างรุนแรง ที่ทำแก่ศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนาที่เคยเจริญรุ่งเรืองแห่งนั้น ฉากสุดท้ายของศิลปะคันธาระนั้น มิได้ตั้งอยู่ในคันธาระ หากไปตั้งอยู่ที่แคชเมียร์ และศูนย์กลางอันห่างไกล เช่นที่ฟอนคุกีสถานในอาฟกานิสถานซึ่งการประกอบกิจกรรมทางศิลปะยังคงมีอยู่ต่อมาจนถึงประมาณคริสต์ศตวรรษที่เจ็ด

พระพุทธประวัติ

สำหรับนักเรียนทางศิลปฝ่ายพระพุทธศาสนานั้น ปัญหาที่ว่าชาตกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของพระโคตมพุทธเจ้า เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์มากน้อยแค่ไหนนั้น ไม่มีความสำคัญแต่ประการใด อาศัยชาตกนี้แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ที่จะสามารถอธิบายถึงภาพที่ปรากฏอยู่ในประติมากรรม ซึ่งขุดพบในระหว่างการขุดค้น^{๒๖} ซึ่งทำให้หุบเขาเปชวาร์ และเพราะเหตุนี้เอง ประวัติชีวิตโดยย่อของพระพุทธองค์ตามที่ผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาทราบและเชื่อถืออยู่นั้น จึงจำเป็นจะต้องกล่าวไว้ก่อนที่จะพูดถึงเนื้อเรื่องต่อไป

วันประสูติที่แน่นอนของพระพุทธองค์นั้นไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่วนวันมหาปรินิพพานนั้น ดร. ฟลิท กล่าวว่า ตกอยู่ในวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๔๘๓ ปีก่อน ค.ศ. และเนื่องจากกล่าวกันว่า พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา จึงย่อมจะประมาณได้อย่างใกล้เคียงกับความเป็นจริงว่า พระองค์ทรงมีพระประสูติกาลเมื่อ ๕๖๓ ปี ก่อน ค.ศ. เรื่องในชาตกมีมาว่าในวาระนั้นนอกจากจะมีเทวดาอินทร์พรหมนับไม่ถ้วนมารวมอยู่ในที่นั้นแล้ว ก็ยังมีการฝันและภาพสังหรณ์บอกไว้ล่วงหน้าอีกด้วย กล่าวกันว่า เจ้าชายสิทธัตถะเองนั้น ประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตในเมื่อใกล้จะถึงเวลาที่จะต้องจุติลงมายังมนุษยโลก และพระองค์ได้ทรงพระดำริอยู่มานานว่า ใครบ้างที่มีคุณค่าสมกับจะเป็นพระชนกชนนีของพระองค์ และในที่สุดพระองค์ก็ทรงตกลงพระทัยที่จะทรงมีพระประสูติจากพระนางศิริมามายา พระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้เป็นศากยวงศ์ ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ ซึ่งได้แก่ดินแดนเชิงเขาหิมาลัย ในเนปาลปัจจุบัน เพื่อให้เป็นไปตามความตกลงใจนี้ พระองค์จึงเสด็จจากฟากฟ้า ลงมาสู่พระคัพโภทรเบื้องขวาของพระนางศิริมามายา ซึ่งพระนางศิริมามายาก็ทรงพระสุบินไปว่า มีช้างเผือกซึ่งมีงา ๖ งา ได้เข้ามาสู่พระครรภ์ของพระนาง เจ้าชายสิทธัตถะทรงพักอยู่ในพระครรภ์นั้นจนถึงเวลาประสูติ เมื่อถึงเวลาประสูติ พระนาง

๒๖ รายชื่ออันสมบูรณ์ของการขุดค้นเหล่านี้ พร้อมทั้งเอกสารที่กล่าวถึงการขุดค้นนี้ ปรากฏอยู่ในภาคผนวก ข.

ศิริมหามายากำลังทรงเสด็จประพาสสวนหลวงภายนอกพระนคร ชื่อลุมพินีอยู่ และวาระอันมหัศจรรย์ก็ได้บังเกิดขึ้นในขณะที่พระนางประทับยืนอยู่ใต้ต้นสาละ (ดูภาพที่ ๗)

เจ้าชายสิทธัตถะถูกนำจากสถานที่ประสูติกลับเข้าสู่พระนคร ท่ามกลางความนิยมยินดีของประชาชน และได้จัดหาโหราจารย์มา เพื่อทำนายทายทักชะตาชีวิตของพระองค์ เมื่อได้เห็นว่าพระวรกายของเจ้าชายประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๓๒ ประการและลักษณะย่อยอีก ๘๐ ประการ อันเป็น “มหาปุริสลักษณะ”^{๒๗} แล้ว โหราจารย์ทั้งหลายก็ทำนายว่า พระองค์อาจทรงเติบโตขึ้นเป็นพระมหาจักรพรรดิของโลก หรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้คุ้มครองโลก ทั้งนี้เพราะบุคลิกลักษณะของบุคคลทั้งสองประเภทนี้เหมือนกัน แต่พระอสีต-คาบส ซึ่งได้เข้ามาสู่ที่นั้นจากหนทางไกลแสนไกล เพราะทราบจากภาพที่ปรากฏซึ่งเห็นได้ เพราะทักทายอำนาจ ได้มาและดูเจ้าชาย ท่านคาบสได้ประกาศว่า พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือพระพุทธเจ้าในอนาคต แต่สมเด็จพระพุทธบิดามิได้ทรงนิยมชมชื่นกับอนาคตของพระราชบุตรและรัชทายาท ซึ่งจะทรงสละราชบัลลังก์ออกภิกขจาร เพื่อดำเนินชีวิตของนักบวชในภายหน้า และเพราะเหตุนี้เอง จึงได้ทรงพยายามอย่างเต็มที่ที่จะทำให้เจ้าชายทรงติดพระทัยในโลกีย์ด้วยการหาความสุขสบาย และพุ่มเฟิยโดยทุกประการมาให้แก่เจ้าชาย เจ้าชายทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา ตั้งแต่องค์พระเยาว์ หลังจากที่ได้ทรงมีชัยชนะเหนือเจ้าชายแห่งราชวงศ์ศากยะคู่แข่งชั้นต่อสู้ต่าง ๆ ซึ่งจัดขึ้น เพื่อตัดสินว่าผู้ใดจะได้อภิเษกกับพระนาง (ดูภาพที่ ๘) พระองค์ทรงอยู่กินกับพระนางและสนมกำนัลอื่น ๆ ด้วยความสุขอย่างสุดซึ้งจนกระทั่งล่วงเข้าวัยฉกรรจ์ แต่พระราชบิดายังคงทรงจำคำทำนายได้ว่าเจ้าชายจะสละโลก จึงกักตัวเจ้าชายไว้ในรั้วพระราชวัง ประหนึ่งนักโทษคนหนึ่ง แต่พระชะตาชีวิตของเจ้าชายนั้นได้ถูกกำหนดไว้เป็นอย่างอื่นเสียแล้ว การเข้าสมาธิ

๒๗ ในบรรดามหาปุริสลักษณะของพระพุทธองค์เหล่านี้ ประติมากรรมแสดงให้เห็นเพียงอย่างเดียวคือ พระอุณาโลม ซึ่งเป็นวงของขนที่หน้าผาก ตอนกึ่งกลางระหว่างนัยน์ตา ซึ่งในภาพประติมากรรมจะเห็นเป็นรูปคล้าย ๆ ฝ่ามือขึ้นมาเช่นศิลปวัตถุเลขที่ ๒๓๙. (ความจริงยังมีอีกหลายอย่าง เป็นต้นว่า ใบพระกรรณ ยาน พระเกตุมาลาเหนือพระเศียร)

ของเจ้าชายไต้ตันหว่า (ดูภาพที่ ๙) เป็นเครื่องแสดงให้เห็นอย่างถูกต้องว่าอะไรจะเกิดขึ้นต่อไป

ในขณะที่เวลามหาภิเษกกรรมกำลังใกล้เข้ามา เจ้าชายหนุ่มซึ่งถูกเทวดาคลใจ ได้สั่งให้สารถีซ้อนนั้นพาพระองค์ออกไปนั่งรถม้าเล่น โดยไม่ต้องมีผู้ติดตาม จากนั้นเพื่อจะโน้มน้าวพระทัยของพระองค์ให้มุ่งไปในแนกขัม เทวดาจึงแสดงรูปของคนที่แหว่งอ้อมปรากฏอยู่บนทางที่ไป ต่อไปก็แสดงรูปของคนเจ็บไข้มีอาการปวดเจ็บทรมานทรมาย และภาพที่สามก็แสดงเป็นศพที่กำลังขึ้นน้ำเกลียด และมีกลิ่นเหม็น เจ้าชายหนุ่มซึ่งได้รับความสะเทือนใจเป็นอย่างมากจากภาพที่น่าสยดสยองเหล่านี้ ได้ขอให้นายสารถีอธิบายให้ฟัง และก็ไต่ทรวงทราบถึงความจริงเกี่ยวกับความแก่ ความเจ็บ และความตาย จึงเกิดความสลดหดหู่ใจและทรวงทำจิตใจให้แน่วแน่อยู่ จนกระทั่งได้แลเห็นภาพที่สี่ ซึ่งเป็นภาพของนักบวชพระองค์จึงได้ทรวงแลเห็นทางที่พระองค์จะพึงทรงดำเนินตาม เพื่อให้เป็นอิสระจากความชั่วร้ายเหล่านี้ ในขณะเดียวกัน พระราชาซึ่งทรงตระหนักพระทัย เนื่องจากความเศร้าสลดพระทัยของพระราชบุตร ก็ได้ทรงเพิ่มความพยายามที่จะเปลี่ยนความสนใจของเจ้าชายไปเสียจากความจริงอันน่าหดหู่ของชีวิต และระแวงระวังอย่างใกล้ชิดให้เจ้าชายประทับอยู่แต่ในพระราชวัง แต่เทวดาได้ทำให้พระองค์เกิดความเบื่อหน่ายและมีความรำคาญต่อสิ่งที่เป็นโลกีย์เสียจนเต็มที่แล้ว ฉะนั้นเมื่อเทวดาได้เข้ามาช่วยเหลือพระองค์จึงทรงหนีไป คงปล่อยทั้งพระชายา พระราชวัง และพระราชบัลลังก์ซึ่งอาจจะเป็นของพระองค์ไว้เบื้องหลัง (ดูภาพที่ ๑๐)

นี่คือมหาภิเษกกรรม ซึ่งมักกล่าวถึงบ่อย ๆ ในประวัติพระพุทธศาสนา และมักจะเป็นภาพที่สำนักประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ประดิษฐ์ขึ้นมาเสมอ นับแต่ขณะนั้นเป็นต้นไป เจ้าชายทรงมีชีวิตอยู่โดยการภิกขาจาร แสวงหาความหลุดพ้นโดยทรงกระทำทุกรกิริยา ซึ่งพวกพราหมณ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันนิยมทำกัน (ดูภาพที่ ๑๑) แต่ภายหลังจากที่ได้ทรวงศึกษาระบบแห่งความเชื่อต่าง ๆ ที่ถือกันอยู่ในขณะนั้น และหลังจากที่

ได้ทรงทดลองทราบด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งพวกอินทูกู้กันอยู่ในเวลานั้นแล้ว พระองค์ก็ได้เลือกวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ด้วยความผิหวัง หลังจากนั้นไม่นานพระองค์ก็ทรงทราบถึงความลับในการหลอกลวงนี้ ในขณะที่พระองค์ทรงนั่งสมาธิอยู่ใต้ต้นโพธิ์ที่พุทธคยา และพระองค์ก็ได้ทรงบรรลุถึงพระสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งทำให้พระองค์ทรงพ้นจากความเป็นพระโพธิสัตว์และกลายเป็นพระพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์ ภาพที่ ๒ แสดงให้เห็นเจ้าชายสิทธัตถะทรงพระดำเนินไปใกล้ต้นโพธิ์ ระหว่างที่ทรงพระดำเนินอยู่นี้ เสด็จพระองค์ทรงผ่านป่าใกล้โพรงที่อาศัยของพญานาคชื่อ กลิเก เมื่อได้เห็นรังสีแผ่ออกมาจากพระวรกายของพระองค์ กลิเกและภริยา ชื่อสุวรรณประภาสก็เลื้อยเข้ามาใกล้ และหลังจากได้กล่าวโคลกสรรเทวีญพระองค์แล้ว ก็ได้ประกาศคำทำนายว่า พระองค์กำลังจะทรงตรัสรู้พระโพธิญาณ เป็นของธรรมดาสำหรับการแสดงภาพพญานาคเช่นนี้ รูปของพญานาคและภรรยาปรากฏอยู่ในประติมากรรมเพียงครึ่งบน ส่วนครึ่งล่างของร่างกายนั้นถูกลูกกรงบังอยู่ ซึ่งลูกกรงนี้ถือว่าล้อมรอบสระน้ำซึ่งพญานาคอาศัยอยู่ ยังมีเครื่องหมายที่แสดงถึงความแตกต่างของพญานาคจากสัตว์อื่น ๆ กล่าวคือมีพังพานของงูเห่าหัวเดียวหรือหลายหัว แผ่ขึ้นมาจากด้านหลังของคอ และโค้งออกมาข้างหน้า บางทีก็คลุมศีรษะด้วย

เกือบจะทันทีหลังจากที่ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ พระพุทธองค์ได้ทรงเดินทางไปยังสารนาถ ซึ่งอยู่ใกล้กรุงพาราณสี ซึ่งพระองค์ได้ทรงแสดงปฐมเทศนา ณ อสิปัตถมฤคทายวัน และเป็นการเริ่มประกาศพระศาสนา เหตุการณ์ครั้งนี้เรียกกันว่า “การยังพระธรรมจักรให้หมุนไป” และจึงเป็นเรื่องที่ศิลปินฝ่ายพระพุทธศาสนานิยมประดิษฐ์ศิลปวัตถุขึ้นมาเป็นอย่างดี จากพระพุทธประวัติย่อ ๆ ในตอนต้นนี้ ก็อาจกล่าวถึงชาดกแต่ละเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระศาสดาผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งได้แสดงให้เห็นและบรรยายไว้ตามหัวข้อเรื่องดังต่อไปนี้

พระอินทร์เสด็จมาเฝ้า ครั้งหนึ่งในขณะที่พระพุทธองค์กำลังทรงนั่งสมาธิอยู่ในถ้ำบนยอดเขาในแคว้นมคธอยู่แต่พระองค์เดียว พระอินทร์ได้ทรงมีพระประสงค์จะมาเฝ้าพระองค์ จึงได้ทรงส่งคนธรรพ์ชื่อ บัญจสิขรมากราบทูลพระประสงค์นั้น ประติมากรรม

ซึ่งพบที่โมเมน เตรี ซึ่งแสดงภาพตอนนั้น มีภาพพระพุทธรองค์ประทับนั่งอยู่ในถ้ำ ภาพสิงห์โตตัวเล็ก ๆ ใต้ที่นั่ง และสัตว์อื่น ๆ ที่อยู่ด้านหลังนั้น แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยวของสถานที่ และความสงบสุขที่เกิดขึ้นในบรรดาสัตว์ทั้งหลาย เพราะพระพุทธรองค์ทรงมาประทับอยู่ ภาพคนธรรพ์นั้นปรากฏอยู่ตรงมุมขวาของถ้ำ ส่วนภาพที่กำลังคุกเข่าอยู่ทางด้านซ้ายของพระพุทธรองค์ก็คือ พระอินทร์นั่นเอง ซึ่งจะทราบได้จากเครื่องประดับพระเศียร ซึ่งสูงผิดปรกติอันเป็นลักษณะประติมากรรมสมัยคันธาระ

การสวมภักดิ์ของพญานาคอपालา อपालาเป็นพญานาคราช ซึ่งอาศัยอยู่ในแม่น้ำสวตี ทางเหนือของเมืองมาร์ทาน พญานาคนี้จะทำให้น้ำท่วมบ้านเมืองเป็นครั้งคราว อันทำให้พลเมืองได้รับความทุกข์ลำบากมากมาย พระพุทธรองค์ทรงมีพระทัยกรุณาต่อประชาชน จึงได้เสด็จตรงไปยังที่อยู่ของพญานาค ณ ที่นั้น วัชรปาณี ผู้รับใช้พระพุทธรองค์ได้ใช้วัชรอันทรงอิทธิพลฟาดเอาเชิงเขาและทำให้พญานาคราชตกใจมาก จนกระทั่งได้ออกจากที่พำนักและมาสวมภักดิ์ต่อพระพุทธรองค์ ซึ่งได้ประทานพระโอวาทแก่พญานาคราช พระพุทธรองค์ได้ทรงทำให้พญานาคราชกลับใจมานับถือพระพุทธศาสนาและรับปากว่าจะไม่ทำให้บ้านเมืองพินาศอีก แต่พญานาคราชได้กราบทูลแก่พระพุทธรองค์ว่าตนได้อาหารมาจากการทำให้น้ำท่วมนี้ ถ้าไม่มีน้ำท่วมตนก็จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้ พระพุทธรองค์จึงทรงอนุญาตให้พญานาคราชทำให้น้ำท่วมได้สิบสองปีต่อครั้ง ซึ่งเป็นสาเหตุที่ว่ามีน้ำท่วมในลุ่มแม่น้ำสวตีทุก ๆ สิบสองปี (ดูภาพที่ ๑๒)

ยมกปาฏิหาริย์ที่สวารัตถิ สิ่งหนึ่งที่มักจะแสดงว่าพระพุทธรองค์ทรงทำได้ก็คือ คำเล่าลือถึงการแสดงอภินิหารซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความฉงนฉงายใจแก่พวกเดียรฉัตร การแสดงอภินิหารนี้สำหรับพระโคตมพุทธเจ้าได้แสดงที่สวารัตถิ โดยมีพระเจ้าประเสนชิตและประชาชนอีกจำนวนมากเฝ้าดูอยู่ การแสดงนี้ประกอบด้วยลำดับแรกเป็นการแสดงยมกปาฏิหาริย์ ซึ่งมีการเหวขึ้นไปในอากาศ พร้อมกับมีเปลวเพลิงและกระแสน้ำพุ่งไหลออกมาจากทั้งส่วนบนและส่วนล่างของพระวรกายพร้อมกัน และลำดับที่สองเป็นการนิมิตพระพุทธร

องค์ชิ้นจำนวนนับไม่ถ้วน ตั้งแต่พื้นดินขึ้นไปจนถึงสวรรค์ และในทุกทิศทุกทาง ในขณะที่ พระองค์ทรงบริกรรมคาถาอยู่

การแสดงยมกปาฏิหาริย์นั้น พระพุทธองค์ไม่ค่อยจะทรงแสดงบ่อยนัก แต่การ แสดงปาฏิหาริย์เช่นลำดับที่สองนั้น พระองค์ทรงกระทำบ่อยครั้ง ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ หนึ่งว่า “พระพรหมประทับอยู่เบื้องขวา และพระอินทร์ประทับอยู่เบื้องซ้ายของพระองค์ ส่วนพญานาคราชสองตน คือ นันทะ และอุปนันทะ สร้างคอกบัวประหลาดขึ้น ซึ่งพระ พุทธองค์ประทับอยู่บนกลีบบัวนั้น และด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ของพระองค์ ๆ ได้ทรงสร้าง คอกบัวขึ้นเหนือบัวดอกนี้ ซึ่งบนคอกบัวที่สร้างขึ้นนี้มีพระพุทธเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิอยู่ และมีคอกบัวดังกล่าวอยู่ทั้งข้างหน้า ข้างหลัง และข้าง ๆ.....”

ประติมากรรมแสดงปาฏิหาริย์ที่สาวัดถีนีดูเหมือนปวงชนจะชอบมาก ซึ่งจะเห็น ได้จากพิพิธภัณฑสถานเปซวาร์มีภาพแกะสลักชนิดติดผนังกว่ายี่สิบชิ้นที่แสดงถึงตำนานตอนนี้ (ดูภาพที่ ๑๓)

หริติและปัญญิกะ นอกเสียจากภาพของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์แล้ว ไม่มี สิ่งใดที่ได้ค้นพบบ่อย ๆ ในการขุดค้นที่คันธาระมากเท่ากับรูปของหริติและปัญญิกะ หริติ เป็นมารในจำพวกยักษ์ ชอบจับเด็กในกรุงราชคฤห์กินเป็นอาหาร เพื่อจะทำให้หริติทราบ ถึงความชั่วร้ายของตนเอง พระพุทธเจ้าได้ทรงเอาบุตรที่รักที่สุดในบรรดาบุตรทั้งห้าร้อยของ นางช่อนไว้ใบบาตรของพระองค์ และเมื่อนางมีความเศร้าโศกเสียใจ พระองค์ก็ทรงชี้ให้ เห็นว่า มารดาของเด็กทั้งหลายที่นางจับกินเสียนี้ ได้เศร้าโศกเสียใจมากกว่านางสักปานใด เพราะเหตุนี้เอง นางจึงกลับใจมานับถือพระพุทธศาสนาโดยทันที อิโกลท์กล่าวว่า ภาพของ นางนี้มีอยู่ตามใต้ประตูวัด หรือตามมุมโรงฉันของทุก ๆ วัดในพระพุทธศาสนาในอนุทวีป อินเดีย ปากีสถาน และรูปของนางจะมีเด็กอยู่ในอ้อมแขนคนหนึ่ง และเกาะอยู่ตามแถว ๆ หัวเข้าของนางอีกสามหรือสี่คน

พุทธปรินิพพาน พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานหลังจากล้มประชวรชั่ว เวลาอันสั้นที่เมืองกุสินารา ซึ่งบางคนกล่าวว่าคือเมืองกาเสีย ในแคว้นยูไนเต็โปรวินซ์

เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๔๘๓ ปีก่อน ค.ศ. ตามที่ปรากฏอยู่ในประติมากรรมนั้น มีพุทธสาวกจำนวนหนึ่งอยู่กับพระองค์ด้วย ณ นิพพานบัลลังก์ จำนวนสาวกที่อยู่ด้วย ณ ที่นั้นแตกต่างกันไปสำหรับแต่ละภาพสลัก แต่มีอยู่องค์หนึ่งที่ควรจะกล่าวถึง ณ ที่นี้ คือพระอานนท์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปบูชา ซึ่งปรากฏเป็นรูปผู้ที่เป็นลมอยู่ตรงหน้าที่ประทับ ถ้าเผื่อในภาพนั้นมีรูปกษัตริย์อยู่ด้วย ก็เป็นกษัตริย์ของเมืองกุสินารา คือ มัลละกษัตริย์ (ดูภาพที่ ๑๔)

การถวายพระเพลิงพระพุทธรูป กล่าวกันว่าพระอานนท์เป็นผู้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า พระองค์ทรงมีพระประสงค์จะให้ปฏิบัติอย่างไรต่อพระพุทธรูป ซึ่งพระพุทธรูปตรัสว่า ปล่อยให้เป็นธุระของชาวบ้านในบริเวณนั้นเถิด การณ์ก็ปรากฏว่า พวกมัลละกษัตริย์เป็นผู้ดำเนินการถวายพระเพลิง วิธีปฏิบัติในการนี้ได้กระทำเช่นเดียวกับที่กระทำต่อพระสรีระของพระมหาจักรพรรดิ กล่าวคือให้ห่อพระสรีระด้วยผ้าห้ารอยผืน แล้วใส่ลงใน

การถวายพระเพลิงนี้มีกล่าวกันไว้หลายอย่าง แต่ประเพณีที่ยอมรับกันมากที่สุดคือมีภาชนะทำด้วยเหล็กขนาดใหญ่สองอัน ซึ่งใช้สำหรับใส่น้ำมัน ซึ่งภาษาสันสกฤตเรียกว่า ไทลา-โครนิ ภาชนะนี้จะใช้เก็บเถาถ่าน มิให้ปนไปกับกองไฟ ส่วนร่างกายนั้นก็ให้หมดไป ในประติมากรรมจะเห็นกองฟืนที่ติดไฟลุกอยู่และมีคนที่ยกภาชนะในเรือนนี้คอยเทน้ำมันไปทีละไฟเพื่อดับไฟ (ดูภาพที่ ๑๕)

การะวังรักษาและการจำหน่ายแจกพระบรมสารีริกธาตุ หลังจากถวายพระเพลิงแล้ว พวกมัลละกษัตริย์ก็ได้เก็บรักษาพระบรมสารีริกธาตุเอาไว้ และต่อมาโทณพราหมณ์เป็นผู้จัดการแบ่งออกเป็นแปดส่วน แล้วแจกไปตามเมืองทั้งแปด ซึ่งพวกมัลละกษัตริย์เห็นควรให้ เมืองทั้งแปดนี้ได้สร้างสถูปขึ้นเพื่อเก็บพระบรมสารีริกธาตุไว้ ประติมากรรมนี้ (ดูภาพที่ ๑๖) แสดงถึงการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็นแปดส่วน

หลักศิลาจารึกของพระเจ้าอโศก ที่ชาวาสการิ ศิลาจารึกหลักนี้เป็นหลักหนึ่งในสิบสี่หลักที่พระเจ้าอโศกโปรดให้ทำขึ้น เชื่อว่าคงจะสลักขึ้นเมื่อ ๒๕๘-๗ ปีก่อน ค.ศ. ในปีที่ ๑๔ แห่งรัชกาลของพระองค์ พระเจ้าอโศกผู้รจนาคำจารึกนี้ทรงเป็นกษัตริย์แห่งแคว้นมคธ (พิหาร) และเป็นพระนัดดาของพระเจ้าจันทรคุปต์ โมริยะ ซึ่งเมกาสเทเนิส

มาเป็นทูตอยู่ พระองค์ทรงขึ้นครองราชสมบัติเมื่อ ๒๗๔ ปีก่อน ค.ศ. และทรงทำพิธีราชาภิเษกอีกสี่ปีต่อมา เมื่อ ๒๗๐ ปี และสิ้นพระชนม์เมื่อ ๒๓๗-๖ ปีก่อน ค.ศ. ในปีที่ได้แห่งรัชกาล พระองค์ทรงเสียพระทัยเนื่องจากที่ได้ทรงเข้าโจมตีและมีชัยชนะเหนือนครกาลิงคะ พระองค์จึงทรงหันเข้านับถือพระพุทธศาสนา และนับแต่นั้นมาจวบจนสิ้นพระชนม์ชีพ พระองค์ได้ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาตลอดมา พระองค์ทรงประกาศให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และได้ทรงส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ซึ่งรายละเอียดในการนี้ก็มีปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่สิบสาม

อักขระที่ใช้จารึกเป็นตัวอักษรที่ได้มาจากตัวอักษรอารามะ ซึ่งได้นำมาใช้ในดินแดนคันธาระโบราณ ภายหลังพระเจ้าตาริอัส กษัตริย์แห่งเปอร์เซียได้ทรงมีชัยชนะเหนือดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ เมื่อ ๕๑๘ ปีก่อน ค.ศ. อักขระดังกล่าวนี้นักปราชญ์ในปัจจุบันเรียกว่าอักษรขโรษติ ใช้อ่านจากด้านขวาไปซ้าย ข้อความต่อไปนี้เป็นข้อความย่อ ๆ ของเรื่องราวที่จารึกไว้

หลักที่หนึ่ง มีข้อความห้ามการฆ่าและบุชายัญสัตว์ **หลักที่สอง** กล่าวถึงระบบการช่วยเหลือทางการแพทย์แก่ทั้งมนุษย์และสัตว์ และบันทึกเกี่ยวกับการหว่านพืชยา การขุดบ่อน้ำและการปลูกต้นไม้ **หลักที่สาม** กำหนดให้ข้าราชการของพระองค์ออกไปเผยแผ่หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาทุก ๆ ห้าปี คือ เคารพบูชาบิดามารดา ให้ทาน มีความอดทน และความเมตตากรุณาต่อสัตว์ **หลักที่สี่** กล่าวถึงการฟื้นฟูศีลธรรมของบ้านเมืองตามคำสั่งสอนของพระเจ้าอโศก **หลักที่ห้า** กล่าวถึงการแต่งตั้งผู้รักษาพระธรรม **หลักที่หก** กำหนดถึงวิธีการทูลเกล้าถวายเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับสวัสดิภาพของประชาชนแก่พระมหากษัตริย์ เพื่อจะได้ทรงจัดการให้เป็นไปโดยเร็ว พระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ที่จะห้ามมิให้มีข้อจำกัดใดๆ ในการที่ประชาชนจะเข้านับถือศาสนาใดๆ หรือสังกัดในสำนักไหนนั้นปรากฏอยู่ใน **หลักที่เจ็ด** **หลักที่แปด** เปรียบเทียบถึงการล่าสัตว์และความบันเทิงทำนองเดียวกัน ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้ทรงปฏิบัติอยู่เดิม กับกิจกรรมอื่น ๆ อันไม่มีอันตรายและเป็นไปในทางศาสนา ซึ่งพระองค์ได้ทรงรับเอามาปฏิบัติในภายหลัง เช่นการจารึกไปในที่

ต่าง ๆ ของพระภิกษุสงฆ์ การถวายอาหารบิณฑบาต การแสดงพระธรรมเทศนาและการ
อภิปรายธรรมะ **หลักที่เก้า** กล่าวถึงพิธีกรรมและงานพิธีอันเป็นกุศลต่าง ๆ และ **หลักที่สิบ**
กล่าวถึงการที่พระองค์ไม่ทรงนิยมการสรรเสริญเกี่ยวกับชื่อเสียงต่าง ๆ เว้นแต่จะเป็นเรื่อง
เกี่ยวกับการประกาศพระธรรมคำสั่งสอน **หลักที่สิบเอ็ด** ทรงส่งเสริมให้มีการเผยแผ่พระ
ธรรมนี้และ **หลักที่สิบสอง** ซึ่งเป็นอีกหลักหนึ่งต่างหากจากที่กล่าวมาแล้วนั้น พระองค์
ทรงห้ามการกดขี่ต่าง ๆ ทางศาสนา มีสิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับ **หลักที่สิบสาม** ซึ่ง
กล่าวถึงพระนามของกษัตริย์โยนิก (กรีก) หลายพระองค์ ซึ่งครองราชย์อยู่ในสมัยเกี่ยวกับ
พระองค์ กษัตริย์เหล่านี้ปรากฏชื่ออยู่ในหลักฐานอื่นว่าได้แก่ อันติโอคัสเทอุสที่ ๒ กษัตริย์
แห่งซีเรีย ซึ่งสิ้นพระชนม์เมื่อ ๒๔๗ ปีก่อน ค.ศ. ปโตเลมี ฟิลาเดลฟัส กษัตริย์แห่งอียิปต์
ซึ่งสิ้นพระชนม์เมื่อ ๒๔๗ ปีก่อน ค.ศ. มาจัส กษัตริย์แห่งซีรีน ซึ่งสิ้นพระชนม์เมื่อ ๒๕๘
ปีก่อน ค.ศ. อันติโกนุสโกนาตาส กษัตริย์แห่งมะซิโดเนีย ซึ่งสิ้นพระชนม์เมื่อ ๒๓๙ ปีก่อน
ค.ศ. และ อเล็กซานเดอร์ กษัตริย์แห่งเอบิรุส ซึ่งสิ้นพระชนม์เมื่อระหว่าง ๒๖๒ และ ๒๕๘
ปีก่อน ค.ศ. **หลักที่สิบสี่** เป็นคำโคลงที่กล่าวสรุปเรื่องราวในหลักศิลาทั้งสิบสามหลักข้างต้น
และแสดงให้เห็นว่าข้อความที่จารึกไว้ทั้งหมดนั้นได้ทำขึ้นจากข้อความที่แท้จริง ซึ่งพระเจ้า
อโศกได้ทรงสั่งให้เขียนขึ้น

ภาคผนวก

ก. รายชื่อหนังสือที่ใช้ในการเรียบเรียง

- Beal:—Buddhist Records of the Western World, 2 Vols. London, 1906.
 „ The Romantic Legend of Sakaya Buddha, London, 1875.
 „ Cambridge History of India, Vol. I., Cambridge, 1922.
 Coomaraswamy:—The Indian Origin of the Buddha Image. J.A.O.S., 1926.
 „ The Origin of the Buddha Image. Art Bulletin, Vol. IX.
 „ The Buddha's Hair and Crown, J.R.A.S., 1928.

Foucher:—L'Art Gréco-Bouddhique du Gandhara. Vol. I Paris, 1905; Vol. I; Paris, 1918.

„ Note sur la géographie ancienne du Gandhara, Hanoi, 1902.

„ Les bas-reliefs du Stupa de Sikri, Paris, 1903.

Ghirshman:—Fouilles de Begram.

Grunwedel:—Buddhist Art in India. London, 1901.

Hardy:—A Manual of Buddhism. London, 1880.

Kern:—Manual of Indian Buddhism. Strasburg, 1896.

Marshall:—Guide to Taxila. 2nd Edition. Calcutta, 1921.

Morey:—Mediaeval Art. Princeton University.

Rockhill:—The Life of the Buddha. London, 1884.

Rowland:—Gandhara and Late Antique Art. A.J. of Archaeology, 1942.

Tarn:—The Greeks in Bactria and India.

Buchta:—The Western Aspect of Gandhara Sculpture.

Igholt:—Gandhara Art in Pakistan.

Wheeler:—Antiquity.

Fleet:—Corpus Inscriptionum Indicarum.

Chaudhri:—Political History of India.

ข. การขุดค้นโบราณสถานในคันธาระ

ก.ศ. ๑๙๐๒—๐๓ ขุดค้นที่ซาร์สัททา (ปุชกรวะ เมืองหลวงสมัยโบราณของคันธาระ) โดย จอห์น มาร์แชล และ ดร. โพเกิล

A.S.I. ๑๙๐๒—๐๓ หน้า ๑๔๑—๑๔๔

ก.ศ. ๑๙๐๖—๐๗ ขุดค้นที่ซาร์บัทโลล ไกล์มาร์ตาน โดย ดร. สปุเนอร์

A.S.I. ๑๙๐๖—๐๗ หน้า ๑๐๒—๑๑๘

- ก.ศ. ๑๙๐๗-๐๘ ขุดค้นที่ตักอียาฮี ซึ่งห่างจากซาร์ริบาหลีโลล ราว ๒ ไมล์ โดย ดร. สปุเนอร์
A.S.I. ๑๙๐๗-๐๘ หน้า ๓๒-๓๘
- ก.ศ. ๑๙๐๘-๐๙ ขุดค้นที่ซาจิ-กิ-เทริ ซึ่งห่างจากนครเปชวาร์ไปทางตะวันออกประมาณ หนึ่งไมล์ โดย ดร. สปุเนอร์
A.S.I. ๑๙๐๘-๐๙ หน้า ๓๘-๕๘
- ก.ศ. ๑๙๐๘-๑๑ ขุดค้นที่ตักอียาฮี และซาจิ-กิ-เทริ
- ก.ศ. ๑๙๐๙-๑๐ ขุดค้นที่ซาร์ริบาหลีโลล โดย ดร. สปุเนอร์
A.S.I. ๑๙๐๙-๑๐ หน้า ๕๖-๖๒
- ก.ศ. ๑๙๑๐-๑๑ ขุดค้นที่ซาจิ-กิ-เทริ โดย เอช. ชาร์กวีฟส์
A.S.I. ๑๙๑๐-๑๑ หน้า ๓๓-๓๘
- ก.ศ. ๑๙๑๑-๑๒ ขุดค้นที่ซาร์ริบาหลีโลล โดย ดร. ออเวล สไตน์
A.S.I. ๑๙๑๑-๑๒ หน้า ๓๓-๓๘
- ก.ศ. ๑๙๑๒-๑๓ ขุดค้นที่ตักอียาฮี และซาร์ริบาหลีโลล โดย เอช. ชาร์กวีฟส์ และ ดร. สไตน์
- ก.ศ. ๑๙๒๐-๒๑ ขุดค้นที่ซามาลการ์ฮี โดย เอช. ชาร์กวีฟส์
- ก.ศ. ๑๙๒๐-๒๔ ศิลาจารึกหาพบในระหว่างการซ่อมรักษาโบราณสถาน ที่ซามาลการ์ฮี และตักอียาฮี โดย เอช. ชาร์กวีฟส์

ก. ลำดับเหตุการณ์

ก่อน ก.ศ.

การกล่าวถึงคันธาระเป็นครั้งแรกๆ ที่ปรากฏในฤคเวท	ประมาณ ๑๒๐๐
พระสิทธัตถะโคตมะ ผู้ทรงให้กำเนิดพระพุทธศาสนา ประสูติ	ประมาณ ๕๖๓
พระสิทธัตถะโคตมะกับชนธปรินิพพาน	๔๘๓
คันธาระส่วนหนึ่งของมหาอาณาจักรเปอร์เซีย	๕๕๘-๓๓๑

	ก่อน ก.ศ.
พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชรุกรานคันธาระ	๓๒๗—๓๒๖
พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชขึ้นพระชนม์	๓๒๓
กองทหารกองสุดท้ายของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชถอนจากปากีสถาน	๓๑๗
เริ่มต้นศักราชเซลอยซิด (วันที่ ๑ ตุลาคม)	๓๑๒
พระเจ้าจันทรคุปต์ แห่งราชวงศ์โมริยะ ยับยั้งเซลอยกส์ผู้ครองราชย์ต่อ จากพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของ ปากีสถาน	๓๐๕—๐๓
เมกาสเทนิส ราชทูตของเซลอยกส์มาสู่พระราชสำนักของพระเจ้า จันทรคุปต์	ประมาณ ๓๐๐
พระเจ้าโศกมหาราชขึ้นครองราชย์	๒๗๔
พระเจ้าโศกมหาราชทรงส่งศาสนทูตไปสู่คันธาระ จากศิลาจารึก ของพระองค์ ซึ่งขุดพบที่ซาด์บาสดาร์ห์	ประมาณ ๒๕๖
บัคเตรียเป็นอิสระโดยมีดีโอโดตัส เป็นกษัตริย์	ประมาณ ๒๕๐
พระเจ้าโศกมหาราชขึ้นพระชนม์ มหาอาณาจักรโมริยะเริ่มสลายตัว	๒๓๑
เดเมทริอัสแห่งบัคเตรียมีชัยเหนือลุ่มแม่น้ำกาบูล คันธาระและปัญจาบ	ประมาณ ๑๙๐
ศกะ ขับไล่เฮลิโอเคลส กษัตริย์แห่งบัคเตรียข้ามเขาฮินดูกูชไป	ประมาณ ๑๓๕
ศกะ รุกรานภาคตะวันตกเฉียงเหนือของปากีสถานและภายหลัง ได้เข้าครอบครองคันธาระ	ประมาณ ๑๐๐
	ก.ศ.
ราชวงศ์पालวา ปกครองภาคตะวันตกเฉียงเหนือของปากีสถาน	ประมาณ ๕๐
กอนโดฟารีส กษัตริย์पालวาปกครองคันธาระ ศิลาจารึกที่ตักกอบาซี จารึกเมื่อปี ก.ศ. ๑๐๓	๒๑—๕๐

กุษาณ มีชัยเหนือลุ่มแม่น้ำกาบูล และอำนาจของกรีกทางตันเหนือ ของแม่น้ำสินธุหมดสิ้นไป	ประมาณ ๑๐๐
พระเจ้ากนิษกะ กษัตริย์แห่งกุษาณ สำนักคิดปะคันธาระได้รับเกียรติว่า เป็นสำนักแรกที่ปั้นรูปพระพุทธรเจ้าเป็นรูปมนุษย์ ซึ่งสัมพันธ์กับ นิกายแห่งศรัทธาในพระพุทธรศาสนา ในการสังคายนาพระไตรปิฎก ของพระเจ้ากนิษกะ	๑๔๔
หุวิษกะ ขึ้นครองราชย์	๑๘๓
วสุเทพ ขึ้นครองราชย์	๒๑๑
วสุเทพสิ้นพระชนม์และมหาอาณาจักรกุษาณสลายตัว	๒๔๒
หลวงจีนฟาเหียน ผู้จาริกแสวงบุญชาวจีนมาถึงคันธาระ	๔๐๐
กิตาราชาทิตั้งอาณาจักรกุษาณน้อย	๓๙๐
เอพทาลิทิสหรือ ฮั่นขาวรุกรานและกุษาณน้อยถูกขับไล่จากคันธาระ สถูปและวัด ๑๖๐๐ แห่งในคันธาระถูกทำลาย	๔๕๐-๕๐๐
โทรมานะสิ้นพระชนม์และมิลิร-กุละขึ้นครองราชย์	ประมาณ ๕๗๐
หลวงจีนซงหยุน ผู้จาริกแสวงบุญชาวจีนมาถึงคันธาระ	๕๒๐
หลวงจีนเฮียงจ้ง ผู้จาริกแสวงบุญชาวจีนที่มีชื่อเสียงที่สุดมาถึงคันธาระ	๖๒๙-๖๔๕
มุสลิมรุกรานคันธาระ	๑๐๐๑

เสียดำรงที่ขอบฟ้า

เร่งวันเวลาเร็วขึ้น

จนทุกวันนี้

ทอนชีวิตสู่ความ

คิดเห็นไม่

ทระพื่อใหม่

พระพักตร์มรดก

รูปเรณูกรอนโพ

วาทะโอวาท
โศกนาฏิก